

דו"ח מחקר מסכם

חשיפה של מתבגרים לאירועי חיים שליליים ושימוש בחומרים: גורמי סיכון וחוסן- השוואה בין ילידי הארץ לבין ילידי ברית המועצות לשעבר

ד"ר מרים שיף ופרופ' רמי בנבנישתי
בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית ע"ש פאול ברוואלד
קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער

חוקרת אחראית:

ד"ר רחל בר המבורגר
מדענית ראשית
הרשות הלאומית למלחמה בסמים ובאלכוהול

אב, תשס"ח
אוגוסט, 2008

תוכן עניינים

11.....	תקציר
19.....	מבוא
19.....	מטרת המחקר
20.....	רקע מדעי
27.....	סיכום והשערות המחקר
28.....	שיטת המחקר
37.....	פרק א': חשיפה לעוני ולאירועי חיים שליליים
37.....	חשיפה לעוני (לוחות א 1 – א 4)
42.....	חשיפה לאירועי חיים שליליים (לוחות א 5 – א 9)
49.....	פרק ב': חשיפה לאירועים ביטחוניים- טרור, קסאמים ומלחמת לבנון השנייה
49.....	חשיפה לאירועים ביטחוניים (לוחות ב 1 – ב 6)
59.....	סימפטומים פוסט טראומטיים (לוחות ב 8א' – ב 12)
69.....	פרק ג': שימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים
90.....	פרק ד': אלימות: קורבנות ומעורבות בה
90.....	קורבנות לאלימות מילולית-חברתית עקיפה
99.....	מעורבות (תקיפה) באלימות מילולית-חברתית עקיפה
99.....	מעורבות (תקיפה) באלימות פיסית מתונה
999.....	מעורבות באלימות פיסית חמורה
99.....	שימוש באלימות כלפי מורים
	פרק ה': גורמי חוסן: תמיכה ממקורות שונים, תמיכת ביה"ס, שביעות רצון מהחיים
107.....	ותחושת תקווה
107.....	תמיכה ממקורות שונים (לוחות ה 1 – ה 9א)
122.....	מידת התמיכה מצוות בית הספר
131.....	שביעות רצון מהחיים
136.....	תחושת תקווה
	פרק ו': בחינת קשרים בין חשיפה לאירועי חיים שליליים, עוני ולאירועים ביטחוניים לבין סימפטומים ותסמונת פוסט-טראומתית, שימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים ומעורבות באלימות
141.....	חשיפה לאירועי חיים שליליים
141.....	חשיפה לעוני
142.....	חשיפה לאירועים ביטחוניים

פרק ז': בחינת קשרים בין גורמי חוסן: תמיכה חברתית ובית-ספרית, שביעות רצון מהחיים ותקווה לבין סימפטומים ותסמונת פוסט-טראומתית, שימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים ומעורבות באלימות	171
פרק ח': ניבוי סימפטומים פוסט-טראומתיים, שימוש בחומרים ומעורבות באלימות על פי חשיפה לאירועי חיים שליליים, חשיפה לעוני וחשיפה למלחמה ולטרור: תרומתם של גורמי החוסן	180
אירועי חיים שליליים – יהודים (לוחות 1ח – 5ח)	180
אירועי חיים שליליים – ערבים (לוחות 6ח – 10ח)	181
עוני- יהודים (לוחות 11ח – 15ח)	196
עוני- ערבים (לוחות 16ח – 20ח)	196
חשיפה לאירועים ביטחוניים – יהודים (לוחות 21ח – 25ח)	207
חשיפה לאירועים ביטחוניים – ערבים (לוחות 26ח – 30ח)	207
פרק ט': בחינת המודל הכולל	228
דיון	231
המלצות	239
רשימת מקורות	241
נספח א': שאלון המחקר בעברית והתפלגויות התשובות של <u>כלל</u> התלמידים	254
נספח ב': שאלון המחקר בערבית	266
נספח ג': תרשים המודל התיאורטי אשר נבחן במחקר הנוכחי	275
נספח ד1: ערכה לסוקרים	276
נספח ד2: שאלון לסוקר	279
נספח ד3. מכתב פניה לבתי הספר	280
נספח ד4. מכתב פניה לתלמידים	282
נספח ד5. מכתב פניה להורים	285
נספח ה. רשימת אירועי הטרור בשנה שקדמה למועד איסוף הנתונים	287
ABSTRACT	288

רשימת לוחות

28. לוח 1: תיאור הדגימה המקורית ובפועל.....
29. לוח 2: חישוב שיעורי התגובה (response rate) בכל אחד מהמגזרים.....
29. לוח 3: חישוב שיעורי התגובה (response rate) בכל אחת מדרגות הכיתה.....
30. לוח 4: התפלגות התלמידים שהשתתפו במדגם לפי שכבות הדגימה.....
30. לוח 5: הבדלים בין התלמידים היהודים בשכבת הדגימה של דרום הארץ לעומת צפון הארץ.....
38. לוח א1: חשיפה לעוני בקרב כלל התלמידים (N=4650).....
39. לוח א2. חשיפה לעוני בקרב תלמידים יהודים ילידי ישראל וילידי חבר העמים.....
40. לוח א3. חשיפה לעוני בקרב תלמידים יהודים וערבים.....
- לוח א4. חשיפה לעוני (אינדקס סכום כלל ההיגדים): השוואה בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר העמים, יהודים לערבים ובנים לעומת בנות.....
41. לוח א5. חשיפה לאירועי חיים שליליים בקרב כלל התלמידים, יהודים ילידי ישראל וילידי חבר העמים.....
44. לוח א6. חשיפה לאירועי חיים שליליים בקרב תלמידים יהודים וערבים.....
- לוח א7. חשיפה לאירועי חיים שליליים (אינדקס סכום מימדי האירועים וכן כלל ההיגדים): השוואה בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר העמים.....
45. לוח א8. חשיפה לאירועי חיים שליליים (אינדקס סכום מימדי האירועים וכן כלל ההיגדים): השוואה בין יהודים לערבים.....
46. לוח א9. חשיפה לאירועי חיים שליליים (אינדקס סכום מימדי האירועים וכן כלל ההיגדים): השוואה בין בנים לבנות בכלל המדגם ובקרב יהודים וערבים בנפרד.....
47. לוח ב1: חשיפה לאירועים ביטחוניים בקרב כלל התלמידים (N=4588).....
51. לוח ב2. חשיפה לאירועים ביטחוניים בקרב תלמידים יהודים ילידי ישראל וילידי חבר העמים.....
52. לוח ב3. חשיפה לאירועים ביטחוניים בקרב תלמידים יהודים וערבים.....
- לוח ב4. חשיפה לאירועים ביטחוניים (אינדקס ממוצע מימדי האירועים וכן כלל האירועים): השוואה בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר העמים.....
54. לוח ב5. חשיפה לאירועים ביטחוניים (אינדקס ממוצע מימדי האירועים וכן כלל האירועים): השוואה בין יהודים לערבים.....
55. לוח ב6. חשיפה לאירועים ביטחוניים (אינדקס ממוצע מימדי האירועים וכן כלל האירועים): השוואה בין בנים לבנות בכלל המדגם ובקרב יהודים וערבים בנפרד.....
56. לוח ב7. היכרות עם חיילים שגויסו או נפגעו במלחמה בקרב יהודים ילידי ישראל וילידי חבר העמים.....
- לוח ב8א. סימפטומים פוסט טראומתיים ("במידת מה" עד "הרבה מאד") בקרב תלמידים יהודים ילידי ישראל וילידי חבר העמים.....
60. לוח ב8ב. סימפטומים פוסט טראומתיים ("במידת מה" עד "הרבה מאד") בקרב תלמידים יהודים ילידי ישראל וילידי חבר העמים.....
61. לוח ב8ג. סימפטומים פוסט טראומתיים ("במידת מה" עד "הרבה מאד") בקרב תלמידים יהודים ילידי ישראל וילידי חבר העמים.....
- לוח ב9א. סימפטומים פוסט טראומתיים ("במידת מה" עד "הרבה מאד") בקרב תלמידים יהודים וערבים.....
63.

- לוח ב9. סימפטומים פוסט טראומתיים ("במידת מה" עד "הרבה מאד") בקרב תלמידים יהודים וערבים
64.....
- לוח ב9ג. סימפטומים פוסט טראומתיים ("במידת מה" עד "הרבה מאד") בקרב תלמידים יהודים וערבים
65.....
- לוח ב10. ממוצע סימפטומים פוסט טראומתיים (כל אחד מהמימדים וסה"כ) על פי מגדר בכל אחד
מהמגזרים..... 66
- לוח ב11. ממוצע סימפטומים פוסט טראומתיים (כל אחד מהמימדים וסה"כ): השוואה בין יהודים ילידי
הארץ לילידי חבר העמים..... 68
- לוח ב12: סיכון לתסמונת פוסט טראומתית¹ בכלל המדגם, בנים ובנות, ילידי חבר העמים וילידי ישראל,
יהודים וערבים..... 68
- לוח ב1. תכיפות שתיית משקאות אלכוהוליים ב 12 החודשים האחרונים בקרב תלמידים יהודים ילידי
ישראל וילידי חבר העמים..... 71
- לוח ב2. תכיפות שתיית משקאות אלכוהוליים ב 12 החודשים האחרונים בקרב בנים ובנות- תלמידים
יהודים..... 72
- לוח ב3. תכיפות שתיית משקאות אלכוהוליים ב 12 החודשים האחרונים בקרב בנים ובנות- תלמידים
ערבים..... 72
- לוח ב4. תכיפות שתיית משקאות אלכוהוליים ב 12 החודשים האחרונים בקרב חילוניים ודתיים (יהודים)
..... 73
- לוח ב5. ממוצע¹ השתייה של כלל המשקאות האלכוהוליים (אינדקס): השוואה בין יהודים ילידי הארץ
לילידי חבר העמים, דתיים וחילוניים (יהודים בלבד) ויהודים וערבים..... 73
- לוח ב6. ממוצע השתייה של כלל המשקאות האלכוהוליים (אינדקס) על פי מגדר בכל אחד מהמגזרים..
74
- לוח ב7. מנות משקה בהזדמנות האחרונה בה שתו: השוואה בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר העמים,
דתיים וחילוניים (יהודים בלבד), בנים ובנות יהודים, בנים ובנות ערבים..... 75
- לוח ב8. שתיית בולמוס (חמש מנות משקה או יותר) במהלך החודש שקדם לראיון בקרב השותים משקה
כלשהו לפחות פעם בשנה (N=2819): השוואה בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר העמים,
ערבים ויהודיים, בנים ובנות דתיים וחילוניים (יהודים בלבד)..... 76
- לוח ב9. שיכרות אי פעם ובשנה האחרונה בקרב השותים משקה כלשהו לפחות פעם בשנה
(N=2819): ילידי הארץ וילידי חבר העמים (יהודים)..... 77
- לוח ב10. שיכרות אי פעם ובשנה האחרונה בקרב השותים משקה כלשהו לפחות פעם בשנה: בנים ובנות
יהודים..... 77
- לוח ב11. שיכרות אי פעם ובשנה האחרונה בקרב השותים משקה כלשהו לפחות פעם בשנה
(N=2819): בנים ובנות ערבים..... 78
- לוח ב12. שיכרות אי פעם ובשנה האחרונה בקרב השותים משקה כלשהו לפחות פעם בשנה
(N=2819): חילוניים ודתיים (יהודים)..... 78
- לוח ב13. שיכרות אי פעם¹ ובשנה האחרונה בקרב השותים (ממוצע שתי השאלות (r=0.87): השוואה
בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר העמים, דתיים וחילוניים (יהודים בלבד) ויהודים וערבים..... 79
- לוח ב14. שיכרות אי פעם ובשנה האחרונה בקרב השותים (ממוצע שתי השאלות) על פי מגדר בכל אחד
מהמגזרים..... 79
- לוח ב15. נהיגה בהשפעת אלכוהול בקרב נוהגים בחודש האחרון (N=1058)..... 80
- לוח ב16. נסיעה עם נהג אשר נמצא בהשפעת אלכוהול בחודש האחרון..... 81

לוח ג17. נסיעה עם נהג אשר נמצא בהשפעת אלכוהול בחודש האחרון על פי מגדר בכל אחד מהמגזרים	81
לוח ג18. תדירות עישון סיגריות כיום בקרב תלמידים יהודים ילידי ישראל וילידי חבר העמים	84
לוח ג19. תכיפות השימוש בחשיש או מריחואנה בקרב כלל התלמידים (N=4698)	85
לוח ג20. ממוצע תכיפות השימוש בקנאביס (חשיש או מריחואנה) בשנה האחרונה ובחודש האחרון על פי משתני רקע	86
לוח ג21. תכיפות השימוש באקסטזי בקרב כלל התלמידים (N=4667)	87
לוח ג22. שימוש באקסטזי (כן/לא) בשנה האחרונה ובחודש האחרון על פי משתני רקע	87
לוח ג23. הרחת חומרים נדיפים לשם הנאה בשנה האחרונה ובחודש האחרון על פי משתני רקע	88
לוח ג24. שימוש בתרופות ללא מרשם בחודש האחרון בקרב כלל התלמידים (N=4493)	89
לוח ג25. שימוש בלפחות אחת מארבע התרופות ללא מרשם על פי משתני רקע	89
לוח ד1. קורבנות לאלימות מילולית-חברתית עקיפה	91
לוח ד2. קורבנות לאלימות פיסית מתונה בקרב ילידי ישראל וחבר העמים	92
לוח ד3. קורבנות לאלימות פיסית מתונה בקרב חילוניים ודתיים (יהודים)	93
לוח ד4. קורבנות לאלימות פיסית מתונה בקרב יהודים וערבים	94
לוח ד5. קורבנות לאלימות פיסית מתונה בקרב בנים ובנות	94
לוח ד6. ממוצע ¹ הקורבנות לאלימות פיסית מתונה (אינדקס) בקרב בנים ובנות בכל אחד מהמגזרים	95
לוח ד7. קורבנות לאלימות פיסית חמורה בקרב ילידי ישראל וחבר העמים	96
לוח ד8. קורבנות לאלימות פיסית חמורה בקרב חילוניים ודתיים (יהודים)	96
לוח ד9. קורבנות לאלימות פיסית חמורה בקרב יהודים וערבים	97
לוח ד10. קורבנות לאלימות פיסית חמורה בקרב בנים ובנות	97
לוח ד11. ממוצע ¹ הקורבנות לאלימות פיסית חמורה (אינדקס) בקרב בנים ובנות בכל אחד מהמגזרים	98
לוח ד12. מעורבות באלימות מילולית-חברתית עקיפה	100
לוח ד13. מעורבות (תקיפה) באלימות פיסית מתונה בקרב ילידי ישראל וילידי חבר העמים	101
לוח ד14. מעורבות (תקיפה) באלימות פיסית מתונה בקרב חילוניים ודתיים (יהודים)	101
לוח ד15. מעורבות (תקיפה) באלימות פיסית מתונה בקרב יהודים וערבים	102
לוח ד16. מעורבות (תקיפה) באלימות פיסית מתונה בקרב בנים ובנות	102
לוח ד17. מעורבות (תקיפה) באלימות פיסית חמורה - "אתה הרבצת מכות חזקות ("מכות רצה")"	103
לוח ד18. שימוש באלימות כלפי מורים בקרב ילידי ישראל וילידי חבר העמים	104
לוח ד19. שימוש באלימות כלפי מורים בקרב חילוניים ודתיים (יהודים)	104
לוח ד20. שימוש באלימות כלפי מורים בקרב יהודים וערבים	105
לוח ד21. שימוש באלימות כלפי מורים בקרב בנים ובנות	105
לוח ד22. ממוצע השימוש באלימות כלפי מורים (אינדקס) בכל אחד מהמגזרים על פי מגזר	106

109. לוח ה1. מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב כלל התלמידים.
110. לוח ה2. היעזרות בכל אחד ממקורות התמיכה בקרב ילידי ישראל וילידי חבר העמים.
111. לוח ה3. מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב ילידי ישראל וילידי חבר העמים הנעזרים בכל אחת מהדמויות.
112. לוח ה3א. ממוצעים וסטיות תקן של מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב ילידי ישראל וילידי חבר העמים הנעזרים בכל אחת מהדמויות.
113. לוח ה4. היעזרות בכל אחד ממקורות התמיכה בקרב תלמידים חילונים ודתיים (יהודים).
114. לוח ה5. מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב תלמידים חילונים ודתיים (יהודים) הנעזרים בכל אחת מהדמויות.
115. לוח ה5א. ממוצעים וסטיות תקן של מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב תלמידים חילונים ודתיים (יהודים) הנעזרים בכל אחת מהדמויות.
116. לוח ה6. היעזרות בכל אחד ממקורות התמיכה בקרב יהודים וערבים.
117. לוח ה7. מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב יהודים וערבים הנעזרים בכל אחת מהדמויות.
118. לוח ה7א. ממוצעים וסטיות תקן של מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב תלמידים יהודים וערבים הנעזרים בכל אחת מהדמויות.
119. לוח ה8. היעזרות בכל אחד ממקורות התמיכה בקרב בנים ובנות.
120. לוח ה9. מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב בנים ובנות הנעזרים בכל אחת מהדמויות.
121. לוח ה9א. ממוצעים וסטיות תקן של מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב בנים ובנות הנעזרים בכל אחת מהדמויות.
123. לוח ה10. מידת התמיכה מצוות ביה"ס בקרב ילידי ישראל וילידי חבר העמים.
125. לוח ה11. מידת התמיכה מצוות ביה"ס בקרב חילוניים ודתיים.
127. לוח ה12. מידת התמיכה מצוות ביה"ס בקרב יהודים וערבים.
129. לוח ה13. מידת התמיכה מצוות ביה"ס בקרב בנים ובנות.
132. לוח ה14. שביעות רצון מהחיים (תת סולם גלובלי)¹ בקרב ילידי ישראל וחבר העמים.
133. לוח ה15. שביעות רצון מהחיים (תת סולם גלובלי)¹ בקרב חילוניים ודתיים (יהודים).
134. לוח ה16. שביעות רצון מהחיים (תת סולם גלובלי)¹ בקרב יהודים וערבים.
135. לוח ה17. שביעות רצון מהחיים (תת סולם גלובלי)¹ בקרב בנים ובנות.
137. לוח ה18. תחושת תקווה¹ בקרב ילידי ישראל וחבר העמים.
138. לוח ה19. תחושת תקווה¹ בקרב חילוניים ודתיים (יהודים).
139. לוח ה20. תחושת תקווה¹ בקרב יהודים וערבים.
140. לוח ה21. תחושת תקווה¹ בקרב בנים ובנות.
144. לוח ה11. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועי חיים שליליים (אינדקס) לבין סימפטומים פוסט טראומתיים והימצאות בסיכון לתסמונת פוסט טראומתית (משתנה דמה) בקרב כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום, מגדר ודתיות.
145. לוח ה21. מתאמי פרסון בין החשיפה לאירועי חיים שליליים (אינדקס) לבין שימוש בחומרים בקרב כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום, מגדר ודתיות (יהודים).

- לוח 31. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועי חיים שליליים (אינדקס) לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום, מגדר ודתיות (יהודים)..... 147
- לוח 41. מתאמי פירסון בין החשיפה לעוני (אינדקס) לבין סימפטומים פוסט טראומטיים והימצאות בסיכון לתסמונת פוסט טראומתית (משתנה דמה) בקרב כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום, מגדר ודתיות 148
- לוח 51. מתאמי פירסון בין החשיפה לעוני (אינדקס) לבין שימוש בחומרים בקרב כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום מגדר ודתיות (יהודים)..... 149
- לוח 61. מתאמי פירסון בין החשיפה לעוני (אינדקס) לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום מגדר ודתיות (יהודים)..... 151
- לוח 71. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין סימפטומים פוסט טראומטיים (בשורה הראשונה) וסיכון לתסמונת פוסט טראומתית (בשורה השנייה, כמשתנה דמה) בקרב כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום מגדר ודתיות 152
- לוח 81. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים¹ (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש בחומרים בקרב כלל התלמידים..... 153
- לוח 91. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש בחומרים בקרב ילידי ישראל¹ וילידי חבר העמים²..... 154
- לוח 101. קשרים בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש בחומרים בקרב יהודים¹ וערבים²..... 157
- לוח 111. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש בחומרים בקרב בניים¹ ובנות²..... 160
- לוח 121. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש בחומרים בקרב חילוניים¹ ודתיים²..... 163
- לוח 131. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב כלל התלמידים 166
- לוח 141. קשרים בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב ילידי ישראל¹ וילידי חבר העמים²..... 167
- לוח 151. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב יהודים¹ וערבים²..... 168
- לוח 161. קשרים בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב בניים¹ ובנות²..... 169
- לוח 171. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב חילוניים¹ ודתיים²..... 170
- לוח 11. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה לבין סימפטומים ותסמונת פוסט טראומתית ושימוש בחומרים פסיכו אקטיביים בקרב כלל התלמידים¹..... 172
- לוח 21. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה לבין סימפטומים ותסמונת פוסט טראומתית ושימוש בחומרים פסיכו אקטיביים בקרב התלמידים היהודים¹..... 174
- לוח 31. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה לבין סימפטומים ותסמונת פוסט טראומתית ושימוש בחומרים פסיכו אקטיביים בקרב התלמידים הערבים¹..... 176

לוח ז4. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב כלל התלמידים ¹	177
לוח ז5. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב התלמידים היהודים ¹	178
לוח ז6. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב התלמידים הערבים ¹	179
לוח ח1. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לסימפטומים פוסט-טראומטיים בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	182
לוח ח2. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש בסמים במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	184
לוח ח3. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלכוהול במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	186
לוח ח4. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות מתונה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	188
לוח ח5. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות חמורה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	190
לוח ח6. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לסימפטומים פוסט-טראומטיים בקרב התלמידים הערבים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	191
לוח ח7. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש בסמים במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	192
לוח ח8. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלכוהול במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	193
לוח ח9. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות מתונה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	194
לוח ח10. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות חמורה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	195
לוח ח11. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לסימפטומים פוסט-טראומטיים בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לעוני- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	197
לוח ח12. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש בסמים במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לעוני- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	198
לוח ח13. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלכוהול במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לעוני - מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	199
לוח ח14. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות מתונה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לעוני - מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....	200

לוח ח30. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות חמורה במהלך החודש האחרון
בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי החשיפה)-
מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח.....226

תקציר

מטרת המחקר

המחקר הנוכחי בחן את הקשר בין אירועי חיים שליליים אוניברסאליים (כגון פרידה של ההורים, מוות במשפחה, פציעה או מחלה של המתבגר עצמו), חשיפה מתמשכת לאירועים ביטחוניים, וחיים בעוני ובמצוקה כלכלית לבין התנהגויות סיכון של שימוש בחומרים פסיכואקטיביים ומעורבות באלימות. כמו כן, המחקר בחן גורמי סיכון וחוסן מתווכים (mediate) קשר זה. גורמי הסיכון התייחסו למאפייני רקע ובעיקר ל: לאום- ערבים/יהודים, ארץ לידה (ישראל/חבר המדינות), דתיות (באוכלוסייה היהודית) ומגדר. גורמי החוסן הסביבתיים אשר נבחנו הם: מקורות תמיכה ותמיכת בית הספר במתבגר. גורמי החוסן התוך אישיים אשר נבחנו הם תחושת תקווה ושביעות רצון מהחיים.

שיטת המחקר

אוכלוסיית המחקר: תלמידים הלומדים בכיתות י' ו"א בבתי ספר תיכוניים (פיקוח חילוני/דתי ומגזר ערבי) בשנת תשס"ז, 2007.

מדגם: המדגם המקורי התעתד לכלול 5800 תלמידי כיתות י' ו"א מ – 60 בתי ספר, אשר נבחרו על פי מדגם ארצי מייצג המבוסס על דגימת אשכולות דו-שלבית לפי שכבות לא פרופורציונאליות. הוגדרו חמש שכבות שאותן רצינו לייצג במדגם:

- תלמידים יהודים באזור הדרום הקרובים לקו הגבול עם רצועת עזה
 - תלמידים יהודים באזור הצפון שהיה חשוף להתקפות טילים וקטיושות במלחמה האחרונה
 - תלמידים ערבים באזור הצפון שהיה חשוף להתקפות טילים וקטיושות במלחמה האחרונה
 - תלמידים יהודים באזורי הארץ האחרים, לא כולל ישובים מעבר לקו הירוק
 - תלמידים ערבים באזורי הארץ האחרים
- בתוך כל שכבה נדגמו באופן מקרי בתי ספר, ובכל בית ספר נדגמו באופן מקרי שתי כיתות משכבה י' ושתי כיתות משכבה יא'.

המדגם הסופי כלל 55 בתי ספר-212 כיתות על פי החלוקה הבאה: 31 בתי ספר (120 כיתות) יהודיים ו-24 בתי ספר (92 כיתות) מהמגזר הערבי בישראל. ארבעה בתי ספר סירבו להשתתף במחקר. בית ספר אחד הורד מהמדגם הואיל והתבצעה בו בדיקת שאלון המחקר (פיילוט) ועל פי הבדיקה שונה חלק מהשאלון. הסיבות לסירובים בקרב ארבעת בתי הספר שסירבו היו עומס בתוכנית הלימודים (שלושה בתי ספר) וקושי עם רגישות הנושא הנחקר (בית ספר אחד). שיעור התגובה מכלל התלמידים הרשומים בכיתות היה 81%; 79% בבתי הספר היהודים ו-83% בבתי הספר הערבים. שיעור התגובה מכלל הנוכחים בכיתות היה דומה בבתי הספר היהודים והערבים ועמד על 98.5%.

המחקר מבוסס על דגימת אשכולות דו שלבית במדגם שכבות לא פרופורציונאלי. במטרה להבטיח שהמדגם יהיה מייצג חישבנו משקלות דגימה עבור התלמידים שהשתתפו במחקר. תהליך חישוב המשקלות הבטיח שכל קבוצת תלמידים שנדגמה בבית ספר תייצג את בית הספר מבחינת הרכב הבנים והבנות ודרגות הכיתה ('י' ו'יא'). בהמשך, חושב המשקל המתאים לכל בית ספר, כך שישקף את משקלו בתוך שכבת הדגימה, ובחלק האחרון חושב המשקל של שכבת הדגימה, כך שישקף נכונה את המשקל היחסי של השכבה בקרב כלל התלמידים בכיתות 'י' ו'יא' במערכת החינוך הממלכתית. כל הניתוחים בוצעו תוך שימוש במשקלות דגימה אלו.

כלי המחקר

כלי המחקר כללו שורה של כלים סטנדרטיים לבדיקת המשתנים הבלתי תלויים: חשיפה לאירועי חיים שליליים, עוני וטרור; גורמי החוסן; תמיכה חברתית, תמיכת בית ספר, תחושת תקווה ושביעות רצון מהחיים; והמשתנים התלויים: סימפטומים פוסט טראומטיים, שימוש בחומרים ואלימות בבית הספר.

א. אירועי חיים שליליים נבחנו על פי הכלי - Traumatic Events Screening Inventory (TESI-C) (Ford, 2002).

ב. עוני - כלי המתבסס בחלקו על פרנקו ואח' (Franko et al., 2004).

ג. חשיפה לאירועים ביטחוניים – המשיבים נשאלו באשר לחשיפה שלהם לאירועים ביטחוניים. הכלי כלל את מגוון האירועים - פיגועי טרור (כמו מתאבדים, מטענים, יריות), ונפילות של טילים, קאסמים, קטיושות וטילים אחרים. פריטי החשיפה לטרור נלקחו מכלים בהם נעשה שימוש בחקר השלכות אירועי הטרור של השנים האחרונות (Pat-Horenczyk, 2005b; Schiff, 2006) וכן כלל פריטים חדשים המתאימים למצב בו היו תושבי הצפון במלחמת לבנון השנייה.

ד. תמיכה חברתית - הכלי מסתמך על שאלון תמיכה חברתית של Seidman et al. (1995) אשר מתבסס על Cauce et al. (1982). אנו השתמשנו בחלק הבוחן את תפיסת מידת העזרה הרגשית (כאשר משתפים אחרים בבעיה אישית) ממקורות שונים כמו: ההורים, מורים, חברים טובים. ה. תמיכת צוות בית הספר - נעשה שימוש בכלי של פורלונג ועמיתיו, כפי שהותאם על ידי בנבנישתי ועמיתיו ושימש בסדרה של מחקרים ארציים בישראל על אלימות במערכת החינוך (למשל, בנבנישתי, חורי-כסאברי ואסטר, 2005).

ו. תקווה - נמדדה על פי שאלון התקווה לילדים (Snyder et al., 1997). הכלי המקוצר כולל שישה פריטים המעריכים את מידת התקווה שהמתבגר חש כלפי עצמו, המצב, ומשאבים זמינים. ז. שביעות רצון מהחיים – נמדדה על פי תת הסולם הגלובלי של שאלון שביעות רצון מהחיים

(Huebner, 1991) של הובר (MSLSS; Multi Dimensional Life Satisfaction Scale).

ח. סימפטומים פוסט-טראומטיים – נעשה שימוש בסולם - Revised Impact of Event Scale (Weiss & Marmar, 1997) הבוחן סימפטומים פוסט-טראומטיים על פי הקריטריונים של DSM-IV. הוא אינו מתייחס להפרעות בתפקוד עקב הסימפטומים ועל כן אינו יכול לתת אבחנה פורמאלית לתסמונת פוסט טראומטית.

ט. שימוש בחומרים פסיכואקטיביים - נשאלו שאלות נפרדות על צריכת אלכוהול, עישון סיגריות ועל שימוש בקנאביס, חומרים נדיפים, ותרופות. השאלות התבססו על שאלונים קיימים משני

מקורות: האחד- סקר הבריאות העולמי (WHO) בו נעשה שימוש בישראל בקרב מתבגרים יהודים וערבים (הראל, אלנבוגן-פרנקוביץ, מולכו, אבו-עסבה, וחביב, 2002). השני- הסקרים השוטפים של הרשות למלחמה בסמים (רהב ואח' 2001; בר-המבורגר, אזרחי, רוזינר ושטיינברג, 2006).
י. מעורבות באלימות בבית הספר - נמדדה על פי מדגם שאלות מתוך כלי מקיף לבחינת קורבנות ושימוש באלימות מסוגים שונים (מילולית, פיזית מתונה וחמורה, מינית, אלימות חברתית לא ישירה) אשר נעשה בו שימוש רב במחקרים בישראל על מדגמים מייצגים שנעשו על ידי בנבנישתי וצוותו (בנבנישתי, 2003; בנבנישתי ואח' 2000, 2005).

איסוף הנתונים

איסוף הנתונים התבצע לאחר קבלת אישורים ממשרד החינוך ומועדת האתיקה של בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית. הוא נעשה בחודשים פברואר- מאי 2007 באמצעות שאלון אנונימי בשפה העברית, לאוכלוסייה היהודית ובערבית לאוכלוסייה הערבית. בגרסה העברית נעשתה סריקה ממוחשבת של תשובות התלמידים. בגרסתו בערבית קודדו השאלונים ידנית על ידי צוות של עוזרי מחקר מטעם קבוצת המחקר לבריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער בבית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית באוניברסיטה העברית.

ממצאים

- עוני - כ-12% מהתלמידים ציינו שלא היה להם מספיק כסף לסוג האוכל שהם אוהבים לאכול וכ-19% דיווחו שלמשפחתם לא היה כסף לשלם תשלומים (כמו חשמל ומים). שיעור גבוה יותר של תלמידים התייחס להיבטים שניתן לראותם כמותרות מאשר היבטים הקרובים יותר למחסור בסיסי. כך למשל, כ-28% מהתלמידים ציינו שלא היה להם מספיק כסף לבלות במקומות שהם אוהבים ו-36% ציינו שלא היה להם מספיק כסף לקנות דברים שהיו רוצים לקנות.

שיעור גבוה יותר של תלמידים ילידי חבר העמים מדווח על עוני בהשוואה

לתלמידים ילידי ישראל. בהשוואה לתלמידים היהודים, שיעור גבוה יותר של תלמידים ערבים מדווחים על מחסור במה שאפשר לראות כצרכים בסיסיים. למשל, 25.5% מהם מציינים שלא היה להם כסף לשלם תשלומים שונים, בהשוואה ל-15.2% אצל היהודים.

- חשיפה לאירועי חיים שליליים- האירועים השכיחים ביותר היו מוות פתאומי או בלתי צפוי של קרוב משפחה (43.7%), מחלה קשה של בן משפחה (40.3%), ונזכחות בתאונה, אסון טבע או אירוע קשה אחר (30.7%). שיעור קטן של תלמידים ציינו שהיו קורבן לתקיפה פיזית- לא מינית (5.7%) או מינית (5.2%).

ילידי חבר העמים מדווחים באופן מובהק על יותר קורבנות לאלימות, גירושי הורים

והוצאה מהבית. שיעור גבוה יותר של תלמידים ערבים מאשר יהודים מדווחים על מוות של בן משפחה. לעומת זאת, שיעור התלמידים היהודים שדיווחו על פרידה וגירושין של הורים היה יותר מכפול מזה שנמצא בקרב התלמידים הערבים (13.2% לעומת 5.2%).

- חשיפה לאירועים ביטחוניים** - שיעור גבוה של תלמידים מדווחים על הימצאות בטווח פגיעה מאירוע בטחוני- כמחצית מדווחים ששמעו שריקה של נפילת טיל או רקטה וכ- 43% היו קרובים כל כך לאירוע שהרגישו את ההדף. כשליש מהתלמידים מדווחים שהם עצמם היו בקרבת מקום לאירוע בטחוני (36.2%), או מישהו שהם מכירים (35.1%). כחמישית מהמשיבים מדווחים שהם נכחו באירוע בטחוני (ולא נפגעו), ו- 3.1% מדווחים שנפגעו. כרבע מהתלמידים מדווחים שמישהו שהכירו (לא מהמשפחה) נפצע או נהרג.

ילידי חבר העמים מדווחים על חשיפה רבה יותר לאירועים ביטחוניים מאשר ילידי ישראל. **התלמידים הערבים** מדווחים בממוצע על חשיפה רבה יותר מתלמידים יהודים.
- סימפטומים פוסט טראומתיים** - שכיחות הבנות המדווחות על סימפטומים פוסט טראומתיים ועל הימצאות בסיכון לתסמונת פוסט טראומתית אצלן גבוהה הרבה יותר מזו של הבנים. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין ילידי ישראל לילידי חבר העמים בכל שלוש הקטגוריות של הסימפטומים הפוסט טראומטיים (חודרנות-חווייה מחדש, הימנעות, עוררות יתר) או בסיכון לקיומה של תסמונת פוסט-טראומתית. בהשוואה ליהודים, **התלמידים הערבים** מדווחים בשכיחות גבוהה הרבה יותר על סימפטומים בכל שלוש הקטגוריות, וכן אחוז גבוה יותר מהם נמצא בסיכון לתסמונת פוסט טראומתית. בכלל המדגם זהו 4.9% מהתלמידים הנמצאים בסיכון לתסמונת. 5.7% מהבנות לעומת 3.6% מהבנים; 8.3% מהתלמידים הערבים בהשוואה ל 2.9% מהתלמידים היהודים נמצאים בסיכון לקיומה של תסמונת פוסט טראומתית.
- צריכת אלכוהול** - 60.9% מתלמידי כיתות י' ו 60.1% מתלמידי כיתות י"א דיווחו על שתיית משקה אלכוהולי כלשהו במהלך השנה האחרונה. **ילידי חבר העמים** שותים אלכוהול בתכיפות גבוהה יותר באופן מובהק מילידי הארץ. התופעה בולטת במיוחד בכל האמור לשתייה של בירה ויין. למשל, 51.4% מילידי חבר העמים מדווחים על שתיית בירה לפחות פעם בחודש לעומת 30.7% מיהודים ילידי ישראל, ו- 34.1% מילידי חבר העמים שותים יין לפחות פעם בחודש בהשוואה ל- 19.9% מהתלמידים היהודים ילידי ישראל.

תלמידים יהודים שותים משקאות אלכוהוליים יותר מאשר תלמידים ערבים ובנים שותים הרבה יותר מבנות. הפער בין בנים לבנות בצריכת אלכוהול גדול יותר במגזר הערבי.

בקרב התלמידים היהודיים נמצא **שהחילונים** שותים משקאות אלכוהוליים בתכיפות רבה יותר מהדתיים. למשל, בעוד 39.1% מהתלמידים החילוניים דיווחו על שתיית משקה חריף לפחות פעם בחודש, הרי בקרב התלמידים הדתיים השיעור היה 30.7%.

שיעור התלמידים (הנוהגים) שדיווחו על כך שנהגו **בהשפעת אלכוהול** בחודש האחרון לפחות פעם אחת הוא 22.0%. השיעור בקרב ילידי חבר העמים הוא כפול משל ילידי ישראל (44% לעומת 22%). לא נמצאו הבדלים מובהקים בין יהודים חילוניים לדתיים ובין יהודים לערבים. לעומת זאת נמצא ששיעור הבנים שנהגו בהשפעת אלכוהול בחודש האחרון גבוה בהרבה מזה של הבנות (28.2% לעומת 11.6%).
- שימוש בקנאביס (חשיש או מריחואנה)** - שיעור המשתמשים לפחות פעם אחת בחשיש ובמריחואנה בשנה האחרונה היה כ- 7% ובחודש האחרון כ- 5.5%. לא נמצא הבדל מובהק בין ילידי חבר העמים

לבין ילידי ישראל באשר לשימוש בקנאביס בחודש האחרון, אולם ילידי חבר העמים מדווחים על שימוש רב יותר בשנה האחרונה. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין תלמידים יהודים חילוניים לדתיים. נמצא כי תלמידים ערבים מדווחים על שימוש רב יותר בקנאביס מתלמידים יהודים. בניגוד משתמשים בקנאביס יותר מבנות.

• שימוש באקסטזי- 4.4% מכלל התלמידים מדווח על שימוש באקסטזי בשנה האחרונה ו 3.7% מדווח על שימוש בחודש האחרון. לא נמצאו הבדלים בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר העמים. כמו כן לא נמצאו הבדלים בין תלמידים יהודים חילוניים לדתיים.

שיעור התלמידים הערבים המדווחים על שימוש באקסטזי הוא יותר מכפול משיעור התלמידים היהודיים המדווחים על שימוש בחומר זה. למשל, שיעור התלמידים הערבים המדווחים על שימוש באקסטזי בחודש האחרון הוא 6.0% בהשוואה ל 2.4% בקרב התלמידים היהודים. בניגוד משתמשים באקסטזי הרבה יותר מבנות.

• הרחת חומרים נדיפים- שיעור התלמידים המדווחים על הרחת חומרים נדיפים בשנה האחרונה בקרב כלל התלמידים הוא 25.7%. שיעור המריחים חומרים נדיפים מקרב ילידי ישראל (21.3% בשנה האחרונה ו 13.4% בחודש האחרון) עולה על שיעור המריחים חומרים אלה מקרב ילידי חבר העמים (15.7% בשנה האחרונה ו 7.3% בחודש האחרון); שיעור התלמידים הערבים המריחים חומרים נדיפים (35.0% בשנה האחרונה ו 27.7% בחודש האחרון) גבוה יותר משל היהודים (20.4% בשנה האחרונה ו 12.6% בחודש האחרון); שיעור הבנים המריחים חומרים אלה (27.8% בשנה האחרונה ו 19.2% בחודש האחרון) גבוה יותר מזה של הבנות (23.3% בשנה האחרונה ו 16.5% בחודש האחרון).

• שימוש בתרופות ללא מרשם- השימוש של התלמידים בריטלין הוא השכיח ביותר, הן עם מרשם (4.5%) והן ללא מרשם (2.5%). לא נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצות התלמידים השונות. מעורבות (תקיפה) באלימות פיזית מתונה- דפוס ההתפלגויות של השאלות הנוגעות למעורבות באלימות פיזית מתונה מצד התלמיד דומה לדיווחים על קורבנות לאלימות פיזית מתונה. הדיווח השכיח ביותר היה על תפיסה ודחיפה של תלמיד אחר והוא נע בין 31.3% בקרב הבנים ל- 7.1% בקרב הבנות. הדיווח הפחות שכיח היה על שימוש במקל, אבן או כלי אחר לפגיעה בתלמידים אחרים. טווח הדיווחים לגבי התנהגות זו נע בין 2.0% בקרב הבנות לבין 15.0% בקרב הבנים. נמצאו שאין הבדלים מובהקים בתחום זה בין ילידי ישראל לילידי חבר העמים ובין דתיים לחילוניים. הפערים בין יהודים לערבים היו מובהקים- תלמידים ערבים דיווחו על מעורבות רבה יותר באלימות. כמו כן, הבנים דיווחו על מעורבות רבה יותר באלימות פיזית מתונה מבנות.

• שימוש באלימות כלפי מורים- באופן כללי וכצפוי, מדווחים התלמידים על אלימות מילולית כלפי מורים בשכיחות גבוהה בהרבה מאשר על אלימות פיזית. כך למשל, שיעור הבנים שקללו מורה הוא 23.4% ואילו שנתנו למורה נשיכה או זרקו עליו כיסא היה 7.7%. בדומה, בעוד ש-13.1% מהבנות אמרו שקללו מורה, הרי רק 1.7% מהבנות דיווחו שנתנו למורה דחיפה.

לא נמצאו הבדלים מובהקים בין ילידי ישראל לילידי חבר העמים ובין חילוניים לדתיים. לעומת זאת נמצאו שהתלמידים הערבים מדווחים באופן מובהק על מידה רבה יותר של שימוש באלימות כלפי מורים מתלמידים יהודים ובנים מדווחים על הרבה יותר שימוש באלימות כלפי מורים מאשר הבנות.

- אחת ממטרות המחקר המרכזיות הייתה לבחון מה התרומה של גורמי הדחק של חשיפה לאירועי חיים שליליים, עוני וחשיפה לאירועים ביטחוניים לפוסט טראומה ולהתנהגויות סיכון של שימוש בחומרים ומעורבות באלימות. כאן מצאנו הבדלים ניכרים בין מתבגרים יהודים לערבים ועל כן נציג בקצרה את ממצאי הניתוחים הרב משתניים בקרב יהודים וערבים בנפרד. תחילה נתייחס לניתוחי הרגרסיה ולאחר מכן נסכם בקצרה את ממצאי ניתוח המשוואות המבניות (SEM).
- **אירועי חיים שליליים – יהודים:** התרומה של אירועי חיים שלילים להסבר השונות במשתנים התלויים השונים, מעל ומעבר למשתני הרקע, הייתה נמוכה, כאחוז אחד מהשונות המוסברת. לגורמי החוסן: תמיכה בית ספרית, מידת התמיכה ממקורות שונים, תחושת תקווה ושביעות רצון מהחיים- הייתה תרומה מובהקת ובלטת להסבר השונות, מעל ומעבר למשתני הרקע ואירועי החיים השליליים והייתה כ-4% בניבוי סימפטומים פוסט טראומטיים, שימוש באלימות מתונה וחמורה, וגדולה יותר בניבוי השימוש בסמים ואלכוהול- 7%.
- **אירועי חיים שליליים – ערבים:** התרומה של אירועי החיים השליליים להסבר השונות במשתנים התלויים היא גבוהה במידה משמעותית בהשוואה לתלמידים היהודים. בין היתר תורמים אירועים אלה 8% להסבר השונות בסימפטומים פוסט טראומטיים, ו-5% בהסבר השונות בשימוש בסוגי האלימות השונים. עובדה זו אחראית לכך ששיעור השונות המוסברת במשתנים התלויים בקרב התלמידים הערבים גבוה יותר מאשר בקרב התלמידים היהודים ונע בין כ-10% עבור שימוש בסמים ואלכוהול לבין 20% להסבר השימוש באלימות מתונה ו-15% באלימות חמורה. לגורמי החוסן נמצאה תרומה לניבוי המשתנים התלויים הדומה לזו שנמצאה בקרב היהודים, אך התרומה שלהם להסבר השונות בשימוש בסמים ואלכוהול היא נמוכה יותר (3% - 4%).
- **עוני- יהודים:** לעוני יש תרומה ברורה ומובהקת לניבוי כל המשתנים התלויים, מעל ומעבר למשתני הרקע. התרומה נעה בין כ-3% להסבר השונות בשימוש באלכוהול ובאלימות מתונה וחמורה לבין 7% להסבר השימוש בסמים. התרומה של גורמי החוסן מעל ומעבר לזו של גורמי הרקע והעוני שונה בין המשתנים התלויים השונים. היא גבוהה יותר בכל האמור לשימוש בסמים ובאלכוהול (6%-5% תרומה להסבר השונות) ונמוכה במיוחד בניבוי סימפטומים פוסט טראומטיים, לאחר הכללת עוני כמשתנה מנבא (2%).
- **עוני- ערבים:** באופן כללי, החשיפה לעוני מסבירה פחות שונות במגזר הערבי בהשוואה למגזר היהודי. לעוני יש תרומה בולטת להסבר השונות מעל ומעבר למשתני הרקע בעיקר להסבר הסימפטומים הפוסט טראומטיים (7%). לגורמי החוסן יש תרומה מעל ומעבר לזו של משתני הרקע והעוני בסדר גודל של 3-4% במשתנים התלויים השונים.
- **חשיפה לאירועים ביטחוניים – יהודים:** התרומה המשמעותית היחידה של החשיפה לאירועים הביטחוניים הייתה להסבר השונות בסימפטומים הפוסט טראומטיים (12% מהסבר השונות). גורמי החוסן הסבירו 5%-7% מהשונות בשימוש בסמים ואלכוהול ו 2%-3% מהשונות בסימפטומים פוסט טראומטיים ובשימוש באלימות מתונה וחמורה.
- **חשיפה לאירועים ביטחוניים – ערבים:** התמונה המתקבלת ממשוואות הרגרסיה במגזר הערבי שונה במידה רבה מזו המתקבלת עבור התלמידים היהודים. ההבדל הבולט ביותר הוא שבמגזר הערבי

לאירועים הביטחוניים יש תרומה גדולה יותר להסבר השונות. למשל, התרומה של החשיפה לאירועים להסבר השונות בשימוש בסמים היא של 7%, להסבר השימוש באלימות מתונה היא 6% ובחמורה- 5%, בהשוואה לתרומה של 1-2% בקרב התלמידים היהודים.

- **בחינת המודל התיאורטי של המחקר** - בחנו גם את מודל המחקר הכולל, הקושר בין כל המשתנים הבלתי תלויים (חשיפה לאירועי חיים שליליים, חשיפה לעוני וחשיפה לטרור), גורמי החוסן בינאישיים (תמיכה חברתית ותמיכה מצוות בית הספר) והאישיים (תחושת תקווה ושביעות רצון מהחיים), והמשתנים התלויים (סימפטומים פוסט טראומטיים, שימוש בחומרים ובאלכוהול ואלימות כלפי אחרים). במודל זה, שלושת המשתנים הבלתי תלויים הם משתנים אקסוגניים שלהם קשר ישיר לכל אחד מהמשתנים התלויים. כמו כן, ההשערה היא שגורמי החוסן מהווים משתנים מתווכים (mediators) בין חשיפה לאירועי חיים שליליים, עוני וחשיפה לאירועים ביטחוניים לבין התנהגויות הסיכון שבחנו. כדי לבחון מודל זה ערכנו ניתוח של משוואות מבניות (structural equation modeling). ובחנו את המודל השלם. מצאנו שלמודל יש התאמה טובה מאוד לנתונים. באופן כללי, מקדמי נתיבים רבים במודל השלם הם מובהקים, אך אינם גבוהים. מבחינת המודל עולה שלאירועי חיים שליליים יש קשר ישיר הן לשימוש בחומרים והן לאלימות שהופנתה כלפי אחרים, אך אין לה קשר ישיר לשימוש באלכוהול ולפוסט טראומה. כמו כן, נמצא כי הקשר של אירועי חיים שליליים לשימוש בחומרים מתווך במידה מסוימת עם שביעות רצון מהחיים הנמצאת בקשר שלילי עם אירועי חיים שליליים ועם שימוש בחומרים. לעוני אין קשרים ישירים חזקים עם התנהגויות הסיכון שבחנו. לעומת זאת, נראה שהקשר של עוני עם פוסט טראומה ועם שימוש בחומרים מתווך על ידי שביעות רצון מהחיים. לחשיפה לטרור ולאירועי מלחמה יש קשר ישיר חזק עם סימפטומים פוסט טראומטיים וקשר חלש יותר עם שימוש בחומרים ($\beta = .112$). הקשר של חשיפה לטרור עם המשתנים התלויים אינו מתווך על ידי גורמי החוסן שנבחנו במחקר הנוכחי.

המלצות

- א. על רקע ממצאי המחקר והעלייה בשנים האחרונות בשיעור הילדים החיים בעוני בישראל (המועצה הלאומית לשלום הילד, 2004) חשוב למקד את המאמצים למניעה ולטיפול במתבגרים בכל הקשור להתנהגויות סיכון באזורים מוכי עוני.
- ב. בדומה לממצאי מחקר קודמים בקרב ערביי ישראל, גם במחקר הנוכחי נמצא כי החשיפה לאירועים ביטחוניים אצל תלמידים ערבים קשורה למצוקה נפשית המתבטאת גם בהתנהגויות סיכון של שימוש בחומרים ומעורבות באלימות אף יותר מאשר באוכלוסיית התלמידים היהודיים. יש על כן למקד מאמצי מניעה וטיפול באוכלוסייה זו וכן לכלול בהתערבויות אלה מידע ותובנה על הקשר בין החשיפה למצב הביטחוני לבין המעורבות בהתנהגות סיכון.

- ג. אוכלוסיית ילידי חבר העמים נמצאת בסיכון לשימוש בחומרים ללא קשר לאירועים האוניברסאליים העוברים על החברה הישראלית כולה. על כן אוכלוסייה זו ראויה להקצאת משאבים נוספים ולתוכניות התערבויות ייחודיות.
- ד. הואיל והבנים והבנות מבטאים את מצוקותיהם בדרך שונה, יש לבנות את תוכניות המניעה בנושא מעורבות בהתנהגויות סיכון באופן דיפרנציאלי לבנים ולבנות. אצל הבנים חשוב להדגיש את חשיבות הפנייה לעזרה, כולל לצוות בית הספר ואת יכולת הצוות לתמוך בהם.
- ה. על פי ממצאי המחקר הנוכחי וממצאי מחקרים קודמים לתמיכת בית הספר ישנו תפקיד חשוב במניעה ובטיפול בהתנהגויות הסיכון של שימוש בחומרים פסיכו אקטיביים ומעורבות באלימות. העובדה שחלק גדול מהמתבגרים עדיין לא רואה את צוות בית הספר ככתובת בנושא זה מחייבת התארגנות אחרת של הצוות והכשרה מתאימה שלו.
- ו. שביעות רצון מהחיים- נמצאה כגורם חוסן הן בפני סימפטומים פוסט טראומתיים והן מפני שימוש בחומרים. יש על כן לכלול במסגרת תוכניות מניעה את ההיבט של הרווחה הנפשית ושביעות רצון מהחיים. כמו כן מדידת שביעות הרצון מהחיים יכולה לשמש כאמצעי לאיתור התלמידים הנמצאים בסיכון לשימוש בחומרים.
- ז. במסגרת הסקרים השוטפים של הרשות למלחמה בסמים מומלץ לכלול גם את גורמי הדחק שנבחנו- בעיקר חשיפה לעוני וחשיפה לאירועים ביטחוניים בהנחה פסימית שעוד יהיו כאלה. מדידה שוטפת תוכל לסייע בהבנת הקשרים בין החשיפה לאירועי הדחק לבין השימוש בטווח רחב יותר של חומרים ובתנאים סביבתיים משתנים.
- ח. מומלץ בסקרים אלה גם לכלול את נושא האלימות והתנהגויות סיכון נוספות הואיל וכפי שראינו במחקר הנוכחי שימוש בחומרים הינו רק אחד מהתנהגויות הסיכון וקיים דמיון בין הגורמים המסבירים את המעורבות בכל אחת מהתנהגויות סיכון אלה.

מבוא

על פי נתוני הרשות למלחמה בסמים המסתמכים על סקרים שיטתיים בקרב מדגמים מייצגים של תלמידים בגילאי 12-18, שיעור המשתמשים בחומרים פסיכואקטיביים לא חוקיים מקרב בני הנוער עלה משנות ה-90 מ 6.4% בשנת 1989 ל 10.5% בשנת 2001 (רהב, טייכמן, רוזנבאום ובר-המבורגר, 2001) ול- 9.9% בשנת 2005 (בר המבורגר, אזרחי, רוזינר ושטיינברג, 2005). בשתייה מופרזת במהלך החודש האחרון, המכונה בספרות שתיית בולמוס (Binge drinking) חמש מנות משקה אלכוהולי או יותר תוך מספר שעות) חלה עלייה וזו נמצאה בקרב כ 17% מהבנים וכשישה אחוז מהבנות (הראל ואח', 2002; על פי מדגם מייצג של תלמידים בכיתות ו'-י'). בסקר המסכם את הממצאים מהסקר שנערך בשנת 2005 נמצא שכ 6% -השתמשו בתרופות ללא מרשם רופא. הממצאים בנושא זה דומים לממצאי הסקר הקודם. כשליש שתו משקאות חריפים וכ 16% - השתמשו בחומרים נדיפים. בנושאים אלו חלה עליה יחסית לסקר הקודם. בדומה לסקרים הקודמים 9.9% מהתלמידים מדווחים על שימוש בסם לא חוקי כלשהו. עם זאת, חלה עלייה בשיעור המשתמשים בקנביס וירידה בשיעור המשתמשים בסמים אחרים (ל.ו.ד, מתדון, אופיאטים, קוקאין ואקסטזי).

חשיפה לאירועי חיים שליליים מרכזיים (major negative life events) נחשבת אחד המנבאים לקשיי הסתגלות כולל לשימוש רב יותר בחומרים פסיכואקטיביים (El-Shikh, Fahmy, Michael, & Moselhy, 2004); (Guo, Hawkins, Hill, & Abbot, 2001). אירועי חיים שליליים נקראים גם לעתים אירועי חיים מעוררי דחק (stress) (Windle, Mun, & Windle, 2005). אנו נשתמש בשני המושגים לחלופין. כמו כן נמצא כי להצטברות של אירועים שליליים יש השלכות חמורות יותר מאשר לכל אירוע בודד (Rutter, 1983). תקופת ההתבגרות נחשבת שברירית וחשופה יותר מתקופות אחרות בחיי הילד לאפשרויות של פיתוח של מצוקה נפשית ושימוש בחומרים (Lerner & Galambos, 1998). לפיכך מתבגרים עלולים להיות חשופים יותר מאשר קבוצות גיל אחרות להשלכות השליליות של חשיפה לאירועי חיים שליליים כולל למעורבות רבה יותר בהתנהגויות סיכון הכוללת מעורבות באלימות ושימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים. חלק מהמתבגרים בישראל חשופים בשנים האחרונות לאירועי חיים שליליים נוספים, שהמרכזיים בהם הם: חשיפה מתמשכת לאירועים ביטחוניים (טרור ומלחמה), וחיים בעוני- לו חשופים כשליש מהמתבגרים.

מטרת המחקר

המחקר הנוכחי בחן את הקשר בין אירועי חיים שליליים אוניברסליים (כגון פרידה של ההורים, מוות במשפחה, פציעה או מחלה של המתבגר עצמו), חשיפה מתמשכת לאירועים ביטחוניים, וחיים בעוני ובמצוקה כלכלית לבין התנהגויות סיכון של שימוש בחומרים פסיכואקטיביים ומעורבות באלימות. כמו כן, המחקר בחן גורמי סיכון וחוסן לקשר זה. גורמי הסיכון התייחסו למאפייני רקע ובעיקר ל: לאום- ערבים/יהודים, ארץ לידה (ישראל/חבר המדינות), דתיות (באוכלוסייה היהודית), ומיגדר. גורמי החוסן אשר נבחנו הם: א. מקורות תמיכה ותמיכת בית הספר במתבגר- כגורמי חוסן סביבתיים; ב. תקווה- כגורם חוסן תוך אישי הניתן לשינוי במצבים שונים, כתוצאה מהתנסויות חיוביות הקורות מאליהן או

באמצעות התערבויות המגבירות העצמה ותחושת חוסן (Bolland, 2003); (Cunningham,)
(Brandon, & Frydenberg, 2002), ג. שביעות רצון מהחיים (Huebner, 1991).

רקע מדעי

אירועי חיים ושימוש בחומרים ומעורבות באלימות

מחקרים שנעשו בחו"ל מוצאים קשר בין חשיפה לאירועי חיים שליליים לבין מצוקה נפשית, שימוש בחומרים והתנהגות תוקפנית (שנבדקה דרך התנהגויות מוחצנות במבחני ה-CBCL). לגבי שימוש בחומרים - Windle ואח' (2005) מצאו במחקר אורך כי אירועי חיים שליליים אשר חוו מתבגרים אמריקאיים היו אחד המנבאים לשימוש עקבי ורב באלכוהול בבגרות הצעירה (Windle et al., 2005). אירועי חיים מעוררי דחק מנבאים התחלה של שימוש בסמים והתפתחות של התמכרות (EI-) (Shikh et al., 2004) מחקר אורך בקרב מדגם מייצג גדול (7076 נחקרים) של האוכלוסייה הבוגרת בהולנד מצא כי אירועי חיים שליליים היו קשורים לתחלואה המשותפת של שימוש בחומרים וחרדה שלוש שנים מאוחר יותר (De-Graaf, Bijl, Ten-Have, Beekman, & Vollebergh, 2004). Gray ו Cerbone במאמר סקירה (Cerbone & Larison, 2000) מסכמים כי הקשר בין אירועי חיים מעוררי דחק לבין שימוש בחומרים עקבי מעבר למחקרים ולקבוצות אוכלוסייה או מצבים שונים. יחד עם זאת, הם ממליצים על ביצוע מחקרים בקרב האוכלוסייה הכללית ולא רק במדגמים קליניים או במדגמים קטנים יחסית. הם סבורים כי יש להבין טוב יותר כיצד מגדר, גיל, הבדלים תרבותיים, וגורמי סיכון וחוסן נוספים עשויים למתן את הקשר בין אירועי חיים שליליים לבין שימוש בחומרים. מחקרנו זה אימץ גישה זו.

מעורבות באלימות- אירועי חיים שליליים נמצאו קשורים לבעיות התנהגויות מוחצנות

(externalizing behavior) בקרב ילדים בגילאי 8-14 (Jackson & Frick, 1998) על פי ה-CBCL). כולל שימוש באלימות (ראה גם (Suldo & Huebner, 2004). אירועי חיים שליליים גם תיוונו את הקשר בין מאפייני שכונת המגורים לבין התנהגויות מוחצנות של מתבגרים אנגליים אמריקאיים ומקסיקנים אמריקאיים גם לאחר שנעשתה בקרה על המצב הסוציו-אקונומי של ההורים (Roosa et al., 2005). יחד עם זאת, ככל הידוע לנו טרם נחקר הקשר בין אירועי חיים לבין אלימות בבתי ספר. בהנחה שההתנהגויות המוחצנות דומות במאפיינים שלהם למעורבות באלימות בבית הספר, ניתן יהיה לצפות כי ככל שהמתבגר חווה אירועי חיים שליליים רבים יותר, כך הסבירות כי יהיה מעורב באלימות בבית הספר תהיה גבוהה יותר. אנו נבחן בהמשך השנה השערה זו ונדווח על הממצאים בדו"ח הסופי.

חשיפה לטרור מתמשך ושימוש בחומרים ובאלימות

אירועי חיים נוספים, ייחודיים לצערנו לחברה הישראלית, הם אירועי הטרור והמלחמה, במיוחד אלה שהתרחשו בחמש השנים האחרונות. אירועי הטרור האחרונים גבו מחיר כבד. על פי נתונים רשמיים (Israel Defense Forces, 2004) מאז ספטמבר 2000 התרחשו מעל לאלף תקריות טרור אשר גבו למעלה מ-1000 קורבנות ופציעותם של מעל 7000 אנשים. לפחות 300 מהנפגעים היו ילדים או מתבגרים (המועצה הלאומית לשלום הילד, 2004). במהלך שנת 2006 נהרגו מפיגועי טרור 23

אזרחים ושישה חיילים ונפצעו 224 אזרחים ו 184 חיילים. במהלך שנת 2007 נהרגו מפיגועי טרור שבעה אזרחים ושישה חיילים ונפצעו 110 אזרחים ו 181 חיילים¹. תיאור אירועי הטרור בהם נפגעו אזרחים במהלך השנה שקדמה למועד איסוף הנתונים מופיע בנספח ה'. לאירועי הטרור השלכות על מעגלים רחבים שכן רבים הכירו נפגעים או היו בקרבת מקום האירוע לפני או מיד לאחר שהתרחש והיו יכולים בקלות לראות עצמם נפגעים אלמלא איחרו או ביטלו את תוכניותיהם ברגע האחרון (Pat-) (Horenczyk, 2005b); (Pat-Horenczyk et al., in press). לפיכך, גם במדגמים קהילתיים, ולא רק בקרב הנפגעים הישירים עצמם, נמצא שיעור גבוה של מתבגרים המדווחים על חשיפה לטרור (Pat-) (Horenczyk, 2005a; Schiff, 2006; Schiff et al., in press) והסובלים מסימפטומים פוסט טראומטיים, דיכאוניים, ומהפרעות תפקוד (פת-הורנצ'יק ודופלט, 2005). יתרה מזו, בין השנים 2002 ו 2003 ערכנו סדרת מחקרים בשלושה מדגמים קהילתיים גדולים בהם נשאלו בסך הכל 2747 מתבגרים יהודים, בעיר הרצליה בה שיעור החשיפה לטרור באופן כללי היה נמוך, בחיפה- בה שיעור החשיפה לטרור היה בינוני, ובירושלים- בה שיעור החשיפה לטרור היה גבוה. בסדרת מחקרים זו מצאנו קשר בין חשיפה לטרור לבין שימוש באלכוהול ובמידה פחותה מזו גם לשימוש רב יותר בקנאביס (רק בעיר חיפה). כך למשל, מצאנו כי הימצאות של מתבגרים בעיר הרצליה בקרבת אירוע טרור וכן קירבה פסיכולוגית לנפגעים ניבאה שימוש רב יותר באלכוהול גם לאחר בקרה על סימפטומים פוסט טראומטיים, דיכאוניים ומין המשתתף במחקר (Schiff et al., 2006) בחיפה- דיווח על הימצאות במקום פיגוע ניבא שימוש רב יותר באלכוהול ושתיית בולמוס. הימצאות במקום פיגוע וקירבה ראשונה (קרובי משפחה) לנפגעים הייתה גם קשורה במחקר בחיפה לשימוש רב יותר בקנאביס גם זאת לאחר בקרה על משתני רקע וסימפטומים פוסט טראומטיים ודיכאוניים (Schiff, Haim-Zweig, Benbenishty, & Hasin, in press). ולבסוף, חשיפה מצטברת לאירועי טרור (סיכום של כל סוגי ותדירויות החשיפה) הייתה קשורה לשימוש רב יותר באלכוהול בקרב מתבגרים ירושלמים, גם לאחר שמידת התמיכה החברתית ומשאבי ההתמודדות שלהם נלקחו בחשבון (Schiff, 2006). במחקרים אלה לא נבדק השימוש בחומרים כמו תרופות ללא מרשם וחומרים נדיפים. אלה נחקרו במחקר הנוכחי.

מאז שהוצע המחקר, פרצה מלחמת לבנון השנייה. במהלכה היו מתבגרים רבים חשופים לאיומי מלחמה ישירים בדמות טילים, נאלצו לשהות במקלטים ובמרחבים מוגנים, חלקם נאלצו לעזוב את ביתם לתקופות ארוכות, ועברו חוויות רבות וקשות אחרות. בעקבות כך, ערכנו שינויים במוקד המחקר והרחבנו אותו להתייחסות למגוון האירועים הביטחוניים שאליהם נחשפו המתבגרים בישראל. כמו כן, שינינו את תוכנית הדגימה כדי להתמקד בסוגים השונים של החשיפה ועוצמתה. זאת, על ידי דגימה שהתייחסה באופן ממוקד באזורים גיאוגרפיים שונים.

מחקרים בחו"ל מצביעים על כי בעוד שיעור הסובלים ממצוקה פוסט טראומטית ומדיכאון פוחת עם חלוף הזמן מאז התרחשות אירוע הטרור, הרי שיעור המשתמשים באלכוהול ובקנאביס נשאר יציב (Vlahov, Galea, J., Resnick, & Klipatrick, 2004). לפיכך, גם אם לשמחתנו אירועי

¹ <http://www.israel-mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Memorial/2000/In+Memory+of+the+Victims+of+Palestina+Violence+a.htm>

הטרור פחתו, הרי השימוש בחומרים עלול להישאר יציב. בנוסף, על אף שאירועי הטרור פחתו באופן כללי, הרי בישובים הסמוכים כיום לגבול הדרומי החדש וכן, מאז השנה האחרונה גם בישובי הצפון-האיים הביטחוני נשאר בעינו. לפיכך נצפה לשימוש רב יותר בחומרים, בעיקר אלכוהול, במקומות אלה. כמו כן נצפה כי הסבירות שמתבגרים שחוו במהלך חמש השנים האחרונות חשיפה רבה לטרור (דרך היכרות עם נפגעים או הימצאות בקרבת מקום) ישתמשו בחומרים ויגלו מעורבות באלימות, תהיה גבוהה יותר מאשר הסבירות של שימוש בחומרים ומעורבות באלימות בקרב מתבגרים שפחות נחשפו פחות לטרור. השערות אלה ייבחנו בהמשך וידווח עליהם בדו"ח הסופי.

אלימות- שימוש בחומרים הוא חלק ממגוון של התנהגויות סיכון ובראשם אלימות

(Grant et al., 2005; Eamon & Mulder, 2005). חשיפה לאלימות נחשבת מנבא חשוב להתנהגות תוקפנית בקרב ילדים ומתבגרים (Durant, Pendergrast, & Cadenhead, 1994); (Rivara & Widom, 1990). למשל, מחקרים שונים מצביעים על קשר בין חשיפה לאלימות בקהילה לבין שימוש באלימות בקרב מתבגרים (Gorman-Smith & Tolan, 1998). באחד המחקרים נמצא כי בניו בגילאי טרום התבגרות אשר נחשפו לאלימות בקהילה, התנהגו בתוקפנות רבה יותר 15 חודשים מאוחר יותר, בהשוואה לטרומ מתבגרים אשר לא נחשפו לאלימות זו (Miller, Wasserman, Neugebauer, Gorman-Smith, & Kamboukos, 1999). עדיין אין נתונים בדבר הקשר בין חשיפה לאלימות פוליטית לבין התנהגות תוקפנית של מתבגרים. אחת מזירות ההתרחשויות של אלימות של מתבגרים היא בית הספר (בבנישתי, חורי-כסאברי, ואסטור, 2005 (Benbenishty & Astor, 2005). במידה וחשיפה לטרור דומה במאפייניה לחשיפה לאלימות בקהילה, נצפה כי חשיפה לטרור ולמצבי סיכון ביטחוניים תהיה קשורה למעורבות רבה יותר באלימות בבתי הספר.

חשיפה לעוני ושימוש בחומרים

על אף שישראל נחשבת מדינה מערבית מתקדמת, שיעור הילדים החיים בה בעוני עלה בצורה משמעותית בעשור האחרון מ 22.1% ב 1993 ל 30.8% בשנת 2003 והשיעור ממשיך לעלות. כיום קרוב לאחד מכל שלושה ילדים בישראל חי מתחת לקו העוני (המועצה הלאומית לשלום הילד, 2004). ערביי ישראל חשופים לעוני הרבה יותר מעמיתיהם היהודים. 57.5% מילדי ערביי ישראל לעומת 21.2% מהילדים היהודיים חיים בעוני, והפערים נשמרים זה יותר מ 30 שנה (המועצה הלאומית לשלום הילד, 2004; Saadi, 1997). כמו כן גוברת ההכרה כי עוני אינו רק מדד אובייקטיבי של חיים מתחת לקו העוני (Gal, 1997; Merrick & Morad, 2001) אלא גם רצף של אירועי חיים יומיומיים עמם נאלצים המתבגרים להתמודד כמו אבטלה של אחד ההורים, הורים חסרים את המשאבים לביגוד ולמזון לחגים או אף לתשלומים לחוגים עבור המתבגר (Franko et al., 2004) (Gyamfi, 2004) (Wadsworth, Raviv, Compas, & Connor-Smith, 2005). רבים בחו"ל חקרו את ההשלכות השליליות של חיים בעוני (למשל, (Duncan & Brooks-Gunn, 1997); (Eamon, 2002); (Grant et al., 2005). עם זאת, בישראל המחקר בנושא זה דל (Krumer-Nevo, 2005). מהמחקרים בחו"ל לנו למדים כי מתבגרים החשופים לעוני נמצאים בסיכון למעורבות רבה יותר בהתנהגויות סיכון כולל שימוש בחומרים פסיכואקטיביים ואלימות (Mayer, 1997); (Sampson, 1992; McKay, Lynn, & Bannan, 2005). בישראל הידע הרב ביותר שהצטבר הוא

על הקשר בין מצב סוציו-אקונומי לבין מעורבות באלימות והישגים בלימודים (בבנישתי, חורי-כסאברי, ואסטור, 2005; בבנישתי, חורי-כסאברי, רוזינר ואסטור, 2005). ככל הידוע לנו, טרם נבחן בישראל הקשר בין העוני, על פי ההגדרה של התלמיד כרצף של קשיים כלכליים של הוריו וחסך שהוא עצמו חווה במשאבים חומריים, לבין שימוש בחומרים או מעורבות באלימות.

אלימות ועוני - בסדרה של מחקרים על מדגמים מייצגים של תלמידים בישראל מצאו בבנישתי ועמיתים קשר בין משפחות עניות, או קהילות עניות לבין מעורבות ברמות גבוהות של אלימות, בעיקר בסוגי אלימות חמורה יותר (Benbenishty & Astor, 2005). חורי-כסאברי ועמיתים (Khoury-Kassabri, Benbenishty, Astor, & Zeira, 2004) מצאו כי התלמידים הלומדים בבתי ספר הנמצאים בשכונות מצוקה או בבתי ספר בהם שיעור ניכר ממשפחות התלמידים נמצאים במצב סוציו-אקונומי נמוך מגלים שיעור גבוה יותר של קורבנות לאלימות חמורה. במחקר שנעשה לאחרונה בקרב כ-27,000 תלמידים יהודים וערבים מ-1042 כיתות ו-526 בתי ספר נמצא כי עוני בקרב משפחות התלמידים הסביר למעלה מרבע מהשונות של קורבנות לאלימות חמורה וכ-10% משימוש באלימות מתונה (Benbenishty, Khoury-Kassabri, & Astor, 2005).

באשר לקשר בין עוני לבין שימוש באלכוהול ובסמים, קשר זה נמצא באופן די עקבי במחקרים בחו"ל (Dryfoos, 1990; Khan, Murray, & Barnes, 2002; Shoal & Giancola, 2001). בארץ ניתן אולי להסיק על כך בעקיפין באמצעות מחקרים אשר מצאו שימוש רב יותר בסמים ובשתייה כבדה בקרב האוכלוסייה הבוגרת של ערביי ישראל בהשוואה לאוכלוסייה הבוגרת היהודית (ברנע, 1995; Neumark, Rahav, Teichman, & Hasin, 2003; Neumark, Rahav, & Jaffe, 2003). ערביי ישראל, כזכור עניים יותר. לפיכך נצפה כי דיווח של מתבגרים על אירועי חיים המצביעים על קשיים כלכליים של הוריהם יהיה קשור לשימוש רב יותר בחומרים ומעורבות רבה יותר באלימות. השערה זו בדומה לקודמותיה תיבחן במהלך השנה הקרובה והממצאים יוצגו בדו"ח הסופי.

גורמי סיכון

על אף שאירועי חיים מהווים גורם מנבא לשימוש בחומרים ולמעורבות באלימות, קיימים גורמי סיכון העשויים להגביר את הקשר, וגורמי חוסן העשויים למתן את הקשר (Roosa; Getz & Bray, 2005; et al., 2005). אנו נדון במספר גורמי סיכון וחוסן הרלבנטיים למתבגרים בחברה הישראלית.

לאום - מחקרים מצביעים על כך שבני נוער ערביי ישראל מגלים מצוקה נפשית גבוהה יותר מבני נוער יהודים (Ben-Ari & Gil, 2004). תלמידים ערביי ישראל (במיוחד הבדואים) מגלים מעורבות גבוהה יותר באלימות בית-ספרית בעיקר זו החמורה יותר. כמו כן ערביי ישראל מדווחים לפחות בחלק מהמחקרים על שימוש רב יותר בחומרים פסיכואקטיביים (ברנע, 1995; Neumark et al., 2001; Neumark et al., 2003). יש לציין שהממצאים לגבי ההבדלים בין יהודים לערבים הם מורכבים וממצאים ממחקר חדש מרמזים על כך שיש הבדלים בדיווחים כאשר המתבגרים נשאלים באשר לשימוש בשנה האחרונה לעומת המצב שהם נשאלים באשר לחודש ולשבוע האחרון (רחל בר-המבורגר, תקשורת אישית, ספטמבר, 2006).

עם זאת, הקשר בין אירועי חיים כמו עוני, טרור, ואירועי חיים אוניברסאליים לבין שימוש בחומרים באוכלוסייה הערבית טרם נבחן, ככל הידוע לנו. אירועי הטרור נחו, סביר להניח באופן שונה על ידי

האוכלוסייה הערבית. לפיכך, ייתכן שהקשר בין חשיפה לאירועי חיים ובמיוחד לאירועי טרור לבין שימוש בחומרים יהיה שונה (גבוה או נמוך יותר) באוכלוסיית המתבגרים הערבית מזו היהודית.

מגדר- בנות מדווחות על מצוקה נפשית רבה יותר הן באופן כללי (Herman-Stahl, Stemmler, &) (Pumariega, Johnson, Sheridan, & Cuffe, 1996; Petersen, 1995); והן במצבי חשיפה לאירועי חיים מעוררי דחק (Wickrama, Noh, & Bryant, 2005) ואילו בנים צורכים יותר אלוהות וחומרים פסיכואקטיביים אחרים (רהב, טייכמן, רוזנבלום ובר-המבורגר, 2001; Molcho, Harel, & Lache, 2004) וכן מגלים מעורבות רבה יותר באלימות (בנבנישתי, חורי-כסאברי ואסטור, 2005; Benbenishty & Astor, 2005; Springer & Padgett, 2000). הקשר בין חשיפה לטרור או למצבי מצוקה כלכלית לבין שימוש בחומרים ומעורבות באלימות בקרב בנים בהשוואה לבנות פחות ברור ונבחן במחקר הנוכחי.

דתיות- דתיות קשורה להסתגלות טובה יותר לנוכח אירועי דחק שונים כולל חולי (Baider et al., 1999; Pargament, Koenig, Tarakeshwar, & Hahn, 2001) וחשיפה לטרור (בקרב יהודים) (Schiff, 2006; Pat-Horenczyk et al., 2003). דתיים גם צורכים פחות אלוהות וחומרים פסיכואקטיביים אחרים (רהב ואח' 2001; Neumark et al., 2001). יחד עם זאת, הקשר בין אירועי חיים הקשורים למצב הביטחוני לבין הסתגלות של מתבגרים דתיים אינו חד-משמעי וקיימים אף ממצאים המצביעים על הסתגלות דומה בקרב דתיים וחילוניים (Slone & Hallis, 1999). כמו כן, הקשר ההדוק בישראל בין דתיות של יהודים לבין אידיאולוגיה ימנית (Sagy, Orr, & Bar-On, 1999) (Shamai, 1999) ואירועי החיים השליליים הקשורים למצב הביטחוני אותו חוו המתבגרים הדתיים בקיץ האחרון אשר ערערו על אידיאולוגיה זו, עשויים להעמיד את החוסן של קבוצת אוכלוסייה זו במבחן. הקשר בין דתיות לבין אירועי חיים הקשורים לעוני או לאירועי חיים אוניברסאליים פחות ברור בעיקר בכל הקשור לשימוש בחומרים.

מוצא - מחקרים שונים מצאו קשר בין ארץ מוצא שהיא אחת ממדינות חבר העמים (ברית המועצות לשעבר) לבין שימוש בחומרים. הדבר נכון הן בקרב האוכלוסייה הבוגרת (Hasin, Rahav, 1998; Meydan, & Neumark, 2005; Schiff, Rahav, & Teichman, 2005) והן בקרב מתבגרים (בר-המבורגר, אזרחי, רוזינר, ושטיינברג, 2006; Isralowitz, & Rawson, 2006), הן במדגמים קהילתיים (חיים-צוויג, בהכנה) והן במדגמים שנלקחו מאוכלוסייה של מטופלים (Isralowitz, 2001); (Isralowitz & Bar-Hamburger, 2002). ההסברים לכך עדיין נבחנים ואלה כוללים קושי בהסתגלות לארץ המוצא (Rotenberg, Kutsay, & Venger, 2000), הבדלים תרבותיים (Ben-David, 1996), או הבדלים גנטיים (Hasin et al., 2002). ממצאים ראשוניים אינם מצביעים על כך שבני נוער עולים מחבר העמים אשר נחשפו לאירועי טרור מגיבים בצורה של התנהגות סיכון רבה יותר מאשר ילידי הארץ (חיים-צוויג, בשיפוט), אולם הנושא עדיין נבדק. לפיכך, השוואה במחקר זה בין ילידי חבר העמים לבין ותיקים בכל אחד ממשתי המחקר שנבחנו.

גורמי חוסן:

במחקר הנוכחי בחנו מספר גורמי חוסן אפשריים. שניים קשורים ליחסיו של המתבגר עם בית הספר, אחד המוסדות החברתיים שלהם השפעה מרכזית על חייו: התפיסות של תמיכת בית הספר ותחושת שייכות לבית הספר. כמו כן, בחנו תחושה כללית של תמיכה חברתית.

הספרות בתחום גורמי חוסן וסיכון מדגישה את יחסיו של הילד לבית הספר כמקור השפעה מרכזי על התפתחותו, בריאותו הנפשית, התנהגויות פרו-חברתיות שלו, כמו גם התנהגויות סיכון בהן נוקט (Hawkins, Catalano, & Miller, 1992; Gue, Hawkins, Hill, & Abbot, 2001); במחקר הנוכחי איננו יכולים להקיף את מגוון התחומים בהם יחסי הנער עם בית הספר עשויים להוות גורם חוסן למניעת התנהגויות סיכון של שימוש בסמים ואלימות. לכן התמקדנו בשני היבטים שנמצאו בעלי חשיבות במחקרים קודמים שלנו ושל אחרים.

תמיכת הצוות החינוכי- מורים וצוות בית הספר באופן כללי עשויים להיתפס כמקור תמיכה (Howes, 1999; Schiff & Tatar, 2003) ולפיכך למתן את הקשר בין אירועי חיים שליליים לבין שימוש בחומרים ומעורבות באלימות. במחקרים נמצא שכתלמידים חשו שיש להם יחסים חיוביים ותומכים עם מורים, תחושת היכולת החברתית שלהם הוכללה גם ליחסיהם עם קבוצת השווים (Ryan & Patrick, 2001), וגם לשורה של עמדות ותחושות חיוביות כלפי בית הספר והלימודים (Goodenow, 1998; Wentzel, 1998). מחקרים על מדגמים ארציים מייצגים של תלמידים בישראל מצאו כי תלמידי תיכון תופסים את המורים שלהם כמקור לתמיכה, וכי תמיכת מורים קשורה לירידה באלימות פיסית (Benbenishty & Astor, 2005; Benbenishty, & Astor, 2005; Khoury-Kassabri, Benbenishty, & Astor, 2005). עם זאת, הממצאים מצביעים על כך שתלמידים, ובעיקר בנים ותלמידים בוגרים יותר, אינם רואים את הצוות החינוכי כמסייעים כשיש להם בעיות וקשיים ביחסים עם חבריהם וכשהם עצובים ורע להם. ממצא זה מרמז שייתכן שתפיסה של תמיכה בתחום זה מאפיינת רק חלק מהתלמידים וייתכן שתלמידים רבים אינם זוכים לגורם חוסן זה שעשוי להגן עליהם מפני השפעות סביבתיות קשות. נראה לנו לכן, שאם יתברר שתמיכת מורים, כולל בתחום של קשיים רגשיים וקונפליקטים עם עמיתים, היא אמנם בעלת השפעה ממתנת תהייה בכך תרומה למאמצים הפדגוגיים והייעוציים ליצירת אקלים חברתי מיטבי.

תמיכה חברתית - ההסתגלות למצבי דחק תלויה לא רק באסטרטגיות ההתמודדות בהם הפרט משתמש אלא גם בתמיכה החברתית לה זוכה האדם בסביבתו (Barrera, 1988; Rutter, 1983; Sandler et al., 1997). המחקר הנוכחי התמקד בתמיכה החברתית הנתפסת, כלומר, המידה בה הפרט מרגיש שהוא יכול לסמוך על אנשים בסביבתו בקבלת עזרה בתחומים חומריים ו/או רגשיים בעת הצורך (Figley, 1986). במחקר התמקדנו בשלושה מקורות לתמיכה חברתית: המשפחה (בעיקר ההורים), תמיכה לא פורמאלית, (בעיקר, קבוצת השווים), ותמיכה פורמאלית, בעיקר מורים וצוות בית הספר.

תחושת תקווה- לאחרונה זוכה המושג של תחושת תקווה לביטוי רב בספרות המחקרית והיישומית לאור הגילוי כי הוא משמש גורם חוסן מפני מצוקה נפשית וקשיים התנהגותיים כולל התנהגויות סיכון

בקרב ילדים ומתבגרים (Hagen, Myers, & Mackintosh, 2005). מושג התקווה כולל אמונה של האדם בעצמו שהוא יכול להצליח, אמונה בעתיד טוב יותר ובדרכים הקיימות להשגת התוצאות הרצויות. כלומר תקווה כוללת שני מושגים: (א) אני- כסוכן התקווה (hope-agency), כלומר המתבגר כבעל ביטחון ביכולתו לשלוט במצב ולהשיג את היעדים שהציב לעצמו (ב) תקווה בדרכים להשגת הדברים הרצויים או המצב הרצוי (hope pathways)- התפיסה של המתבגר שישנם דרכים להשיג מטרות או להתגבר על המצב הנוכחי (בניגוד לתפיסה שאין כל דרך לשנות את המצב). (Hagen et al., 2005). תקווה גם קשורה לתמיכה חברתית- מי שזוכה ליותר תמיכה גם חש יותר תקווה ויחד עם זאת, התקווה תורמת למצב נפשי והתנהגותי טוב יותר מעבר למה שמספקת התמיכה החברתית (Horton & Wallander, 2001). כך למשל, מחקר שנעשה בארה"ב על ילדי אסירות הנמצאים ברמת דחק גבוהה לא רק עקב הניתוק מהאם, אלא גם בגלל עוני, חשיפה לאלימות ולסמים בקהילה, מצא כי הילדים אשר דיווחו על תחושת תקווה גבוהה גם הראו התנהגות יותר מסתגלת הכוללת מידה נמוכה יותר של בעיות התנהגות מופנמות ומוחצנות (כפי שנמדדו על ידי ה-CBCL) מילדים עם תחושת תקווה נמוכה. התקווה לא הייתה קשורה לרמת הדחק אליה נחשפו הילדים אבל נמצאה קשורה באופן חיובי למידת התמיכה החברתית לה זכו הילדים (Hagen et al., 2005).

מהכוון ההפוך- חוסר תקווה, תחושת חוסר אונים נמצאה כמאפיינת ילדים ומתבגרים בשכונות מצוקה בארה"ב, ואלה היו קשורים לחוסר תכנון לטווח ארוך ולחיפוש סיפוקים מיידיים כמו מעורבות בסמים ובאלימות (Bolland, McCallum, Lian, Bailey, & Rowan, 2001) (R.H. DuRant, Cadenhead, Pendergrast, Slavens, & Linder, 1994; R. H. DuRant, Getts, Cadenhead, Emans, & Woods, 1995) (Lorion & Saltzman, 1993) כך למשל במחקר של בולנד (Bolland, 2003) על כ-2500 מתבגרים בגילאי 9-19 החיים בשכונות מצוקה בארה"ב נמצא כי הסבירות שבנים ישתמשו בחומרים גבוהה הרבה יותר בקרב החשים דרגה גבוהה של חוסר תקווה מאשר בקרב בנים החשים דרגה נמוכה של חוסר תקווה. למשל הסבירות לשימוש בקוקאין בשנה האחרונה נמצאה גבוהה פי 6.4 בקרב בנים החשים רמה גבוהה של חוסר תקווה בהשוואה לבנים החשים רמה נמוכה של חוסר תקווה. לגבי בנות נמצאה אותה מגמה אם כי הפערים בין החשות רמה גבוהה של חוסר תקווה לרמה נמוכה קצת יותר קטנים מאשר בקרב בנים. גם הסבירות לשימוש באלימות כולל נשיאת אקדח וחברות בכנופיה הייתה גבוהה יותר בקרב בנים ובנות החשים חוסר תקווה רב בהשוואה לכאלה שחוסר התקווה שלהם נמוך. למשל, הסבירות שבנים חסרי תקווה ישאו אקדח נמצאה גבוהה פי 4.5 מאשר בקרב בנים עם רמה נמוכה של חוסר תקווה. ככל הידוע לנו, טרם נעשו מחקרים דומים לגבי חשיפה למצב לחימה או טרור מתמשכים.

שביעות רצון מהחיים – הספרות מצביעה על כך שרמת שביעות הרצון מהחיים של מתבגרים קשורה למידת יכולת ההסתגלות הפסיכו-סוציאלית שלהם, בתחומים תוך אישיים, בינאישיים ותפקודי בבית הספר (למשל, Suldo & Huebner, 2004; Gilman & Huebner, 2006). במחקר הנוכחי בחנו את הקשר בין המימד הגלובלי של שביעות רצון מהחיים לבין שימוש בחומרים ואלימות (קורבנות ותקיפה) על פי הגישה התיאורטית של הובנר והכלי שחבר למדידת מושג זה (Huebner, 1994; 1999).

סיכום והשערות המחקר

המחקר הנוכחי בחן את הקשר בין אירועי חיים שליליים אוניברסאליים, חשיפה לטרור ולעוני לבין שימוש בחומרים ומעורבות באלימות. כמו כן בחנו האם, לאום, מוצא (חבר המדינות/ילידי ישראל) דתיות (בקרב יהודים), מגדר, תמיכת בית הספר, תחושת שייכות ותחושת תקווה יתווכו (mediate) את הקשר בין חשיפה לאירועי חיים שליליים לבין שימוש בחומרים ומעורבות באלימות.

השערות ושאלות המחקר:

- א. ככל שאירועי החיים השליליים (אוניברסאליים, אירועים ביטחוניים, עוני) להם נחשף המתבגר רבים יותר, כך הוא יגלה שימוש רב יותר בחומרים פסיכואקטיביים ומעורבות רבה יותר באלימות.
- ב. ככל שהמתבגר מקבל יותר תמיכה ממקורות שונים וככל שמידת התמיכה של צוות בית הספר רבה יותר, כך המעורבות של המתבגר באלימות ומידת השימוש בחומרים יהיו נמוכים יותר.
- ג. ככל שתחושת התקווה של המתבגר ושביעות הרצון מהחיים רבה יותר, כך המעורבות של המתבגר באלימות ומידת השימוש בחומרים יהיו נמוכים יותר.
- ד. מתבגרים ערבים ישתמשו יותר בחומרים ובאלימות חמורה.
- ה. בנים ישתמשו יותר בחומרים ויגלו מעורבות רבה יותר באלימות.
- ו. ילידי חבר העמים ישתמשו יותר בחומרים מאשר מתבגרים ילידי הארץ.
- ז. מתבגרים דתיים ישתמשו פחות בחומרים. נבחן גם הקשר בין דתיות לבין מעורבות באלימות.
- ח. נבחן האם הקשר בין אירועי חיים שליליים לבין שימוש בחומרים ומעורבות באלימות קשור לסוג האירוע. האם חזק יותר בחשיפה לאירועים ביטחוניים, לעוני, או לאירועי חיים אוניברסאליים.
- ט. המידה בה תמיכה ממקורות שונים, מצוות בית הספר, תחושת תקווה ושביעות רצון מהחיים משמשים כמתווכים (mediate) את הקשר בין אירועי חיים שליליים, עוני ואירועים ביטחוניים לבין שימוש בחומרים ומעורבות באלימות תיבחן ללא השערות מראש באמצעות מודל רב משתני המוצג בנספח ב' לדו"ח.

שיטת המחקר

אוכלוסיית המחקר: תלמידים הלומדים בכיתות י' ו"א' בבתי ספר תיכוניים (פיקוח חילוני/דתי ומגזר ערבי) בשנת תשס"ז, 2007.

מדגם: המדגם המקורי התעתד לכלול 5800 תלמידי כיתות י' ו"א מ – 60 בתי ספר, אשר נבחרו על פי מדגם ארצי מייצג המבוסס על דגימת אשכולות דו-שלבית לפי שכבות לא פרופורציונאליות. הוגדרו חמש שכבות שאותן רצינו לייצג במדגם:

- תלמידים יהודים באזור הדרום הקרובים לקו הגבול עם רצועת עזה
 - תלמידים יהודים באזור הצפון שהיה חשוף להתקפות טילים וקטיושות במלחמה האחרונה
 - תלמידים ערבים באזור הצפון שהיה חשוף להתקפות טילים וקטיושות במלחמה האחרונה
 - תלמידים יהודים באזורי הארץ האחרים, לא כולל ישובים מעבר לקו הירוק
 - תלמידים ערבים באזורי הארץ האחרים
- בתוך כל שכבה נדגמו באופן מקרי בתי ספר, ובכל בית ספר נדגמו באופן מקרי שתי כיתות משכבה י' ושתי כיתות משכבה י"א. ניתן לראות על פי לוח 5 כי מידת החשיפה של תושבי צפון הארץ לאירועים ביטחוניים הייתה גבוהה מזו של תושבי הדרום. רמת הסימפטומים הפוסט טראומטיים של תושבי הצפון הייתה אף היא גבוהה מזו של תושבי הדרום. יחד עם זאת, מידת החשיפה לעוני ומידת השימוש באלכוהול היו גבוהים יותר בקרב תלמידים תושבי דרום הארץ.

המדגם הסופי כלל 55 בתי ספר-212 כיתות. ארבעה בתי ספר סירבו להשתתף במחקר, ובית ספר אחד הורד מהמדגם הואיל והתבצעה בו בדיקת שאלון המחקר (פיילוט) ועל פי הבדיקה שונה חלק מהשאלון. הסיבות לסירובים בקרב ארבעת בתי הספר שסירבו היו עומס בתוכנית הלימודים (שלושה בתי ספר) וקושי עם רגישות הנושא הנחקר (בית ספר אחד). לוח 1 מפרט את הדגימה המקורית והדגימה שהתבצעה בפועל על פי בתי ספר וכיתות באוכלוסייה היהודית ובמגזר הערבי. ניתן לראות על פיו כי המדגם הסופי כלל 31 בתי ספר (120 כיתות) יהודיים ו-24 בתי ספר (92 כיתות) מהמגזר הערבי בישראל. הבחנה זו מאפשרת לבחון לעומק הבדלים במאפייני החשיפה לאירועים ביטחוניים והשפעתם על התנהגויות סיכון לפי חלוקה לדת.

לוח 1: תיאור הדגימה המקורית ובפועל

סה"כ		ערבים				יהודים			
כיתות י"א	כיתות י'	בתי ספר	כיתות י"א	כיתות י'	בתי ספר	כיתות י"א	כיתות י'	בתי ספר	
120	120	60	50	50	25	70	70	35	מדגם מקורי
105	107	55	46	46	24	59	61	31	מדגם סופי

לוח 4: התפלגות התלמידים שהשתתפו במדגם לפי שכבות הדגימה

התפלגות התלמידים שהשתתפו במדגם לפי שכבות הדגימה

%	שכיחות	
16.3	774	דרום – יהודי
23.4	1111	צפון יהודי
30.8	1462	צפון ערבי
14.1	668	אחר יהודי
15.4	729	אחר ערבי
100	4744	סה"כ

לוח 5: הבדלים בין התלמידים היהודים בשכבת הדגימה של דרום הארץ לעומת צפון הארץ

sig	df	t	שכבת צפון-יהודים			שכבת דרום-יהודים			
			סטית תקן	ממוצע	N	סטית תקן	ממוצע	N	
<0.001	1853	-7.20	0.28	0.43	1156	0.33	0.32	699	כלל החשיפה לאירועים ביטחוניים
<0.01	1853	-3.44	14.26	14.45	1154	13.21	12.17	701	כלל הסימפטומים הפוסט טראומתיים
<0.01	1857	2.65	3.58	9.97	1157	4.15	10.46	702	כלל החשיפה לעוני
<0.05	1836	2.55	0.95	1.91	1146	1.01	2.03	692	שימוש באלכוהול בשנה האחרונה
0.96	1850	0.20	0.53	1.18	1152	0.53	1.19	700	שימוש בסמים בשנה האחרונה

משקלות דגימה

כאמור, המחקר מבוסס על דגימת אשכולות דו שלבית במדגם שכבות לא פרופורציונאלי. במטרה להבטיח שהמדגם יהיה מייצג חישבנו משקלות דגימה עבור התלמידים שהשתתפו במחקר. תהליך חישוב המשקלות הבטיח שכל קבוצת תלמידים שנדגמה בבית ספר תייצג את בית הספר מבחינת הרכב הבנים והבנות ודרגות הכיתה (י' ויא'). בהמשך, חושב המשקל המתאים לכל בית

ספר, כך שישקף את משקלו בתוך שכבת הדגימה, ובחלק האחרון חושב המשקל של שכבת הדגימה, כך שישקף נכונה את המשקל היחסי של השכבה בקרב כלל התלמידים בכיתות י' ויא' במערכת החינוך הממלכתית. כל הניתוחים בוצעו תוך שימוש במשקלות דגימה אלו.

כלי מחקר:

א. תמיכה חברתית- הכלי מסתמך על שאלון תמיכה חברתית של Seidman et al. (1995) אשר מתבסס על Cauce et al. (1982). אנו השתמשנו בחלק הבוחן את תפיסת מידת העזרה הרגשית (כאשר משתפים אחרים בבעיה אישית) ממקורות שונים כמו: ההורים, מורים, חברים טובים. זאת, על סולם בן 3 דרגות ("בכלל לא עוזרים" עד "עוזרים ביותר") וקטגוריה נוספת של "לא משתף אותם בבעיה אישית". מהימנות בין-פריטים (אלפא קרונברך) של הכלי במחקר הנוכחי היא: 0.80. משתנה התמיכה חברתית הורכב ממוצע 9 הפריטים השייכים לכלי זה. על מנת לחשב הבדלים בין קבוצות וכן לבדוק קשרים בין התמיכה החברתית לבין המשתנים התלויים חושבו שני משתנים חדשים. האחד- האם משתף כל אחד ממקורות העזרה. השני- ממוצע התמיכה (9 פריטי הכלי) מכל הגורמים יחדיו. ראה נספח א'- שאלון המחקר, שאלות א-10א.

ב. (ג. ג.) אירועי חיים- הכלי משלב בין חשיפה לאירועי חיים שליליים אוניברסאליים אשר נבחנו על פי הכלי TESI-C - Traumatic Events Screening Inventory (Ford, 2002). גרסה כתובה מוקדמת מופיעה אצל Ribbe, 1996 - נספח א'- שאלון המחקר, שאלות ג-10. לבין אירועי חיים המתייחסים לעוני (מבוסס בחלקו על הכלי של Franko ואח' Franko et al., 2004) - נספח א'- שאלון המחקר, שאלות ב-10.8). הכלי הבוחן חשיפה לאירועי חיים שליליים כולל 10 פריטים אשר נועדו לבחון היסטוריה של חשיפה של ילדים ומתבגרים (מגיל 6 עד 18) לאירועים שליליים במהלך חייהם כמו למשל עדות לתאונת דרכים או מוות במשפחה. בעת ניתוח הנתונים היו לאירועי החיים שתי התייחסויות שונות. האחת- כלל (על פי סכום) האירועים השליליים שהמתבגר חווה. השנייה- סוגים שונים של אירועים אשר הוחלט עליהם על פי ניתוח גורמים (מסבירים יחדיו 45% מהשונות). הגורם האחד- מחלה או מוות של בן משפחה. השני- מעורבות בתאונות ואסונות. הגורם השלישי- חשיפה לאלימות, גירושי הורים והוצאה מהבית. הכלי הבוחן חשיפה לעוני- בוחן תפיסה סובייקטיבית של עוני כמו: "האם בשנה האחרונה קרה ש "להורים שלי לא היה כסף לשלם חשבונות שוטפים (חשמל, טלפון, מים)", או "לא היה לנו מספיק כסף כדי לקנות בגדים חדשים" (Cronbach $\alpha=0.91$). חושב משתנה חדש על פי סכום הפריטים המרכיבים את מדד העוני הסובייקטיבי. הכלי מתבסס על זה של Wadsworth, Raviv, Compas, & Connor-Smith (2005).

ד. שביעות רצון מהחיים – נמדדה על פי תת הסולם הגלובלי של שאלון שביעות רצון מהחיים (Multi Dimensional Life Satisfaction Scale ;MSLSS) של הובנר (Huebner, 1991). בתת סולם זה יש שבעה פריטים והתשובות הן על סולם בן 6 דרגות (ראה נספח א'-שאלון המחקר, שאלות ד-10.7). מהימנות בין-פריטים (Cronbach α) של הכלי במחקר הנוכחי היא: 0.83. חושב משתנה חדש על פי ממוצע הפריטים המרכיבים את משתנה שביעות הרצון מהחיים.

ה. חשיפה לאירועים ביטחוניים – המשיבים נשאלו באשר לחשיפה שלהם לאירועים ביטחוניים (ראה נספח א'-שאלון המחקר, כל השאלות המופיעות בחלק ה.). הכלי כלל את מגוון האירועים- פיגועי טרור (כמו מתאבדים, מטענים, יריות), ונפילות של טילים, קאסמים, קטיושות וטילים אחרים. פריטי החשיפה לטרור נלקחו מכלים בהם נעשה שימוש בחקר השלכות אירועי הטרור של השנים האחרונות (Schiff, 2006; Pat-Horenczyk, 2005b) וכן כלל פריטים חדשים המתאימים למצב בו היו תושבי הצפון במלחמת לבנון השנייה. ניתוח גורמים הראה כי החשיפה כוללת שלושה מימדים המסבירים יחדיו 47% מהשונות: "הימצאות בטוח פגיעה מאירוע ביטחוני", "נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה" ו "פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה באירועים ביטחוניים". לפיכך נבנו שלושה משתנים המתארים חשיפה לסוגים שונים של אירועים ביטחוניים על פי ממוצע התשובות שניתנו לכל אחד מהמימדים. בנוסף חושב משתנה של "חשיפה לכלל האירועים הביטחוניים" על פי ממוצע כלל השאלות של החשיפה לאירועים ביטחוניים.

1. סימפטומים פוסט-טראומתיים – נעשה שימוש בסולם – Revised Impact of Event Scale (Weiss & Marmar, 1997) הבוחן סימפטומים פוסט-טראומתיים על פי הקריטריונים של ה-DSM-IV (ראה נספח א'-שאלון המחקר, שאלות 10-22). הכלי המקורי Impact of Event Scale (Horowitz, Wilner, & Alvarez, 1979; IES) פותח עוד לפני ההגדרה הפורמאלית של תסמונת פוסט טראומתית ב-DSM ועל כן התייחס רק ל 2 מבין ארבעת הקריטריונים ל-PTSD: חודרנות-היזכרות מחדש והימנעות. הכלי החדש כולל גם את הקריטריון של עוררות יתר וכן פריט נוסף של היזכרות מחדש- פלשבקים. הוא אינו מתייחס להפרעות בתפקוד עקב הסימפטומים ועל כן אינו יכול לתת אבחנה פורמאלית לתסמונת פוסט טראומתית. המשתתפים משיבים על 22 היגדים המתייחסים לסימפטומים פוסט טראומתיים. לגבי כל אחד מההיגדים הם מתבקשים להשיב על סולם הנע בין 0 ("בכלל לא") ל 4 ("הרבה מאד") האם כל אחת מהתופעות המתוארות בהיגד התעוררה אצלם בשבוע האחרון. מהימנות בין-פריטים (Cronbach α) של הכלי במחקר הנוכחי היא: 0.94. חושב משתנה חדש הכולל את סכום התשובות לכלל ההיגדים. בנוסף, חושב משתנה בינארי של הימצאות (כן או לא) בסיכון לתסמונת פוסט טראומתית. זאת, באופן הזהה לחישוב שנעשה במחקרם של זומר, אור-חן ופלד-אברם (2005): מי שסימן 3 ("הרבה") או 4 ("הרבה מאד") בלפחות פריט אחד הבוחן תסמינים של חודרנות-היזכרות מחדש, בשלושה פריטים הבוחנים תסמינים של הימנעות ולפחות בשני פריטים המציינים תסמינים של עוררות יתר נחשב בעל סיכון לתסמונת פוסט טראומתית (1) וכל השאר נחשבו לנעדרי סיכון לתסמונת זו (0).

2. שימוש בחומרים פסיכואקטיביים- נשאלו שאלות נפרדות על צריכת אלכוהול, עישון סיגריות ועל שימוש בקנאביס, חומרים נדיפים, ובתרופות (ראה נספח א'-שאלון המחקר, חלק ז'). לגבי אלכוהול ונהיגה תחת השפעת אלכוהול או נסיעה עם נהג הנמצא תחת השפעת אלכוהול, השתמשנו בשאלות מסקר הבריאות העולמי (WHO; Health behaviors in school-aged children- A WHO (WHO; cross-national survey (HBSC): Research protocol for the 1997-98 study, 1997) בהם נעשה שימוש בישראל בקרב מתבגרים יהודים וערבים (הראל, אלנבוגן-פרנקוביץ, מולכו, אבו-עסבה, וחביב, 2002). ארבע שאלות בחנו את תדירות שתיית משקאות אלכוהוליים (בירה, יין, משקה חריף

אחר, סיידר אלכוהולי) על סולם הנע בין 1 "כל יום" לבין 5 "אף פעם" (Cronbach $\alpha=0.90$). שאלנו גם "בשלושים הימים האחרונים כמה ימים שתית לפחות מנת משקה אלכוהולי אחת?" (1 "אף יום" עד 7 "בכל 30 הימים") וכן על תדירות שתיית בולמוס (לפחות חמש מנות משקה אלכוהולי) בחודש האחרון על סולם הנע בין 1 "אף יום" ל 7 "20 ימים או יותר". השאלות על שימוש בקנאביס (חשיש/מריחואנה), חומרים נדיפים (דבק, טיפקס), גז צחוק, ותרופות (כדורי מרץ, שינה, משכיחי כאבים) נשאלו באותו האופן בו נשאלים בסקרים השוטפים של הרשות למלחמה בסמים (רהב ואח' 2001,): השימוש בכל אחד מהחומרים (לא כולל תרופות) ב 12 החודשים האחרונים נבחן על סולם בן 7 דרגות מ 1 "אף פעם" ל 7 "30 פעם או יותר".

נבנו מספר משתנים: ממוצע תדירות השתייה של כלל המשקאות האלכוהוליים עליהם נשאלו התלמידים, ממוצע תכיפות הנהיגה בשכרות, ממוצע תכיפות הנסיעה עם נהג הנמצא תחת השפעת אלכוהול, ממוצע תכיפות השימוש בקנאביס (חשיש/מריחואנה) בשנה ובחודש האחרונים וממוצע השימוש בכלל החומרים שנבדקו (חשיש, מריחואנה, אקסטזי וחומרים נדיפים) ב 12 החודשים האחרונים (Cronbach $\alpha=0.76$).

ח. מעורבות באלימות בבית הספר - נמדדה על פי דיווח עצמי על קורבנות (10 פריטים) ותקיפה (10 פריטים) של אלימות פיזית מתונה וחמורה (ראה נספח א'- שאלון המחקר, שאלות ח-10). למשל: שאלנו "כמה פעמים חתכו אותך בסכין במהלך החודש האחרון?" ובמקביל, "כמה פעמים אתה חתכת בסכין ילדים אחרים בחודש האחרון?" שאלות אלה הם חלק מכלי מקיף ובו 25 פריטים על קורבנות לסוגי אלימות שונים (מילולית, פיזית מתונה וחמורה, ואלימות חברתית לא ישירה) ו 11 פריטים על תקיפה. בכלי זה נעשה שימוש רב במחקרים בישראל על מדגמים מייצגים שנעשו על ידי בנבנישתי וצוותו (בנבנישתי, 2003; בבננישתי ואח' 2000, 2005). הכלי נבדק ונמצא כבעל מהימנות (על פי מהימנות פנימית) ותקפות (תוקף מקביל) טובים. במחקר הנוכחי המהימנות של פריטי הקורבנות הייתה Cronbach $\alpha=0.78$ ושל פריטי התקיפה Cronbach $\alpha=0.87$. בדומה למחקרים קודמים (בנבנישתי ואח' 2005) נבנו מספר משתנים של מעורבות באלימות: קורבנות לאלימות מילולית-חברתית עקיפה, קורבנות לאלימות פיזית חמורה, מעורבות באלימות מילולית-חברתית עקיפה, מעורבות (תקיפה) באלימות פיזית מתונה, מעורבות (תקיפה) באלימות פיזית חמורה, שימוש באלימות כלפי מורים. זאת, על פי ממוצע הפריטים המרכיבים כל אחד מהמשתנים.

ט. תמיכת צוות בית הספר - נעשה שימוש בכלי של פורלונג ועמיתיו, כפי שהותאם על ידי בבננישתי ועמיתיו ושימש בסדרה של מחקרים ארציים בישראל על אלימות במערכת החינוך (למשל, בבננישתי, חורי-כסאברי ואסטור, 2005). הכלי מכיל עשרה פריטים בסולם מ-1 = מאוד לא מסכים ל-4 – מסכים מאוד, ומכיל שני ממדים – תמיכה כללית ותמיכה במצבי קושי אישיים ובינאישיים (ראה נספח א'- שאלון המחקר, שאלות ט-11). המהימנות בין פריטים של כלל ההיגדים המרכיבים את הסולם היא: Cronbach $\alpha=0.85$. חושב משתנה חדש על פי ממוצע הציונים על הפריטים המרכיבים את המדד.

י. תקווה - נמדדה על פי שאלון התקווה לילדים (Snyder et al., 1997). הכלי המקוצר כולל שישה פריטים הנמדדים על סולם בן 6 דרגות מ 1 "אף פעם" ל 6 "כל הזמן" (ראה נספח א'-שאלון המחקר, שאלות 1.1-6). הפריטים מעריכים את מידת התקווה שהמתבגר חש כלפי עצמו, המצב, ומשאבים זמינים. למשל, "אני חושב שבסך הכל אני מסתדר מצוין", "כאשר יש לי בעיה, אני יכול לחשוב על כמה דרכים כדי לפתור אותה". המהימנות בין פריטים של כלל ההיגדים המרכיבים את הסולם היא: Cronbach $\alpha=0.91$. חושב משתנה חדש על פי ממוצע הציונים על הפריטים המרכיבים את המדד.

רקע- שאלנו גם על משתני רקע כמו: מגדר, ארץ לידה (ישראל, חבר המדינות, אחר), כיתה, גיל, דתיות (דתי, מסורתי, חילוני). במחקר זה לא עשינו הבחנה בין יהודים, ילידי ישראל שהם דור שני לילידי חבר העמים לבין ילידי ישראל אחרים. קבוצת ילידי חבר העמים עליה אנו מדווחים במחקר זה כוללת אך ורק תלמידים אשר נולדו באחת ממדינות חבר העמים. 6.9% מהם (18 תלמידים) עלו ארצה בחמש השנים האחרונות. 29.6% (77 תלמידים) עלו ארצה ב 6-10 השנים האחרונות. 63.5% מהם (165 תלמידים) עלו ארצה לפני יותר מ 10 שנים. את המידע על המגזר קיבלנו דרך מסגרת הדגימה.

הכלים הועברו בשתי השפות; עברית וערבית. מרבית השאלונים כבר תורגמו לערבית ונבדקו במחקרים קודמים. האחרים- תורגמו לערבית בידי מתרגמים מקצועיים ואיכות התרגום, תוך השוואה לנוסח בעברית, נבדקה על ידי חוקרת מסגל בית הספר, דוברת ערבית שפת אם (ד"ר מונא חורי- כסאברי).

מחקר מקדים:

לפני תחילת איסוף הנתונים בוצעו שני מחקרים מקדימים (פיילוט). האחד בבית ספר תיכון מהמגזר היהודי אשר כלל שתי כיתות י' ושתי כיתות יא', והשני בבית ספר תיכון במגזר הערבי אשר כלל כיתה י' וכיתה יא'. שני בתי הספר שנבחרו היו מאזור הצפון לאור הרגישות לחשיבות נושא ההתמודדות עם מלחמת לבנון השנייה. לאור המחקרים המוקדמים שונה חלק מהשאלון בכל אחת מהשפות- בעיקר הובהרו ניסוחים של שאלות המתייחסות לחשיפה לאירועים ביטחוניים ולאירועי חיים שליליים.

מהלך איסוף הנתונים:

בטרם החל המחקר נעשתה פנייה אל משרד החינוך בבקשה לאשר את ביצוע המחקר בבתי הספר על פי הנהלים המקובלים. במקביל פנינו אל ועדת האתיקה של בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית באוניברסיטה העברית בירושלים על מנת לקבל את אישורה לביצוע המחקר. הפנייה אל בתי הספר נעשתה רק לאחר קבלת האישור משני גורמים אלה. אל כל בית ספר שנכלל במדגם נשלחו ערכות המתייחסות למחקר. כל ערכה כללה דף הסבר על המחקר אשר הופנה למנהל ולצוות הייעוצי, אישור משרד החינוך לביצוע המחקר, מכתבי פניה לתלמידים ומכתבי פנייה להוריהם. מכתב הפניה לתלמידים כלל הסבר על המחקר וכן רשימה של

שירותי יעוץ ועזרה נפשית לבני הנוער הניתנים בחינם למקרה בו המחקר ותכניו יעלו צורך בעזרה שכזו. מכתב הפניה להורים כלל הסבר על המחקר וכן ספח המציין את התנגדותם לכך שבנם או בתם ישתתפו במחקר. במקרה של התנגדות הם התבקשו למלא את הספח ולהחזירו למזכירות בית הספר. שבועיים לאחר משלוח הערכות, צוות המחקר יצר קשר טלפוני עם כל אחד מבתי הספר על מנת לוודא שקיבלו את החומר, שבית הספר מוכן להשתתף במחקר, ושדפי ההסבר לתלמידים ולהורים חולקו בכיתות בהם עתיד להיערך הסקר. בחלק מבתי הספר החומר לא נמצא ועל כן נשלחו הערכות בשנית. (ראה נספח א1. לערכה שנשלחה לכל אחד מבתי הספר).

איסוף הנתונים נעשה בחודשים פברואר- מאי 2007 על ידי סוקרים של חברת מנפאוור, אשר נבחרו בקפידה ועל פי דרישות צוות המחקר שיהיו אלו אקדמאים או עובדים בכירים מתחום החינוך והטיפול. הסוקרים קיבלו הדרכה מעמיקה ומקיפה מד"ר מרים שיף והגב' מירי ורד, וכן ערכת סוקר הכללה הסבר על המחקר, מטרתיו והנחיות מפורשות על מהלך המחקר מרגע כניסתם לבית הספר ועד ליציאתם ממנו. על פי ההנחיות אנשי איסוף הנתונים ניגשו ראשית לאיש הקשר בבית הספר להציג עצמם ולתאם סופית את הכניסה לכיתות שנדגמו. לאחר מכן הם התבקשו לאסוף את ספחי התנגדות ההורים להשתתפות בנם או בתם למחקר, במידה והיו כאלו. הוסבר לסוקרים כי ההשתתפות במחקר אינה חובה, וכי התלמידים רשאים להפסיק את מילוי השאלון בכל שלב בו ירצו בכך. כמו כן הודגשה סוגיית האנונימיות והסוקרים הונחו לבקש מהמורה הנוכח בכיתה להתייחס רק לבעיות משמעת ולהימנע מלהסתובב בין התלמידים בעת מילוי השאלון. ההדרכות כללו הסבר תיאורטי על המחקר וכן הנחיות טכניות לביצוע המחקר.

איסוף הנתונים התבצע באמצעות שאלון אנונימי אשר בגרסתו העברית נסרק ממוחשב ובגרסתו בערבית קודד ידנית על ידי צוות של עוזרי מחקר מטעם קבוצת המחקר לבריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער בבית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית באוניברסיטה העברית. במקביל להעברת השאלונים בכיתה, מילא הסוקר בעת נוכחותו בכיתה שאלון סוקר אשר מטרתו לרכז נתונים אודות ביצוע המחקר בכיתה ספציפית זו או אחרת ולאפשר בהמשך את חישוב שיעור התגובה (response rate). השאלון כלל נתונים על מספר התלמידים הרשומים בכיתה, מספר הנוכחים ומספר המשיבים על השאלונים. כמו כן צוין זמן המילוי המינימאלי והמקסימאלי למילוי השאלון, בעיות מיוחדות שעלו כמו סירובים, הפסקות באמצע של מילוי השאלון, ושאלות להבהרה. הסוקר התבקש לתאר מילולית את האווירה בכיתה בעת מילוי השאלון. שאלוני הסוקר הוזנו למחשב לצורך חישוב שיעור התגובה, מעקב אחר מהלך המחקר וכן לשם השוואה למספר השאלונים שיתקבלו בסוף הסריקה הממוחשבת והקידוד הידני.

בדרך כלל התלמידים התייחסו לסקר ברצינות וענו עליו ברצון. מספר התלמידים שבחרו לא לענות על הסקר היה קטן מאוד, כפי שפורט בלוחות 2 ו 3. יש לציין שלא דווח לנו על תגובות רגשיות קשות כלשהן מצד התלמידים בעת מילוי השאלונים. לאחר שהתלמידים סיימו למלא את השאלונים חולק לכל תלמיד בשנית דף מידע אשר כלל כתובות וטלפונים של שרותי יעוץ ועזרה לבני נוער, הניתנת בחינם, למקרה וירגישו צורך לפנות אליהם. השאלונים שנאספו מכל כיתה הוכנסו בנוכחות התלמידים למעטפה אטומה. לכל כיתה הוקצתה מעטפה נפרדת. על המעטפה הודבק סמל המוסד, שם בית הספר והכיתה. המעטפות נאספו על ידי שליחים של חברת מנפאוור והועברו למשרד הראשי

לאיסוף ולבדיקה על ידי האחראית מטעמם על המחקר. משם הם הועברו לחברת הסריקה (באוכלוסייה היהודית) או ישירות אל האוניברסיטה (במגזר הערבי).

במהלך איסוף הנתונים עלה קושי מול שישה בתי ספר אשר תחילה סרבו להשתתף במחקר

בשל עומס בתוכנית הלימודים, אך לאחר עזרה שניתנה מצד משרד החינוך בהסבר על חשיבות המחקר והדגימה המקרית, הסכימו נציגי בתי הספר להשתתפות תלמידיהם במחקר. הקשר עם בתי ספר אלה נעשה תחילה על ידי רכזת המחקר מטעם האוניברסיטה ובעזרתה הרבה של הגב' גליה שחם, האחראית על תחום ההתמכרויות במשרד החינוך.

איסוף הנתונים נמשך כארבעה וחצי חודשים מסוף חודש ינואר ועד תחילת חודש יוני 2007.

מהלך איסוף הנתונים נמשך מעבר למצופה לאור שביתות במערכת החינוך אשר הביאו לביטול ולדחייה של מועדי הגעת הסוקרים אל בתי הספר.

פרק א': חשיפה לעוני ולאירוועי חיים שליליים

חשיפה לעוני (לוחות א1 – א4)

הצגנו לפני התלמידים שורה של היגדים המתייחסים לזיתורים הנובעים מחוסר משאבים (לוח א1). מלוח א1 ניתן ללמוד ששיעור גבוה יותר של תלמידים התייחס להיבטים שניתן לראותם כמותרות מאשר היבטים הקרובים יותר למחסור בסיסי. כ-12% מהתלמידים ציינו שלא היה להם מספיק כסף לסוג האוכל שהם אוהבים לאכול וכ-19% דיווחו שלמשפחתם לא היה כסף לשלם תשלומים (כמו חשמל ומים). שיעור גבוה יותר ציינו שלא היה להם מספיק כסף לבלות במקומות שהם אוהבים (כ-28%) ולקנות דברים שהיו רוצים לקנות (כ-36%).

בהשוואות שערכנו, מצאנו ששיעור גבוה יותר של תלמידים ילידי חבר העמים מדווח על עוני בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. ההבדלים היו בולטים הן בכל הנוגע לצרכים בסיסיים והן בצרכים האחרים. למשל, 17.6% מילידי חבר העמים אמרו שלא היה להם מספיק כסף לסוג האוכל שהם אוהבים, לעומת 7.6% מילידי הארץ, ו-55% ציינו שאין להם מספיק כסף כדי לקנות דברים שהיו רוצים לקנות לעומת 33.9% מילידי הארץ. לוח א4. מצביע על כך שההבדל בין ילידי הארץ לילידי חבר העמים הוא מובהק.

התמונה המתקבלת בהשוואה בין יהודים לערבים שונה במקצת. בהשוואה לתלמידים היהודים, שיעור גבוה יותר של תלמידים ערבים מדווחים על מחסור במה שאפשר לראות כצרכים בסיסיים. למשל, 25.5% מהם מציינים שלא היה להם כסף לשלם תשלומים שונים, בהשוואה ל-15.2% אצל היהודים. לעומת זאת, יותר תלמידים יהודים דיווחו שאין להם כסף לקנות בגדים חדשים (29.2%) או דברים שהיו רוצים לקנות (37.2%) בהשוואה לדיווח בקרב הערבים (25.6% ו-33.0%, בהתאמה). בהשוואה שנערכה על האינדקס שחישבנו נמצא שהתלמידים הערבים מדווחים באופן מובהק על יותר עוני מהתלמידים היהודיים (לוח א4).

באשר להבדלים בין בני לבנות- נמצא הבדל מובהק אך לא גדול בדיווחי התלמידים- בני מדווחים על פחות עוני מאשר הבנות (לוח א4).

לוח א'1: חשיפה לעוני בקרב כלל התלמידים (N=4650)

קורה לעתים קרובות או כל הזמן	קרה כמה פעמים	בכלל לא קרה	
%	%	%	
4.1	7.9	88.0	לא היה לנו מספיק כסף לסוג האוכל שאני אוהב לאכול
6.9	8.9	84.2	אנחנו לא יכולים להרשות לעצמנו לגור בדירה יפה
4.9	14.1	81.0	לא היה לנו כסף לשלם כל מיני תשלומים (כמו חשמל, מים)
6.2	18.3	75.4	אין לנו מספיק כסף לדברים של כייף
6.5	21.6	71.9	לא היה לנו מספיק כסף ללכת לבלות במקומות שאני אוהב
6.8	23.2	70.0	לא היה לנו מספיק כסף לעשות דברים שאני אוהב לעשות
6.1	21.7	72.2	לא היה לנו מספיק כסף כדי לקנות בגדים חדשים/אופנתיים
8.3	27.4	64.4	אין לנו מספיק כסף לקנות דברים שהייתי רוצה לקנות

לוח א2. חשיפה לעוני בקרב תלמידים יהודים ילידי ישראל וילידי חבר העמים

ילידי חבר העמים (N=260)		ילידי ישראל (N=1784)		
קורה לעתים קרובות או כל הזמן	קרה כמה פעמים	קורה לעתים קרובות או כל הזמן	קרה כמה פעמים	
%	%	%	%	
5.2	12.4	2.2	5.4	לא היה לנו מספיק כסף לסוג האוכל שאני אוהב לאכול
11.9	12.5	4.6	7.2	אנחנו לא יכולים להרשות לעצמנו לגור בדירה יפה
6.5	21.9	2.9	10.0	לא היה לנו כסף לשלם כל מיני תשלומים (כמו חשמל, מים)
10.6	23.9	4.8	16.0	אין לנו מספיק כסף לדברים של כייף
11.8	37.0	4.3	19.4	לא היה לנו מספיק כסף ללכת לבלות במקומות שאני אוהב
11.2	29.2	3.8	21.3	לא היה לנו מספיק כסף לעשות דברים שאני אוהב לעשות
12.1	34.0	4.6	22.3	לא היה לנו מספיק כסף כדי לקנות בגדים חדשים/אופנתיים
15.4	39.6	6.0	27.9	אין לנו מספיק כסף לקנות דברים שהייתי רוצה לקנות

לוח א3. חשיפה לעוני בקרב תלמידים יהודים וערבים

ערבים (N=1732)		יהודים (N=2907)		
קורה לעתים קרובות או כל הזמן	קרה כמה פעמים	קורה לעתים קרובות או כל הזמן	קרה כמה פעמים	
		%	%	
6.7	10.8	2.6	6.1	לא היה לנו מספיק כסף לסוג האוכל שאני אוהב לאכול
9.1	10.7	5.6	7.8	אנחנו לא יכולים להרשות לעצמנו לגור בדירה יפה
7.7	17.8	3.3	11.9	לא היה לנו כסף לשלם כל מיני תשלומים (כמו חשמל, מים)
7.5	20.6	5.5	17.0	אין לנו מספיק כסף לדברים של כייף
8.2	21.7	5.5	21.6	לא היה לנו מספיק כסף ללכת לבלות במקומות שאני אוהב
10.4	23.6	4.7	22.9	לא היה לנו מספיק כסף לעשות דברים שאני אוהב לעשות
7.1	18.5	5.6	23.6	לא היה לנו מספיק כסף כדי לקנות בגדים חדשים/אופנתיים
9.5	23.5	7.5	29.7	אין לנו מספיק כסף לקנות דברים שהייתי רוצה לקנות

לוח א4. חשיפה לעוני (אינדקס סכום כלל ההיגדים¹): השוואה בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר

העמים, יהודים לערבים ובנים לעומת בנות

Sig.	df	t	סטיית תקן	ממוצע	N	
						ארץ לידה
			3.71	9.88	2490	ישראל
<.001	2752	-7.67	4.88	11.78	265	חבר העמים
						לאום
			3.93	10.11	2985	יהודי
<.001	4723	-7.34	4.57	11.03	1740	ערבי
						מגדר*
			4.15	10.26	2050	בנים
<.01	4504	-3.12	4.22	10.65	2456	בנות

1 טווח התשובות לכל אחד משמונת ההיגדים נע בין 1 ל 4. טווח הציונים על הסולם כולו יכול לנוע בין 8 לבין 32.
*הבדלים דומים בשני המגזרים- על כן ההבדלים בין המינים מוצגים בכלל המדגם.

חשיפה לאירועי חיים שליליים (לוחות א-5 – א-9)

התלמידים דיווחו על המידה שבה חוו סידרה של אירועי חיים שליליים, בתחומים כגון מחלה או מוות של בן משפחה, מעורבות בתאונות וחשיפה לאלימות (לוח א-5). האירועים השכיחים ביותר היו מוות פתאומי או בלתי צפוי של קרוב משפחה (43.7%), מחלה קשה של בן משפחה (40.3%), ונכחות בתאונה, אסון טבע או אירוע קשה אחר (30.7%). שיעור קטן של תלמידים ציינו שהיו קורבן לתקיפה פיזית- לא מינית (5.7%) או מינית (5.2%).

בהשוואות שערכנו (לוחות א-5 ו-7) מצאנו שילידי חבר העמים מדווחים באופן מובהק על יותר קורבנות לאלימות, גירושי הורים והוצאה מהבית. למשל, 25% מהם מדווחים על פרידה או גירושין של ההורים בהשוואה ל-11.2% מילידי ישראל. ילידי חבר העמים גם דיווחו באופן מובהק על יותר מעורבות בתאונות ובאסונות. למשל, 25.2% מהם מדווחים על כך שהיו עדים לפגיעה או מוות של אדם בתאונה או אסון, בהשוואה ל-17.6% מילידי ישראל.

שיעור גבוה יותר של תלמידים ערבים מאשר יהודים מדווחים על מוות של בן משפחה (54.4% לעומת 37.1%). לעומת זאת, שיעור התלמידים היהודים שדיווחו על פרידה וגירושין של הורים היה יותר מכפול מזה שנמצא בקרב התלמידים הערבים (13.2% לעומת 5.2%).

בסיכום שערכנו על כלל האירועים השליליים שחווה כל תלמיד, נמצא שבסך הכל התלמידים מחבר העמים חוו באופן מובהק אירועי חיים שליליים רבים יותר (ממוצע 2.31 וס.ת. 1.74) בהשוואה לילידי ישראל (ממוצע 1.70 וס.ת. 1.55). גם התלמידים הערבים חוו באופן מובהק אירועי חיים שליליים רבים יותר (ממוצע 1.93 וס.ת. 1.63) בהשוואה ליהודים (ממוצע 1.77 וס.ת. 1.62). בחנו את המובהקות של ההשפעה המשותפת של שני מאפיינים של התלמידים- מגדר ודת/לאום לגבי כל אחד מהתחומים של אירועי החיים (לוח א-9). מצאנו שהתמונה מורכבת ושונה עבור כל אחד מהתחומים שנבחנו.

מחלה או מוות של בן משפחה: נמצא שהבנות מדווחות באופן מובהק יותר על אירוע זה. כמו כן, התלמידים הערבים מדווחים באופן מובהק על יותר חשיפה לאירוע זה. לא נמצאה אינטראקציה בין מגדר ללאום.

מעורבות בתאונות ואסונות: בנים מדווחים באופן מובהק על חשיפה רבה יותר מבנות לתאונות ולאסונות. לעומת זאת, אין הבדלים מובהקים בין יהודים לערבים ואין אינטראקציה. קורבנות לאלימות והוצאה מהבית: כאן נמצא אפקט אינטראקציה מובהק: לא נמצא הבדל בשיעור הדיווח בין הבנים היהודים לערבים, אך הבנות היהודיות מדווחות על קורבנות רבה יותר מהבנות הערביות (ממוצע של היהודיות 0.23, ס.ת. 0.55 בהשוואה לממוצע של 0.13 וס.ת. 0.41 בקרב הבנות הערביות).

כלל אירועי חיים שליליים: נמצא שבממוצע התלמידים הערבים מדווחים באופן מובהק על יותר אירועי חיים שליליים. בסך הכל אין הבדל בין הבנים לבנות, אך יש אפקט אינטראקציה- המקור להבדל בין היהודים לערבים נובע כולו מכך שהבנים הערבים מדווחים על אירועים רבים יותר מאשר הבנים היהודים (1.98 בהשוואה ל 1.76 אצל היהודים), בעוד שבקרב הבנות אין כמעט הבדל בין יהודים לערבים (ממוצעים של 1.82 ו- 1.83 בהתאמה).

לוח א5. חשיפה לאירועי חיים שליליים בקרב כלל התלמידים, יהודים ילידי ישראל וילידי חבר

העמים

ילידי חבר העמים (N=260)	ילידי ישראל (N=2443)	כלל התלמידים (N=4625)	
%	%	%	מחלה או מוות של בן משפחה
44.1	38.3	40.3	מחלה קשה של בן משפחה
39.3	37.0	43.7	מוות פתאומי או בלתי צפוי של קרוב משפחה
			מעורבות בתאונות ואסונות
35.7	28.8	30.7	היית עד לתאונה, אסון טבע, או אירוע קשה אחר,
25.2	17.6	19.3	היית עד לפציעה או מוות של אדם בתאונה, אסון טבע
28.1	19.5	18.0	היית מעורב באירוע שסיכן את חייך - תאונה/אסון טבע (כמו שריפה)
			חשיפה לאלימות, גירושי הורים והוצאה מהבית
25.0	11.2	10.2	הוריך נפרדו או התגרשו
12.7	5.3	5.7	היית קורבן לתקיפה/התעללות פיזית לא-מינית
8.0	5.1	5.2	עברת הטרדה/תקיפה/התעללות מינית
12.3	8.6	8.7	עברת לגור מחוץ לבית

לוח א6. חשיפה לאירועי חיים שליליים בקרב תלמידים יהודים וערבים

ערבים (N=1713)	יהודים (N=2912)	
%	%	מחלה או מוות של בן משפחה
42.0	39.3	מחלה קשה של בן משפחה
54.4	37.1	מוות פתאומי או בלתי צפוי של קרוב משפחה
		מעורבות בתאונות ואסונות
31.9	30.1	היית עד לתאונה, אסון טבע, או אירוע קשה אחר,
20.2	18.9	היית עד לפציעה או מוות של אדם בתאונה, אסון טבע
14.1	20.3	היית מעורב באירוע שסיכן את חייך - תאונה/אסון טבע (כמו שריפה)
		חשיפה לאלימות, גירושי הורים והוצאה מהבית
5.2	13.2	הוריך נפרדו או התגרשו
4.8	6.3	היית קורבן לתקיפה/התעללות פיזית לא-מינית
5.1	5.2	עברת הטרדה/תקיפה/התעללות מינית
8.1	9.1	עברת לגור מחוץ לבית

לוח א7. חשיפה לאירועי חיים שליליים¹ (אינדקס סכום מימדי האירועים וכן כלל ההיגדים):

השוואה בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר העמים

Sig.	df	t	סטית תקן	ממוצע	N	ארץ לידה	
			0.75	0.76	2256	ישראל	מחלה או מוות של בן משפחה (הממוצע יכול לנוע בין 0 ל 2)
.12	2488	-1.54	0.81	0.84	234	חבר העמים	
			0.87	0.65	2419	ישראל	מעורבות בתאונות ואסונות (הממוצע יכול לנוע בין 0 ל 3)
<.001	2669	-3.54	1.00	0.86	253	חבר העמים	
			.49	.19	2458	ישראל	קורבנות לאלימות והוצאה מהבית (הממוצע יכול לנוע בין 0 ל 3)
<.001	2718	-4.02	.64	.32	262	חבר העמים	
			1.55	1.70	2481	ישראל	כלל אירועי חיים שליליים ¹
<.001	2744	-6.01	1.74	2.31	265	חבר העמים	

1 נשאלו 10 אירועי חיים שלילים (התשובה לכל אחד מכם יכולה להיות לא או כן). הממוצע מתייחס לסך אירועי החיים השליליים שהתלמיד חווה ועל כן יכול לנוע בין 0 ל 10.

לוח א8. חשיפה לאירועי חיים שליליים (אינדקס סכום מימדי האירועים וכן כלל ההיגדים):

השוואה בין יהודים לערבים

Sig.	df	t	סטית תקן	ממוצע	N	לאום	
			0.76	0.77	2689	יהודי	מחלה או מוות של בן משפחה
<.001	4382	-8.005	0.77	0.96	1695	ערבי	
			0.90	0.68	2893	יהודי	מעורבות בתאונות ואסונות
.34	4617	.963	0.86	0.66	1726	ערבי	
			.51	.20	2948	יהודי	קורבנות לאלימות והוצאה מהבית
.13	4669	1.54	.50	.18	1723	ערבי	
			1.62	1.77	2978	יהודי	כלל אירועי חיים שליליים
.001	4707	-3.184	1.63	1.93	1731	ערבי	

לוח 9. חשיפה לאירועי חיים שליליים (אינדקס סכום מימדי האירועים וכן כלל ההיגדים):

השוואה בין בניינים לבנות בכלל המדגם ובקרב יהודים וערבים בנפרד

F אינטראקציה מגדר ולאום	F לאום	F מגדר	סטית תקן	ממוצע	N	לאום	
							מחלה או מוות של בן משפחה
			0.76	0.73	1273	יהודי	בניינים
			0.77	0.90	733	ערבי	
			0.77	0.79	2006	כלל הבניינים	
			0.77	0.81	1403	יהודי	בנות
			0.77	1.01	977	ערבי	
.33	***61.094	***16.040				כלל הבנות	
							מעורבות בתאונות ואסונות
			0.96	0.75	1345	יהודי	בניינים
			0.88	0.73	747	ערבי	
			0.94	0.74	2092	כלל הבניינים	
			0.85	0.65	1527	יהודי	בנות
			0.81	0.58	993	ערבי	
.883	2.832	***22.119	0.83	0.62	2520	כלל הבנות	
			0.64	0.28	2139	כלל הבניינים	
							קורבנות לאלימות והוצאה מהבית
			0.48	0.17	1380	יהודי	בניינים
			0.56	0.21	748	ערבי	
			0.51	0.19	2128	כלל הבניינים	
			0.55	0.23	1540	יהודי	בנות

F אינטראקציה מגדר ולאום	F לאום	F מגדר	סטית תקן	ממוצע	N	לאום	
			0.41	0.13	991	ערבי	
***18.55	*3.89	.64	0.51	0.19	2531	כלל הבנות	
							כלל אירועי חיים שליליים
			1.65	1.76	1395	יהודי	בנים
			1.72	1.98	752	ערבי	
			1.68	1.84	2147	כלל הבנים	
			1.61	1.82	1547	יהודי	בנות
			1.45	1.83	994	ערבי	
*4.50	*5.24	.94	1.55	1.82	2541	כלל הבנות	

פרק ב': חשיפה לאירועים ביטחוניים- טרור, קסאמים ומלחמת לבנון השנייה

חשיפה לאירועים ביטחוניים (לוחות 1-6)

שיעור גבוה של תלמידים מדווחים על הימצאות בטווח פגיעה מאירוע בטחוני- כמחצית מדווחים ששמעו שריקה של נפילת טיל או רקטה וכ- 43% היו קרובים כל כך לאירוע שהרגישו את ההדף (לוח ב1). כשליש מהתלמידים מדווחים שהם עצמם היו בקרבת מקום לאירוע בטחוני (36.2%), או מישהו שהם מכירים (35.1%). כחמישית מהמשיבים מדווחים שהם נכחו באירוע בטחוני (ולא נפגעו), ו- 3.1% מדווחים שנפגעו. כרבע מהתלמידים מדווחים שמישהו שהכירו (לא מהמשפחה) נפצע או נהרג. שיעור נמוך יותר מדווח על פגיעה באדם קרוב אליהם- קרוב משפחה שנהרג (6.3%) או נפצע (11.2%), וחבר שנפצע או נהרג (6.7%).

מהשוואה שערכנו בין ילידי ישראל לילידי חבר העמים עולה, שהתלמידים ילידי חבר העמים מדווחים יותר מילידי הארץ, באופן מובהק, על מצבים שבהם הם או אחרים שהם מכירים נכחו באירוע בטחוני ולא נפגעו (לוח ב4). למשל, 53.0% מדווחים שהיו בקרבת מקום לאירוע ביטחוני לעומת 41.4% מילידי הארץ. 44.0% מדווחים שמישהו שהם מכירים היה נוכח באירוע לעומת 34.1% מילידי הארץ (לוח ב2). בסיכום כולל של החשיפה לאירועים ביטחוניים נמצא שילידי חבר העמים מדווחים באופן מובהק על חשיפה רבה יותר לאירועים ביטחוניים מאשר ילידי ישראל (לוח ב4).

נמצאו גם הבדלים ניכרים ומובהקים בין מאפייני החשיפה של התלמידים הערבים לבין מאפייני החשיפה של התלמידים היהודים. שיעור גבוה יותר באופן מובהק של תלמידים ערבים מדווח על הימצאות בטווח פגיעה מאירוע ביטחוני, מבלי שנפגעו (לוח ב5). למשל, 60.8% מהתלמידים הערבים מדווחים ששמעו את השריקה של נפילת טיל, בהשוואה ל- 44.5% מהיהודים ו-55.5% הרגישו את ההדף של הפיצוץ לעומת 35.9% מהתלמידים היהודים (לוח ב3). התלמידים הערבים מדווחים גם יותר מהיהודים, באופן מובהק, על כך שהם או אחרים שהם מכירים נפגעו באירועים ביטחוניים (לוח ב5). למשל, 5.9% מדווחים על כך שנפגעו באירוע ביטחוני לעומת 1.5% מהתלמידים היהודים ו- 12.9% מדווחים על כך שקרוב משפחתם נפצע ו- 7.7% שקרוב משפחתם נהרג, בהשוואה ל 10.1% מהיהודים המדווחים על פגיעה ו-5.4% מהם המדווחים על קרוב משפחה שנהרג (לוח ב3). בסיכום כללי של החשיפה לאירועים הביטחוניים נמצא שהתלמידים הערבים מדווחים בממוצע על חשיפה רבה יותר מתלמידים יהודים (לוח ב5).

לוח ב6 מסכם את ניתוח השונות שנערך על המימדים השונים של החשיפה לאירועים ביטחוניים ובחן את ההשפעה של מגדר ולאום. מהלוח עולה שלגבי רובם של המימדים והמדד הכולל היו למגדר, ללאום ולאינטראקציה ביניהם אפקטים מובהקים, אם כי עוצמת האפקטים וכיוונם היו שונים בין הממדים השונים.

הימצאות בקרבת מקום לאירוע ביטחוני: בנות מדווחות על חשיפה רבה יותר ($p < .05$), ותלמידים ערבים מדווחים על הרבה יותר חשיפה בהשוואה ליהודים ($p < .001$). לא היה אפקט אינטראקציה. נוכחות של התלמיד או של אחרים שמכיר באירוע ביטחוני, ללא פגיעה: ההבדלים המובהקים בין הבנים לבנות ובין ערבים ליהודים נובע מכך שבעוד שאין כלל הבדל בין הבנים היהודים לערבים

בחשיפה לממד זה של האירועים, הרי הבנות היהודיות מדווחות על הרבה יותר חשיפה מהבנות הערביות (ממוצע של 0.41 לעומת 0.25 בקרב התלמידות הערביות; אפקט האינטראקציה המובהק $p < .001$).

פגיעה של התלמיד או של אחרים שמכיר וקרובי משפחה: תלמידים ערבים מדווחים על חשיפה רבה יותר ($p < .001$). ההבדלים המובהקים בין הבנים לבנות נובעים מכך שבעוד שאין הבדל בין בנות יהודיות לערביות במימד זה, הרי התלמידים הערבים מדווחים על חשיפה רבה יותר מהתלמידים היהודים (ממוצע 0.17 לעומת 0.11 בקרב התלמידים היהודים; אפקט אינטראקציה מובהק $p < .001$).

חשיפה לכלל האירועים הביטחוניים: תלמידים ערבים ($p < .001$) ובנים ($p < .01$) מדווחים על חשיפה רבה יותר. נמצא גם אפקט אינטראקציה מובהק ($p < .001$) הנובע מכך שנמצא הבדל ניכר בין בנים ערבים לבנים יהודיים (ממוצע של 0.38 לעומת 0.30 אצל הבנים היהודיים), אך לא נמצא הבדל בין בנות ערביות ליהודיות בחשיפה לכלל האירועים הביטחוניים.

בנוסף, שאלנו את התלמידים היהודים באשר להיכרותם עם חיילים שגויסו או שנפגעו במלחמה (לוח ב7). נמצא שבקרב כלל התלמידים היהודים, שיעור התלמידים שקרוב משפחתם היה מגויס במלחמה היה 43.8%. השיעור היה נמוך באופן מובהק בקרב ילידי חבר העמים (25.5% לעומת 45.9% בקרב ילידי ישראל). אולם, ילידי חבר העמים מדווחים באופן מובהק על יותר היכרות אישית עם חייל שנפגע (34.7% לעומת 22.0% בקרב ילידי הארץ). שיעור התלמידים שחייל שהוא חבר שלהם או של ההורים נפגע בקרב כלל התלמידים היהודים נמוך יותר- 16.6%. 4.3% מדווחים שחייל ממשפחתם נפגע (בשניהם ללא הבדלים מובהקים בין ילידי חבר העמים לילידי ישראל). לא נמצאו הבדלים מובהקים בין בנים לבנות בתחום זה.

לוח ב'1: חשיפה לאירועים ביטחוניים בקרב כלל התלמידים (N=4588)

קרה יותר מפעם אחת	קרה פעם אחת	לא קרה אף פעם	
%	%	%	
			הימצאות בטווח פגיעה מאירוע ביטחוני
26.2	17.0	56.9	הרגשת את ההדף של פיצוץ, יריות, נפילת טיל קאסם, קטיושה או טיל אחר
34.2	16.3	49.5	שמעת את השריקה של נפילת טיל קאסם, קטיושה, או טיל אחר
			עדות אישית או היכרות עם אחרים שהיו עדים לאירוע ביטחוני מבלי להיפגע בו
16.4	19.8	63.8	היית בקרבת מקום לאירוע ביטחוני
8.8	11.9	79.3	היית נוכח בעת אירוע בטחוני ולא נפגעת
7.3	12.3	80.3	ראית אנשים נפגעים (במציאות, לא בטלוויזיה) באירוע
10.7	24.4	64.9	מישהו שאתה מכיר (לא מהמשפחה) היה נוכח בעת אירוע ולא נפגע
5.7	14.0	80.3	חבר שלך היה נוכח באירוע ולא נפגע
10.5	17.3	72.2	הבית או רכוש אחר (רכב, חנות וכו') של מישהו שאתה מכיר נפגע באירוע בטחוני
			פגיעה אישית או היכרות עם נפגעים באירוע ביטחוני
1.0	2.1	96.9	היית נוכח באירוע בטחוני ונפגעת
6.7	20.4	72.8	מישהו שאתה מכיר (לא מהמשפחה) נפצע או נהרג בעת אירוע
1.6	5.1	93.3	חבר שלך נפצע או נהרג באירוע
2.0	9.2	88.9	קרוב משפחה שלך נפצע באירוע בטחוני
1.1	5.2	93.7	קרוב משפחה שלך נהרג באירוע בטחוני
1.1	2.4	96.5	הבית שלכם נפגע מנפילה של טיל

לוח ב2. חשיפה לאירועים ביטחוניים בקרב תלמידים יהודים ילידי ישראל וילידי חבר העמים

ילידי חבר העמים (N=253)	ילידי ישראל (N=2411)	
קרה לפחות פעם אחת		
%	%	הימצאות בטוח פגיעה מאירוע ביטחוני
43.9	34.8	הרגשת את ההדף של פיצוץ, יריות, נפילת טיל קאסם, קטיושה או טיל אחר
45.2	44.4	שמעת את השריקה של נפילת טיל קאסם, קטיושה, או טיל אחר
עדות אישית או היכרות עם אחרים שהיו עדים לאירוע ביטחוני מבלי להיפגע בו		
53.0	41.4	היית בקרבת מקום לאירוע ביטחוני
27.7	20.9	היית נוכח בעת אירוע בטחוני ולא נפגעת
24.8	16.7	ראית אנשים נפגעים (במציאות, לא בטלוויזיה) באירוע
44.0	34.1	מישהו שאתה מכיר (לא מהמשפחה) היה נוכח בעת אירוע ולא נפגע
26.0	20.9	חבר שלך היה נוכח באירוע ולא נפגע
32.8	30.1	הבית או רכוש אחר (רכב, חנות וכו') של מישהו שאתה מכיר נפגע באירוע בטחוני
פגיעה אישית או היכרות עם נפגעים באירוע ביטחוני		
0.9	1.5	היית נוכח באירוע בטחוני ונפגעת
31.1	25.9	מישהו שאתה מכיר (לא מהמשפחה) נפצע או נהרג בעת אירוע
12.1	5.3	חבר שלך נפצע או נהרג באירוע
8.4	10.3	קרוב משפחה שלך נפצע באירוע בטחוני
2.5	6.0	קרוב משפחה שלך נהרג באירוע בטחוני
1.2	3.4	הבית שלכם נפגע מנפילה של טיל

לוח ב3. חשיפה לאירועים ביטחוניים בקרב תלמידים יהודים וערבים

ערבים (N=1692)	יהודים (N=2871)	
קרה לפחות פעם אחת		
%	%	הימצאות בטווח פגיעה מאירוע ביטחוני
55.5	35.9	הרגשת את ההדף של פיצוץ, יריות, נפילת טיל קאסם, קטיושה או טיל אחר
60.8	44.5	שמעת את השריקה של נפילת טיל קאסם, קטיושה, או טיל אחר
עדות אישית או היכרות עם אחרים שהיו עדים לאירוע ביטחוני מבלי להיפגע בו		
24.7	43.0	היית בקרבת מקום לאירוע ביטחוני
18.9	21.8	היית נוכח בעת אירוע בטחוני ולא נפגעת
22.6	17.9	ראית אנשים נפגעים (במציאות, לא בטלוויזיה) באירוע
35.1	35.1	מישהו שאתה מכיר (לא מהמשפחה) היה נוכח בעת אירוע ולא נפגע
16.5	21.6	חבר שלך היה נוכח באירוע ולא נפגע
23.5	30.3	הבית או רכוש אחר (רכב, חנות וכו') של מישהו שאתה מכיר נפגע באירוע בטחוני
פגיעה אישית או היכרות עם נפגעים באירוע ביטחוני		
5.9	1.5	היית נוכח באירוע בטחוני ונפגעת
28.0	26.7	מישהו שאתה מכיר (לא מהמשפחה) נפצע או נהרג בעת אירוע
7.3	6.4	חבר שלך נפצע או נהרג באירוע
12.9	10.1	קרוב משפחה שלך נפצע באירוע בטחוני
7.7	5.4	קרוב משפחה שלך נהרג באירוע בטחוני
3.8	3.3	הבית שלכם נפגע מנפילה של טיל

לוח ב4. חשיפה לאירועים ביטחוניים (אינדקס ממוצע מימדי האירועים וכן כלל האירועים):

השוואה בין יהודים לידי הארץ לילידי חבר העמים

Sig.	df	t	סטית תקן	ממוצע	N	ארץ לידה	
			0.72	0.63	2437	ישראל	הימצאות בקרבת מקום של אירוע ביטחוני (ממוצע שני היגדים)
.07	2688	-1.803	0.76	0.72	253	חבר העמים	
			0.43	0.38	2466	ישראל	נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה (ממוצע שישה היגדים)
<.001	2723	-3.934	0.47	0.49	259	חבר העמים	
			0.19	0.11	2467	ישראל	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה באירועים ביטחוניים (ממוצע שישה היגדים)
.59	2727	-.54	0.18	0.11	262	חבר העמים	
			0.29	0.30	2481	ישראל	חשיפה לכלל האירועים הביטחוניים ¹
<.01	2746	-3.39	0.32	0.36	267	חבר העמים	

1 ממוצע התשובות לכלל 14 ההיגדים המתייחסים להיבטים שונים של חשיפה לאירועים ביטחוניים יכול לנוע בין 0 ל 2.

לוח ב5. חשיפה לאירועים ביטחוניים (אינדקס ממוצע מימדי האירועים וכן כלל האירועים):

השוואה בין יהודים לערבים

Sig.	df	t	סטית תקן	ממוצע	N	לאום	
			0.73	0.65	2910	יהודי	הימצאות בקרבת מקום של אירוע ביטחוני
<.001	4599	-14.19	0.83	0.98	1691	ערבי	
			0.44	0.40	2950	יהודי	נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה
<.001	4679	6.14	0.41	0.32	1732	ערבי	
			0.19	0.11	2953	יהודי	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה באירועים ביטחוניים
<.001	4677	-6.46	0.30	0.15	1726	ערבי	
			0.30	0.31	2978	יהודי	חשיפה לכלל האירועים הביטחוניים
<.001	4709	-3.73	0.31	0.34	1734	ערבי	

לוח 6. חשיפה לאירועים ביטחוניים (אינדקס ממוצע מימדי האירועים וכן כלל האירועים):

השוואה בין בנים לבנות בכלל המדגם ובקרב יהודים וערבים בנפרד

F אינטראקציה מגדר ולאום	F לאום	F מגדר	סטית תקן	ממוצע	N	לאום	
							הימצאות בקרב מקום של אירוע ביטחוני
			0.71	0.63	1361	יהודי	בנים
			0.84	0.99	722	ערבי	
			0.78	0.76	2083	כלל הבנים	
			0.75	0.67	1523	יהודי	בנות
			0.81	1.04	982	ערבי	
.15	***236.55	*4.239	0.80	0.82	2505	כלל הבנות	
							נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה
			0.43	0.38	1382	יהודי	בנים
			0.46	0.38	750	ערבי	
			0.44	0.38	2132	כלל הבנים	
			0.45	0.41	1539	יהודי	בנות
			0.34	0.25	996	ערבי	
***37.83	***41.34	***15.66	0.42	0.35	2535	כלל הבנות	

המשך לוח ב6. חשיפה לאירועים ביטחוניים (אינדקס ממוצע מימדי האירועים וכן כלל האירועים):
 השוואה בין בניינים לבנות בכלל המדגם ובקרב יהודים וערבים בנפרד

F אינטראקציה מגדר ולאום	F לאום	F מגדר	סטית תקן	ממוצע	N	לאום	
							פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה באירועים ביטחוניים
			0.20	0.11	1389	יהודי	בניינים
			0.34	0.17	745	ערבי	
			0.26	0.13	2134	כלל הבניינים	
			0.19	0.11	1538	יהודי	בנות
			0.23	0.12	997	ערבי	
14.55***	***28.70	**8.93	0.20	0.12	2535	כלל הבנות	
							חשיפה לכלל האירועים הביטחוניים
			0.30	0.30	1397	יהודי	בניינים
			0.35	0.38	752	ערבי	
			0.32	0.33	2149	כלל הבניינים	
			0.30	0.32	1545	יהודי	בנות
			0.26	0.31	997	ערבי	
***25.26	***14.03	**8.06	0.29	0.31	2542	כלל הבנות	

$p < .001$ *** $p < .01$ ** $p < .05$ *

לוח ב7. היכרות עם חיילים שגויסו או נפגעו במלחמה בקרב יהודים ילידי ישראל וילידי חבר

העמים

יילדי חבר העמים	יילדי ישראל	כלל התלמידים היהודיים	
נ			
%	%	%	
25.5	***45.9	43.8	מישהו מהמשפחה היה מגויס במלחמת לבנון השנייה יהודים
***34.7	22.0	24.3	מכיר באופן אישי חייל שנפגע
14.6	16.6	16.6	חייל חבר שלך או של ההורים שלך נפגע
4.7	3.9	4.3	חייל מהמשפחה נפגע

***p<.001

סימפטומים פוסט טראומטיים (לוחות ב8א' – ב12)

בחנו את דיווחי התלמידים על סימפטומים פוסט טראומטיים בשלושה התחומים של הימנעות, חוויה מחדש/חודרנות ועוררות יתר. השונו בין בנים לבנות, ילידי ישראל וילידי חבר העמים ובין תלמידים יהודים לערבים. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין ילידי ישראל לילידי חבר העמים בכל שלושת התחומים של הסימפטומים הפוסט טראומטיים (לוחות ב8א, ב8ב, ב8ג, ו- ב11). בהשוואות שערכנו בין תלמידים יהודים לערבים נמצאו הבדלים ניכרים ומובהקים ביניהם (לוחות ב9א, ב9ב, ב9ג ו- ב10). נציג את ההשוואות לפי תחומים. מכיוון שיש גם אפקטים של אינטראקציה בין מגדר ללאום, נציג אותם ביחד.

הימנעות: נמצא אפקט מובהק ובולט ללאום- תלמידים ערבים מדווחים על שכיחות גבוהה יותר של סימפטומים של הימנעות בהשוואה לתלמידים היהודים ($p < .001$). למשל, 16.6% מהתלמידים הערבים מדווחים שהם ניסו 'למחוק מזיכרונם' את האירועים הביטחוניים 'הרבה' או 'הרבה מאוד' לעומת 6.7% בקרב היהודים. 16.3% מהתלמידים הערבים השתדלו לא לדבר על האירועים לעומת 8% מהיהודים. מעניין עם זאת שרק 10.5% מהתלמידים הערבים אמרו שהרגשות שלהם כלפי האירועים הביטחוניים די רדומים בהשוואה לשיעור כפול בקרב התלמידים היהודיים (21.1%, לוח ב9א). בנות מדווחות יותר, באופן מובהק, על סימפטומים של הימנעות ($p < .001$). נמצא גם אפקט אינטראקציה מובהק ולא חזק ($p < .05$) הנובע מכך שהפער בדיווחים בין הבנים הערבים ליהודיים גדול יותר מהפער בין הבנות הערביות ליהודיות.

חודרנות/חוויה מחדש: התלמידים הערבים מדווחים הרבה יותר על סימפטומים של חודרנות ($p < .001$). למשל, 14.5% מהתלמידים הערבים אומרים שתקפו אותם רגשות חזקים 'הרבה' ו'הרבה מאוד' בהשוואה ל 4.6% מהתלמידים היהודים (לוח ב9ב). הבנות מדווחות הרבה יותר מהבנים על סימפטומים של חודרנות (ממוצע של 0.78 וס.ת. 0.83 לעומת 0.52 וס.ת. 0.75 בקרב הבנים, $p < .001$). נמצא גם אפקט אינטראקציה מובהק ולא חזק בין מגדר ללאום ($p < .05$) הנובע מכך שהפער בין הבנות היהודיות לערביות הוא מעט גדול יותר בהשוואה לפער בין הבנים משני הלאומים. עוררות יתר: בהשוואה ליהודים, התלמידים הערבים מדווחים בשכיחות גבוהה הרבה יותר על סימפטומים של עוררות יתר ($p < .001$). למשל, 19.8% מהתלמידים הערבים דיווחו שהרגישו עצבניים וכועסים 'הרבה' ו'הרבה מאוד' בהשוואה ל- 12.7% מהתלמידים היהודים (לוח ב9ג). גם בתחום זה הבנות מדווחות במידה מובהקת וניכרת על יותר סימפטומים מהבנים (ממוצע 0.73 וס.ת. 0.87 בהשוואה לממוצע 0.49 וס.ת. 0.76 בקרב הבנים, $p < .001$).

סה"כ סימפטומים: בניתוח מסכם של כלל הסימפטומים עליהם דיווחו התלמידים עולה ששכיחות הסימפטומים גבוהה הרבה יותר בקרב התלמידים הערבים ובקרב הבנות ($p < .001$). לא נמצא אפקט אינטראקציה בין לאום למגדר.

לוח ב12 מציג את הסיכון לתסמונת פוסט טראומטית (תלמידים אשר השיבו בשתי

הקטגוריות העליונות של הסולם וענו לקריטריונים של מספר מספק של סימפטומים של חודרנות/חוויה מחדש של האירוע, הימנעות ועוררות יתר) בקרב הקבוצות השונות של התלמידים. מהלוח עולה שבכלל המדגם זהו 4.9% מהתלמידים הנמצאים בסיכון לתסמונת. השיעור גבוה

במידה ניכרת בקרב הבנות בהשוואה לבנים (5.7% לעומת 3.6%) ובקרב התלמידים הערבים בהשוואה ליהודים (8.3% לעומת 2.9%).

לוח ב8א. סימפטומים פוסט טראומתיים ("במידת מה" עד "הרבה מאד") בקרב תלמידים

יהודים ילידי ישראל וילידי חבר העמים

i. הימנעות

ילידי חבר העמים (N=247)			ילידי ישראל (N=2383)			
הרבה מאוד	הרבה	במידת מה	הרבה מאוד	הרבה	במידת מה	
%	%	%	%	%	%	
7.7	3.5	9.2	4.8	5.5	8.8	לא נתתי לעצמי להתרגש כשחשבתי על האירועים הביטחוניים או כשמישהו הזכיר לי אותם
2.6	2.7	6.4	2.2	1.8	5.5	הרגשתי כאילו האירועים הביטחוניים לא באמת קרו, כאילו זה לא היה על באמת
2.4	0.9	6.6	1.8	2.5	5.0	התרחקתי מדברים שיכולים להזכיר לי את האירועים הביטחוניים
6.4	4.9	9.6	4.4	6.1	11.1	השתדלתי לשכוח את האירועים הביטחוניים
3.0	2.1	5.5	1.6	4.1	6.0	אני חושב שיש לי עדיין הרבה הרגשות כלפי האירועים הביטחוניים אבל אני לא ממש מתמודד איתם
6.9	14.5	16.0	9.8	11.0	12.8	הרגשות שלי כלפי האירועים הביטחוניים די רדומים
2.2	3.2	6.5	3.6	3.8	4.8	ניסיתי "למחוק" מהזיכרון את האירועים הביטחוניים
4.8	3.8	6.4	4.3	3.6	7.5	השתדלתי לא לדבר על האירועים הביטחוניים

לוח ב8ב. סימפטומים פוסט טראומתיים ("במידת מה" עד "הרבה מאוד") בקרב תלמידים

יהודים ילידי ישראל וילידי חבר העמים

ii. חוויה מחדש/חודרנות

ילידי חבר העמים (N=246)			ילידי ישראל (N=2378)			
הרבה מאוד	הרבה	במידת מה	הרבה מאוד	הרבה	במידת מה	
%	%	%	%	%	%	
4.6	6.0	12.6	6.2	6.4	13.8	כל תזכורת של האירועים הביטחוניים מעלה בי שוב רגשות חזקים כלפי המצב
3.9	3.7	1.6	2.6	2.3	3.6	היו לי קשיים להמשיך לישון
4.7	3.2	9.8	2.9	6.2	8.9	כל מיני דברים גרמו לי להמשיך ולחשוב על האירועים
2.9	2.9	4.2	2.2	3.5	7.5	חשבתי על האירועים גם כשלא התכוונתי לחשוב על כך
6.0	5.3	5.3	2.8	4.7	11.4	תמונות או מחשבות על האירועים עברו לי מידי פעם בראש
1.0	0.7	2.1	1.2	2.1	2.9	אני מוצא את עצמי פועל או מרגיש כאילו אני נמצא שוב בתוך האירועים הביטחוניים
2.3	3.2	3.8	2.3	2.4	4.7	תקפו אותי רגשות חזקים על האירועים
4.8	1.6	4.7	2.8	2.8	5.3	היו לי חלומות על האירועים הביטחוניים או חלומות רעים אחרים

לוח ב8ג. סימפטומים פוסט טראומתיים ("במידת מה" עד "הרבה מאד") בקרב תלמידים יהודים

ילידי ישראל וילידי חבר העמים

.iii עוררות יתר

ילידי חבר העמים (N=248)			ילידי ישראל (N=2370)			
הרבה מאוד	הרבה	במידת מה	הרבה מאוד	הרבה	במידת מה	
%	%	%	%	%	%	
8.2	9.5	12.2	4.4	7.2	11.4	הרגשתי עצבני וכועס
5.1	2.4	4.6	3.6	4.2	7.5	הרגשתי קופצני או נבהלתי בקלות
3.0	1.7	4.0	2.1	3.1	3.1	היו לי קשיים להירדם
3.1	3.2	3.6	2.4	2.5	5.3	היה לי קשה להתרכז
2.3	0.9	1.2	2.0	1.9	3.4	כשמשהו הזכיר לי את מה שקרה היו לי תחושות גופניות חזקות (הזעה, קשיי נשימה, כאבי בטן, דפיקות לב מהירות, כאבי ראש)
5.0	1.6	5.9	3.7	3.6	6.4	הרגשתי דרוך ומתוח לקראת סכנה או דברים שאני מפחד מהם

לוח ב9א. סימפטומים פוסט טראומתיים ("במידת מה" עד "הרבה מאד") בקרב תלמידים

יהודים וערבים

i. הימנעות

ערבים (N=1670)			יהודים (N=2835)			
הרבה מאוד	הרבה	במיד ת מה	הרבה מאוד	הרבה	במיד ת מה	
%	%	%	%	%	%	
4.3	4.8	11.9	5.2	5.5	8.8	לא נתתי לעצמי להתרגש כשחשבתי על האירועים הביטחוניים או כשמישהו הזכיר לי אותם
4.3	5.1	10.5	2.3	1.9	5.5	הרגשתי כאילו האירועים הביטחוניים לא באמת קרו, כאילו זה לא היה על באמת
5.3	6.2	10.9	1.9	2.3	4.9	התרחקתי מדברים שיכולים להזכיר לי את האירועים הביטחוניים
8.0	9.7	11.3	4.7	6.0	10.6	השתדלתי לשכוח את האירועים הביטחוניים
6.0	7.6	12.3	1.7	3.8	6.2	אני חושב שיש לי עדיין הרבה הרגשות כלפי האירועים הביטחוניים אבל אני לא ממש מתמודד איתם
5.1	5.4	10.5	9.8	11.3	12.9	הרגשות שלי כלפי האירועים הביטחוניים די רדומים
8.2	8.4	10.3	3.2	3.5	4.8	ניסיתי "למחוק" מהזיכרון את האירועים הביטחוניים
9.0	7.3	9.5	4.3	3.7	7.3	השתדלתי לא לדבר על האירועים הביטחוניים

לוח ב9. סימפטומים פוסט טראומתיים ("במידת מה" עד "הרבה מאד") בקרב תלמידים

יהודים וערבים

ii חוויה מחדש/חודרנות

ערבים (N=1709)			יהודים (N=2862)			
הרבה מאוד	הרבה	במידת מה	הרבה מאוד	הרבה	במידת מה	
%	%	%	%	%	%	
7.8	7.9	12.4	5.9	6.6	13.3	כל תזכורת של האירועים הביטחוניים מעלה בי שוב רגשות חזקים כלפי המצב
4.8	5.7	8.8	2.6	2.4	3.6	היו לי קשיים להמשיך לישון
6.8	8.8	12.3	2.9	5.9	8.9	כל מיני דברים גרמו לי להמשיך ולחשוב על האירועים
4.7	7.3	10.2	2.2	3.4	7.0	חשבתי על האירועים גם כשלא התכוונתי לחשוב על כך
5.8	8.1	12.4	3.0	4.7	10.6	תמונות או מחשבות על האירועים עברו לי מידי פעם בראש
3.6	4.5	8.0	1.1	2.0	2.7	אני מוצא את עצמי פועל או מרגיש כאילו אני נמצא שוב בתוך האירועים הביטחוניים
6.0	8.5	11.1	2.2	2.4	4.7	תקפו אותי רגשות חזקים על האירועים
4.0	4.0	8.0	3.2	2.6	5.1	היו לי חלומות על האירועים הביטחוניים או חלומות רעים אחרים

לוח ב9ג. סימפטומים פוסט טראומתיים ("במידת מה" עד "הרבה מאד") בקרב תלמידים יהודים

וערבים

iii עוררות יתר

ערבים (N=1684)			יהודים (N=2829)			
הרבה מאוד	הרבה	במיד ת מה	הרבה מאוד	הרבה	במיד ת מה	
%	%	%	%	%	%	
10.5	9.3	13.5	5.1	7.6	11.2	הרגשתי עצבני וכועס
5.3	6.2	9.7	3.6	4.0	7.0	הרגשתי קופצני או נבהלתי בקלות
4.9	6.1	6.6	2.2	2.8	3.5	היו לי קשיים להירדם
5.2	5.8	9.0	2.5	2.7	5.1	היה לי קשה להתרכז
5.0	4.0	6.9	2.1	1.9	3.1	כשמשהו הזכיר לי את מה שקרה היו לי תחושות גופניות חזקות (הזעה, קשיי נשימה, כאבי בטן, דפיקות לב מהירות, כאבי ראש)
5.3	6.0	9.4	3.7	3.6	6.0	הרגשתי דרוך ומתוח לקראת סכנה או דברים שאני מפחד מהם

לוח ב10. ממוצע סימפטומים פוסט טראומתיים (כל אחד מהמימדים וסה"כ) על פי מגדר בכל

אחד מהמגזרים

F אינטראקציה מגדר ולאום	F לאום	F מגדר	סטית תקן	ממוצע	N	לאום	
							הימנעות¹
			0.64	0.56	1368	יהודי	בנים
			0.84	0.74	749	ערבי	
			0.72	0.62	2117	כלל הבנים	
			0.63	0.68	1526	יהודי	בנות
			0.79	0.97	989	ערבי	
*5.92	***116.48	***67.37	0.71	0.79	2515	כלל הבנות	
							חוויה מחדש/ חודרנות²
			0.69	0.44	1382	יהודי	בנים
			0.82	0.67	749	ערבי	
			0.75	0.52	2131	כלל הבנים	
			0.74	0.66	1535	יהודי	בנות
			0.91	0.98	991	ערבי	
*4.43	***136.13	***124.74	0.83	0.78	2526	כלל הבנות	
							עוררות יתר³
			0.66	0.39	1376	יהודי	בנים
			0.89	0.68	749	ערבי	
			0.76	0.49	2125	כלל הבנים	
			0.79	0.62	1526	יהודי	בנות
			0.95	0.89	991	ערבי	
.025	***127.14	***79.78	0.87	0.73	2517	כלל הבנות	

F	F לאום	F מגדר	סטית תקן	ממוצע	N	לאום	
							סה"כ סימפטומים פוסט טראומתיים ⁴
			12.43	9.75	1384	יהודי	בנים
			16.92	14.83	749	ערבי	
			14.37	11.54	2133	כלל הבנים	
			13.33	13.86	1535	יהודי	בנות
			17.07	20.47	991	ערבי	
3.01	***172.86	***120.37	15.25	16.45	2526	כלל הבנות	

1 ממוצע 8 ההיגדים המרכיבים את מימד ההימנעות יכול לנוע בין 0 ל 4.
2 ממוצע 8 ההיגדים המרכיבים את מימד החודרנות יכול לנוע בין 0 ל 4.
3 ממוצע 6 ההיגדים המרכיבים את מימד העוררות יתר יכול לנוע בין 0 ל 4.
4 סך הסימפטומים הפוסט טראומתיים יכול לנוע בין 0 לבין 88.

לוח ב11. ממוצע סימפטומים פוסט טראומתיים (כל אחד מהמימדים וסה"כ): השוואה בין יהודים

ילידי הארץ לילידי חבר העמים

Sig.	df	t	סטית תקן	ממוצע	N	ארץ לידה	
			0.65	0.63	2443	ישראל	הימנעות
.94	2701	-.08	0.59	0.63	259	חבר העמים	
			0.73	0.56	2461	ישראל	חודרנות
.71	2721	.37	0.77	0.55	261	חבר העמים	
			0.74	0.52	2448	ישראל	עוררות יתר
.79	2705	-.26	0.83	0.53	259	חבר העמים	
			13.23	12.01	2465	ישראל	סה"כ סימפטומים פוסט טראומתיים
.83	2725	.22	13.33	11.82	262	חבר העמים	

לוח ב12: סיכון לתסמונת פוסט טראומתית¹ בכלל המדגם, בנים ובנות, ילידי חבר העמים וילידי

ישראל, יהודים וערבים

ערבים	יהודים	ילידי חבר העמים	ילידי ישראל	בנות	בנים	כלל המדגם	
***8.3	2.9	4.9	2.8	***5.7	3.6	4.9	% הנמצאים בסיכון לתסמונת פוסט-טראומתית

1 תלמידים אשר השיבו בשתי הקטגוריות העליונות של הסולם וענו לקריטריונים של מספר מספק של סימפטומים של חודרנות/חוויה מחדש של האירוע, הימנעות ועוררות יתר על פי ה DSM-IV.

פרק ג': שימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים

בפרק זה אנו מסכמים את הממצאים המתארים את השימוש שהתלמידים עושים בחומרים פסיכו-אקטיביים שונים כמו אלכוהול וסמים. במסגרת זו בחנו את ההבדלים בין בנים לבנות, בין יהודים חילוניים לדתיים, בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר העמים ובין יהודים לערבים. את הממצאים נציג בנפרד על פי סוגי החומרים.

תכיפות שתיית אלכוהול

בהשוואה בין ילידי ישראל לילידי חבר העמים עולה שילידי חבר העמים שותים אלכוהול בתכיפות גבוהה יותר באופן מובהק מילידי הארץ ($p < .001$, לוח 5). התופעה בולטת במיוחד בכלל האמור לשתיה של בירה ויין. למשל, 51.4% מילידי חבר העמים מדווחים על שתיית בירה לפחות פעם בחודש לעומת 30.7% מיהודים ילידי ישראל, ו-34.1% מילידי חבר העמים שותים יין לפחות פעם בחודש בהשוואה ל-19.9% מהתלמידים היהודים ילידי ישראל (לוח 1ג).

בנים יהודים שותים באופן מובהק יותר מבנות יהודיות ($p < .001$). לדוגמה, בקרב התלמידים היהודיים שיעור הבנים השותים בירה לפחות פעם בחודש הוא יותר מכפול משיעור הבנות השותות בתכיפות זו (47.3% לעומת 19.6%), ושיעור הבנים השותים יין לפחות פעם בחודש הוא כמעט פי שתיים משיעור הבנות השותות בתכיפות זו (29.0% לעומת 15.2%, לוח 2).

בנים במגזר הערבי שותים הרבה יותר מבנות ($p < .001$). לדוגמה, שיעור הבנים הערביים ששתו משקה חריף לפחות פעם אחת בחודש הוא יותר מפי שלושה משיעור הבנות (27.8% לעומת 9.1%). שיעור הבנים השותים בירה בתכיפות זו הוא כמעט פי שלושה משיעור בקרב הבנות (30.9% לעומת 10.4%, לוח 3ג).

בניתוח שונות שנעשה על האינדקס של ממוצע השתייה של כלל המשקאות האלכוהוליים נמצא שתלמידים יהודים שותים משקאות אלכוהוליים יותר מאשר תלמידים ערבים ($p < .0001$) ובנים שותים הרבה יותר מבנות ($p < .001$, לוח 6). כמו כן נמצא שיש אפקט אינטראקציה ($p < .01$) הנובע מכך שהפער בין בנים לבנות גדול יותר במגזר הערבי.

בקרב התלמידים היהודיים נמצא שהחילונים שותים משקאות אלכוהוליים בתכיפות רבה יותר מהדתיים ($p < .01$, לוח 5). למשל, בעוד 39.1% מהתלמידים החילוניים דיווחו על שתיית משקה חריף לפחות פעם בחודש, הרי בקרב התלמידים הדתיים השיעור היה 30.7% (לוח 4ג).

מנות משקה אלכוהולי

שאלנו את התלמידים כמה מנות משקה הם שתו בפעם האחרונה בה שתו משקה אלכוהולי (לוח 7ג). נמצא כי ילדי חבר העמים נוטים לשתות באופן מובהק יותר מנות משקה מילידי ישראל ($p < .001$). למשל, רק 14.3% מילידי ישראל מדווחים ששתו 6 מנות משקה או יותר בפעם האחרונה ששתו, לעומת 24.5% מילידי חבר העמים.

יהודים שותים יותר מנות משקה מהערבים ($p < .001$). למשל, בקרב התלמידים הערבים 7.6% שתו 6 או יותר מנות משקה לעומת 15.2% בקרב התלמידים היהודים.

בנים שותים יותר מנות משקה מבנות ($p < .001$). למשל, 6.9% מהבנות לעומת 19.0% מהבנים דיווחו ששתו שש מנות משקה או יותר בפעם האחרונה שבה שתו משקה אלכוהולי. תלמידים חילוניים שותים יותר מנות משקה מתלמידים דתיים ($p < .001$). למשל, 16.2% מהם בהשוואה ל 12.5% מהתלמידים הדתיים מדווחים על שתיית שש מנות משקה או יותר בפעם האחרונה בה שתו משקה אלכוהולי.

שתיית בולמוס

שאלנו את התלמידים בכמה ימים בחודש שקדם לראיון הם שתו שתיית בולמוס (שתייה של חמש מנות משקה או יותר בהזדמנות אחת). מלוח 8 ניתן ללמוד שילידי חבר העמים מדווחים באופן מובהק על יותר פעמים בהם שתו שתיית בולמוס ($p < .01$). למשל, 23.6% מילידי חבר העמים בהשוואה ל 16.4% מילידי ישראל שתו שתיית בולמוס יותר מיומיים בחודש האחרון. בנים שתו שתיית בולמוס יותר מבנות ($p < .001$). למשל, 21.6% מהבנים בהשוואה ל 12.5% מהבנות שתו שתיית בולמוס יותר מפעמיים במהלך החודש האחרון. לעומת זאת, לא נמצאו הבדלים בין יהודים לערבים ובין יהודים חילוניים לדתיים בממוצע מספר הימים בחודש האחרון בהם שתו שתיית בולמוס.

שיכרות

שאלנו את התלמידים השותים משקה כלשהו לפחות פעם בשנה האם השתכרו אי פעם והאם השתכרו בשנה האחרונה. מלוחות 9 – 14 עולה התמונה הבאה: ילידי חבר העמים מדווחים באופן מובהק על תכיפות רבה יותר של יותר שיכרות מילידי ישראל ($p < .001$, לוח 13). למשל, 44.0% מילידי חבר העמים מדווחים שהשתכרו לפחות פעמיים במהלך השנה האחרונה בהשוואה ל 31.2% מילידי הארץ אשר השתכרו בשנה האחרונה בתכיפות זו (לוח 9). בנים יהודים מדווחים באופן מובהק על תכיפות רבה יותר של שיכרות מבנות ($p < .001$, לוח 13). למשל, 38.5% מהבנים היהודים מדווחים על השתכרות לפחות פעמיים במהלך השנה האחרונה בהשוואה ל- 27.7% מהבנות היהודיות (לוח 10). גם הבנים הערבים מדווחים על תכיפות רבה יותר של שיכרות מהבנות הערביות ($p < .001$, לוח 13). למשל, 29.1% מהתלמידים הערבים מדווחים על לפחות פעמיים בהם השתכרו בשנה האחרונה בהשוואה ל- 11.6% מהבנות הערביות אשר מדווחות על שכרות בתכיפות זו (לוח 11). בנוסף, נמצא אפקט אינטראקציה מובהק בין מגדר ללאום ($p < .01$, לוח 14). אפקט זה נובע מכך שהפער בין בנים לבנות במגזר היהודי קטן יותר מהפער שבין בנים ובנות במגזר הערבי. תלמידים יהודים חילונים מדווחים על תכיפות רבה יותר של שיכרות מאשר עמיתיהם הדתיים ($p < .001$, לוח 13). למשל, שיעור המדווחים על כך שהשתכרו לפחות פעמיים במהלך השנה האחרונה הוא 35.6% בקרב החילוניים בהשוואה ל 25.1% בקרב הדתיים (לוח 12).

נהיגה בהשפעת אלכוהול

ראשית, יש לציין כי 78.4% מתלמידי כיתות י' (89.2% מהתלמידים היהודים; 57.6% מהתלמידים הערבים) ו 74.6% מתלמידי כיתות י"א (80.7% מהתלמידים היהודים; 64.7% מהתלמידים הערבים) ציינו שהם עדיין אינם נוהגים. מבין התלמידים הנוהגים, שיעור התלמידים שדיווחו על כך שנהגו בהשפעת אלכוהול בחודש האחרון לפחות פעם אחת הוא 22.0%. שיעור המדווחים על נהיגה בהשפעת אלכוהול בקרב ילידי

חבר העמים הנוהגים (13.9% מילידי חבר העמים ו 14.1% מילידי ישראל נוהגים) הוא כפול משל ילידי ישראל (44% לעומת 22%, $p < .01$). לא נמצאו הבדלים מובהקים בין יהודים חילוניים לדתיים ובין יהודים לערבים. לעומת זאת נמצא ששיעור הבנים שנהגו בהשפעת אלכוהול בחודש האחרון גבוה בהרבה מזה של הבנות (28.2% לעומת 11.6%, $p < .001$).

התלמידים נשאלו האם נסעו בחודש האחרון עם נהג אשר היה תחת השפעת אלכוהול. נמצא ש-19.0% נסעו לפחות פעם אחת עם נהג כזה. שיעור גבוה יותר של ילידי חבר העמים דיווח על נסיעה כזו לפחות פעם אחת בחודש האחרון - 34.5% בהשוואה ל - 19.4% בקרב ילידי ישראל ($p < .001$). לא נמצאו הבדלים מובהקים בין יהודים חילוניים לדתיים. לעומת זאת, נמצא ששיעור גבוה יותר של יהודים מדווחים על התנהגות כזו מאשר שיעור התלמידים הערבים המדווחים על התנהגות כזו (21.3% לעומת 14.7% מהתלמידים הערבים המדווחים על נסיעה כזו לפחות פעם אחת בחודש האחרון, $p < .001$).

שיעור הבנים המדווח על נסיעה עם נהג הנמצא תחת השפעת אלכוהול גבוה באופן מובהק משל הבנות- 20.5% בהשוואה ל- 16.6% ($p < .01$). כמו כן, נמצא אפקט אינטראקציה מובהק ($p < .001$) בין מגדר ללאום (לוח ג1) הנובע מכך שהפער בהתנהגות זו בין בנים לבנות במגזר הערבי גדול בהרבה מאשר במגזר היהודי.

לוח ג1. תכיפות שתיית משקאות אלכוהוליים ב 12 החודשים האחרונים בקרב תלמידים יהודים

ילידי ישראל וילידי חבר העמים

חבר העמים (N=259)					ישראל (N=2446)					
אף פעם	פחות מפעם בחודש	לפחות פעם בחודש	לפחות פעם בשבוע	כל יום	אף פעם	פחות מפעם בחודש	לפחות פעם בחודש	לפחות פעם בשבוע	כל יום	
%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
26.8	21.8	20.8	26.6	4.0	44.6	24.7	14.2	12.2	4.3	בירה
32.4	33.5	16.2	15.1	2.8	58.1	21.9	7.7	8.8	3.4	יין
30.0	21.4	22.9	21.4	4.4	38.9	25.8	18.7	12.9	3.7	משקה חריף
67.0	13.7	7.6	7.0	4.7	68.5	15.1	6.5	5.6	4.3	סיידר אלכוהולי

לוח ג2. תכיפות שתיית משקאות אלכוהוליים ב 12 החודשים האחרונים בקרב בנים ובנות-

תלמידים יהודים

בנות (N=1553)					בנים (N=1304)					
אף פעם	פחות מפעם בחודש	לפחות פעם בחודש	לפחות פעם בשבוע	כל יום	אף פעם	פחות מפעם בחודש	לפחות פעם בחודש	לפחות פעם בשבוע	כל יום	
%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
55.6	24.9	8.6	7.6	3.4	28.6	24.1	21.2	20.6	5.5	בירה
64.3	20.4	5.9	6.3	3.0	46.5	24.6	11.8	13.6	3.6	יין
44.7	26.3	15.6	10.2	3.3	31.7	24.0	21.5	18.5	4.4	משקה חריף
72.0	14.1	6.3	4.1	3.5	64.5	15.7	7.4	7.2	5.1	סיידר אלכוהולי

לוח ג3. תכיפות שתיית משקאות אלכוהוליים ב 12 החודשים האחרונים בקרב בנים ובנות-

תלמידים ערבים

בנות (N=872)					בנים (N=703)					
אף פעם	פחות מפעם בחודש	לפחות פעם בחודש	לפחות פעם בשבוע	כל יום	אף פעם	פחות מפעם בחודש	לפחות פעם בחודש	לפחות פעם בשבוע	כל יום	
%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
86.7	2.8	1.1	1.7	7.6	58.7	10.4	5.6	9.7	15.6	בירה
86.9	3.3	1.9	0.7	7.2	67.5	5.9	4.1	6.8	15.6	יין
88.3	2.6	0.8	0.7	7.6	61.3	10.9	6.5	7.4	13.9	משקה חריף
85.3	3.2	1.1	1.3	9.1	62.3	10.2	5.1	6.4	15.9	סיידר אלכוהולי

לוח ג4. תכיפות שתיית משקאות אלכוהוליים ב 12 החודשים האחרונים בקרב חילוניים ודתיים

(יהודים)

דתיים (N=815)					חילוניים (N=2040)					
אף פעם	פחות מפעם בחודש	לפחות פעם בחודש	לפחות פעם בשבוע	כל יום	אף פעם	פחות מפעם בחודש	לפחות פעם בחודש	לפחות פעם בשבוע	כל יום	
%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
49.0	21.1	11.9	12.8	5.1	39.9	26.2	16.1	14.0	3.9	בירה
61.1	18.3	8.7	9.5	2.5	53.1	24.6	9.2	9.5	3.5	יין
46.3	23.1	12.6	14.2	3.9	34.4	26.5	21.3	14.1	3.7	משקה חריף
68.9	15.8	5.4	6.7	3.2	67.8	14.6	7.6	5.2	4.7	סיידר אלכוהולי

לוח ג5. ממוצע¹ השתייה של כלל המשקאות האלכוהוליים (אינדקס): השוואה בין יהודים ילידי

הארץ לילידי חבר העמים, דתיים וחילוניים (יהודים בלבד) ויהודים וערבים

Sig.	df	t	סטית תקן	ממוצע ¹	N	
						ארץ לידה
			0.95	1.91	2444	ישראל
<.001	2700	-5.72	0.96	2.27	258	חבר העמים
						דתיות
			0.94	1.99	2010	חילוני
.001	2819	3.27	0.98	1.86	811	דתי
						לאום
			0.95	1.94	2934	יהודי
<.001	4653	6.49	1.33	1.73	1722	ערבי

¹ הממוצע הוא על טווח תשובות הנע בין 1 ל 5 כאשר ערך גבוה יותר מצוין שתייה רבה יותר.

לוח ג6. ממוצע השתייה של כלל המשקאות האלכוהוליים (אינדקס) על פי מגדר בכל אחד

מהמגזרים

לאום	מגדר	N	ממוצע	סטית תקן	F מגדר	F לאום	F אינטראקציה מגדר ולאום
יהודי	בן	1368	2.18	0.98			
	בת	1529	1.75	0.88			
כלל התלמידים היהודיים		2897	1.95	0.95			
ערבי	בן	748	2.07	1.44			
	בת	987	1.43	1.11			
כלל התלמידים הערבים		1735	1.71	1.30	***278.11	***43.82	**10.17

1 הממוצע הוא על טווח תשובות הנע בין 1 ל 5 כאשר ערך גבוה יותר מצייין שתייה רבה יותר.

לוח ג7. מנות משקה בהזדמנות האחרונה בה שתו: השוואה בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר

העמים, דתיים וחילוניים (יהודים בלבד), בנים ובנות יהודים, בנים ובנות ערבים

	8 ויותר	6-7	4-5	2-3	מנה אחת	לא שתיתי	
	%	%	%	%	%	%	
							ארץ לידה
	7.6	6.7	12.2	20.2	22.8	30.6	ישראל (N=2471)
	13.1	11.4	14.3	24.3	19.7	17.1***	חבר העמים (N=266)
							לאום
	8.1	7.1	12.6	20.8	21.9	29.5	יהודי (N=2969)
	4.7	2.9	0.5	3.4	9.3	79.2***	ערבי (N=1652)
							מגדר
	11.2	7.8	9.8	16.3	17.3	37.6	בנים (N=2108)
	3.2	3.7	7.1	13.5	17.4	55.0***	בנות (N=2489)
							דתיות (יהודים)
	8.9	7.3	13.2	23.6	21.8	25.1	חילוניים (N=2043)
	5.9	6.6	11.2	15.8	21.8	38.7***	דתיים (N=811)

*** p<.001

לוח ג8. שתיית בולמוס (חמש מנות משקה או יותר) במהלך החודש שקדם לראיון בקרב השותים

משקה כלשהו לפחות פעם בשנה (N=2819): השוואה בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר

העמים, ערבים ויהודיים, בנים ובנות דתיים וחילוניים (יהודים בלבד)

יותר מעשרים	10 ימים או יותר	6-9	3-5	יומיים	יום אחד	אף יום	
%	%	%	%	%	%	%	
							ארץ לידה
3.2	2.4	3.0	7.8	5.9	17.8	59.8	ישראל (N=1862)
5.0	2.4	3.9	12.3	9.2	22.5	44.8**	חבר העמים (N=224)
							לאום
3.4	2.5	3.2	8.0	6.6	18.8	57.4	יהודי (N=2254)
5.8	4.2	5.0	4.5	6.4	15.1	59.0	ערבי (N=523)
							מגדר
5.1	3.6	4.1	8.8	7.3	19.7	51.3***	בנים (N=1510)
2.1	1.4	2.6	6.4	6.0	15.3	66.2	בנות (N=1253)
							דתיות
3.1	2.3	3.5	8.5	7.5	19.1	56.1	חילוניים (N=1611)
4.2	3.4	2.8	7.3	4.2	16.4	61.7	דתיים (N=571)

p<.001 *** p<.01 **

לוח ג9. שיכרות אי פעם ובשנה האחרונה בקרב השותים משקה כלשהו לפחות פעם בשנה
(N=2819): ילידי הארץ וילידי חבר העמים (יהודים)

ילידי חבר העמים (N=225)				ילידי ישראל (N=1864)				
שיכרות	אף פעם	פעם אחת	פעמים 2-3	ארבע פעמים ומעלה	אף פעם	פעם אחת	פעמים 2-3	ארבע פעמים ומעלה
	%	%	%	%	%	%	%	%
אי פעם	41.0	21.1	18.7	19.1	28.9	20.3	17.5	33.3***
בשנה האחרונה	47.5	21.3	15.9	15.3	33.7	22.2	15.1	28.9***

*** p<.001

לוח ג10. שיכרות אי פעם ובשנה האחרונה בקרב השותים משקה כלשהו לפחות פעם בשנה:
בנים ובנות יהודים

בנות (N=1083)				בנים (N=1161)				
שיכרות	אף פעם	פעם אחת	פעמים 2-3	ארבע פעמים ומעלה	אף פעם	פעם אחת	פעמים 2-3	ארבע פעמים ומעלה
	%	%	%	%	%	%	%	%
אי פעם	35.4	18.8	20.6	25.1	44.1***	23.8	15.8	16.3
בשנה האחרונה	41.6	19.9	17.9	20.6	49.8***	22.6	14.0	13.7

*** p<.001

לוח ג11. שיכרות אי פעם ובשנה האחרונה בקרב השותים משקה כלשהו לפחות פעם בשנה

(N=2819): בניים ובנות ערבים

בנות (N=177)				בנים (N=359)				שיכרות
ארבע פעמים ומעלה	2-3 פעמים	פעם אחת	אף פעם	ארבע פעמים ומעלה	2-3 פעמים	פעם אחת	אף פעם	
%	%	%	%	%	%	%	%	
6.6	5.5	10.4	77.5	18.9	12.9	18.5	49.7	אי פעם
9.4	2.2	9.7	78.7	18.2	10.9	19.0	52.0	בשנה האחרונה

*** p<.001

לוח ג12. שיכרות אי פעם ובשנה האחרונה בקרב השותים משקה כלשהו לפחות פעם בשנה

(N=2819): חילוניים ודתיים (יהודים)

דתי (N=573)				חילוני (N=1619)				שיכרות
ארבע פעמים ומעלה	2-3 פעמים	פעם אחת	אף פעם	ארבע פעמים ומעלה	2-3 פעמים	פעם אחת	אף פעם	
%	%	%	%	%	%	%	%	
15.6	19.4	21.8	43.2	22.7***	17.9	21.5	37.8	אי פעם
11.7	13.4	22.9	52.0	19.2***	16.4	21.3	43.2	בשנה האחרונה

*** p<.001

לוח ג13. שיכרות אי פעם¹ ובשנה האחרונה בקרב השותים (ממוצע שתי השאלות $r=0.87$):
השוואה בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר העמים, דתיים וחילוניים (יהודים בלבד) ויהודים

וערבים

Sig.	df	t	סטית תקן	ממוצע	N	
						ארץ לידה
			1.10	2.08	1868	ישראל
<.001	2093	-5.12	1.19	2.48	226	חבר העמים
						דתיות (יהודים)
			1.14	2.19	1619	חילוני
<.001	2190	4.14	1.04	1.96	573	דתי
						לאום
			1.12	2.13	2265	יהודי
<.001	2795	5.74	1.07	1.82	532	ערבי

1 טווח התשובות נע בין 1 "אף פעם" ל 5 "יותר מ5 פעמים". מספר גבוה יותר מציין מספר רב יותר של פעמים בהם השתכרו

לוח ג14. שיכרות אי פעם ובשנה האחרונה בקרב השותים (ממוצע שתי השאלות) על פי מגדר

בכל אחד מהמגזרים

F אינטראקציה מגדר ולאום	F לאום	F מגדר	סטית תקן	ממוצע	N	מגדר	לאום
			1.16	2.30	1161	בן	יהודי
			1.07	1.98	1083	בת	
			1.13	2.14	2244	כלל התלמידים היהודים	
			1.10	2.02	359	בן	ערבי
			0.81	1.41	177	בת	
7.12	*58.31	***68.54	1.05	1.82	536	כלל התלמידים הערבים	

1 טווח התשובות נע בין 1 "אף פעם" ל 5 "יותר מ5 פעמים". מספר גבוה יותר מציין מספר רב יותר של פעמים בהם השתכרו

לוח ג15. נהיגה בהשפעת אלכוהול בקרב נוהגים בחודש האחרון (N=1058)

לפחות פעם אחת בחודש האחרון	
%	
22.0	כלל הנוהגים
	ארץ לידה
22.0	ישראל (N=341)
**44.0	חבר העמים (N=36)
	דתיות (יהודים)
23.0	חילוניים (N=278)
25.6	דתיים (N=129)
	לאום
24.2	יהודי (N=421)
20.6	ערבי (N=637)
	מגדר
***28.2	בנים (N=592)
11.6	בנות (N=399)

** p<.01 *** p<.001

לוח 16. נסיעה עם נהג אשר נמצא בהשפעת אלכוהול בחודש האחרון

לפחות פעמיים	פעם אחת	אף פעם	
%	%	%	
8.5	10.9	80.6	ישראל (N=2436)
21.4***	13.1	65.5	חבר העמים (N=253)
9.7	11.9	78.4	חילוניים (N=2014)
10.7	9.7	79.6	דתיים (N=793)
9.8	11.5	78.7	יהודים (N=2918)
8.8	5.9	85.3***	ערבים (N=1648)
11.0	9.5	79.5	בנים (N=1977)
7.7	8.9	83.4	בנות (N=2386)

*** $p < .001$

לוח 17. נסיעה עם נהג אשר נמצא בהשפעת אלכוהול בחודש האחרון על פי מגדר בכל אחד

מהמגזרים¹

F	F	F	סטית	ממוצע	N	מגדר	לאום
אינטראקציה ולאו	לאום	מגדר	תקן				
			0.89	1.38	1363	בן	יהודי
			0.77	1.35	1525	בת	
			0.83	1.36	2888	כלל התלמידים היהודים	
			1.11	1.51	719	בן	ערבי
			0.60	1.15	947	בת	
43.18***	1.731	956.2***	0.87	1.30	1666	כלל התלמידים הערבים	

1 טווח התשובות נע בין 1 "אף פעם" ל 5 "6 פעמים או יותר".

עישון סיגריות

מלוח ג'18 ניתן ללמוד ששיעור התלמידים ילידי חבר העמים מעשנים הרבה יותר מילידי ישראל. למשל, 31.6% מהם מעשנים כל יום בהשוואה ל-13.2% מילידי ישראל המעשנים בתדירות זו ($p < .001$). תלמידים יהודים חילוניים מעשנים יותר מתלמידים דתיים ($p < .01$) ובנים מעשנים יותר מבנות ($p < .001$). למשל, שיעור הבנים המעשן כל יום כמעט כפול מאשר שיעור הבנות המעשנות בתדירות זו (20.4% לעומת 10.4%). לא נמצאו הבדלים מובהקים בין יהודים לערבים. אולם, נמצא אפקט מובהק לאינטראקציה בין מגדר ללאום ($p < .001$). גם כאן נובעת האינטראקציה מהעובדה שהפער בין בנים לבנות בתכיפות עישון סיגריות במגזר הערבי, גדול בהרבה מהפער במגזר היהודי.

שימוש בקנאביס (חשיש או מריחואנה)

התלמידים דיווחו על השימוש שלהם בחשיש ובמריחואנה בשנה האחרונה ובחודש האחרון. נמצא ששיעור המשתמשים לפחות פעם אחת בחשיש ובמריחואנה בשנה האחרונה היה כ-7% ובחודש האחרון כ-5.5% (לוח ג'19). בהשוואות בין הקבוצות השונות של התלמידים באשר לשימוש שלהם בקנאביס (חשיש או מריחואנה) כפי שהן מופיעות בלוח ג'20 ניתן להצביע על הממצאים הבאים: לא נמצא הבדל מובהק בין ילידי חבר העמים לבין ילידי ישראל באשר לשימוש בקנאביס בחודש האחרון, אולם ילידי חבר העמים מדווחים על שימוש רב יותר בשנה האחרונה ($p < .01$). לא נמצאו הבדלים מובהקים בין תלמידים יהודים חילוניים לדתיים. נמצא כי תלמידים ערבים מדווחים על שימוש רב יותר בקנאביס מתלמידים יהודים. הפער בולט בתכיפות השימוש בחודש האחרון ($p < .001$) והוא קטן יותר אך מובהק ($p < .05$) באשר לשימוש בשנה האחרונה. בנים משתמשים בקנאביס יותר מבנות ($p < .001$). לא נמצא אפקט אינטראקציה עם לאום.

שימוש באקסטזי

באשר לתכיפות השימוש באקסטזי (לוחות ג'21 וג'22) - 4.4% מכלל התלמידים מדווח על שימוש באקסטזי בשנה האחרונה ו 3.7% מדווח על שימוש בחודש האחרון. לא נמצאו הבדלים בין יהודים ילידי הארץ לילידי חבר העמים. כמו כן לא נמצאו הבדלים בין תלמידים יהודים חילוניים לדתיים. שיעור התלמידים הערבים המדווחים על שימוש באקסטזי הוא יותר מכפול משיעור התלמידים היהודיים המדווחים על שימוש בחומר זה ($p < .001$). למשל, שיעור התלמידים הערבים המדווחים על שימוש באקסטזי בחודש האחרון הוא 6.0% בהשוואה ל 2.4% בקרב התלמידים היהודים. בנות במגזר היהודי כמעט ואינן מדווחות על שימוש באקסטזי. הבנות במגזר הערבי מדווחות על שימוש רב יותר מהבנות היהודיות, אך נמוך באופן בולט מזה של הבנים הן במגזר היהודי והן במגזר הערבי ($p < .001$). למשל, שיעור הבנות הערביות שדיווחו על שימוש באקסטזי בחודש האחרון הוא 2.9%, בקרב הבנות היהודיות הוא 0.3%, בקרב הבנים היהודיים 4.7% ובקרב הבנים הערביים 8.2%.

הרחת חומרים נדיפים

ניתן לראות על פי לוח ג23 כי שיעור התלמידים המדווחים על הרחת חומרים נדיפים בשנה האחרונה נע בין 35.0% (במגזר הערבי) ל- 15.7% (בקרוב ילידי חבר העמים). שיעור הדיווח לגבי החודש האחרון נע בין 27.7% (במגזר הערבי) ל- 7.3% (בקרוב ילידי חבר העמים).
מההשוואות בין הקבוצות השונות עולה כי שיעור המריחים חומרים נדיפים מקרב ילידי ישראל עולה על שיעור המריחים חומרים אלה מקרב ילידי חבר העמים ($p < .01$). עבור השנה האחרונה ו- $p < .05$ בחודש האחרון). שיעור התלמידים הערבים המריחים חומרים נדיפים גבוה יותר משל היהודים הן בשנה האחרונה והן בחודש האחרון ($p < .001$). שיעור הבנים המריחים חומרים אלה גבוה יותר מזה של הבנות הן בשנה האחרונה והן בחודש האחרון ($p < .001$). לא נמצא אפקט אינטראקציה בין מגדר ללאום. כמו כן לא נמצאו הבדלים מובהקים בשיעור השימוש בין דתיים לחילוניים.

שימוש בתרופות ללא מרשם

באשר לשימוש בתרופות ללא מרשם- מלוח ג24 עולה, שהשימוש של התלמידים בריטלין הוא השכיח ביותר, הן עם מרשם (4.5%) והן ללא מרשם (2.5%). שיעור התלמידים שהשתמש בתרופות ללא מרשם נע בין 1.4% (רוגען) ל- 2.5% (ריטלין). לא נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצות התלמידים השונות (לוח ג25).

לוח ג18. תדירות עישון סיגריות כיום בקרב תלמידים יהודים ילידי ישראל וילידי חבר העמים

אני לא מעשן	פחות מפעם בשבוע	לפחות פעם בשבוע אבל לא כל יום	כל יום	
%	%	%	%	
				ארץ לידה
79.4	3.9	3.5	13.2	ישראל (N=2479)
59.5	6.1	2.8	31.6***	חבר העמים (N=264)
				דתיות (יהודים)
74.9	4.9	4.1	16.1**	חילוניים (N=2048)
81.1	3.6	2.5	12.7	דתיים (N=811)
				לאום
76.7	4.6	3.5	15.2	יהודים (N=2975)
78.3	3.0	4.3	14.4	ערבים (N=1644)
				מגדר
70.0	5.0	4.5	20.4***	בנים (N=2110)
83.7	3.1	2.8	10.4	בנות (N=2486)
				תלמידים יהודים
72.4	4.9	4.0	18.7***	בנים (N=1395)
80.3	3.9	3.2	12.6	בנות (N=1542)
				תלמידים ערבים
65.2	5.3	5.7	23.9***	בנים (N=715)
90.2	1.4	2.0	6.3	בנות (N=944)

p<.001 *** p<.01 **

לוח ג19. תכיפות השימוש בחשיש או מריחואנה בקרב כלל התלמידים (N=4698)

25 או יותר	10-24	3-9	1-2	אף פעם	
%	%	%	%	%	
					בשנה האחרונה
2.2	0.7	0.8	3.0	93.3	חשיש
1.7	0.6	1.3	3.3	93.0	מריחואנה או "גראס"
					בחודש האחרון
1.3	0.5	1.1	1.6	95.5	חשיש
1.1	0.6	0.9	1.9	95.4	מריחואנה או "גראס"

לוח 20. ממוצע תכיפות השימוש בקנאביס (חשיש או מריחואנה) בשנה האחרונה ובחודש

האחרון על פי משתני רקע¹

Sig.	df	t	סטית תקן	ממוצע	N	ארץ לידה	שימוש בקנאביס
			0.57	1.12	2485	ישראל	בשנה האחרונה
0.01	2749	-2.68	0.59	1.22	266	חבר העמים	
			0.47	1.08	2424	ישראל	בחודש האחרון
0.67	2673	-0.42	0.44	1.09	251	חבר העמים	
						דתיות (יהודים)	
			0.57	1.14	2053	חילוני	בשנה האחרונה
0.25	2870	1.16	0.60	1.12	819	דתי	
			0.46	1.08	1990	חילוני	בחודש האחרון
0.91	2792	-0.12	0.47	1.08	804	דתי	
						לאום	
			0.58	1.13	2983	יהודי	בשנה האחרונה
0.012	4696	-2.51	0.70	1.18	1715	ערבי	
			0.46	1.08	2893	יהודי	בחודש האחרון
<.001	4606	-3.85	0.62	1.14	1715	ערבי	
						מגדר	
			0.81	1.25	2034	בנים	בשנה האחרונה
<.001	4479	11.06	0.33	1.05	2448	בנות	
			0.69	1.18	1992	בנים	בחודש האחרון
<.001	4399	10.09	0.24	1.03	2409	בנות	

1 טווח התשובות נע בין 1 "אף פעם" ל 5 "25 פעמים או יותר".

לוח ג21. תכיפות השימוש באקסטזי בקרב כלל התלמידים (N=4667)

שימוש באקסטזי	אף פעם	פעמים 1-2	3-9	10-24	25 פעמים או יותר
	%	%	%	%	%
בשנה האחרונה	95.6	1.5	0.8	0.6	1.4
בחודש האחרון	96.3	1.3	0.9	0.6	1.0

לוח ג22. שימוש באקסטזי (כן/לא) בשנה האחרונה ובחודש האחרון על פי משתני רקע

בשנה האחרונה	בחודש האחרון		
%	%		
2.6	2.4	ישראל (N=2475)	ארץ לידה
4.4	2.7	חבר העמים (N=266)	
2.8	2.3	חילוניים (N=2040)	דתיות
2.5	2.6	דתיים (N=818)	
2.7	2.4	יהודי (N=2968)	לאום
7.4***	6.0***	ערבי (N=1709)	מגדר
7.1***	5.9***	בנים (N=2017)	
1.5	1.3	בנות (N=2435)	
5.0***	4.7***	יהודי	מגדר בכל אחד מהמגזרים
0.7	0.3	בנים (N=1333) בנות (N=1565) ערבי	
11.0***	8.2***	בנים (N=684)	
3.0	2.9	בנות (N=871)	

*** p<.001

לוח 23ג. הרחת חומרים נדיפים לשם הנאה בשנה האחרונה ובחודש האחרון על פי משתני רקע

25 פעמים או יותר	10-24	פעמים 3-9	1-2	אף פעם	הרחה לשם הנאה		
%	%	%	%	%			
3.5	2.2	5.8	9.8	78.7	בשנה האחרונה	ישראל (N=2485)	ארץ לידה
1.2	0.9	2.2	9.1	86.6	בחודש האחרון		
1.1	1.7	4.2	8.8	84.3	בשנה האחרונה**	חבר העמים (N=265)	
0.6	0.0	2.6	4.1	92.7	בחודש האחרון*		
4.0	2.0	5.8	9.3	79.0	בשנה האחרונה	חילוני (N=2051)	דתיות אצל יהודים
1.3	0.7	2.5	7.9	87.4	בחודש האחרון		
2.3	1.5	5.1	10.3	80.8	בשנה האחרונה	דתי (N=8181)	
0.6	1.0	2.0	9.2	87.2	בחודש האחרון		
3.5	2.0	5.4	9.5	79.6	בשנה האחרונה	יהודי (N=2982)	לאום
1.2	0.8	2.3	8.3	87.4	בחודש האחרון		
13.4	3.4	6.7	11.6	65.0***	בשנה האחרונה	ערבי (N=1714)	
7.0	2.5	5.9	12.3	72.3***	בחודש האחרון		
8.7	2.3	7.0	9.9	72.2	בשנה האחרונה***	בנים (N=2037)	מגדר
4.0	1.9	4.3	9.1	80.8	בחודש האחרון***		
5.2	2.5	5.1	10.4	76.7	בשנה האחרונה	בנות (N=2442)	
2.3	1.0	2.9	10.2	83.5	בחודש האחרון		

* p<.05 ** p<.01 *** p<.001

לוח ג24. שימוש בתרופות ללא מרשם בחודש האחרון בקרב כלל התלמידים (N=4493)

לקחתי ללא מרשם	לקחתי עם מרשם	
%	%	
1.4	2.3	רוגען
1.9	2.6	סינופד
2.5	4.5	ריטלין
1.5	1.4	אסיוול

לוח ג25. שימוש בלפחות אחת מארבע התרופות ללא מרשם על פי משתני רקע

שימוש בלפחות אחת התרופות ללא מרשם רופא		
%		
3.7	ישראל (N=2493)	ארץ לידה
3.9	חבר העמים (N=267)	
3.7	חילוני (N=2058)	דתיות אצל יהודים
4.2	דתי (N=821)	
3.8	יהודים (N=2992)	לאום
4.2	ערבים (N=1741)	
4.4	בנים (N=2054)	מגדר
3.2	בנות (N=2457)	

פרק ד': אלימות: קורבנות ומעורבות בה

בפרק זה הצגנו בפני התלמידים שאלות הנוגעות לקורבנות שלהם לאלימות של אחרים ולמעורבות שלהם באלימות כלפי תלמידים ומורים. השאלות התייחסו לסוגים שונים של אלימות, ונציג אותם לפי קורבנות או תקיפה (מעורבות) וכן על פי סוג האלימות.

קורבנות לאלימות מילולית-חברתית עקיפה

כאן הצגנו בפני כל תלמיד שתי שאלות: האם תלמיד ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר אתו או לא להיות חבר שלו, והאם תלמיד ריכל עליו או אמר עליו דברים רעים מאחורי גבו. שיעור התלמידים המדווחים על ניסיון לפגיעה חברתית בהם על ידי שכנע אחרים לא להתחבר אתם נע בין 6.8% (יהודים דתיים) ל- 19.5% (תלמידים ערבים). רכילות הייתה שכיחה הרבה יותר ונעה בטווח צר יחסית של 42.7% בקרב תלמידים ילידי חבר העמים ו-51.6% בקרב הבנות (לוח ד1). ההבדל המובהק היחיד שנמצא בכל האמור לרכילות הוא בין הבנים (38.3%) לבנות (51.6%, $p < .001$).
באשר לניסיון לשכנע אחרים לא לדבר עם התלמיד או לא להיות חבר שלו מצאנו הבדלים מובהקים – שיעור גבוה יותר של יהודים חילוניים מדווח על תופעה זו בהשוואה לדתיים ($p < .01$), שיעור גבוה יותר של ערבים מאשר של יהודים ($p < .001$), ובנות יותר מבנים ($p < .01$).

קורבנות לאלימות פיזית מתונה

התופעה השכיחה ביותר הייתה קורבנות לתלמיד אחר שתפס ודחף את התלמיד המדווח והיא נעה בין 15.3% בקרב ילידי חבר העמים ל- 26.0% בקרב הבנים (לוחות ד2-ד5). התופעות הפחות שכיחות היו איומי פגיעה בביה"ס או אחר הלימודים (בטווח של בין 5.1% בקרב הדתיים ל- 11.8% בקרב הבנים) ושימוש במקל, אבן או כיסא כדי לפגוע בתלמיד (בטווח שבין 3.3% בקרב הבנות ו- 10.7% בקרב הבנים).
בהשוואות שערכנו בין הקבוצות השונות מצאנו ש: התלמידים היהודים החילוניים מדווחים על קורבנות רבה יותר מאשר הדתיים ($p < .01$, לוח ד3). התלמידים הערבים מדווחים על קורבנות רבה יותר מהתלמידים היהודים ($p < .001$, לוח ד6). הבנים מדווחים על הרבה יותר קורבנות מאשר הבנות ($p < .001$, לוח ד6). כמו כן נמצא אפקט אינטראקציה בין לאום ומגדר הנובע מכך שהפער בין בנים לבנות במידת הקורבנות לאלימות במגזר הערבי גדול יותר מהפער שנמצא בין הבנים לבנות במגזר היהודי ($p < .001$). לא נמצאו הבדלים בדיווח על קורבנות לאלימות פיזית מתונה בין ילידי חבר העמים לילידי ישראל.

קורבנות לאלימות פיזית חמורה

באופן כללי, הדיווחים על קורבנות לאלימות פיזית חמורה הם פחות שכיחים מאלה של אלימות פיזית מתונה (לוחות ד7-ד10). התופעה השכיחה ביותר בתחום זה הייתה פגיעה במהלך קטטה שחיבה טיפול של אחות או רופא והיא נעה בשכיחותה בין 11.5% בקרב בנים ו-9.6% בקרב התלמידים הערבים לבין 2.8% בקרב הבנות. סחיטה באיומים הייתה הפחות שכיחה בין התופעות והיא נעה בין 5.5% בקרב התלמידים הערבים לבין 0.7% בקרב התלמידים היהודים הדתיים ו- 0.9% בקרב ילידי חבר העמים.

בהשוואות שערכנו בין הקבוצות השונות מצאנו ש: התלמידים הערבים מדווחים על מידה רבה יותר של קורבנות לאלימות פיסית חמורה מתלמידים יהודים ($p < .001$, לוחות ד-9 ו-11). כמו כן, הבנים מדווחים על הרבה יותר קורבנות מאשר הבנות ($p < .001$, לוחות ד-10 ו-11). נמצא גם אפקט אינטראקציה בין לאום ומגדר הנובע מכך שהפער בין בנים לבנות אצל תלמידים ערבים גדול יותר מזה שבין הבנים לבנות בקרב תלמידים יהודיים ($p < .001$, לוח ד-11). לא נמצאו הבדלים מובהקים בין ילידי ישראל לילידי חבר העמים ובין יהודים חילוניים לדתיים.

לוח ד-1. קורבנות לאלימות מילולית-חברתית עקיפה

יותר מפעמיים	פעמיים			
%	%			
1.5	7.4	תלמיד ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר אתך או לא להיות חבר שלך	ישראל (N=2477)	ארץ לידה
13.9	30.8	תלמיד ריכל עליך או אמר דברים רעים מאחורי הגב		
1.1	7.8	תלמיד ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר אתך או לא להיות חבר שלך	חבר העמים (N=266)	
12.8	29.9	תלמיד ריכל עליך או אמר דברים רעים מאחורי הגב		
2.3	8.6**	תלמיד ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר אתך או לא להיות חבר שלך	חילוניים (N=2047)	דתיות אצל יהודים
14.4	32.6	תלמיד ריכל עליך או אמר דברים רעים מאחורי הגב		
1.4	5.4	תלמיד ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר אתך או לא להיות חבר שלך	דתיים (N=815)	
14.4	28.4	תלמיד ריכל עליך או אמר דברים רעים מאחורי הגב		
2.1	7.6	תלמיד ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר אתך או לא להיות חבר שלך	(N=2838) יהודים	לאום
14.3	31.3	תלמיד ריכל עליך או אמר דברים רעים מאחורי הגב		
4.3	15.2***	תלמיד ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר אתך או לא להיות חבר שלך	ערבים (N=1690)	
15.5	30.6	תלמיד ריכל עליך או אמר דברים רעים מאחורי הגב		

המשך לוח ד1. קורבנות לאלימות מילולית-חברתית עקיפה

יותר מפעמיים	פעם-פעמיים			
%	%			
2.9	8.4	תלמיד ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר אתך או לא להיות חבר שלך	בנים (N=1942)	מגדר
11.3	27.0	תלמיד ריכל עליך או אמר דברים רעים מאחורי הגב		
2.5	11.1**	תלמיד ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר אתך או לא להיות חבר שלך	בנות (N=2379)	
17.0	34.6***	תלמיד ריכל עליך או אמר דברים רעים מאחורי הגב		

p<.001 *** p<.01 **

לוח ד2. קורבנות לאלימות פיזית מתונה בקרב ילידי ישראל וחבר העמים

ילידי חבר העמים (N=267)		ילידי ישראל (N=2481)		
יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	
%	%	%	%	
4.8	10.5	2.8	15.4	תלמיד תפס ודחף אותך בכוונה
1.3	5.1	1.1	6.8	קיבלת בעיטה או אגרוף מתלמיד שרצה לפגוע בך
0.6	8.4	0.9	6.4	תלמיד איים שיפגע בך בביה"ס (או אחרי הלימודים)
0.6	4.5	0.8	4.3	תלמיד השתמש במקל, באבן, בכיסא, או בחפץ אחר כדי לפגוע בך
1.11		1.11		ממוצע תחום אלימות זה ¹
(0.26)		(0.26)		(סטית תקן)

1 ממוצע ארבעת ההיגדים על סולם הנע בין 1 "אף פעם" ל 3 "שלוש או יותר".

לוח ד3. קורבנות לאלימות פיזית מתונה בקרב חילוניים ודתיים (יהודים)

דתיים (N=818)		חילוניים (N=2049)		
יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	
%	%	%	%	
2.2	13.7	3.7	15.8	תלמיד תפס ודחף אותך בכוונה
1.0	5.4	1.5	7.2	קיבלת בעיטה או אגרוף מתלמיד שרצה לפגוע בך
0.6	4.5	1.4	7.6	תלמיד איים שיפגע בך בביה"ס (או אחרי הלימודים)
0.3	4.6	1.0	4.3	תלמיד השתמש במקל, באבן, בכיסא, או בחפץ אחר כדי לפגוע בך
1.09		1.13		ממוצע תחום אלימות זה
)0.23 ((0.28)		(סטית תקן)
T(2864)=3.09, p=.002				

1 ממוצע ארבעת ההיגדים על סולם הנע בין 1 "אף פעם" ל 3 "שלוש או יותר".

לוח ד4. קורבנות לאלימות פיסיית מתונה בקרב יהודים וערבים

ערבים (N=1725)		יהודים (N=2940)		
יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	
%	%	%	%	
4.4	17.0	3.2	15.1	תלמיד תפס ודחף אותך בכוונה
3.2	11.7	1.3	6.6	קיבלת בעיטה או אגרוף מתלמיד שרצה לפגוע בך
3.0	6.5	1.1	6.7	תלמיד איים שיפגע בך בביה"ס (או אחרי הלימודים)
1.9	8.1	0.8	4.4	תלמיד השתמש במקל, באבן, בכיסא, או בחפץ אחר כדי לפגוע בך

לוח ד5. קורבנות לאלימות פיסיית מתונה בקרב בנים ובנות

בנות (N=2530)		בנים (N=2135)		
יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	
%	%	%	%	
1.4	12.3	5.9	20.1	תלמיד תפס ודחף אותך בכוונה
0.8	4.5	3.2	12.7	קיבלת בעיטה או אגרוף מתלמיד שרצה לפגוע בך
0.9	4.4	2.7	9.1	תלמיד איים שיפגע בך בביה"ס (או אחרי הלימודים)
0.3	3.0	2.0	8.7	תלמיד השתמש במקל, באבן, בכיסא, או בחפץ אחר כדי לפגוע בך

לוח ד6. ממוצע¹ הקורבנות לאלמוות פיסיית מתונה (אינדקס) בקרב בנים ובנות בכל אחד

מהמגזרים

F אינטראקציה ולאום	F לאום	F מגדר	סטית תקן	ממוצע	N	לאום	מגדר
			0.32	1.16	1393	יהודים	בנים
			0.39	1.25	742	ערבים	
			0.35	1.19	2135	כלל הבנים	
			0.19	1.07	1547	יהודים	בנות
			0.23	1.09	983	ערבים	
			0.21	1.08	2530	כלל הבנות	
			0.27	1.11	2940	יהודים	כלל
			0.32	1.16	1725	ערבים	הערבים
***17.41	***39.22	***218.54	0.29	1.13	4665	כלל התלמידים	כלל התלמידים

¹ ממוצע ארבעת ההיגדים על סולם הנע בין 1 "אף פעם" ל 3 "שלוש או יותר". מספר גבוה יותר מציין קורבנות רבה יותר לאלמוות

לוח ד7. קורבנות לאלימות פיסיית חמורה בקרב ילידי ישראל וחבר העמים

ילידי חבר העמים (N=267)		ילידי ישראל (N=2481)		
יותר מפעמיים	פעם- פעמיים	יותר מפעמיים	פעם- פעמיים	
%	%	%	%	
0.3	2.2	0.5	1.5	תלמיד נתן לך מכות חזקות ("מכות רצח")
3.1	1.9	1.3	3.7	היית מעורב במכות, קטטה, או תגרה וכתוצאה מכך נפצעת והיית צריך טיפול של אחות או רופא
0.0	0.9	0.3	0.9	תלמיד סחט ממך באיומים כסף, אוכל או דברי ערך
0.6	1.1	0.4	1.8	תלמיד חתך אותך בסכין או במכשיר חד בכוונה
1.03		1.03		ממוצע
(0.14)		(0.15)		(סטית תקן)

1 ממוצע ארבעת ההיגדים על סולם הנע בין 1 "אף פעם" ל 3 "שלוש או יותר".

לוח ד8. קורבנות לאלימות פיסיית חמורה בקרב חילוניים ודתיים (יהודים)

דתיים (N=818)		חילוניים (N=2049)		
יותר מפעמיים	פעם- פעמיים	יותר מפעמיים	פעם- פעמיים	
%	%	%	%	
0.3	1.9	0.6	1.7	תלמיד נתן לך מכות חזקות ("מכות רצח")
1.6	4.9	1.7	3.4	היית מעורב במכות, קטטה, או תגרה וכתוצאה מכך נפצעת והיית צריך טיפול של אחות או רופא
0.3	0.4	0.5	1.1	תלמיד סחט ממך באיומים כסף, אוכל או דברי ערך
0.1	1.7	0.8	1.7	תלמיד חתך אותך בסכין או במכשיר חד בכוונה
1.03		1.04		ממוצע
(0.14)		(0.17)		(סטית תקן)

1 ממוצע ארבעת ההיגדים על סולם הנע בין 1 "אף פעם" ל 3 "שלוש או יותר".

לוח ד9. קורבנות לאלימות פיסיית חמורה בקרב יהודים וערבים

ערבים (N=1725)		יהודים (N=2940)		
יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	
%	%	%	%	
2.3	4.2	0.6	1.7	תלמיד נתן לך מכות חזקות ("מכות רצח")
3.2	6.4	1.8	3.7	היית מעורב במכות, קטטה, או תגרה וכתוצאה מכך נפצעת והיית צריך טיפול של אחות או רופא
2.0	3.5	0.5	0.9	תלמיד סחט ממך באיומים כסף, אוכל או דברי ערך
2.1	5.3	0.6	1.9	תלמיד חתך אותך בסכין או במכשיר חד בכוונה

לוח ד10. קורבנות לאלימות פיסיית חמורה בקרב בנים ובנות

בנות (N=2530)		בנים (N=2135)		
יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	
%	%	%	%	
0.4	1.6	1.6	3.7	תלמיד נתן לך מכות חזקות ("מכות רצח")
0.8	2.0	3.8	7.7	היית מעורב במכות, קטטה, או תגרה וכתוצאה מכך נפצעת והיית צריך טיפול של אחות או רופא
0.4	1.3	1.8	2.0	תלמיד סחט ממך באיומים כסף, אוכל או דברי ערך
0.3	1.6	1.8	4.7	תלמיד חתך אותך בסכין או במכשיר חד בכוונה

לוח ד.11. ממוצע¹ הקורבנות לאלמויות פיסיית חמורה (אינדקס) בקרב בנים ובנות בכל אחד

מהמגזרים

F	F	F	סטית	ממוצע	N	לאום	מגדר
אינטראקציה	לאום	מגדר	תקן				
מגדר ולאום							
			0.22	1.06	1393	יהודים	בנים
			0.36	1.15	742	ערבים	
			0.28	1.09	2135	כלל הבנים	
			0.10	1.02	1547	יהודים	בנות
			0.18	1.04	983	ערבים	
			0.14	1.03	2530	כלל הבנות	
			0.17	1.04	2940	יהודים	כלל
			0.28	1.09	1725	ערבים	כלל
25.68***	82.24***	142.82***	0.22	1.06	4665	התלמידים	כלל

¹ ממוצע ארבעת ההיגדים על סולם הנע בין 1 "אף פעם" ל 3 "שלוש או יותר". מספר גבוה יותר מציינ קורבנות רבה יותר לאלמויות

מעורבות (תקיפה) באלימות מילולית-חברתית עקיפה

שאלנו את התלמידים עד כמה הם עצמם ניסו לשכנע תלמידים לא לדבר עם תלמיד אחר ועד כמה הם ריכלו ואמרו דברים רעים מאחורי הגב של עמיתיהם. דפוס הממצאים דומה למדי לכל מה שהתלמידים דיווחו על קורבנות בתחום זה, אך השיעורים המדווחים נמוכים יותר. רכילות הייתה הפעילות השכיחה יותר ונעה בין 44.4% בקרב הבנות היהודיות ל- 20.4% אצל בנים ערבים. ניסיון לשכנע אחרים לא להיות חבר של תלמיד אחר נעה בשכיחותה בין 4.1% בקרב ילידי חבר העמים לבין 15.6% בקרב בנים ערבים. בהשוואות שערכנו בין הקבוצות השונות מצאנו שהדפוסים הנוגעים לדיווח על רכילות שונים מאלה הנוגעים לשכנוע תלמידים אחרים (לוח ד12): התלמידים היהודים החילוניים מדווחים באופן מובהק על שימוש תכוף יותר ברכילות מהתלמידים הדתיים ($p < .05$). התלמידים היהודים מדווחים על שימוש רב יותר ברכילות מהתלמידים הערבים ואילו על שימוש מועט יותר בניסיון לשכנע אחרים לא להיות חבר של תלמיד אחר מהתלמידים הערבים ($p < .001$). הבנים מדווחים בשכיחות גבוהה יותר מבנות על ניסיונות לשכנע אחרים לא להיות חבר של תלמיד אחר ועל שכיחות נמוכה יותר מבנות על שימוש ברכילות ($p < .001$). בשני המקרים). בנושא מעורבות ברכילות נמצא אפקט אינטראקציה בין לאום למגדר הנובע מכך שההבדל בין בנים לבנות בקרב התלמידים היהודיים גדול יותר מאשר בקרב תלמידים ערבים. לא נמצאו הבדלים בשני סוגי אלימות אלה בין ילידי הארץ לילידי חבר העמים.

מעורבות (תקיפה) באלימות פיזית מתונה

דפוס ההתפלגויות של השאלות הנוגעות למעורבות באלימות פיזית מתונה מצד התלמיד דומה לדיווחים על קורבנות לאלימות פיזית מתונה. הדיווח השכיח ביותר היה על תפיסה ודחיפה של תלמיד אחר והוא נע בין 31.3% בקרב הבנים ל- 7.1% בקרב הבנות. הדיווח הפחות שכיח היה על שימוש במקל, אבן או כלי אחר לפגיעה בתלמידים אחרים. טווח הדיווחים לגבי התנהגות זו נע בין 2.0% בקרב הבנות לבין 15.0% בקרב הבנים.

מצאנו שאין הבדלים מובהקים בתחום זה בין ילידי ישראל לילידי חבר העמים ובין דתיים לחילוניים. הפערים בין יהודים לערבים היו מובהקים- תלמידים ערבים דיווחו על מעורבות רבה יותר באלימות ($p < .001$, לוח ד15). כמו כן, הבנים דיווחו על מעורבות רבה יותר באלימות פיזית מתונה מבנות ($p < .001$, לוח ד16) ללא הבדל על פי לאום (לא נמצאה אינטראקציה בין מגדר ללאום).

מעורבות באלימות פיזית חמורה

שאלנו את התלמידים האם הם 'הרביצו מכות חזקות' (מכות רצח') לתלמיד אחר (לוח ד17). טווח התשובות נע בין 2.5% מהבנות היהודיות ועד ל- 21.5% מהבנים הערבים. בהשוואות שערכנו מצאנו שוב שהתלמידים הערבים מדווחים על שימוש באלימות זו בשכיחות גבוהה יותר מזו של התלמידים היהודים ($p < .001$). כמו כן מצאנו שכיחות גבוהה יותר של בנים מבנות המדווחים על שימוש באלימות פיזית חמורה ($p < .001$). הפערים באוכלוסיה הערבית בין הבנים לבנות בשימוש בסוג זה של אלימות גבוהים יותר מאשר הפערים שנתגלו באוכלוסיה היהודית ($p > .001$ אפקט אינטראקציה).

שימוש באלימות כלפי מורים

באופן כללי וכצפוי, מדווחים התלמידים על אלימות מילולית כלפי מורים בשכיחות גבוהה בהרבה מאשר על אלימות פיזית (לוחות ד18 – ד21). כך למשל, שיעור הבנים שקללו מורה הוא 23.4% ואלו שנתנו למורה נשיכה או זרקו עליו כיסא היה 7.7%. בדומה, בעוד ש-13.1% מהבנות אמרו שקללו מורה, הרי רק 1.7% מהבנות דיווחו שנתנו למורה דחיפה.

בהשוואות שערכנו לא מצאנו הבדלים מובהקים בין ילידי ישראל לילידי חבר העמים ובין חילוניים לדתיים במידת השימוש באלמוות כלפי מורים. לעומת זאת מצאנו שהתלמידים הערבים מדווחים באופן מובהק על מידה רבה יותר של שימוש באלמוות כלפי מורים מתלמידים יהודים ($p < .001$, לוח ד22). גם בנושא זה הבנים דיווחו על הרבה יותר שימוש באלמוות כלפי מורים מאשר הבנות ($p < .001$, לוח ד22). אפקט האינטראקציה המובהק בין מגדר ללאום נובע מכך, שגם בתחום זה של התנהגות אלימה, ההבדלים בין בנים לבנות בקרב התלמידים הערבים גדולים מאלה שבין הבנים לבנות בקרב התלמידים היהודיים ($p < .001$, לוח ד22).

לוח ד12. מעורבות באלמוות מילולית-חברתית עקיפה

ריכזת על תלמיד אחר או אמרת עליו דברים רעים מאחורי הגב		ניסית לשכנע תלמידים לא לדבר עם ילד אחר או לא להיות חברו			
יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	יותר מפעמיים	פעם-פעמיים		
%	%	%	%		
11.4	28.6	1.6	5.1	ישראל (N=2476)	ארץ לידה
8.6	29.3	0.9	3.2	חבר העמים (N=265)	
11.9	29.5*	1.8	4.9	חילוניים (N=2041)	דתיות אצל יהודים
10.2	25.0	2.3	5.8	דתיים (N=819)	
11.3	28.0***	1.8	5.1	יהודים (N=2971)	לאום
4.8	18.3	4.3	9.5***	ערבים (N=1681)	
6.8	22.0	3.8	7.5***	בנים (N=2015)	מגדר
10.6***	26.8	1.6	5.8	בנות (N=2431)	
7.6	25.5	3.0	6.0	בנים (N=1328)	יהודים
14.3	30.1***	1.0	4.3	בנות (N=1570)	
5.2	15.2	5.4	10.2	בנים (N=688)	ערבים
3.9	20.8	2.7	8.5	בנות (N=861)	

* $p < .05$ *** $p < .001$

לוח ד13. מעורבות (תקיפה) באלימות פיסית מתונה בקרב ילידי ישראל וילידי חבר העמים

ילידי חבר העמים (N=267)		ילידי ישראל (N=2480)		
יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	
%	%	%	%	
3.1	8.1	4.2	10.3	איימת על תלמיד אחר שתתן לו מכות
4.8	14.9	4.3	14.0	אתה תפסת ודחפת תלמיד
3.9	2.9	2.1	4.8	אתה השתמשת במקל, באבן, בכיסא, או בחפץ כדי לפגוע בתלמיד
1.16		1.17		ממוצע ¹
(0.37)		(0.39)		(סטיית תקן)

1 ממוצע שלושת ההיגדים על סולם הנע בין 1 "אף פעם" ל 3 "שלוש או יותר".

לוח ד14. מעורבות (תקיפה) באלימות פיסית מתונה בקרב חילוניים ודתיים (יהודים)

דתיים (N=818)		חילוניים (N=2047)		
יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	
		%	%	
4.5	13.0	4.1	9.3	איימת על תלמיד אחר שתתן לו מכות
4.6	14.7	4.6	14.3	אתה תפסת ודחפת תלמיד
2.9	4.3	2.4	4.7	אתה השתמשת במקל, באבן, בכיסא, או בחפץ כדי לפגוע בתלמיד
1.18		1.17		ממוצע ¹
(0.41)		(0.39)		(סטיית תקן)

1 ממוצע שלושת ההיגדים על סולם הנע בין 1 "אף פעם" ל 3 "שלוש או יותר".

לוח ד15. מעורבות (תקיפה) באלימות פיזית מתונה בקרב יהודים וערבים

ערבים (N=1694)		יהודים (N=2979)		
יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	
%	%	%	%	
5.4	13.7	4.3	10.2	איימת על תלמיד אחר שתתן לו מכות
5.1	12.8	4.5	14.4	אתה תפסת ודחפת תלמיד
3.7	6.2	2.5	4.5	אתה השתמשת במקל, באבן, בכיסא, או בחפץ כדי לפגוע בתלמיד
211.		1.17		ממוצע ¹
(0.43)		(0.39)		(סטיית תקן)
$t(4670)=-3.01, p<.01$				

1 ממוצע שלושת ההיגדים על סולם הנע בין 1 "אף פעם" ל 3 "שלוש או יותר".

לוח ד16. מעורבות (תקיפה) באלימות פיזית מתונה בקרב בנים ובנות

בנות (N=2439)		בנים (N=2024)		
יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	
%	%	%	%	
1.3	4.9	8.4	19.4	איימת על תלמיד אחר שתתן לו מכות
1.1	6.0	8.4	22.9	אתה תפסת ודחפת תלמיד
0.6	1.4	5.4	9.6	אתה השתמשת במקל, באבן, בכיסא, או בחפץ כדי לפגוע בתלמיד
1.06		1.32		ממוצע ¹
(0.21)		(0.51)		(סטיית תקן)
$t(4461)=22.70, p<.001$				

1 ממוצע שלושת ההיגדים על סולם הנע בין 1 "אף פעם" ל 3 "שלוש או יותר".

לוח ד17. מעורבות (תקיפה) באלימות פיזית חמורה- "אתה הרבצת מכות חזקות ("מכות רצח")

יותר מפעמיים	פעם-פעמיים		
%	%		
2.4	4.7	ישראל (N=2476)	ארץ לידה
43.	5.2	חבר העמים (N=267)	
2.6	4.5	חילוני (N=2044)	דתיות
2.6	6.0	דתי (N=818)	
2.7	4.9	יהודים (N=2974)	לאום
4.5	8.3***	ערבים (N=1680)	
6.2	10.0***	בנים (N=2009)	מגדר
0.6	2.3	בנות (N=2435)	
5.8	7.6	בנים (N=1330)	יהודים
0.3	2.2	בנות (N=1570)	
6.9	14.6**	בנים (N=679)	ערבים
1.2	2.6	בנות (N=865)	

p<.001 *** p<.01 **

לוח ד18. שימוש באלימות כלפי מורים בקרב ילידי ישראל וילידי חבר העמים

ילידי חבר העמים (N=266)		ילידי ישראל (N=2480)		
יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	
%	%	%	%	
4.8	12.9	4.8	14.0	אתה קללת או העלבת מורה ('בפנים', לא מאחורי הגב)
0.9	1.2	1.8	1.7	אתה איימת על מורה שתפגע בו או בה
0.6	2.2	1.9	1.6	נתת דחיפה או מכה למורה
1.1	0.7	1.7	1.6	נתת למורה נשיכה, או זרקת עליו/ה כסא ממוצע ¹
	1.07		1.10	(סטית תקן)
	(0.21)		(0.29)	

1 ממוצע ארבעת ההיגדים על סולם הנע בין 1 "אף פעם" ל 3 "שלוש או יותר".

לוח ד19. שימוש באלימות כלפי מורים בקרב חילוניים ודתיים (יהודים)

דתיים (N=818)		חילוניים (N=2046)		
יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	
%	%	%	%	
5.6	11.9	4.8	14.4	אתה קללת או העלבת מורה ('בפנים', לא מאחורי הגב)
2.5	1.8	2.0	1.6	אתה איימת על מורה שתפגע בו או בה
2.5	1.5	1.8	1.8	נתת דחיפה או מכה למורה
1.7	2.5	1.9	1.1	נתת למורה נשיכה, או זרקת עליו/ה כסא ממוצע
	1.10		1.10	(סטית תקן)
	(0.32)		(0.29)	

1 ממוצע ארבעת ההיגדים על סולם הנע בין 1 "אף פעם" ל 3 "שלוש או יותר".

לוח ד20. שימוש באלימות כלפי מורים בקרב יהודים וערבים

ערבים (N=1712)		יהודים (N=2938)		
יותר מפעמיים	פעם- פעמיים	יותר מפעמיים	פעם- פעמיים	
%	%	%	%	
4.7	11.9	5.1	13.7	אתה קללת או העלבת מורה ('בפנים', לא מאחורי הגב)
3.3	6.5	2.0	1.7	אתה איימת על מורה שתפגע בו או בה
3.3	5.9	1.9	1.8	נתת דחיפה או מכה למורה
3.9	3.4	1.8	1.5	נתת למורה נשיכה, או זרקת עליו/ה כסא

לוח ד21. שימוש באלימות כלפי מורים בקרב בנים ובנות

בנות (N=2526)		בנים (N=2124)		
יותר מפעמיים	פעם- פעמיים	יותר מפעמיים	פעם- פעמיים	
%	%	%	%	
3.1	10.0	7.0	16.4	אתה קללת או העלבת מורה ('בפנים', לא מאחורי הגב)
0.8	1.7	4.2	4.9	אתה איימת על מורה שתפגע בו או בה
0.4	1.3	4.6	4.8	נתת דחיפה או מכה למורה
0.6	1.0	4.3	3.4	נתת למורה נשיכה, או זרקת עליו/ה כסא

לוח ד22. ממוצע¹ השימוש באלימות כלפי מורים (אינדקס) בכל אחד מהמגזרים על פי מגזר

לאום	מגדר	N	ממוצע	סטית תקן	F לאום	F מגדר	F אינטראקציה מגדר ולאום
יהודים	בנים	1392	1.15	0.39			
	בנות	1546	1.05	0.15			
	כלל התלמידים היהודים	2938	1.10	0.29			
ערבים	בנים	732	1.22	0.48			
	בנות	980	1.07	0.22			
	כלל התלמידים הערבים	1712	1.14	0.36			
כלל	הבנים	2124	1.18	0.42			
	הבנות	2526	1.06	0.18			
	התלמידים	4650	1.11	0.32	***24.301	***175.206	6.129*

1 ממוצע ארבעת ההיגדים על סולם הנע בין 1 "אף פעם" ל 3 "שלוש או יותר".

פרק ה': גורמי חוסן: תמיכה ממקורות שונים, תמיכת ביה"ס, שביעות רצון מהחיים ותחושת

תקווה

תמיכה ממקורות שונים (לוחות ה-1 – ה-9א)

הצגנו בפני התלמידים שורה של מקורות תמיכה פוטנציאליים ושאלנו אותם האם הם משתפים אותם כשיש להם בעיות. במידה ומשתפים, שאלנו האם השיתוף של אותו מקור בבעיה מסייע להם. מלוח ה-1 עולה התמונה שהתלמידים משתפים במידה הרבה ביותר את חבריהם הטובים (94.4%), את אמם (91.4%), אביהם (86.8%) ואחיהם ואחיותיהם (85.0%). התלמידים משתפים במידה הנמוכה ביותר את מנהל בית הספר (51.5%), היועצת/פסיכולוגית (52.3%) והמורים האחרים (53.2%). כשני שלישי משתפים את המחנכת.

הדיווח של התלמידים על מידת העזרה שהם מקבלים כשהם פונים מקביל להעדפות שלהם למי לפנות אם כי מקום האמא והחברים מתחלפים. הפעם האמא נמצאת במקום הראשון במידת העזרה המתקבלת ממנה. 82.7% מהתלמידים מציינים כי האמא "עוזרת ביותר". 75.6% מציינים כי החברים "עוזרים ביותר". 74.6% מציינים כי האב "עוזר ביותר". רק 28.6% מהתלמידים תופסים את המחנכת כ"עוזרת ביותר", וכ-12% תופסים את המנהל והמורים האחרים כעוזרים ביותר. ערכנו השוואות בין קבוצות התלמידים באשר למידה בה הם משתפים גורמים אחרים כשיש להם בעיות ומידת העזרה שהם מקבלים כשהם פונים לאותו גורם.

ילידי חבר העמים בהשוואה לילידי ישראל - ילידי חבר העמים משתפים פחות אנשים בקשיים שלהם מילידי ישראל ($p < .05$, לוח ה-2). בולטת העובדה שהם משתפים פחות את האב (76.8% בהשוואה ל-87.3% בקרב ילידי ישראל, $p < .001$). גם מידת התמיכה שילידי חבר העמים זוכים לה מכלל המקורות השונים שאליהם הם פונים נמוכה יותר מזו של ילידי ישראל ($p < .001$, לוח ה-3א). ההבדלים באשר לפנייה לעזרה ולמידת התמיכה לה זוכים כאשר כבר פונים מובהקים הן בהתייחס לחברים והן למשפחה (לוחות ה-2 ו-ה-3א).

יהודים חילוניים בהשוואה לדתיים - תלמידים דתיים משתפים גורמים רבים יותר בקשיים שלהם בהשוואה לתלמידים חילוניים ($p < .001$, לוח ה-4). התופעה בולטת במיוחד בשיעור התלמידים הדתיים הפונים למחנכת (69.7% בהשוואה ל-62.2% מהחילוניים, $p < .001$). גם מידת התמיכה לה זוכים התלמידים הדתיים בשעה שהם משתפים אחרים בקשייהם גבוהה יותר מזו לה זוכים התלמידים החילוניים ($p < .001$, לוח ה-5א). הפער בולט הן בתמיכה שהם מקבלים מהמשפחה והן בזו שהם מקבלים מצוות בית הספר. *יהודים בהשוואה לערבים* - התלמידים הערבים משתפים גורמים רבים יותר בקשיים שלהם בהשוואה לתלמידים היהודים ($p < .001$, לוח ה-6). שיעור גבוה קצת יותר של התלמידים היהודים מדווח על פנייה לחברים בהשוואה לשיעור המדווחים על פנייה כזו מקרב תלמידים הערבים (95.4% בהשוואה ל-92.5%, $p < .001$). לעומת זאת, בולטת העובדה שהתלמידים הערבים פונים הרבה יותר לצוות בית הספר כמו המנהל (68.7% לעומת 41.6%), היועצת או הפסיכולוגית (67.3% לעומת 43.8%) ומורים או דמויות אחרות בבית הספר (66.7% בקרב התלמידים הערבים בהשוואה ל-45.3% בקרב התלמידים היהודים). על אף שהתלמידים הערבים מדווחים על פנייה למספר רב יותר של גורמים, מידת התמיכה לה הם זוכים

מגורמים אלה נמוכה ממידת התמיכה לה זוכים התלמידים היהודים ($p < .001$, לוח ה7א). הפער בולט במיוחד בכל האמור לתמיכה מחברים.

בנים בהשוואה לבנות - נמצאו הבדלים בין הבנים לבנות בכל האמור לגורמים אותם הם משתפים. הבנות משתפות יותר מהבנים את אמותיהן, חברותיהן, אחיהן ואחיותיהן. הבנים, לעומת זאת, משתפים יותר מהבנות ילדים מהכיתה ואת הגורמים השונים בבית הספר - המנהל, המחנכת ומורים או דמויות אחרות בבית הספר, המנהל והיועצת או הפסיכולוגית (לוח ה8). מידת התמיכה לה זכות הבנות מכל הגורמים גבוהה באופן מובהק ממידת התמיכה לה זוכים הבנים ($p < .001$, לוח ה9א).

מצאנו גם אפקט אינטראקציה בין מגדר ללאום אשר מקורו בעיקר בעובדה שהפער בין הבנות לבנים במידת התמיכה לה הם זוכים (לטובת הבנות) בולט יותר בקרב התלמידים היהודיים מאשר בקרב התלמידים הערביים. מעניינת העובדה שהבנים הערבים מדווחים על מידה רבה יותר של תמיכה מהמשפחה מאשר הבנות. בקרב התלמידים היהודיים לעומת זאת, מידת התמיכה המדווחת מהמשפחה דומה מאד בין המינים.

לוח ה-1. מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב כלל התלמידים

כלל הנעזרים בכל אחת מהדמויות				כלל התלמידים (N=4656)				
מספר הנעזרים	עוזרים ביותר	עוזרים במקצת	בכלל לא עוזרים	לא משתף אותם בבעיות אישיות	עוזרים ביותר	עוזרים במקצת	בכלל לא עוזרים	
	%	%	%	%	%	%	%	
4420	75.6	22.2	2.2	5.6	71.3	20.9	2.1	החברים הטובים שלך
3303	21.7	64.4	13.9	29.0	15.4	45.7	9.9	הילדים מהכיתה
4000	74.6	20.5	5.0	13.2	64.7	17.8	4.3	אבא
4264	82.7	14.5	2.8	8.6	75.7	13.3	2.5	אמא
3897	59.0	32.4	8.6	15.0	50.2	27.6	7.3	אחים ואחיות
2399	12.0	32.9	55.1	48.5	6.2	16.9	28.4	מנהל בית הספר
3148	28.6	50.3	21.1	32.4	19.4	34.0	14.3	המחנך/כת
2412	23.2	37.8	39.1	47.7	12.1	19.8	20.4	יועצת / פסיכולוגית
2474	10.9	49.1	40.0	46.8	5.8	26.1	21.3	מורים או דמויות אחרות מצוות ביה"ס
2853	23.0	50.2	26.8	38.3	14.2	31.0	16.5	אנשים אחרים

לוח ה-2. היעזרות בכל אחד ממקורות התמיכה בקרב ילידי ישראל וילידי חבר העמים

χ^2	ילידי חבר העמים (N=255)	ילידי ישראל (N=2464)	
	כן	כן	משתף בבעיה אישית את:
	%	%	
	95.9	95.7	החברים
$X^2(1)=5.14, p<.05$	58.8	66.0	ילדים מהכיתה
$X^2(1)=21.35, p<.001$	76.8	87.3	אבא
$X^2(1)=3.77, p=.052$	88.8	92.3	אמא
$X^2(1)=13.75, p<.001$	74.8	84.2	אחים או אחיות בבעיה אישית
	41.3	42.3	המנהל
	70.0	64.8	המחנכת
	42.1	45.2	היועצת או הפסיכולוגית
	50.0	45.8	מורים או דמויות אחרות בביה"ס
	54.4	57.6	אנשים אחרים
			מספר האנשים שמתקף
	6.33	6.71	מוצע
$t(2755)=2.48, p<.05$	(2.42)	(2.40)	(סטית תקן)

לוח ה-3. מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב ילידי ישראל וילידי חבר העמים הנעזרים

בכל אחת מהדמויות

ילידי חבר העמים			ילידי ישראל			
עוזרים ביותר	עוזרים במקצת	בכלל לא עוזרים	עוזרים ביותר	עוזרים במקצת	בכלל לא עוזרים	
%	%	%	%	%	%	מידת התמיכה כאשר משתף:
73.8	23.5	2.6	81.0	18.0	1.0	מהחברים
16.0	66.5	17.5	20.4	66.6	13.1	מהילדים מהכיתה
63.9	23.9	12.2	76.3	20.5	3.2	מאבא
74.4	20.2	5.4	85.0	13.9	1.2	מאמא
54.2	27.3	18.5	60.0	32.8	7.2	מאחים ואחיות
6.0	18.6	75.4	9.5	30.9	59.6	ממנהל ביה"ס
23.5	59.5	17.0	30.4	52.0	17.5	מהמחנך/כת
9.8	40.5	49.7	23.3	38.1	38.6	מיועצת או פסיכולוגית
13.4	46.3	40.3	10.5	50.2	39.3	ממורים או דמויות אחרות מצוות ביה"ס
15.5	54.2	30.3	25.5	53.6	20.8	מאנשים אחרים כאשר משתף

לוח ה3א. ממוצעים¹ וסטיות תקן של מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב ילידי ישראל

וילידי חבר העמים הנעזרים בכל אחת מהדמויות

מידת התמיכה:	ישראל*		חבר העמים**		t
	ממוצע	סטית תקן	ממוצע	סטית תקן	
מחברים	2.80	4.23	2.71	0.51	t(2620)=3.10, p<.01
ממשפחה (אינדקס-אמא, אבא, אחים ואחיות)	2.71	0.41	2.54	0.54	t(2458)=3.10, p<.001
מצוות בית הספר (אינדקס- מנהל, מחנך, יועצת/פסיכולוג מורים אחרים)	1.86	0.57	1.76	0.51	t(1511)=2.05, p<.05
מכלל מקורות התמיכה (אינדקס כלל המקורות)	2.41	0.39	2.27	0.42	t(2710)=5.09, p<.001

1 ממוצע על סולם הנע בין 1 "בכלל לא עוזרים" ל 3 "עוזרים ביותר"

* מספר המשיבים בקרב ילידי ישראל נע בין 1042 (תמיכה ממנהל בי"ס) ל 2370 (תמיכה מחברים)
** מספר המשיבים בקרב ילידי חבר העמים נע בין 106 (תמיכה ממנהל) ל 252 (תמיכה מחברים)

לוח 4. היעזרות בכל אחד ממקורות התמיכה בקרב תלמידים חילונים ודתיים (יהודים)

χ^2	דתיים (N=819)	חילוניים (N=2040)	
	כ	כ	
	%	%	משתף בבעיה אישית את:
	96.5	95.2	החברים
$X^2(1)=6.22, p<.05$	68.2	63.2	ילדים מהכיתה
$X^2(1)=9.59, p<.01$	89.1	84.6	את אבא
	92.6	91.0	את אמא
	85.0	82.1	אחים או אחיות
	43.9	40.3	המנהל
$X^2(1)=13.97, p<.001$	69.7	62.2	המחנכת בבעיה אישית
$X^2(1)=7.85, p<.01$	48.1	42.3	היועצת או הפסיכולוגית
$X^2(1)=7.39, p<.01$	49.3	43.7	מורים או דמויות אחרות בביה"ס
$X^2(1)=9.54, p<.01$	61.8	55.4	אנשים אחרים
			מספר האנשים שמתקף
	6.91	6.49	ממוצע
$T(2874)=-4.27, p<.001$	2.29	2.44	סטית תקן

לוח ה-5. מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב תלמידים חילונים ודתיים (יהודים)

הנעזרים בכל אחת מהדמויות

דתיים ²			חילוניים ¹			
עוזרים ביותר	עוזרים במקצת	בכלל לא עוזרים	עוזרים ביותר	עוזרים במקצת	בכלל לא עוזרים	
%	%	%	%	%	%	מידת התמיכה כאשר משתף:
82.9	16.9	0.2	78.6	20.0	1.4	מהחברים
24.2	67.2	8.6	17.7	65.8	16.4	מהילדים מהכיתה
81.1	15.5	3.3	71.8	24.3	3.9	מאבא
88.5	10.2	1.3	82.1	16.3	1.5	מאמא
62.9	29.9	7.2	57.7	33.7	8.6	מאחים ואחיות
10.8	30.9	58.3	7.1	29.6	63.4	ממנהל ביה"ס
39.2	45.7	15.1	25.0	56.3	18.7	מהמחנך/כת
27.7	34.4	37.9	19.2	40.2	40.6	מיועצת או פסיכולוגית
15.5	46.7	37.7	8.7	51.3	40.0	ממורים או דמויות אחרות מצוות ביה"ס
31.8	50.8	17.4	21.7	54.8	23.6	מאנשים אחרים

1 מספר המשיבים בקרב חילוניים נע בין 818 (תמיכה ממנהל ביה"ס) ל 1940 (תמיכה מחברים)

2 מספר המשיבים בקרב דתיים נע בין 353 (תמיכה ממנהל) ל 790 (תמיכה מחברים)

**לוח ה-5א. ממוצעים וסטיות תקן של מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב תלמידים
 חילונים ודתיים (יהודים) הנעזרים בכל אחת מהדמויות**

מידת התמיכה	חילוני ¹		דתי ²		t
	ממוצע	סטית תקן	ממוצע	סטית תקן	
מחברים	2.77	0.45	2.83	0.39	t(2729)=-2.95, p<.01
ממשפחה (אינדקס)	2.67	0.43	2.74	0.39	t(2546)= -4.12, p<.001
מצוות בית הספר (אינדקס)	1.80	0.54	1.93	0.59	t(1549)= -4.46, p<.001
מכלל מקורות התמיכה (אינדקס)	2.37	0.39	2.45	0.39	t(2826)= -5.10, p<.001

1. מספר המשיבים בקרב חילוניים נע בין 818 (תמיכה ממנהל בי"ס) ל 1940 (תמיכה מחברים)
 2. מספר המשיבים בקרב דתיים נע בין 353 (תמיכה ממנהל) ל 790 (תמיכה מחברים)

לוח ה.6. היעזרות בכל אחד ממקורות התמיכה בקרב יהודים וערבים

X^2	ערבים (N=1712)	יהודים (N=2942)	
	כ	כ	
	%	%	משתף בבעיה אישית את:
$X^2(1)=17.29, p<.001$	92.5	95.4	החברים
$X^2(1)=151.80, p<.001$	81.7	64.7	ילדים מהכיתה
	88.1	86.1	את אבא
	91.1	91.6	את אמא
$X^2(1)=25.65, p<.001$	88.5	83.0	אחים או אחיות
$X^2(1)=318.12, p<.001$	68.7	41.6	המנהל
$X^2(1)=48.22, p<.001$	73.9	64.0	המחנכת
$X^2(1)=234.86, p<.001$	67.3	43.8	היועצת או הפסיכולוגית
$X^2(1)=198.65, p<.001$	66.7	45.3	מורים או דמויות אחרות בביה"ס
$X^2(1)=74.34, p<.001$	69.7	57.0	אנשים אחרים
			מספר האנשים שמתף
	7.74	6.59	ממוצע
$t(4727)=-15.81, p<.001$	2.42	2.42	סטית תקן

לוח ה.7. מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב יהודים וערבים הנעזרים בכל אחת

מהדמויות

ערבים ²			יהודים ¹			
עוזרים ביותר	עוזרים במקצת	בכלל לא עוזרים	עוזרים ביותר	עוזרים במקצת	בכלל לא עוזרים	
%	%	%	%	%	%	מידת התמיכה כאשר משתף:
68.2	27.6	4.1	79.8	19.1	1.1	מהחברים
23.9	62.2	13.9	20.1	66.0	13.9	מהילדים מהכיתה
74.2	19.1	6.7	74.8	21.4	3.9	מאבא
80.8	14.3	4.9	83.9	14.6	1.5	מאמא
58.1	32.5	9.4	59.6	32.3	8.1	מאחים ואחיות
15.2	35.9	48.9	8.9	29.9	61.1	ממנהל ביה"ס
27.4	46.4	26.2	29.4	52.9	17.7	מהמחנך/כת
24.5	36.9	38.6	21.9	38.6	39.5	מיועצת או פסיכולוגית
10.9	48.0	41.1	10.9	50.0	39.1	ממורים או דמויות אחרות מצוות ביה"ס
20.8	45.5	33.8	24.6	53.7	21.7	מאנשים אחרים

לוח ה7א. ממוצעים וסטיות תקן של מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב תלמידים

יהודים וערבים הנעזרים בכל אחת מהדמויות

	ערבים		יהודים		מידת התמיכה
	סטית תקן	ממוצע	סטית תקן	ממוצע	
F בניתוח שונות דו גורמי					
F(1,4416)=77.03, $p < .001$	0.56	2.64	0.44	2.78	מחברים
F(1,4201)=4.83, $p < .05$	0.48	2.65	0.43	2.69	ממשפחה (אינדקס)
F(1,2872)=.10, $p > .7$	0.57	1.83	0.57	1.82	מצוות בית הספר (אינדקס)
F(1,4622)=83.10, $p < .001$	0.40	2.27	0.40	2.39	מכלל מקורות התמיכה (אינדקס)

1. מספר המשיבים בקרב יהודים נע בין 1224 (תמיכה ממנהל ב"ס) ל 2822 (תמיכה מחברים)
 2. מספר המשיבים בקרב ערבים נע בין 1125 (תמיכה מהיועצת או פסיכולוגית) ל 1599 (תמיכה מחברים)

לוח ה-8. היעזרות בכל אחד ממקורות התמיכה בקרב בנים ובנות

χ^2	בנות (N=2427)	בנים (N=2028)	
	כ	כ	
	%	%	משתף בבעיה אישית את:
$\chi^2(1)=30.00, p<.001$	96.2	92.4	החברים
$\chi^2(1)=10.76, p<.01$	68.7	73.2	ילדים מהכיתה
	86.8	86.4	את אבא
$\chi^2(1)=17.08, p<.001$	93.0	89.6	את אמא
$\chi^2(1)=14.07, p<.001$	87.1	83.0	אחים או אחיות
$\chi^2(1)=23.83, p<.001$	47.7	55.0	המנהל
$\chi^2(1)=8.71, p<.01$	65.6	69.8	המחנכת
$\chi^2(1)=6.66, p<.05$	50.2	54.1	היועצת או הפסיכולוגית
$\chi^2(1)=21.54, p<.001$	49.5	56.5	מורים או דמויות אחרות בביה"ס
	61.3	62.4	אנשים אחרים
			מספר האנשים ששתף
	6.95	7.10	ממוצע
$T(4509)=2.10, p<.05$	(2.35)	(2.61)	(סטית תקון)

לוח ה-9. מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב בנים ובנות הנעזרים בכל אחת מהדמויות

בנות			בנים			
עוזרים ביותר	עוזרים במקצת	בכלל לא עוזרים	עוזרים ביותר	עוזרים במקצת	בכלל לא עוזרים	
%	%	%	%	%	%	מידת התמיכה כאשר משתף:
80.3	18.0	1.7	70.7	26.4	2.9	מחברים
20.8	65.8	13.5	23.2	62.5	14.2	מהילדים מהכיתה
71.6	23.3	5.1	78.3	17.2	4.5	מאבא
84.0	13.9	2.2	81.7	15.0	3.3	מאמא
60.6	32.3	7.1	57.1	32.8	10.1	מאחים ואחיות
12.3	35.6	52.1	11.9	29.4	58.8	ממנהל ביה"ס
29.6	52.5	17.9	27.7	47.5	24.7	מהמחנך/כת
26.7	42.4	30.9	18.9	33.3	47.8	מיועצת או פסיכולוגית
11.8	51.6	36.6	10.2	46.1	43.7	ממורים או דמויות אחרות מצוות ביה"ס
24.8	51.2	24.0	20.9	50.0	29.1	מאנשים אחרים

לוח ה-9א. ממוצעים וסטיות תקן של מידת התמיכה הניתנת ממקורות שונים בקרב בנים ובנות

הנעזרים בכל אחת מהדמויות

F אינטרא- קציה מגדר ולאום	F מגדר	כלל הבנות	בנות ערביות	בנות יהודיות	כלל הבנים	בנים ערבים	בנים יהודים		
									מידת התמיכה
		2.77	2.66	2.84	2.68	2.62	2.71	ממוצע	מחברים
8.69	*30.99	0.47	0.56	0.38	0.53	0.57	0.50	סטית תקן	
		2.67	2.62	2.69	2.68	2.69	2.68	ממוצע	ממשפח ה (אינדקס)
**9.39	2.95	0.44	0.49	0.40	0.46	0.46	0.45	סטית תקן	
		1.88	1.84	1.91	1.77	1.82	1.73	ממוצע	מצוות בית הספר (אינדקס)
***13.91	***21.28	0.55	0.55	0.55	0.58	0.60	0.57	סטית תקן	
		2.37	2.29	2.42	2.31	2.26	2.34	ממוצע	מכלל מקורות התמיכה (אינדקס)
*5.25	***19.92	0.39	0.40	0.37	0.42	0.41	0.43	סטית תקן	

מידת התמיכה מצוות בית הספר

הצגנו לתלמידים מספר שאלות לגבי מידת התמיכה שהם חשים מצד סגל בית הספר (לוחות ה-10 – ה-13). באופן כללי, ניתן לזהות שני נושאים נפרדים שאליהם התלמידים מתייחסים. נושא אחד הוא המידה שבה התלמיד מרגיש שהוא יכול לפנות למורים במקרה שהוא עצוב, שיש לו בעיות עם חברים או שהוא חש בלחץ עקב המצב הביטחוני. שיעור התלמידים שמסכים או מסכים מאוד עם היגדים אלו נע בין 15% לכ-33%. לעומת זאת, שיעור גבוה בהרבה מסכים עם היגדים הנוגעים ליחס של המורים אליהם, מידת האכפתיות שלהם והמידה שבה הם מכבדים את התלמיד. ההסכמה עם היגדים אלה נעה בין שני שלישי מהתלמידים לשלושה רבעים מהם.

בהשוואה בין קבוצות התלמידים השונות מצאנו שאין הבדלים מובהקים בין ילידי ישראל לילידי חבר העמים ובין דתיים לחילוניים. התלמידים הערבים מדווחים על מידה רבה יותר של תמיכה מצד חברי הצוות בבית הספר בהשוואה לתלמידים היהודים ($p < .001$). ההבדל בולט במיוחד בתגובה להיגד 'כשיש לי בעיות ביחסים עם חברים אני מרגיש נוח לדבר על זה עם אחד המורים או היועצת' שאתו הסכימו 31.4% מהתלמידים הערבים ורק 13.9% מהתלמידים היהודים (לוח ה-12).

הבדל מובהק נמצא גם בין הבנים לבנות; הבנות מדווחות על תמיכה רבה יותר מצד הצוות מאשר הבנים ($p < .001$, לוח ה-13). ההבדלים בדרך כלל אינם גדולים ובולטים יותר בכל הקשור לתחושה שהן יכולות לפנות למורה בבעיה שלהן, למשל, 24.4% מהבנות מסכימות שכשהן בלחץ עקב המצב הביטחוני הן מרגישות נח לדבר על זה עם אחד המורים או היועצת לעומת 17.6% מהבנים.

לוח ה-10. מידת התמיכה מצוות ביה"ס בקרב ילידי ישראל וילידי חבר העמים

ילידי חבר העמים (N=247)				ילידי ישראל (N=2391)				
מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	
%	%	%	%	%	%	%	%	
6.9	48.5	22.5	22.1	6.7	44.1	30.8	18.4	אפשר לבטוח ולסמוך על רוב המורים בבית הספר הזה
5.5	45.1	33.6	15.8	5.9	47.6	30.3	16.3	למבוגרים בבית הספר שלי איכפת מהתלמידים
14.9	53.0	19.8	12.3	15.2	54.5	19.7	10.6	כשלאחד התלמידים יש מקרה חירום (או בעיה רצינית), יש תמיד מבוגר בבית הספר שמוכן לעזור לו
37.4	48.8	7.0	6.8	35.3	48.5	7.9	8.3	המחנכת שלי מכבדת אותי
12.2	39.0	36.0	12.8	9.9	46.1	29.0	14.9	יש לי יחסים קרובים וטובים עם המורים שלי
3.9	15.3	30.5	50.3	4.8	16.1	33.9	45.1	כשעצוב לי או רע לי, אני מרגיש נוח לדבר על זה עם המורה או היועצת
3.5	6.7	28.8	61.1	3.1	11.9	31.4	53.6	כשיש לי בעיות ביחסים עם חברים אני מרגיש נוח לדבר על זה עם אחד המורים או היועצת

המשך לוח 10. מידת התמיכה מצוות ביה"ס בקרב ילידי ישראל וילידי חבר העמים

ילידי חבר העמים (N=247)				ילידי ישראל (N=2391)				
מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	
%	%	%	%	%	%	%	%	
3.7	9.7	27.6	59.0	2.7	14.2	25.7	57.3	כשאני מרגיש בלחץ עקב המצב הביטחוני אני מרגיש נח לדבר על זה עם אחד המורים או היועצת
10.9	15.5	26.9	46.7	9.0	13.4	30.8	46.8	אם הייתי יכול הייתי עובר לבית ספר אחר*
20.5	55.7	16.4	7.4	21.9	48.7	17.4	12.0	אני מרוצה להיות תלמיד בבית הספר הזה
		סטית תקן	ממוצע		סטית תקן	ממוצע		סה"כ מידת התמיכה הבית ספרית (אינדקס 10 היגדים)
		0.52	2.40		0.57	2.42		
t $t(2673)=0.50,$ $p>.6$								

* פריט שעבר היפוך קטגוריות בחישוב הממוצע. הממוצע נע בין 1 "מאד לא מסכים" ל 4 "מסכים מאד"

לוח ה-11. מידת התמיכה מצוות ביה"ס בקרב חילוניים ודתיים

דתיים (N=792)				חילוניים (N=1968)				
מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	
%	%	%	%	%	%	%	%	
7.3	42.6	28.6	21.5	5.9	44.0	30.9	19.2	אפשר לבטוח ולסמוך על רוב המורים בבית הספר הזה
5.5	49.0	28.3	17.2	5.6	46.7	30.9	16.8	למבוגרים בבית הספר שלי איכפת מהתלמידים
17.4	51.3	18.1	13.2	14.6	54.0	21.2	10.2	כשלאחד התלמידים יש מקרה חירום (או בעיה רצינית), יש תמיד מבוגר בבית הספר שמוכן לעזור לו
36.4	46.7	7.7	9.2	35.2	49.1	8.0	7.8	המחנכת שלי מכבדת אותי
12.0	51.2	22.3	14.5	9.0	42.4	33.7	14.9	יש לי יחסים קרובים וטובים עם המורים שלי
5.9	19.5	32.4	42.3	3.9	14.2	33.6	48.2	כשעצוב לי או רע לי, אני מרגיש נוח לדבר על זה עם המורה או היועצת
4.1	10.8	36.9	48.2	2.4	11.2	28.6	57.8	כשיש לי בעיות ביחסים עם חברים אני מרגיש נוח לדבר על זה עם אחד המורים או היועצת

המשך לוח ה-11. מידת התמיכה מצוות ביה"ס בקרב חילוניים ודתיים

דתיים (N=792)				חילוניים (N=1968)				
מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	
%	%	%	%	%	%	%	%	
3.6	15.3	29.3	51.8	2.0	13.2	24.9	59.9	כשאני מרגיש בלחץ עקב המצב הביטחוני אני מרגיש נח לדבר על זה עם אחד המורים או היועצת
12.4	15.2	28.3	44.2	8.3	12.9	31.5	47.3	אם הייתי יכול הייתי עובר לבית ספר אחר*
23.2	45.2	17.3	14.4	21.6	50.5	17.3	10.6	אני מרוצה להיות תלמיד בבית הספר הזה
t t(2789)=-1.42, p>.1		סטית תקן 0.60	ממוצע 2.43		סטית תקן 0.54	ממוצע 2.40		סה"כ מידת התמיכה הבית ספרית (אינדקס)

* פריט שעבר היפוך קטגוריות התשובה בעת חישוב הממוצע

לוח ה-12. מידת התמיכה מצוות ביה"ס בקרב יהודים וערבים

ערבים (N=1663)				יהודים (N=2861)				
מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	
%	%	%	%	%	%	%	%	
9.9	43.5	17.3	29.4	6.8	43.7	29.9	19.6	אפשר לבטוח ולסמוך על רוב המורים בבית הספר הזה
7.4	37.5	23.9	31.2	6.0	47.1	30.2	16.7	למבוגרים בבית הספר שלי איכפת מהתלמידים
26.7	41.0	12.6	19.7	15.5	53.4	20.1	11.0	כשלאחד התלמידים יש מקרה חירום (או בעיה רצינית), יש תמיד מבוגר בבית הספר שמוכן לעזור לו
42.2	33.4	8.9	15.5	35.7	48.3	8.0	8.0	המחנכת שלי מכבדת אותי
30.7	44.5	9.9	15.0	10.0	45.0	30.1	14.9	יש לי יחסים קרובים וטובים עם המורים שלי
10.7	22.3	24.8	42.2	4.6	15.5	33.1	46.8	כשעצוב לי או רע לי, אני מרגיש נוח לדבר על זה עם המורה או היועצת
9.1	22.3	24.9	43.7	3.0	10.9	30.9	55.1	כשיש לי בעיות ביחסים עם חברים אני מרגיש נוח לדבר על זה עם אחד המורים או היועצת

המשך לוח 12. מידת התמיכה מצוות ביה"ס בקרב יהודים וערבים

ערבים (N=1663)				יהודים (N=2861)				
מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	
%	%	%	%	%	%	%	%	
7.2	22.5	23.3	46.9	2.7	13.7	25.7	57.9	כשאני מרגיש בלחץ עקב המצב הביטחוני אני מרגיש נח לדבר על זה עם אחד המורים או היועצת
15.4	15.9	18.9	49.8	9.3	13.5	30.4	46.8	אם הייתי יכול הייתי עובר לבית ספר אחר*
29.4	34.8	12.0	23.8	22.3	49.0	17.2	11.5	אני מרוצה להיות תלמיד בבית הספר הזה
t t(4578)=-3.78, p<.001		סטית תקן 0.67	ממוצע 2.48		סטית תקן 0.56	ממוצע 2.41		סה"כ מידת התמיכה הבית ספרית (אינדקס)

* פריט שעבר היפוך קטגוריות התשובה בעת חישוב הממוצע

לוח ה-13. מידת התמיכה מצוות ביה"ס בקרב בנים ובנות

בנות (N=2399)				בנים (N=1958)				
מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	
%	%	%	%	%	%	%	%	
6.6	46.0	27.2	20.2	9.5	41.3	22.7	26.5	אפשר לבטוח ולסמוך על רוב המורים בבית הספר הזה
5.8	47.4	28.0	18.9	7.2	39.9	27.5	25.5	למבוגרים בבית הספר שלי איכפת מהתלמידים
22.4	52.1	15.4	10.2	16.5	45.5	19.3	18.6	כשלאחד התלמידים יש מקרה חירום (או בעיה רצינית), יש תמיד מבוגר בבית הספר שמוכן לעזור לו
41.1	43.9	7.7	7.3	34.5	42.4	8.8	14.3	המחנכת שלי מכבדת אותי
19.3	48.1	22.2	10.5	15.4	41.6	23.3	19.6	יש לי יחסים קרובים וטובים עם המורים שלי
7.4	19.7	32.0	40.9	6.0	16.6	28.0	49.4	כשעצוב לי או רע לי, אני מרגיש נוח לדבר על זה עם המורה או היועצת
6.0	16.6	31.6	45.8	4.3	13.4	24.9	57.3	כשיש לי בעיות ביחסים עם חברים אני מרגיש נוח לדבר על זה עם אחד המורים או היועצת

המשך לוח 13. מידת התמיכה מצוות ביה"ס בקרב בנים ובנות

בנות (N=2399)				בנים (N=1958)				
מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	
%	%	%	%	%	%	%	%	
4.6	19.8	27.6	48.1	3.9	13.7	21.9	60.5	כשאני מרגיש בלחץ עקב המצב הביטחוני אני מרגיש נח לדבר על זה עם אחד המורים או היועצת
11.8	15.5	29.3	43.4	11.1	12.9	22.5	53.6	אם הייתי יכול הייתי עובר לבית ספר אחר
23.4	48.2	16.0	12.5	26.9	39.2	14.2	19.6	אני מרוצה להיות תלמיד בבית הספר הזה
t		סטית תקן	ממוצע		סטית תקן	ממוצע		סה"כ מידת התמיכה הבית ספרית (אינדקס)
t(4371)=-7.60, p<.001		0.57	2.51		0.63	2.37		

* פריט שעבר היפוך קטגוריות התשובה בעת חישוב הממוצע

שביעות רצון מהחיים

התלמידים ענו על שבע שאלות השייכות לסולם של שביעות רצון מהחיים (לוחות ה-14 – ה-17). כשלושה רבעים ויותר מהתלמידים הסכימו עם היגדים המבטאים שביעות רצון מהחיים. למשל, 83.4% מהתלמידים היהודיים ילידי ישראל הסכימו שיש להם חיים טובים, ורק 6.9% מהם הסכימו עם ההיגד 'הלוואי והיו לי חיים אחרים' (לוח ה-14).

מההשוואות שערכנו עולה שילידי ישראל שבעי רצון מהחיים יותר מילידי חבר העמים ($p < .001$, לוח ה-14). למשל, בעוד ש-6.9% מילידי ישראל אמרו שהיו רוצים חיים אחרים השיעור בקרב ילידי חבר העמים היה 14.8%. לא נמצא הבדל מובהק בשביעות הרצון מהחיים בין יהודים דתיים לחילוניים. לעומת זאת, נמצא ששביעות הרצון מהחיים של התלמידים הערבים נמוכה באופן מובהק מזו של עמיתיהם היהודיים ($p < .001$, לוח ה-16). כך למשל, 82.0% מהתלמידים היהודיים הסכימו שיש להם חיים טובים לעומת 65.8% מהתלמידים הערבים. לא נמצא הבדל מובהק בין בנות לבנים בתחום זה.

לוח 14. שביעות רצון מהחיים (תת סולם גלובלי)¹ בקרב ילידי ישראל וחבר העמים

ילידי חבר העמים (N=262)				ילידי ישראל (N=2460)				
מסכים בהחלט	די מסכים	קצת לא וקצת כן מסכים	בהחלט או די לא מסכים	מסכים בהחלט	די מסכים	קצת לא וקצת כן מסכים	בהחלט או די לא מסכים	
%	%	%	%	%	%	%	%	
40.1	31.9	23.1	4.8	50.1	33.3	13.1	3.6	יש לי חיים טובים
33.2	33.8	20.9	12.1	45.1	32.8	16.3	5.8	החיים שלי מתאימים לי
15.4	23.2	40.9	20.5	16.9	25.7	41.0	16.4	החיים שלי טובים יותר מאלה של רוב הילדים
20.6	36.5	28.7	14.2	36.3	36.4	21.0	6.3	יש לי מה שאני רוצה בחיים
35.9	31.5	22.9	9.6	45.1	34.4	16.6	3.9	החיים שלי מתנהלים בסדר
23.9	14.9	34.4	26.7	13.1	17.7	33.0	36.2	הייתי רוצה לשנות הרבה דברים בחיים שלי ²
7.6	7.2	20.5	64.7	3.6	3.3	12.8	80.4	הלוואי והיו לי חיים אחרים ²
		סטית תקן	ממוצע		סטית תקן	ממוצע		סה"כ שביעות רצון מהחיים בתת הסולם הגלובלי (אינדקס)
		1.05	4.34		0.93	4.71		
t								
t(2752)=6.14, p<.001								

1 הסולם המקורי (גם בעת חישוב הממוצע) נע בין 1 "די לא מסכים" ל 6 "מסכים בהחלט".
2 פריטים שעברו היפוך קטגוריות התשובה בעת חישוב הממוצע

לוח 15. שביעות רצון מהחיים (תת סולם גלובלי)¹ בקרב חילוניים ודתיים (יהודים)

דתיים (N=812)				חילוניים (N=2040)				
מסכים בהחלט	די מסכים	קצת לא וקצת כן מסכים	בהחלט או די לא מסכים	מסכים בהחלט	די מסכים	קצת לא וקצת כן מסכים	בהחל ט או די לא מסכים	
%	%	%	%	%	%	%	%	
51.1	29.0	15.8	4.0	47.2	35.4	13.8	3.6	יש לי חיים טובים
47.6	29.8	16.7	5.9	40.4	35.1	18.0	6.5	החיים שלי מתאימים לי
18.2	23.0	39.5	19.3	16.6	25.7	41.6	16.2	החיים שלי טובים יותר מאלה של רוב הילדים
33.7	39.2	19.2	7.9	33.4	35.8	23.6	7.2	יש לי מה שאני רוצה בחיים
47.0	32.0	16.7	4.3	40.9	36.2	17.7	5.2	החיים שלי מתנהלים בסדר
15.2	18.5	30.1	36.2	15.5	17.2	33.7	33.7	הייתי רוצה לשנות הרבה דברים בחיים שלי ²
5.6	3.7	12.5	78.2	3.6	4.0	14.4	78.0	הלוואי והיו לי חיים אחרים ²
t		סטית תקן	ממוצע		סטית תקן	ממוצע		סה"כ שביעות רצון מהחיים בתת הסולם הגלובלי (אינדקס)
t(2871)=-.55, p>.5		0.99	4.66		0.94	4.64		

1. הסולם המקורי (גם בעת חישוב הממוצע) נע בין 1 "די לא מסכים" ל 6 "מסכים בהחלט".
2. פריטים שעברו היפוך קטגוריות התשובה בעת חישוב הממוצע

לוח 16. שביעות רצון מהחיים (תת סולם גלובלי)¹ בקרב יהודים וערבים

ערבים (N=1707)				יהודים (N=2955)				
מסכים בהחלט	די מסכים	קצת לא וקצת כן מסכים	בהחלט לא או די לא מסכים	מסכים בהחלט	די מסכים	קצת לא וקצת כן מסכים	בהחלט או די לא מסכים	
%	%	%	%	%	%	%	%	
42.5	23.3	19.4	14.8	48.8	33.2	14.2	3.8	יש לי חיים טובים
41.8	24.1	19.0	15.0	43.1	33.2	17.3	6.4	החיים שלי מתאימים לי
38.1	23.6	23.7	14.6	16.9	25.1	40.5	17.5	החיים שלי טובים יותר מאלה של רוב הילדים
34.6	26.7	24.1	14.5	34.1	36.5	22.1	7.3	יש לי מה שאני רוצה בחיים
40.0	27.6	20.8	11.6	43.5	34.3	17.2	5.0	החיים שלי מתנהלים בסדר
30.9	20.2	25.2	23.8	15.4	17.4	32.4	34.8	הייתי רוצה לשנות הרבה דברים בחיים שלי ²
20.2	8.6	15.4	55.7	4.1	3.9	13.7	78.3	הלואי והיו לי חיים אחרים ²
t		סטית תקן	ממוצע		סטית תקן	ממוצע		סה"כ שביעות רצון מהחיים בתת הסולם הגלובלי (אינדקס)
t(4716)=11.45, p<.001		1.18	4.29		0.96	4.66		

1. הסולם המקורי (גם בעת חישוב הממוצע) נע בין 1 "די לא מסכים" ל 6 "מסכים בהחלט".
2. פריטים שעברו היפוך קטגוריות התשובה בעת חישוב הממוצע

לוח 17. שביעות רצון מהחיים (תת סולם גלובלי)¹ בקרב בנים ובנות

בנות (N=2434)				בנים (N=2031)				
מסכים בהחלט	די מסכים	קצת לא וקצת כן מסכים	בהחלט או די לא מסכים	מסכים בהחלט	די מסכים	קצת לא וקצת כן מסכים	בהחלט או די לא מסכים	
%	%	%	%	%	%	%	%	
45.8	29.1	17.7	7.4	47.5	31.0	14.3	7.3	יש לי חיים טובים
41.5	29.6	19.3	9.6	43.9	30.8	16.3	8.9	החיים שלי מתאימים לי
27.0	25.0	33.4	14.6	21.7	24.4	36.0	17.9	החיים שלי טובים יותר מאלה של רוב הילדים
35.2	33.9	21.5	9.4	33.3	32.2	24.2	10.2	יש לי מה שאני רוצה בחיים
44.9	30.2	18.1	6.8	39.4	33.7	19.5	7.4	החיים שלי מתנהלים בסדר
21.8	19.9	27.9	30.5	19.6	16.4	32.4	31.6	הייתי רוצה לשנות הרבה דברים בחיים שלי ²
10.3	6.5	15.7	67.5	9.0	4.3	12.8	73.9	הלוואי והיו לי חיים אחרים ²
t		סטית תקן	ממוצע	סטית תקן		ממוצע	סה"כ שביעות רצון מהחיים בתת הסולם הגלובלי (אינדקס)	
t(4497)=0.69, p>.4		1.08	4.53	1.01		4.55		

1 הסולם המקורי (גם בעת חישוב הממוצע) נע בין 1 "די לא מסכים" ל 6 "מסכים בהחלט".
2 פריטים שעברו היפוך קטגוריות התשובה בעת חישוב הממוצע

תחושת תקווה

הצגנו בפני התלמידים מספר שאלות השייכות לסולם של תחושת תקווה. בין מחצית לשני שלישי מהתלמידים הסכימו שהמשפטים המבטאים תקווה מתארים אותם רוב הזמן או כל הזמן. למשל, 65.7% מהתלמידים היהודים הסכימו להיגד 'אני חושב שאני מסתדר די טוב בחיים'. לא נמצאו הבדלים בתחושת התקווה בין תלמידים ילידי ישראל לאלה שנולדו בחבר העמים ובין בנים לבנות. התלמידים היהודים הדתיים מבטאים תחושת תקווה הגבוהה באופן מובהק מזו של עמיתיהם החילוניים ($p < .01$, לוח ה-19). הבדל גדול במיוחד נמצא בין התלמידים הערבים ליהודים: היהודים מבטאים תחושת תקווה גבוהה הרבה יותר מהתלמידים הערבים ($p < .001$, לוח ה-20). למשל, בעוד ש-63.8% מהתלמידים היהודים אמרו שההיגד "אני חושב שאני מסתדר די טוב בחיים" מאפיין אותם רוב- או כל הזמן, הרי רק 49.3% מהתלמידים הערבים דיווחו בצורה דומה.

לוח ה-18. תחושת תקווה¹ בקרב ילידי ישראל וחבר העמים

ילידי חבר העמים (N=236)				ילידי ישראל (N=2373)				
כל הזמן	רוב הזמן	לפעמים	אף פעם או לעתים רחוקות	כל הזמן	רוב הזמן	לפעמים	אף פעם או לעתים רחוקות	
%	%	%	%	%	%	%	%	
13.1	44.7	37.5	4.6	20.4	45.3	29.1	5.1	אני חושב שאני מסתדר די טוב בחיים
17.9	42.9	33.8	5.4	26.0	34.1	35.1	4.8	אני יכול לחשוב על הרבה דרכים להשיג את הדברים שחשובים לי בחיים
18.1	31.4	40.5	10.0	22.1	34.2	36.7	7.0	אני מסתדר בחיים באותה מידה כמו ילדים אחרים בגילי
26.1	33.0	34.6	6.3	24.5	34.6	35.8	5.1	כשיש לי בעיה אני יכול למצוא הרבה דרכים לפתור אותה
24.9	24.4	41.0	9.7	25.3	29.6	36.6	8.5	אני חושב שדברים שעשיתי בעבר יעזרו לי בעתיד
23.4	25.4	44.4	6.8	25.2	29.9	38.3	6.6	אפילו במצבים שאחרים רוצים לוותר, אני יודע/ת שאני יכול/ה למצוא דרכים לפתור את הבעיה
t		סטית תקן	ממוצע	סטית תקן		ממוצע		סה"כ תחושת תקווה (אינדקס)
t(2650)=1.38, p>.1		0.96	4.42	1.05		4.51		

1 הסולם המקורי (גם בעת חישוב הממוצע) נע בין 1 "אף פעם" ל 6 "כל הזמן".

לוח ה-19. תחושת תקווה¹ בקרב חילוניים ודתיים (יהודים)

דתיים (N=785)				חילוניים (N=1954)				
כל הזמן	רוב הזמן	לפעמים	אף פעם או רחוקות	כל הזמן	רוב הזמן	לפעמים	אף פעם או רחוקות	
%	%	%	%	%	%	%	%	
25.6	40.2	28.0	6.2	16.8	46.1	31.8	5.4	אני חושב שאני מסתדר די טוב בחיים
30.1	30.0	33.5	6.4	22.5	36.3	36.4	4.8	אני יכול לחשוב על הרבה דרכים להשיג את הדברים שחשובים לי בחיים
25.7	33.3	31.2	9.9	19.0	33.6	40.2	7.2	אני מסתדר בחיים באותה מידה כמו ילדים אחרים בגילי
28.2	31.4	34.5	5.9	23.4	33.8	37.1	5.7	כשיש לי בעיה אני יכול למצוא הרבה דרכים לפתור אותה
26.9	28.9	35.4	8.8	24.2	28.7	37.9	9.2	אני חושב שדברים שעשיתי בעבר יעזרו לי בעתיד
29.0	29.0	32.9	9.1	23.2	28.7	41.6	6.4	אפילו במצבים שאחרים רוצים לוותר, אני יודע/ת שאני יכול/ה למצוא דרכים לפתור את הבעיה
t		סטית תקן	ממוצע	t		סטית תקן	ממוצע	סה"כ תחושת תקווה (אינדקס)
t(2772)=-2.11, p<.01		1.09	4.54	0.98		4.45		

1 הסולם המקורי (גם בעת חישוב הממוצע) נע בין 1 "אף פעם" ל 6 "כל הזמן".

לוח ה-20. תחושת תקווה¹ בקרב יהודים וערבים

ערבים (N=1635)				יהודים (N=2839)					
כל הזמן	רוב הזמן	לפעמים	אף פעם או לעתים רחוקות	כל הזמן	רוב הזמן	לפעמים	אף פעם או לעתים רחוקות		
%	%	%	%	%	%	%	%		
20.6	28.7	27.4	23.3	19.5	44.3	30.6	5.6	אני חושב שאני מסתדר די טוב בחיים	
22.7	28.3	29.6	19.3	25.3	34.2	35.1	5.3	אני יכול לחשוב על הרבה דרכים להשיג את הדברים שחשובים לי בחיים	
22.3	23.3	32.3	22.1	21.4	33.2	37.3	8.0	אני מסתדר בחיים באותה מידה כמו ילדים אחרים בגילי	
23.1	26.7	31.9	18.2	25.0	33.3	35.8	5.8	כשיש לי בעיה אני יכול למצוא הרבה דרכים לפתור אותה	
19.9	22.9	34.6	22.6	25.1	28.7	37.2	9.1	אני חושב שדברים שעשיתי בעבר יעזרו לי בעתיד	
21.9	24.0	32.3	21.8	25.3	28.8	38.7	7.2	אפילו במצבים שאחרים רוצים לוותר, אני יודע/ת שאני יכול/ה למצוא דרכים לפתור את הבעיה	
t				סטית תקן ממוצע					
t(4526)=14.34, p<.001				1.02				4.48	סה"כ תחושת תקווה (אינדקס)

1 הסולם המקורי (גם בעת חישוב הממוצע) נע בין 1 "אף פעם" ל 6 "כל הזמן".

לוח ה-21. תחושת תקווה¹ בקרב בנים ובנות

בנות (N=2374)				בנים (N=1931)				
כל הזמן	רוב הזמן	לפעמים	אף פעם או לעתים רחוקות	כל הזמן	רוב הזמן	לפעמים	אף פעם או לעתים רחוקות	
%	%	%	%	%	%	%	%	
18.2	42.3	29.7	9.8	22.5	35.0	29.0	13.5	אני חושב שאני מסתדר די טוב בחיים
24.2	34.0	33.0	8.8	25.0	30.4	33.3	11.3	אני יכול לחשוב על הרבה דרכים להשיג את הדברים שחשובים לי בחיים
20.9	30.7	36.5	11.8	23.3	28.7	34.7	13.3	אני מסתדר בחיים באותה מידה כמו ילדים אחרים בגילי
22.3	32.9	35.2	9.6	27.3	29.1	33.4	10.2	כשיש לי בעיה אני יכול למצוא הרבה דרכים לפתור אותה
23.0	26.3	38.1	12.6	23.6	27.7	34.4	14.3	אני חושב שדברים שעשיתי בעבר יעזרו לי בעתיד
22.0	28.8	38.3	10.9	26.7	24.9	35.0	13.5	אפילו במצבים שאחרים רוצים לוותר, אני יודע/ת שאני יכול/ה למצוא דרכים לפתור את הבעיה
		סטית תקן	ממוצע		סטית תקן	ממוצע		סה"כ תחושת תקווה (אינדקס)
	t	1.14	4.32		1.25	4.30		
	$t(4329)=-0.64,$ $p>.53$							

1 הסולם המקורי (גם בעת חישוב הממוצע) נע בין 1 "אף פעם" ל 6 "כל הזמן".

פרק ו': בחינת קשרים בין חשיפה לאירועי חיים שליליים, עוני ולאירועים ביטחוניים לבין סימפטומים ותסמונת פוסט-טראומתית, שימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים ומעורבות באלימות

בפרק זה בחנו את הקשרים בין שלוש קבוצות של משתנים תלויים- סימפטומים פוסט טראומטיים, שימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים ומעורבות באלימות לבין מספר קבוצות של משתנים בלתי תלויים- חשיפה לאירועי חיים שליליים, לעוני ולאירועים ביטחוניים. נציג את הממצאים לפי קבוצות המשתנים הבלתי תלויים.

חשיפה לאירועי חיים שליליים

לוח 11 בוחן את המתאמים בין פוסט טראומה לחשיפה לאירועי חיים שליליים. מהלוח ניתן ללמוד שהמתאמים הם בדרך כלל נמוכים. בקרב כלל הקשרים בין חשיפה לאירועי חיים שליליים לבין סה"כ הסימפטומים הפוסט טראומטיים והסיכון לתסמונת פוסט טראומטית הם מובהקים ($r = .20$ ו- $r = .16$, בהתאמה, $p < .001$). הקשרים חזקים יותר בקרב התלמידים הערבים ($r = .27$ ו- $r = .24$, בהתאמה, $p < .001$), ואינם מובהקים בקרב תלמידים ילידי חבר העמים. לוח 21 מציג את המתאמים בין שימוש בחומרים לבין חשיפה לאירועי חיים שליליים. המתאמים בין השימוש בחומרים השונים הם נמוכים. באופן כללי, במגזר הערבי הקשרים בין אירועי חיים שליליים לשימוש בחומרים היו החזקים ביותר בהשוואה לשאר קבוצות התלמידים. בקרב כלל התלמידים, המתאם הגבוה ביותר של אירועי חיים שליליים הוא עם ממוצע השימוש בסמים בשנה האחרונה ובחודש האחרון ($r = .18$ ו- $r = .16$, בהתאמה, $p < .001$). המתאמים עם השימוש בסמים בקרב התלמידים במגזר הערבי הם גבוהים יותר ($r = .28$). $r = .24$, בהתאמה, $p < .001$). המתאם החזק ביותר במגזר הערבי היה בין חשיפה לאירועי חיים שליליים לבין שימוש באקסטזי בשנה האחרונה ובחודש האחרון ($r = .30$ ו- $r = .27$, בהתאמה, $p < .001$). בקרב תלמידים ילידי חבר העמים המתאם הגבוה ביותר הוא של אירועי חיים שליליים עם מספר מנות המשקה ששתו בהזדמנות האחרונה ($r = .20$, $p < .01$), ובקרב הבנות עם נהיגה בשיכרות ($r = .26$, $p < .001$). לוח 31 מציג את המתאמים בין קורבנות לאלימות ומעורבות בתקיפה לבין אירועי חיים שליליים. ככלל, המתאמים בין אירועי חיים שליליים לבין ההיבטים השונים של אלימות הם נמוכים. בקרב כלל התלמידים הקשרים עם קורבנות לאלימות לסוגיה השונים נעים בין $r = .20$ ל- $r = .22$ ($p < .001$). המתאמים בקרב התלמידים במגזר הערבי גבוהים יותר מאשר בשאר הקבוצות. המתאמים הגבוהים ביותר במגזר זה הם עם קורבנות לאלימות חמורה ומתונה ($r = .31$ ו- $r = .30$, $p < .001$).

חשיפה לעוני

לוח 41 מציג את המתאמים בין מדד של עוני במשפחת התלמיד לבין פוסט טראומה. באופן כללי, עוני קשור באופן מובהק לסה"כ הסימפטומים הפוסט טראומטיים ולמשתנה דיכוטומי המבטא את הסיכון לתסמונת פוסט טראומטית ($r = .24$ ו- $r = .20$, בהתאמה, $p < .001$). המתאם עם סה"כ הסימפטומים גבוה יותר בקרב דתיים ($r = .33$) ובנים ($r = .34$) ונמוך בקרב התלמידים ילידי חבר העמים ($r = .13$). לוח 51 מציג מתאמים בין החשיפה לעוני לבין השימוש בחומרים הפסיכו-אקטיביים השונים. ככלל, המתאמים בין עוני לבין שימוש בחומרים הם חיוביים ונמוכים. המתאמים הגבוהים ביותר בקרב כלל

התלמידים הם עם השימוש באקסטזי בחודש האחרון ועם ממוצע השימוש בסמים בשנה האחרונה ($r = .20$, $p < .001$). המתאמים הגבוהים ביותר בין עוני לשימוש בחומרים הם במגזר הממלכתי-דתי. למשל, המתאם של עוני עם שימוש באקסטזי בשנה האחרונה הוא $r = .47$, ובחודש האחרון- $r = .46$, עם שימוש בסמים בשנה האחרונה $r = .43$, ועם שימוש בסמים בחודש האחרון $r = .35$ (כל המתאמים- $p < .001$). בקרב ילידי חבר העמים לא נמצא קשר בין עוני לבין שימוש בחומרים, מלבד קשר שלילי ולא מובהק (עקב המדגם הקטן של ילידי חבר העמים) בין עוני לבין נהיגה בשכרות בחודש האחרון ($r = -.21$).

לוח 6 מציג את המתאמים בין החשיפה לעוני לבין מעורבות באלימות כקורבן וכתוקף. ככלל, המתאמים הם חיוביים ונמוכים. המתאמים בין עוני לבין שימוש באלימות כלפי מורים נוטים להיות גבוהים יותר מההיבטים האחרים של אלימות, כמעט בקרב כל הקבוצות. בקרב כלל התלמידים המתאמים בין עוני לבין קורבנות לאלימות מתונה וחמורה ולשימוש באלימות כלפי מורים נעים בין $r = .19$ ל- $r = .21$ ($p < .001$).

מתאמים גבוהים במיוחד בין עוני לאלימות נמצאו בקרב הבנים ובקרב התלמידים היהודים הדתיים, אם כי יש הבדלים בדפוסים. הן בקרב הבנים והן בקרב התלמידים הדתיים המתאם בין עוני לבין שימוש באלימות כלפי מורים הוא הגבוה ביותר ($r = .29$ ו- $r = .42$, בהתאמה, $p < .001$). אולם, בעוד בקרב הבנים עוני היה גם מתואם גבוה יחסית עם קורבנות לאלימות מתונה ($r = .27$) ולאלימות חמורה ($r = .24$, שניהם $p < .001$) הרי במגזר הדתי המתאמים הגבוהים יותר של עוני היו עם השימוש באלימות חמורה ומתונה היו מתואמים עם עוני ($r = .37$ ו- $r = .34$, בהתאמה, $p < .001$).

חשיפה לאירועים ביטחוניים

בחנו את הקשר בין מספר סוגים של חשיפה לאירועים ביטחוניים ומדד כולל של חשיפה לבין המשתנים התלויים. לוח 7 מציג את המתאמים עם סימפטומים פוסט טראומטיים ועם המשתנה הדיכוטומי של סיכון לתסמונת פוסט טראומטית. באופן כללי ניתן לראות שהחשיפה לסוגיה השונים נמצאת במתאם חיובי הן עם סה"כ הסימפטומים והן עם הסיכון לתסמונת. בקרב כלל התלמידים עוצמת המתאמים נעה בין $r = .32$ ($p < .001$) עם המדד הכולל של החשיפה ל- $r = .19$ ($p < .001$) בין הסיכון לתסמונת לבין המדד של הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני. לא נמצאו הבדלים עקביים וניכרים בעוצמת המתאמים השונים בין סוגי החשיפה השונים בקרב הקבוצות השונות.

המתאמים בין החשיפה לאירועים ביטחוניים לבין השימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים מוצגים בלוחות 81 – 84. באופן כללי, המתאמים הם חיוביים ונמוכים או נמוכים מאוד. בעוד שהיבטים שונים של שימוש בסמים היו מתואמים עם סוגים שונים של חשיפה בקרב מספר קבוצות, הרי המאפיינים השונים של השימוש באלכוהול לא נמצאו קשורים למאפייני החשיפה לאירועים ביטחוניים.

בקרב כלל התלמידים המתאמים הגבוהים יותר הם עם החשיפה לאירוע שבו התלמיד או מישהו אחר (כולל חברים ובני משפחה) נפגע באירוע. המתאמים הבולטים של חשיפה זו הם עם שימוש באקסטזי בשנה האחרונה ובחודש האחרון ($r = .30$ ו- $r = .29$, בהתאמה, $p < .001$), ועם ממוצע השימוש בסמים בשנה האחרונה ובחודש האחרון ($r = .23$ ו- $r = .24$, בהתאמה, $p < .001$).

מלוחות 84 – 81 ניתן לראות שהדפוס של מתאמים גבוהים יותר של שימוש בסמים ובעיקר אקסטזי עם החשיפה לפגיעה באירוע ביטחוני הוא עקבי למדי בקרב מספר קבוצות. בקרב ילידי חבר העמים המתאם בין חשיפה זו לשימוש באקסטזי בשנה האחרונה ובחודש האחרון הוא $r = .40$ ($p < .001$), בקרב התלמידים הערבים המתאמים עם שימוש באקסטזי בשנה האחרונה ובחודש האחרון הם $r = .44$ ו- $r = .41$, בהתאמה

($p < .001$), ועם שימוש בסמים בשנה האחרונה ובחודש האחרון $r = .32$ ($p < .001$), ובקרב הבנים המתאמים של חשיפה לאירוע מעין זה עם שימוש באקסטזי בשנה האחרונה ובחודש האחרון הם $r = .33$ ו- $r = .28$, בהתאמה ($p < .001$).

לוחות 9 – 9 וד מציינים את המתאמים בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין קורבנות לאלימות ושימוש בה כלפי תלמידים אחרים. ככלל, המתאמים הם חיוביים ונמוכים-נמוכים מאוד. גם כאן, בדומה לשימוש בחומרים, החשיפה לאירוע ביטחוני הכולל פגיעה נמצאת במתאם הגבוה ביותר עם אלימות. למשל, בקרב כלל התלמידים המתאם בין חשיפה זו לבין קורבנות לאלימות חמורה הוא ($r = .34$, $p < .001$). המתאמים בין הסוגים השונים של חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין אלימות גבוהים יחסית בקרב התלמידים הערבים. למשל, המתאם בין החשיפה לאירוע הכולל פגיעה לבין קורבנות לאלימות חמורה הוא $r = .47$. והמתאם של החשיפה הכוללת עם קורבנות זו הוא $r = .39$ ($p < .001$).

לוח 1. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועי חיים שליליים (אינדקס) לבין סימפטומים פוסט טראומטיים והימצאות בסיכון לתסמונת פוסט טראומתית (משתנה דמה) בקרב כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום, מגדר ודתיות

סיכון לתסמונת פוסט טראומתית	סה"כ סימפטומים פוסט טראומטיים	
***0.16	***0.20	כלל התלמידים (N=4655)
***0.09	***0.13	ילידי ישראל (N=2453)
0.05	0.11	ילידי חבר העמים (N=260)
***0.09	***0.13	יהודים (N=2941)
***0.24	***0.27	ערבים (N=1714)
***0.19	***0.21	בנים (N=2011)
***0.12	***0.16	בנות (N=2429)
***0.09	***0.12	חילוניים (N=2020)
*0.07	***0.15	דתיים (N=813)

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$

לוח 2. מתאמי פרסון בין החשיפה לאירועי חיים שליליים (אינדקס) לבין שימוש בחומרים בקרב

כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום, מגדר ודתיות (יהודים)

קשרים בין כלל החשיפה לאירועי חיים שליליים לבין:	כלל התלמידים ¹	ילידי ישראל ²	חבר העמים ³	יהודים ⁴	ערבים ⁵	בנים ⁶	בנות ⁷	חילוניים ⁸	דתיים ⁹
ממוצע השימוש בסמים ב 12 החודשים האחרונים	***.18	***.10	*.13	***.10	***.28	***.16	***.17	***.09	** .12
ממוצע השימוש בסמים בשלושים יום האחרונים	***.16	***.09	.11	***.09	***.24	***.15	***.15	** .07	** .12
ממוצע השימוש באלכוהול בשנה האחרונה	***.13	***.12	.08	***.14	***.13	***.13	***.11	***.13	***.14
כמה מנות משקה שתית בהזדמנות האחרונה בה שתית?	***.14	***.15	** .20	***.17	***.17	***.14	***.15	***.15	***.18
שתיית בולמוס בחודש האחרון	***.12	***.08	.12	***.11	***.17	***.12	***.11	***.09	***.14
שיכרות בשנה האחרונה או בחודש האחרון	***.13	***.08	** .18	***.12	***.24	***.11	***.16	***.11	** .12
נהיגה בשכרות בחודש האחרון בקרב הנהיגים	***.13	-.05	.15	*.10	***.17	.07	***.26	*.14	-.05

המשך לוח 21. מתאמי פרסון בין החשיפה לאירועי חיים שליליים (אינדקס) לבין שימוש בחומרים
 קרב כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום, מגדר ודתיות (יהודים)

קשרים בין כלל החשיפה לאירועי חיים שליליים לבין:	כלל התלמי דים ¹	ילידי ישראל ²	חבר העמים ³	יהודים ⁴	ערבים ⁵	בנים ⁶	בנות ⁷	חילוניי ם ⁸	דתיים ⁹
נסיעה בחודש האחרון עם נהג ששתה	***.18	***.10	.09	***.14	***.25	***.16	***.17	***.14	** .12
עישון סיגריות	***.16	***.11	** .19	***.14	***.18	***.11	***.19	***.14	***.13
אקסטזי בשנה האחרונה	***.17	.04	.05	*.04	***.30	***.16	***.10	.04	.06
אקסטזי בחודש האחרון	***.15	.03	.06	*.04	***.27	***.14	***.10	.03	.05
לקיחת תרופות ללא מרשם	***.12	.04	** .18	** .06	***.20	***.10	***.12	***.09	-.01
שימוש בקנאביס בשנה האחרונה	***.15	***.08	*.14	***.09	***.24	***.13	***.15	** .07	** .12
שימוש בקנאביס בחודש האחרון	***.14	** .07	*.13	***.07	***.22	***.12	***.13	*.05	*.09

***p<.001

- 1 n נע בין 4589 ל 4791 (למעט נהיגה בשכרות בו n=1048)
 2 n נע בין 2413 ל 2472 (למעט נהיגה בשכרות בו n=336)
 3 n נע בין 249 ל 264 (למעט נהיגה בשכרות בו n=36)
 4 n נע בין 2880 ל 2967 (למעט נהיגה בשכרות בו n=416)
 5 n נע בין 1636 ל 1731 (למעט נהיגה בשכרות בו n=632)
 6 n נע בין 1991 ל 2020 (למעט נהיגה בשכרות בו n=587)
 7 n נע בין 2379 ל 2442 (למעט נהיגה בשכרות בו n=395)
 8 n נע בין 1979 לבין 2048 (למעט נהיגה בשכרות בו n=274)
 9 n נע בין 790 לבין 816 (למעט נהיגה בשכרות בו n=129)
- ***p<.001 **p<.01 *p<.05

**לוח 3. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועי חיים שליליים (אינדקס) לבין קורבנות ומעורבות
באלימות בקרב כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום, מגדר ודתיות (יהודים)**

דתיים ⁹	חילוניי ⁸	בנות ⁷	בנים ⁶	ערבים ⁵	יהודים ⁴	ילידי חבר העמים ³	ילידי ישראל ²	כלל התלמידיים ¹	
***.15	***.16	***.22	***.20	***.30	***.16	*.15	***.13	***.22	קורבנות לאלימות מתונה
***.17	*.05	***.15	***.19	***.31	***.09	.03	***.09	***.20	קורבנות לאלימות חמורה
***.17	***.21	***.23	***.19	***.26	***.20	** .19	***.19	***.22	קורבנות לאלימות חברתית- עקיפה
***.14	.04	***.17	***.13	***.28	***.08	*.14	** .07	***.16	שימוש באלימות מתונה
** .09	.00	***.14	***.11	***.27	** .05	.08	.03	***.14	שימוש באלימות חמורה
***.14	***.09	***.15	***.11	***.21	***.11	** .21	***.11	***.15	שימוש באלימות חברתית- עקיפה
.04	.01	***.13	***.09	***.25	.03	.12	.03	***.12	שימוש באלימות כלפי מורים

1 n נע בין 4492 לבין 4664
 2 n נע בין 2358 לבין 2469
 3 n נע בין 244 ל 265
 4 n נע בין 2823 לבין 2965
 5 n נע בין 1661 לבין 1699
 6 n נע בין 1918 לבין 2017
 7 n נע בין 2371 לבין 2433
 8 n נע בין 1935 לבין 2039
 9 n נע בין 779 לבין 816
 ***p<.001 **p<.01 *p<.05

לוח 4. מתאמי פירסון בין החשיפה לעוני (אינדקס) לבין סימפטומים פוסט טראומטיים והימצאות בסיכון לתסמונת פוסט טראומטית (משתנה דמה) בקרב כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום, מגדר ודתיות

סיכון לתסמונת פוסט טראומטית	סה"כ סימפטומים פוסט טראומטיים	
***0.20	***0.24	כלל התלמידים (N=4672)
***0.15	***0.24	ילידי ישראל (N=2462)
*0.13	*0.13	ילידי חבר העמים (N=260)
***0.14	***0.21	יהודים (N=2948)
***0.23	***0.24	ערבים (N=1723)
***0.28	***0.34	בנים (N=2020)
***0.14	***0.16	בנות (N=2434)
***0.11	***0.14	חילוניים (N=2024)
***0.18	***0.33	דתיים (N=814)

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$

לוח 5. מתאמי פירסון בין החשיפה לעוני (אינדקס) לבין שימוש בחומרים בקרב כלל התלמידים

ועל פי ארץ לידה, לאום מגדר ודתיות (יהודים)

קשרים בין כלל החשיפה לעוני לבין:	כלל התלמידיים ¹	ישראלי ²	חבר העמים ³	יהודים ⁴	ערבים ⁵	בנים ⁶	בנות ⁷	חילוניים ⁸	דתיים ⁹
ממוצע השימוש בסמים ב-12 החודשים האחרונים	0.20***	0.27***	0.02	0.22***	0.16***	0.28***	0.13***	0.13***	0.43***
ממוצע השימוש בסמים בשלושים יום האחרונים	0.16***	0.21***	0.01	0.18***	0.13***	0.22***	0.12***	0.10***	0.35***
ממוצע השימוש באלכוהול בשנה האחרונה	0.12***	0.17***	0.05	0.16***	0.09***	0.19***	0.09***	0.12***	0.24***
כמה מנות שתית בהזדמנות האחרונה שתית?	0.02	0.07**	0.04	0.06**	0.06*	0.06**	0.00	0.02	0.13***
שתיית בולמוס בחודש האחרון	0.08***	0.11***	0.04	0.10***	0.10***	0.14***	0.05*	0.08***	0.13***
שיכרות בשנה האחרונה או בחודש האחרון	0.07***	0.11***	0.09	0.11***	0.12***	0.13***	0.06**	0.09***	0.16***
נהיגה בשכרות בחודש האחרון	0.06	0.02	-0.21	0.01	0.10*	0.11*	0.03	0.00	0.00

המשך לוח 5. מתאמי פירסון בין החשיפה לעוני (אינדקס) לבין שימוש בחומרים בקרב כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום מגדר ודתיות (יהודים)

קשרים בין כלל החשיפה לעוני לבין:	כלל התלמידיים ¹	יילידי ישראל ²	חבר העמים ³	יהודים ⁴	ערבים ⁵	בנים ⁶	בנות ⁷	חילוניים ⁸	דתיים ⁹
נסיעה בחודש האחרון עם נהג ששתה	0.14***	0.15***	0.00	0.14***	0.16***	0.17***	0.13***	0.11***	0.23***
עישון סיגריות	0.10***	0.11***	0.07	0.12***	0.06*	0.07**	0.14***	0.15***	0.07
אקסטזי בשנה האחרונה	0.19***	0.26***	-0.03	0.19***	0.18***	0.28***	0.10***	0.08**	0.47***
אקסטזי בחודש האחרון	0.20***	0.28***	-0.04	0.21***	0.17***	0.29***	0.10***	0.09***	0.46***
לקיחת תרופות ללא מרשם	0.18***	0.26***	0.07	0.23***	0.12***	0.30***	0.06**	0.11***	0.42***
שימוש בקנאביס בשנה האחרונה	0.18***	0.25***	-0.02	0.21***	0.14***	0.26***	0.11***	0.11***	0.42***
שימוש בקנאביס בחודש האחרון	0.14***	0.19***	-0.01	0.17***	0.11***	0.20***	0.10***	0.07**	0.35***

*** $p < .001$

- 1 n נע בין 4559 ל 4725 (למעט נהיגה בשיכרות בו n= 1058)
- 2 n נע בין 2412 ל 2490 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=341)
- 3 n נע בין 249 ל 265 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=36)
- 4 n נע בין 2911 ל 2975 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=421)
- 5 n נע בין 1643 ל 1740 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=637)
- 6 n נע בין 1972 ל 2050 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=592)
- 7 n נע בין 2385 ל 2456 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=399)
- 8 n נע בין 1983 לבין 2053 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=278)
- 9 n נע בין 791 לבין 819 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=129)

לוח 6. מתאמי פרסון בין החשיפה לעוני (אינדקס) לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב כלל

התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום מגדר ודתיות (יהודים)

	כלל התלמידים ¹	ילידי ישראל ²	ילידי חבר העמים ³	יהודים ⁴	ערבים ⁵	בנים ⁶	בנות ⁷	חילוניים ⁸	דתיים ⁹
קורבנות לאלימות מתונה	***0.21	***0.17	0.18**	0.17***	0.26***	0.27***	0.20***	0.19***	0.13***
קורבנות לאלימות חמורה	***0.19	***0.12	-0.04	0.10***	0.25***	0.24***	0.16***	0.13***	0.05
קורבנות חברתית-עקיפה	***0.18	***0.14	0.21**	0.15***	0.21***	0.18***	0.18***	0.18***	0.12**
שימוש באלימות מתונה	***0.16	***0.19	0.07	0.16***	0.14***	0.23***	0.13***	0.07**	0.34***
שימוש באלימות חמורה	***0.16	***0.19	-0.12	0.14***	0.17***	0.22***	0.12***	0.04	0.37***
שימוש חברתית-עקיפה	***0.15	***0.14	0.12*	0.14***	0.19***	0.16***	0.12***	0.11***	0.21***
שימוש באלימות כלפי מורים	***0.20	***0.23	-0.05	0.18***	0.20***	0.29***	0.10***	0.07**	0.42***

1 n נע בין 4507 לבין 4679
 2 n נע בין 2366 לבין 2478
 3 n נע בין 244 ל 265
 4 n נע בין 2830 לבין 2972
 5 n נע בין 1677 לבין 1707
 6 n נע בין 1929 לבין 2026
 7 n נע בין 2376 לבין 2439
 8 n נע בין 1939 לבין 2043
 9 n נע בין 781 לבין 817
 ***p<.001 **p<.01 *p<.05

**לוח 71. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין
סימפטומים פוסט טראומטיים (בשורה הראשונה) וסיכון לתסמונת פוסט טראומטית (בשורה
השנייה, כמשתנה דמה) בקרב כלל התלמידים ועל פי ארץ לידה, לאום מגדר ודתיות**

דתיים ⁹	חילוניים ⁸	בנות ⁷	בנים ⁶	ערבים ⁵	יהודים ⁴	ילידי חבר העמים ³	ילידי ישראל ²	כלל התלמיד ים ¹	
***0.33	***0.32	***0.35	***0.29	***0.32	***0.32	***0.22	***0.33	***0.32	חשיפה לכלל
***0.29	***0.26	***0.28	***0.26	***0.27	***0.27	**0.19	***0.28	***0.27	האירועים הביטחוניים
***0.30	***0.29	***0.26	***0.23	***0.25	***0.28	***0.23	***0.29	***0.24	חשיפה לאירועים ביטחוניים- נוכחות
***0.27	***0.23	***0.21	***0.20	***0.22	***0.24	0.18	***0.25	***0.20	עצמית או של אחרים באירועים/ ללא פגיעה
***0.24	***0.23	***0.25	***0.26	***0.26	***0.24	0.11	***0.25	***0.26	פגיעה עצמית או של אחרים
***0.23	***0.19	***0.21	***0.27	***0.24	***0.21	*0.13	***0.22	***0.24	כולל חברים וקרובי משפחה
***0.28	***0.22	***0.30	***0.16	***0.19	***0.24	***0.22	***0.23	***0.25	הימצאות בקרב מקום בו
***0.20	***0.16	***0.24	***0.10	***0.13	***0.17	***0.23	***0.17	0.19	התרחש אירוע ביטחוני

1 n נע בין 4558 לבין 4659
2 n נע בין 2414 לבין 2453
3 n נע בין 250 לבין 262
4 n נע בין 2881 לבין 2941
5 n נע בין 1677 לבין 1718
6 n נע בין 1957 לבין 2012
7 n נע בין 2397 לבין 2429
8 n נע בין 1994 לבין 2024
9 n נע בין 783 לבין 807

***p<.001 **p<.01 *p<.05

לוח 8. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים¹ (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין

שימוש בחומרים בקרב כלל התלמידים

הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה באירועים ביטחוניים	חשיפה לאירועים ביטחוניים- נוכחות עצמית או של אחרים לאירועים ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים הביטחוניים	
***0.07	***0.23	***0.10	***0.17	ממוצע השימוש בסמים ב 12 החודשים האחרונים
***0.06	***0.24	***0.11	***0.18	ממוצע השימוש בסמים בשלושים יום האחרונים
-0.01	***0.14	***0.10	***0.11	ממוצע השימוש באלכוהול בשנה האחרונה
-0.02	***0.06	***0.14	***0.10	כמה מנות משקה שתית בהזדמנות האחרונה בה שתית?
0.01	***0.12	***0.10	***0.12	שתיית בולמוס בחודש האחרון
*-0.04	***0.10	***0.12	***0.09	שיכרות בשנה האחרונה או בחודש האחרון
*0.06	***0.22	***0.14	***0.19	נהיגה בשיכרות בחודש האחרון בקרב הנהגים
0.04	*0.18	***0.16	***0.18	נסיעה במכונית או בכלי רכב אחר, עם נהג או נהגת ששתו משקה אלכוהולי בחודש האחרון
0.02	***0.11	***0.08	***0.09	עישון סיגריות
0.02	***0.30	***0.11	***0.19	אקסטזי בשנה האחרונה
0.02	***0.29	***0.10	***0.17	אקסטזי בחודש האחרון
0.04	*0.15	***0.07	***0.12	לקיחת תרופות ללא מירשם
*0.03	***0.19	***0.09	***0.13	שימוש בקנאביס בשנה האחרונה
0.03	***0.21	***0.10	***0.15	שימוש בקנאביס בחודש האחרון

1 n נע בין 4589 לבין 4679 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=1054)
 *p<.05 **p<.01 ***p<.001

לוח 9. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין

שימוש בחומרים בקרב ילידי ישראל¹ וילידי חבר העמים²

ילידי חבר העמים				ילידי ישראל				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.07	0.27***	0.08	0.17**	0.02	***0.09	0.01	*0.04	ממוצע השימוש ב-12 החודשים האחרונים
0.06	0.14*	0.13*	0.15*	0.03	***0.09	0.04	***0.07	ממוצע השימוש בשלושים יום האחרונים
0.07	0.20**	0.04	0.11	0.04	**0.07	0.04	**0.06	ממוצע השימוש באלכוהול בשנה האחרונה
0.04	0.22***	0.05	0.13*	0.04	0.04	**0.06	**0.06	כמה מנות משקה שתית בהזדמנות האחרונה בה שתית?
0.12	0.25***	0.07	0.19**	0.02	0.02	0.02	0.03	שתיית בולמוס בחודש האחרון

המשך לוח 9. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש בחומרים בקרב ילידי ישראל¹ וילידי חבר העמים²

ילידי חבר העמים				ילידי ישראל				
הימצאות בקרבת מקום בו אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.04	0.17**	0.04	0.08	0.00	0.03	0.01	0.02	שיכרות בשנה האחרונה או בחודש האחרון
0.17	0.10	-0.05	0.11	-0.07	0.06	-0.01	-0.01	נהיגה בשיכרות בחודש האחרון בקרב הנהגים
0.20**	0.11	0.12	0.19**	0.00	**0.07	*0.05	*0.05	נסיעה בחודש האחרון עם נהג ששתה
-0.02	0.14*	-0.04	0.02	0.02	**0.07	0.02	0.04	עישון סיגריות
-0.02	0.40***	0.09	0.21**	-0.01	**0.07	-0.03	0.00	אקסטזי בשנה האחרונה
0.14*	0.40***	0.16*	0.28***	-0.01	***0.08	-0.03	0.01	אקסטזי בחודש האחרון
0.03	0.09	-0.04	0.01	0.02	0.02	0.00	0.01	לקיחת תרופות ללא מירשם

המשך לוח 9. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש בחומרים בקרב ילידי ישראל¹ וילידי חבר העמים²

ילידי חבר העמים				ילידי ישראל				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.02	0.18**	0.06	0.10	0.03	***0.09	0.00	0.03	שימוש בקנאביס בשנה האחרונה
0.02	0.07	0.09	0.08	0.03	***0.08	0.02	*0.05	שימוש בקנאביס בחודש האחרון

1 n נע בין 2402 לבין 2481 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=339)

2 n נע בין 251 לבין 267 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=36)

***p<.001 **p<.01 *p<.05

לוח 10. קשרים בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש

בחומרים בקרב יהודים¹ וערבים²

ערבים				יהודים				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.07**	0.32***	0.25***	0.30***	0.03	***0.10	0.02	**0.05	ממוצע השימוש בסמים ב 12 החודשים האחרונים
0.04	0.32***	0.22***	0.28***	0.03	***0.10	*0.04	***0.08	ממוצע השימוש בסמים בשלושים יום האחרונים
-0.02	0.20***	0.15***	0.17***	**0.05	***0.08	**0.06	***0.08	ממוצע השימוש באלכוהול בשנה האחרונה
0.10***	0.17***	0.21***	0.23***	*0.05	**0.05	***0.07	***0.07	כמה מנות משקה שתית בהזדמנות האחרונה בה שתית?
0.05*	0.26***	0.20***	0.25***	*0.04	**0.05	*0.05	***0.07	שתיית בולמוס בחודש האחרון

המשך לוח 10. קשרים בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש בחומרים בקרב יהודים¹ וערבים²

ערבים				יהודים				
הימצאות בקרבת מקום בו אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.05	0.30***	0.26***	0.30***	0.02	*0.05	*0.04	*0.04	שיכרות בשנה האחרונה או בחודש האחרון
0.12**	0.30***	0.22***	0.29***	-0.02	*0.10	0.01	0.05	נהיגה בשיכרות בחודש האחרון בקרב הנהגים
0.07**	0.30***	0.29***	0.32***	**0.05	***0.10	***0.09	***0.10	נסיעה בחודש האחרון עם נהג ששתה
0.00	0.16***	0.15***	0.16***	*0.04	***0.08	*0.04	**0.06	עישון סיגריות
0.02	0.44***	0.30***	0.36***	-0.02	***0.09	-0.02	0.02	אקסטזי בשנה האחרונה
0.01	0.41***	0.27***	0.33***	0.00	***0.10	-0.02	0.03	אקסטזי בחודש האחרון
0.04	0.26***	0.19***	0.24***	0.03	0.03	0.00	0.03	לקיחת תרופות ללא מירשם

המשך לוח 10. קשרים בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש בחומרים בקרב יהודים¹ וערבים²

ערבים				יהודים				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.02	0.28***	0.22***	0.25***	0.03	***0.09	0.01	*0.04	שימוש בקנאביס בשנה האחרונה
0.01	0.31***	0.22***	0.26***	0.02	***0.08	0.02	**0.05	שימוש בקנאביס בחודש האחרון

1 n נע בין 2929 לבין 2978 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=418)

2 n נע בין 1637 לבין 1734 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=635)

*p<.05 **p<.01 ***p<.001

לוח 11. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין

שימוש בחומרים בקרב בניים¹ ובנות²

בנות				בנים				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.10***	0.18***	0.09***	0.15***	*0.05	***0.24	***0.09	***0.15	ממוצע השימוש בסמים ב 12 החודשים האחרונים
0.11***	0.22***	0.09***	0.17***	0.03	***0.23	***0.09	***0.15	ממוצע השימוש בסמים בשלושים יום האחרונים
-0.01	0.11***	0.11***	0.10***	0.00	***0.14	**0.06	***0.10	ממוצע השימוש באלכוהול בשנה האחרונה
-0.07***	0.06**	0.16***	0.09***	*0.04	*0.06	***0.10	***0.10	כמה מנות משקה שתית בהזדמנות האחרונה בה שתית?
0.01	0.08***	0.10***	0.09***	0.03	***0.11	***0.08	***0.11	שתיית בולמוס בחודש האחרון

המשך לוח 11. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש בחומרים בקרב בני¹ ובנות²

בנות				בנים				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
-0.05*	0.08***	0.13***	0.08***	-0.01	***0.09	***0.09	***0.08	שיכרות בשנה האחרונה או בחודש האחרון
0.16**	0.25***	0.25***	0.29***	-0.02	***0.16	0.05	*0.10	נהיגה בשיכרות בחודש האחרון בקרב הנהגים
0.02	0.16***	0.15***	0.15***	**0.07	***0.16	***0.15	***0.18	נסיעה בחודש האחרון עם נהג ששתה
0.02	0.10***	0.10***	0.10***	0.02	***0.10	0.03	**0.07	עישון סיגריות
0.02	0.20***	0.09***	0.12***	0.01	***0.33	***0.10	***0.19	אקסטזי בשנה האחרונה
0.02	0.25***	0.10***	0.15***	0.00	***0.28	**0.07	***0.15	אקסטזי בחודש האחרון
0.02	0.18***	0.09***	0.12***	*0.05	***0.11	0.04	***0.09	לקיחת תרופות ללא מירשם

המשך לוח 11. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש בחומרים בקרב בניינים¹ ובנות²

בנות				בנים				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.06**	0.18***	0.11***	0.15***	0.01	***0.19	**0.06	***0.11	שימוש בקנאביס בשנה האחרונה
0.05*	0.23***	0.11***	0.16***	0.01	***0.19	**0.07	***0.12	שימוש בקנאביס בחודש האחרון

1 n נע בין 1956 לבין 2043 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=588)
 2 n נע בין 2386 לבין 2451 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=398)

לוח 12. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין

שימוש בחומרים בקרב חילוניים¹ ודתיים²

דתיים				חילוניים				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.04	0.09**	-0.05	0.01	0.02	***0.11	**0.06	***0.08	ממוצע השימוש בסמים ב 12 החודשים האחרונים
0.05	0.10**	-0.03	0.02	0.02	***0.10	***0.08	***0.10	ממוצע השימוש בסמים בשלושים יום האחרונים
-0.04	0.07*	-0.04	-0.01	***0.09	***0.09	***0.10	***0.13	ממוצע השימוש באלכוהול בשנה האחרונה
-0.04	0.02	0.01	0.00	***0.08	**0.07	***0.09	***0.11	כמה מנות משקה שתית בהזדמנות האחרונה בה שתית?
0.02	-0.01	0.02	0.02	*0.05	***0.08	*0.05	***0.08	שתיית בולמוס בחודש האחרון

המשך לוח 12. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש בחומרים בקרב חילוניים¹ ודתיים²

דתיים				חילוניים				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/י ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
-0.10**	0.05	0.04	0.00	*0.05	*0.05	*0.04	**0.06	שיכרות בשנה האחרונה או בחודש האחרון
-0.03	0.08	-0.05	-0.01	0.02	*0.12	0.06	0.10	נהיגה בשכרות בחודש האחרון בקרב הנהגים
-0.03	0.14***	0.04	0.06	***0.08	***0.08	***0.12	***0.13	נסיעה בחודש האחרון עם נהג ששתה
-0.05	0.09**	0.02	0.02	**0.07	**0.07	0.04	**0.08	עישון סיגריות
0.07	0.08*	-0.06	0.00	*-0.04	***0.10	0.00	0.03	אקסטזי בשנה האחרונה
0.07	0.10**	-0.07	0.00	-0.03	***0.10	0.00	*0.05	אקסטזי בחודש האחרון
0.08*	0.00	-0.07	-0.04	0.01	*0.05	0.04	*0.05	לקיחת תרופות ללא מרשם

המשך לוח 12. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין שימוש בחומרים בקרב חילוניים¹ ודתיים²

דתיים				חילוניים				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.05	0.11**	-0.05	0.01	0.02	***0.08	0.04	**0.06	שימוש בקנאביס בשנה האחרונה
0.06	0.08*	-0.05	0.00	0.01	**0.07	*0.06	**0.07	שימוש בקנאביס בחודש האחרון

1 n נע בין 1970 לבין 2053 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=275)
 1 n נע בין 780 לבין 813 (למעט נהיגה בשיכרות בו n=128)

לוח 13. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים¹ (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין

קורבנות ומעורבות באלימות בקרב כלל התלמידים

הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נכחות עצמית או של אחרים באירועים ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.05**	0.23***	0.16***	0.19***	קורבנות לאלימות מתונה
0.03*	0.34***	0.17***	0.23***	קורבנות לאלימות חמורה
0.13***	0.11***	0.14***	0.17***	קורבנות לאלימות חברתית-עקיפה
0.03	0.16***	0.12***	0.14***	שימוש באלימות מתונה
0.01	0.19***	0.11***	0.15***	שימוש באלימות חמורה
0.02	0.11***	0.11***	0.12***	שימוש באלימות חברתית-עקיפה
0.03*	0.20***	0.10***	0.14***	שימוש באלימות כלפי מורים

1 n נע בין 4605 לבין 4666.
 * $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

לוח 14. קשרים בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין קורבנות

ומעורבות באלימות בקרב ילידי ישראל¹ וילידי חבר העמים²

ילידי חבר העמים				ילידי ישראל				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.04	0.02	0.09	0.07	0.03	0.06**	0.07**	0.08***	קורבנות לאלימות מתונה
-0.03	-0.02	-0.03	-0.04	-0.03	0.13***	0.04	0.06**	קורבנות לאלימות חמורה
0.05	-0.02	0.09	0.06	0.11***	0.08***	0.14***	0.15***	קורבנות לאלימות חברתית-עקיפה
-0.03	0.25***	0.08	0.12*	-0.02	0.04	0.00	0.01	שימוש באלימות מתונה
-0.04	0.21***	0.04	0.13*	-0.03	0.10***	-0.01	0.01	שימוש באלימות חמורה
-0.03	0.08	0.10	0.07	0.02	0.03	0.05**	0.05**	שימוש באלימות חברתית-עקיפה
0.00	0.13*	-0.02	0.01	-0.01	0.05*	-0.02	0.00	שימוש באלימות כלפי מורים

1 n נע בין 2321 לבין 2470.
 2 n נע בין 235 לבין 267
 *p<.05 **p<.01 ***p<.001

לוח 15. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין

קורבנות ומעורבות באלימות בקרב יהודים¹ וערבים²

ערבים				יהודים				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.03	0.33***	0.27***	0.30***	0.03	0.09***	0.10***	0.10***	קורבנות לאלימות מתונה
0.02	0.47***	0.33***	0.39***	-0.01	0.12***	0.06**	0.07***	קורבנות לאלימות חמורה
0.13***	0.14***	0.12***	0.18***	0.11***	0.09***	0.16***	0.16***	קורבנות לאלימות חברתית-עקיפה
0.06*	0.26***	0.27***	0.29***	-0.01	0.06**	0.03	0.03	שימוש באלימות מתונה
0.03	0.27***	0.27***	0.29***	-0.03	0.10***	0.02	0.04*	שימוש באלימות חמורה
0.07**	0.22***	0.16***	0.21***	0.02	0.03	0.07***	0.07***	שימוש באלימות חברתית-עקיפה
0.03	0.33***	0.25***	0.29***	0.01	0.05**	0.00	0.02	שימוש באלימות כלפי מורים

1 n נע בין 2802 לבין 2965
 2 n נע בין 1628 לבין 1701
 *p<.05 **p<.01 ***p<.001

לוח 16. קשרים בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין קורבנות

ומעורבות באלימות בקרב בני¹ ובנות²

בנות				בנים				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.05**	0.25***	0.16***	0.19***	0.05*	0.16***	0.13***	0.15***	קורבנות לאלימות מתונה
-0.02	0.29***	0.11***	0.14***	0.05*	0.28***	0.17***	0.23***	קורבנות לאלימות חמורה
0.13***	0.09***	0.13***	0.16***	0.12***	0.13***	0.13***	0.17***	קורבנות לאלימות חברתית-עקיפה
0.02	0.13***	0.06**	0.08***	0.05*	0.15***	0.12***	0.14***	שימוש באלימות מתונה
0.01	0.19***	0.06**	0.10***	0.02	0.18***	0.10***	0.15***	שימוש באלימות חמורה
0.01	0.07***	0.10***	0.09***	0.02	0.11***	0.10***	0.10***	שימוש באלימות חברתית-עקיפה
-0.01	0.14***	0.04*	0.06**	0.05*	0.17***	0.09***	0.13***	שימוש באלימות כלפי מורים

1 n נע בין 1874 לבין 2018
 2 n נע בין 2339 לבין 2433
 *p<.05 **p<.01 ***p<.001

לוח 171. מתאמי פירסון בין החשיפה לאירועים ביטחוניים (כלל האירועים ועל פי סוגים) לבין

קורבנות ומעורבות באלימות בקרב חילוניים¹ ודתיים²

דתיים				חילוניים				
הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	הימצאות בקרבת מקום בו התרחש אירוע ביטחוני	פגיעה עצמית או של אחרים כולל חברים וקרובי משפחה	נוכחות עצמית או של אחרים באירוע/ם ללא פגיעה	חשיפה לכלל האירועים	
0.04	0.16***	0.08*	0.11**	0.03	**0.07	***0.10	***0.09	קורבנות לאלימות מתונה
0.01	0.26***	0.14***	0.17***	0.00	**0.07	*0.06	**0.06	קורבנות לאלימות חמורה
0.07	0.15***	0.20***	0.19***	***0.12	*0.06	***0.15	***0.15	קורבנות לאלימות חברתית-עקיפה
0.02	0.07*	-0.03	0.00	-0.03	*0.05	**0.06	*0.05	שימוש באלימות מתונה
0.00	0.17***	0.01	0.05	-0.03	**0.07	*0.05	*0.05	שימוש באלימות חמורה
-0.01	0.05	0.07	0.05	0.03	0.03	***0.08	**0.07	שימוש באלימות חברתית-עקיפה
0.07*	0.10**	-0.05	0.01	-0.02	0.02	0.03	0.02	שימוש באלימות כלפי מורים

1 n נע בין 1913 לבין 2043
 2 n נע בין 749 לבין 810
 *p<.05 **p<.01 ***p<.001

פרק ז': בחינת קשרים בין גורמי חוסן: תמיכה חברתית ובית-ספרית, שביעות רצון מהחיים ותקווה לבין סימפטומים ותסמונת פוסט-טראומתית, שימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים ומעורבות באלימות

בפרק זה בחנו את הקשרים בין גורמי החוסן השונים לבין המשתנים התלויים שנבחנו במחקר הנוכחי. לוחות 1ז – 6ז מציגים את המתאמים בין המשתנים עבור כלל התלמידים ובנפרד לפי יהודים וערבים. מהלוחות ניתן לראות שהמתאמים בין מקורות התמיכה השונים, מלבד האינדקס של התמיכה הבית ספרית, היו שליליים ונמוכים מאוד. לדוגמה, בקרב כלל התלמידים המתאמים הגבוהים ביותר היו בין התמיכה מכלל מקורות התמיכה לבין ממוצע השימוש בסמים בשנה האחרונה ונהיגה בשיכרות בחודש האחרון ($r = .15$, $p < .001$, לוח 1ז), ומתאם של $r = .17$ ($p < .001$, לוח 4ז) עם קורבנות לאלימות מתונה. דפוסי המתאמים עבור התלמידים היהודים והתלמידים הערבים לא היו שונים באופן משמעותי מאלו שנמצאו בקרב כלל התלמידים. המתאמים של האינדקס של התמיכה הבית ספרית עם המשתנים התלויים השונים היו שליליים ונמוכים בדרך כלל, אך גבוהים יותר מהמתאמים של מדדי התמיכה האחרים. למשל, המתאם של תמיכה בית ספרית עם נהיגה בשיכרות בחודש האחרון בקרב כלל התלמידים ובקרב התלמידים היהודים והאחרים נע בין $r = -.31$ ל $r = -.30$ ($p < .001$, לוחות 1ז, 2ז, ו-3ז).

המדד של שביעות רצון מהחיים נמצא במתאם שלילי נמוך עם חלק קטן מהמשתנים התלויים. המתאמים היותר חזקים בקרב כלל התלמידים הם עם סה"כ הסימפטומים הפוסט טראומטיים ועם אלימות מתונה ($r = -.24$ ו- $r = -.22$, בהתאמה, $p < .001$). בקרב התלמידים הערבים הייתה עקביות רבה במתאמים בין שביעות רצון מהחיים לבין המשתנים התלויים השונים שעם רובם היה קשר שלילי מובהק. המתאם החזק ביותר היה עם סה"כ הסימפטומים הפוסט טראומטיים ($r = -.26$, $p < .001$).

לתחושת התקווה היו מתאמים נמוכים מאוד עם המשתנים התלויים שנבחנו במחקר הנוכחי. בקרב כלל התלמידים המתאם הגבוה ביותר היה מתאם שלילי עם קורבנות לאלימות חמורה ($r = -.21$, $p < .001$). בקרב התלמידים הערבים נמצאו יותר מתאמים מובהקים עם המשתנים התלויים, אך גם הם היו נמוכים ונמוכים מאוד. המתאמים הגבוהים יותר בקרב התלמידים הערבים היו מתאמים שליליים בין תחושת תקווה לבין נהיגה בשיכרות בחודש האחרון ושימוש באקסטזי בחודש האחרון ($r = -.24$ ו- $r = -.23$, בהתאמה, $p < .001$).

לוח ז1. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה

לבין סימפטומים ותסמונת פוסט טראומתית ושימוש בחומרים פסיכו אקטיביים בקרב כלל

התלמידים¹

תחושת תקווה	שביעות רצון מהחיים	תמיכה בית ספרית אינדקס	ממוצע התמיכה מכלל מקורות התמיכה	תמיכה מצוות בית הספר	תמיכה מבני משפחה	תמיכה מחברים	
***-.12	***-.24	-.03	***-.11	-.03	***-.06	***-.06	סה"כ סימפטומים פוסט טראומתיים
***-.12	***-.21	*-.04	***-.11	-.02	***-.06	***-.08	סיכון לתסמונת פוסט טראומתית
***-.16	***-.20	***-.21	***-.15	***-.12	***-.10	***-.08	ממוצע השימוש בסמים ב 12 החודשים האחרונים
***-.17	***-.18	***-.18	***-.12	***-.09	***-.07	***-.084	ממוצע השימוש בסמים בשלושים יום האחרונים
***-.12	***-.13	***-.23	***-.14	***-.13	***-.12	*-.04	ממוצע השימוש באלכוהול בשנה האחרונה
-.05	-.03	*-.20	**-.05	***-.14	***-.08	***.07	כמה מנות משקה שתית בהזדמנות האחרונה בה שתית?
*-.03	***-.08	***-.18	***-.10	***-.12	***-.06	-.02	שתיית בולמוס בחודש האחרון
.01	***-.06	***-.23	***-.07	***-.14	***-.09	.02	שיכרות בשנה האחרונה או בחודש האחרון
***-.17	***-.13	***-.31	***-.15	**-.12	*-.08	**-.09	נהיגה בשכרות בחודש האחרון בקרב הנוהגים
***-.11	***-.14	***-.19	***-.12	***-.09	***-.09	*-.03	נסיעה בחודש האחרון עם נהג ששתה
***-.10	***-.11	***-.16	***-.09	**-.06	***-.08	*-.03	עישון סיגריות

המשך לוח 1ז. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה לבין סימפטומים ותסמונת פוסט טראומתית ושימוש בחומרים פסיכו אקטיביים בקרב כלל התלמידים¹

תחושת תקווה	שביעות רצון מהחיים	תמיכה בית ספרית אינדקס	ממוצע התמיכה מכלל מקורות התמיכה	תמיכה מצוות בית הספר	תמיכה מבני משפחה	תמיכה מחברים	
***-.17	***-.19	***-.19	***-.14	***-.10	***-.08	***-.11	אקסטזי בשנה האחרונה
***-.18	***-.20	***-.18	***-.14	***-.10	***-.08	***-.10	אקסטזי בחודש האחרון
***-.13	***-.16	***-.13	***-.09	***-.09	***-.06	**-.04	לקיחת תרופות ללא מרשם
***-.14	***-.16	***-.19	***-.13	***-.11	***-.08	***-.06	שימוש בקנאביס בשנה האחרונה
***-.15	***-.15	***-.18	***-.10	***-.09	***-.06	***-.07	שימוש בקנאביס בחודש האחרון

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$

n נע בין 4068 לבין 4666 למעט נהיגה בשכרות בה n=950

לוח 2ז. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה לבין סימפטומים ותסמונת פוסט טראומתית ושימוש בחומרים פסיכו אקטיביים בקרב התלמידים

היהודים¹

תחושת תקווה	שביעות רצון מהחיים	תמיכה בית ספרית אינדקס	ממוצע התמיכה מכלל מקורות התמיכה	תמיכה מצוות בית הספר	תמיכה מבני משפחה	תמיכה מחברים	
***-.11	***-.18	***-.06	***-.08	-.04	-.01	.00	סה"כ סימפטומים פוסט טראומתיים
***-.08	***-.13	***-.067	***-.08	-.03	-.02	-.02	סיכון לתסמונת פוסט טראומתית
***-.10	***-.16	***-.25	***-.15	***-.16	***-.12	*-.05	ממוצע השימוש בסמים ב 12 החודשים האחרונים
***-.11	***-.14	***-.23	***-.12	***-.13	***-.08	-.03	ממוצע השימוש בסמים בשלושים יום האחרונים
***-.11	***-.15	***-.29	***-.18	***-.22	***-.12	-.04	ממוצע השימוש באלכוהול בשנה האחרונה
.01	***-.07	***-.21	***-.11	***-.19	***-.12	.02	כמה מנות משקה שתית בהזדמנות האחרונה בה שתית?
-.03	***-.09	***-.18	***-.13	***-.16	***-.08	-.03	שתיית בולמוס בחודש האחרון
.01	***-.08	***-.23	***-.12	***-.19	***-.11	-.00	שיכרות בשנה האחרונה או בחודש האחרון
-.10	-.06	***-.31	***-.17	-.11	-.01	-.04	נהיגה בשכרות בחודש האחרון בקרב הנוהגים
***-.08	***-.14	***-.17	***-.14	***-.10	***-.09	*-.04	נסיעה בחודש האחרון עם נהג ששתה
***-.07	***-.10	***-.15	***-.08	**-.08	***-.10	.00	עישון סיגריות

המשך לוח 2z. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה לבין סימפטומים ותסמונת פוסט טראומתית ושימוש בחומרים פסיכו אקטיביים בקרב התלמידים היהודים¹

תחושת תקווה	שביעות רצון מהחיים	תמיכה בית ספרית אינדקס	ממוצע התמיכה מכלל מקורות התמיכה	תמיכה מצוות בית הספר	תמיכה מבני משפחה	תמיכה מחברים	
***-.08	***-.14	***-.21	***-.15	***-.16	***-.08	***-.07	אקסטזי בשנה האחרונה
***-.09	***-.15	***-.22	***-.15	***-.15	**-.06	**-.07	אקסטזי בחודש האחרון
***-.10	***-.18	***-.16	***-.11	***-.12	**-.05	-.03	לקיחת תרופות ללא מרשם
***-.08	***-.14	***-.22	***-.13	***-.15	***-.08	-.03	שימוש בקנאביס בשנה האחרונה
***-.08	***-.13	***-.20	***-.09	***-.10	*-.05	-.03	שימוש בקנאביס בחודש האחרון

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$

n 1 נע בין 1543 לבין 2976 למעט נהיגה בשכרות בה n=420

**לוח 3ז. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה
לבין סימפטומים ותסמונת פוסט טראומתית ושימוש בחומרים פסיכו אקטיביים בקרב התלמידים**

הערבים¹

תחושת תקווה	שביעות רצון מהחיים	תמיכה בית ספרית אינדקס	ממוצע התמיכה מכלל מקורות התמיכה	תמיכה מצוות בית הספר	תמיכה מבני משפחה	תמיכה מחברים	
*-.05	***-.26	-.01	***-.09	-.02	***-.11	**-.07	סה"כ סימפטומים פוסט טראומתיים
-.07	*-.23	-.03	**-.08	-.01	**-.09	**-.08	סיכון לתסמונת
***-.17	***-.19	***-.18	-.11	**-.08	**-.07	**-.07	ממוצע השימוש בסמים ב 12 החודשים האחרונים
***-.18	***-.18	***-.17	**-.08	*-.07	*-.05	***-.10	ממוצע השימוש בסמים בשלושים יום האחרונים
***-.18	***-.14	***-.17	***-.14	-.05	***-.13	**-.07	ממוצע השימוש באלכוהול בשנה האחרונה
***-.09	***-.13	***-.17	***-.11	***-.11	**-.08	.01	כמה מנות בהזדמנות האחרונה בה שתית?
***-.14	***-.14	***-.18	***-.09	*-.07	*-.051	*-.05	שתיית בולמוס בחודש האחרון
***-.18	***-.19	***-.23	***-.14	**-.10	***-.10	**-.07	שיכרות בשנה האחרונה או בחודש האחרון
***-.24	***-.20	***-.30	***-.15	**-.12	**-.12	**-.13	נהיגה בשכרות בחודש האחרון בקרב הנוהגים
***-.20	***-.18	***-.22	***-.12	**-.09	**-.09	-.05	נסיעה בחודש האחרון עם נהג ששתה
***-.14	***-.14	***-.18	***-.10	-.04	*-.06	**-.09	עישון סיגריות
***-.21	***-.22	***-.19	***-.11	-.05	**-.08	***-.11	אקסטזי בשנה האחרונה
***-.23	***-.21	***-.15	***-.11	*-.06	***-.09	***-.10	אקסטזי בחודש האחרון
***-.16	***-.14	***-.10	-.04	-.05	*-.06	-.05	תרופות ללא מרשם
***-.20	***-.18	***-.16	***-.12	**-.08	**-.08	**-.08	שימוש בקנאביס בשנה האחרונה
***-.20	***-.17	***-.16	***-.09	*-.07	*-.06	***-.10	שימוש בקנאביס בחודש האחרון

n=530 ***p<.001 **p<.01 *p<.05 1 n נע בין 1204 לבין 1717 למעט נהיגה בשכרות בה n=530

לוח 4z. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה

לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב כלל התלמידים¹

תחושת תקווה	שביעות רצון מהחיים	תמיכה בית ספרית אינדקס	מוצע התמיכה מכלל מקורות התמיכה	תמיכה מצוות בית הספר	תמיכה מבני משפחה	תמיכה מחברים	
***-.17	***-.22	***-.14	***-.17	***-.09	***-.13	***-.14	קורבנות לאלימות מתונה
***-.21	***-.18	***-.18	***-.12	***-.07	***-.08	***-.10	קורבנות לאלימות חמורה
***-.11	***-.20	***-.07	***-.14	**-.07	***-.11	***-.10	קורבנות לאלימות חברתית-עקיפה
***-.10	***-.14	***-.23	***-.15	***-.16	***-.11	***-.07	שימוש באלימות מתונה
***-.09	***-.12	***-.20	***-.14	***-.12	***-.08	***-.08	שימוש באלימות חמורה
***-.09	***-.10	***-.10	***-.08	**-.06	***-.11	-.03	שימוש באלימות חברתית-עקיפה
***-.13	***-.15	***-.24	***-.14	***-.14	***-.09	***-.07	שימוש באלימות כלפי מורים

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$

1 n נע בין 2858 לבין 4673

לוח 5ז. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה

לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב התלמידים היהודים¹

תחושת תקווה	שביעות רצון מהחיים	תמיכה בית ספרית אינדקס	ממוצע התמיכה מכלל מקורות התמיכה	תמיכה מצוות בית הספר	תמיכה מבני משפחה	תמיכה מחברים	
***-.15	***-.16	***-.16	***-.18	***-.14	***-.13	***-.15	קורבנות לאלימות מתונה
***-.15	***-.11	***-.20	***-.13	***-.16	*-.04	***-.12	קורבנות לאלימות חמורה
***-.14	***-.17	***-.07	***-.15	**-.07	***-.12	***-.10	קורבנות לאלימות חברתית-עקיפה
-.06	*-.12	***-.25	***-.13	***-.16	***-.08	*-.05	שימוש באלימות מתונה
*-.04	***-.09	***-.21	***-.13	***-.13	*-.05	***-.07	שימוש באלימות חמורה
***-.11	***-.10	***-.07	***-.07	-.04	***-.10	-.02	שימוש באלימות חברתית-עקיפה
***-.09	***-.12	***-.26	***-.15	***-.19	**-.07	**-.05	שימוש באלימות כלפי מורים

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$

1 n נע בין 1602 לבין 2974

לוח 6z. מתאמי פירסון בין תמיכה חברתית ובית ספרית, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה

לבין קורבנות ומעורבות באלימות בקרב התלמידים הערבים¹

תחושת תקווה	שביעות רצון מהחיים	תמיכה בית ספרית אינדקס	מוצע התמיכה מכלל מקורות התמיכה	תמיכה מצוות בית הספר	תמיכה מבני משפחה	תמיכה מחברים	
***-.17	***-.25	***-.14	***-.12	-.03	***-.12	***-.09	קורבנות לאלימות מתונה
***-.22	***-.21	***-.18	***-.09	-.01	***-.10	*-.06	קורבנות לאלימות חמורה
*-.06	***-.23	**-.07	***-.11	-.06	***-.11	**-.08	קורבנות לאלימות חברתית-עקיפה
***-.12	***-.16	***-.21	***-.17	***-.15	***-.15	**-.08	שימוש באלימות מתונה
***-.12	***-.14	***-.21	***-.13	**-.09	***-.12	**-.07	שימוש באלימות חמורה
***-.12	***-.14	***-.13	***-.12	**-.09	***-.13	*-.06	שימוש באלימות חברתית-עקיפה
***-.15	***-.15	***-.23	***-.12	**-.08	***-.11	*-.06	שימוש באלימות כלפי מורים

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$
 1 n נע בין 1240 לבין 1699

פרק ח': ניבוי סימפטומים פוסט-טראומטיים, שימוש בחומרים ומעורבות באלימות על פי חשיפה לאירועי חיים שליליים, חשיפה לעוני וחשיפה למלחמה ולטרור: תרומתם של גורמי החוסן

בחלק זה אנו מציגים סידרה של משוואות רגרסיה מרובה היררכית. מודלים של רגרסיות מרובות אלה ניתוחים רב משתניים שמטרתם לבחון עד כמה המשתנים הבלתי תלויים מנבאים משתנה תלוי כלשהו כאשר כל המשתנים הבלתי תלויים נבחים יחדיו וברגרסיה היררכית- נבחים בסדר עוקב כפי שיפורט מיד. לדוגמה, באיזו מידה, משתני רקע, חשיפה לאירועים ביטחוניים, תמיכה חברתית ושביעות רצון מהחיים מנבאים שימוש באלכוהול. בניתוח כזה מתקבלת תוצאה (β) המדברת על הקשר הישיר בין כל אחד מהמשתנים הבלתי תלויים למשתנה התלוי. כלומר, כמה המשתנה הזה מנבא בצורה מובהקת את המשתנה התלוי שנבחן. כמו כן מתקבל ערך R^2 המייצג את השונות המוסברת במשתנה התלוי שפירושה החלק היחסי שהמשתנים הבלתי תלויים מצליחים להסביר במשתנה התלוי. ערך השונות המוסברת יכול לנוע בין $=0$ מודל ניבויי מאד לא טוב- המשתנים הבלתי תלויים כלל אינם מנבאים את המשתנה התלוי ל $=1$ מודל ניבויי מקסימאלי- המשתנים הבלתי תלויים מנבאים את המשתנה התלוי בצורה מושלמת. ברגרסיה היררכית גם ניתן לומר כמה הוספת קבוצת המשתנים החדשה תורמת לשונות המוסברת של המשתנה התלוי מעבר למה שכבר ידוע מסדרת המשתנים שהוכנסה למשוואת הרגרסיה בצעד קודם. המשתנים התלויים היו- סה"כ הסימפטומים הפוסט טראומטיים, שימוש בסמים, שימוש באלכוהול, שימוש באלימות מתונה ושימוש באלימות חמורה. בכל אחת מהמשוואות הוכנסו משתנים בלתי תלויים שנמצאו כקשורים באופן מובהק למשתנים התלויים, בסדר ההיררכי הבא:

- א. בשלב זה הוכנסו משתני רקע סוציודמוגרפי (כגון מגדר וארץ לידה).
- ב. בשלב זה הוכנס אחד משלושת המשתנים הבלתי תלויים שעמדו במרכז המחקר- אירועי חיים שליליים, עוני וחשיפה לאירועים ביטחוניים. כל משוואה כללה רק אחד מקבוצת משתנים אלו.
- ג. בשלב זה הוכנסו גורמי החוסן שנבחנו במחקר (כגון תמיכה ממקורות שונים, תמיכה מבית הספר ושביעות רצון מהחיים).
- ד. בשלב האחרון הוכנסו אינטראקציות בין המשתנה הבלתי תלוי המרכזי שנבחן לבין גורמי החוסן. הואיל ולא נמצאו כלל אינטראקציות מובהקות בין תמיכה ממקורות שונים, שביעות רצון מהחיים ותקווה לבין כל אחד מהמשתנים הבלתי תלויים המרכזיים במחקר הנוכחי, אינטראקציות אלה לא יוצגו כאן. כל משוואות הרגרסיה יוצגו כאן בהמשך בנפרד עבור יהודים וערבים ועבור כל אחד מהמשתנים הבלתי תלויים המרכזיים שנבחנו במחקר.

אירועי חיים שליליים – יהודים (לוחות 1n – 5n)

משוואות הרגרסיה הכוללות את אירועי החיים השליליים מסבירות בין 8.4% מהשונות (בניבוי סימפטומים פוסט טראומטיים) ל- 18% (בניבוי השימוש באלימות מתונה). חלק ניכר מהניבוי היעיל של האלימות המתונה נובע מהמשקל הרב שיש למגדר בניבוי אלימות זאת. התרומה של אירועי חיים שלילים להסבר השונות במשתנים התלויים השונים, מעל ומעבר למשתני הרקע, הייתה נמוכה, כאחוז אחד מהשונות המוסברת, אך מובהקת (למעט במשתנה השימוש באלימות חמורה). לגורמי החוסן הייתה תרומה מובהקת

ובולטת להסבר השונות, מעל ומעבר למשתני הרקע ואירועי החיים השלייליים והייתה כ-4% בניבוי סימפטומים פוסט טראומטיים, שימוש באלימות מתונה וחמורה, וגדולה יותר בניבוי השימוש בסמים ואלכוהול -7%. האינטראקציות בין תמיכה בית ספרית לאירועי החיים השלייליים היו אמנם מובהקות ברובן, אך חלשות בעוצמתן ותרמו כאחוז אחד לכל היותר להסבר השונות.

אירועי חיים שלייליים – ערבים (לוחות ח 6 – 10)

באופן כללי, משוואות הרגרסיה עבור התלמידים הערבים מצביעות על כך שהתרומה של אירועי החיים השלייליים להסבר השונות במשתנים התלויים היא גבוהה במידה משמעותית בהשוואה לתלמידים היהודים. בין היתר תורמים אירועים אלה 8% להסבר השונות בסימפטומים פוסט טראומטיים, ו-5% בהסבר השונות בשימוש בסוגי האלימות השונים. עובדה זו אחראית לכך ששיעור השונות המוסברת במשתנים התלויים בקרב התלמידים הערבים גבוה יותר מאשר בקרב התלמידים היהודים ונע בין כ-10% עבור שימוש בסמים ואלכוהול לבין 20% להסבר השימוש באלימות מתונה ו-15% באלימות חמורה. לגורמי החוסן נמצאה תרומה לניבוי המשתנים התלויים הדומה לזו שנמצאה בקרב היהודים, אך התרומה שלהם להסבר השונות בשימוש בסמים ואלכוהול היא נמוכה יותר (3% - 4%). עוצמת האינטראקציות בין אירועי החיים השלייליים לתמיכת בית הספר כמעט ולא קיימת.

לוח ח1. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לסימפטומים פוסט-טראומטיים בקרב תלמידים

הודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***0.16	***0.16	***0.15	***0.15	מגדר (בנים/בנות)
-0.02	-0.03	-0.01	0.00	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
***0.08	***0.08	***0.08	***0.08	דתיות (חילוני/דתי)
0.03	***0.80	***0.11		2. אירועי חיים שליליים (כלל האירועים)
3. גורמי חוסן				
*-0.07	-0.02			תמיכה בית- ספרית
**0.07	**0.07			מידת תמיכה ממקורות שונים
-0.01	-0.01			תחושת תקווה
***0.15	***0.15			שביעות רצון מהחיים

המשך לוח ח1. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לסימפטומים פוסט-טראומתיים בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
4. אינטראקציות בין אירועי חיים שליליים לבין גורמי החוסן				
**0.08				אירועי חיים שליליים ותמיכה בית-ספרית
0.081	0.078	0.04	0.03	סך השונות המוסברת
F(9,2476)=24.29***	F(8,2477)=26.29***	F(4,2481)=27.63***	F(3,2482)=25.34***	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(1, 2475)=7.71**	F(4,2476)=23.94***	F(1,2480)=33.51***		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

אינטראקציה - כשיש אירועים שליליים תמיכת ב"ס פחות משנה. כשאין- תמיכת ב"ס חשובה לפחות PTSD
כשיש אירועים שליליים ואין תקווה- הכי הרבה PTSD

לוח ח2. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש בסמים במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.13	***-0.14	***-0.17	***-0.16	מגדר (בנים/בנות)
0.00	-0.01	0.01	0.02	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
-0.01	-0.01	-0.02	-0.02	דתיות (חילוני/דתי)
-0.01	**0.07	***0.10		2. אירועי חיים שליליים (כלל האירועים)
3. גורמי חוסן				
***-0.27	***-0.19			תמיכה בית- ספרית
*-0.05	*-0.05			מידת תמיכה ממקורות שונים
0.02	0.03			תחושת תקווה
***-0.13	***-0.13			שביעות רצון מהחיים

המשך לוח ח2. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש בסמים במהלך השנה האחרונה בקרב

תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
4. אינטראקציות בין אירועי חיים שליליים לבין גורמי החוסן				
***0.14				אירועי חיים שליליים ותמיכה בית-ספרית
0.12	0.11	0.04	0.03	סך השונות המוסברת
F(9,2476)=36.07***	F(8,2477)=37.55***	F(4,2481)=24.34***	F(3,2482)=23.46***	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(1,2476)=21.67***	F(4,2477)=48.89***	F(1,2481)=26.26***		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

לוח ח3. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלכוהול במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד

בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.21	***-0.21	***-0.24	***-0.24	מגדר (בנים/בנות)
***0.09	***0.09	***0.10	***0.11	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
-0.04	-0.04	*-0.04	*-0.04	דתיות (חילוני/דתי)
*0.06	***0.08	***0.11		2. אירועי חיים שליליים (כלל האירועים)
3. גורמי חוסן				
***-0.24	***-0.22			תמיכה בית- ספרית
*-0.04	*-0.04			מידת תמיכה ממקורות שונים
0.01	-0.01			תחושת תקווה
**0.07	**0.07			שביעות רצון מהחיים

המשך לוח ח3. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלכוהול במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
4. אינטראקציות בין אירועי חיים שליליים לבין גורמי החוסן				
0.04				אירועי חיים שליליים ותמיכה בית-ספרית
0.15	0.15	0.08	0.07	סך השונות המוסברת
F(9,2463)=48.17***	F(8,2464)=53.94***	F(4,2468)=55.34***	F(3,2469)=62.73***	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(1,2463)=1.85	F(4,2464)=48.30***	F(1,2468)=30.89***		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

**לוח ח4. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות מתונה במהלך החודש
האחרון בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β)**

בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.32	***-0.32	***-0.35	***-0.35	מגדר (בנים/בנות)
0.01	0.01	0.02	0.02	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
*0.04	*0.04	*0.04	*0.04	דתיות (חילוני/דתי)
-0.02	0.04	**0.06		2. אירועי חיים שליליים (כלל האירועים)
3. גורמי חוסן				
***-0.23	***-0.18			תמיכה בית- ספרית
-0.04	-0.04			מידת תמיכה ממקורות שונים
0.04	0.04			תחושת תקווה
***-0.09	***-0.09			שביעות רצון מהחיים

המשך לוח ח4. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות מתונה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
4. אינטראקציות בין אירועי חיים שליליים לבין גורמי החוסן				
***0.10				אירועי חיים שליליים ותמיכה בית-ספרית
0.18	0.17	0.13	0.12	סך השונות המוסברת
F(9,2487)=59.39***	F(8,2488)=64.89***	F(4,2492)=90.04***	F(3,2493)=116.40**	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(1,2486)=12.90***	F(4,2487)=34.84***	F(1,2491)=9.74***		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

**לוח ח5. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות חמורה במהלך החודש
האחרון בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β)**

בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.19	***-0.19	***-0.22	***-0.22	מגדר (בנים/בנות)
0.03	0.03	*0.04	*0.04	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
*0.04	*0.04	0.04	0.04	דתיות (חילוני/דתי)
*-0.06	0.00	0.02		2. אירועי חיים שליליים (כלל האירועים)
3. גורמי חוסן				
***-0.21	***-0.15			תמיכה בית- ספרית
***-0.07	***-0.08			מידת תמיכה ממקורות שונים
*0.05	*0.05			תחושת תקווה
***-0.09	***-0.09			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין אירועי חיים שליליים לבין גורמי החוסן				
***0.11				אירועי חיים שליליים ותמיכה בית-ספרית
0.10	0.09	0.05	0.05	סך השונות המוסברת
F(9,2483)=29.55** *	F(8,2484)=31.35** *	F(4,2488)=32.43** *	F(3,2489)=42.81** *	מובהקות המשוואות
F(1,2483)=13.84** *	F(4,2484)=28.82** *	F(1,2488)=1.31		מובהקות השינוי

לוח ח6. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לסימפטומים פוסט-טראומתיים בקרב התלמידים הערבים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים מקדמי ביתא (β) בכל צעד

בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***0.19	***0.19	***0.20	***0.18	מגדר (בנים/בנות)
***0.25	***0.22	***0.27		2. אירועי חיים שליליים (כלל האירועים)
3. גורמי חוסן				
0.06	0.03			תמיכה בית-ספרית
*-0.06	*-0.06			מידת תמיכה ממקורות שונים
*0.05	*0.06			תחושת תקווה
** -0.20	***-0.19			שביעות רצון החיים
4. אינטראקציות בין אירועי חיים שליליים לבין גורמי החוסן				
-0.04				אירועי חיים שליליים ותמיכה בית-ספרית
0.14	0.14	0.11	0.03	סך השונות המוסברת
F(7,1464)=34.68* **	F(6,1465)=40.26* **	F(2,1469)=87.36* **	F(1,1470)=49.78* **	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(1, 1464)=1.16	F(4,1465)=15.04* **	F(1,1469)=120.88 ***		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

לוח ח7. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש בסמים במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.12	***-0.12	***-0.13	***-0.14	מגדר (בנים/בנות)
***0.19	***0.18	***0.21		2. אירועי חיים שליליים (אינדקס כלל האירועים)
3. גורמי חוסן				
-0.11	*-0.12			תמיכה בית-ספרית
-0.03	-0.03			מידת תמיכה ממקורות שונים
*-0.07	*-0.07			תחושת תקווה
-0.04	-0.04			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין אירועי חיים שליליים לבין גורמי החוסן				
-0.01				אירועי חיים שליליים ותמיכה בית-ספרית
0.10	0.10	0.06	0.02	סך השונות המוסברת
F(7,1459)=22.63**	F(6,1460)=26.40**	F(2,1464)=49.06**	F(1,1465)=31.15**	מובהקות משוואת הרגרסיה
F(1,1459)=0.10	F(4,1460)=14.19**	F(1,1464)=65.59**		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

לוח 8. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלכוהול במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β) בכל צעד

בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.21	***-0.21	***-0.22	***-0.23	מגדר (בנים/בנות)
*0.08	0.05	**0.07		2. אירועי חיים שליליים (כלל האירועים)
3. גורמי חוסן				
-0.05	** -0.08			תמיכה בית-ספרית
** -0.07	** -0.07			מידת תמיכה ממקורות שונים
** -0.08	** -0.08			תחושת תקווה
-0.03	-0.03			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין אירועי חיים שליליים לבין גורמי החוסן				
-0.05				אירועי חיים שליליים ותמיכה בית-ספרית
0.09	0.09	0.06	0.05	סך השונות המוסברת
F(7,1461)=21.00* **	F(6,1462)=24.21* **	F(2,1466)=44.57* **	F(1,1467)=81.07* **	מובהקות משוואת הרגרסיה
F(1,1460)=1.66	F(4,1461)=13.29* **	F(1,1465)=7.69**		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

**לוח ח9. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות מתונה במהלך החודש
האחרון בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β)**

בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.29	***-0.30	***-0.31	***-0.33	מגדר (בנים/בנות)
***0.25	***0.21	***0.23		2. אירועי חיים שליליים (אינדקס כלל האירועים)
3. גורמי חוסן				
-0.10	*-0.14			תמיכה בית-ספרית
**-0.07	**-0.07			מידת תמיכה ממקורות שונים
0.01	0.01			תחושת תקווה
*-0.06	*-0.06			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין אירועי חיים שליליים לבין גורמי החוסן				
*-0.07				אירועי חיים שליליים ותמיכה בית-ספרית
0.20	0.20	0.16	0.11	סך השונות המוסברת
F(7,1468)=52.64* **	F(6,1469)=60.70* **	F(2,1473)=142.15 ***	F(1,1474)=178.56 ***	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(1,1468)=3.61	F(4,1469)=16.90* **	F(1,1473)=94.43* **		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

לוח ח10. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות חמורה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- אירועי חיים שליליים- מקדמי ביתא (β)

בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.22	***-0.22	***-0.24	***-0.25	מגדר (בנים/בנות)
***0.25	***0.20	***0.21		2. אירועי חיים שליליים (אינדקס כלל האירועים)
3. גורמי חוסן				
** -0.11	*** -0.16			תמיכה בית-ספרית
-0.04	-0.04			מידת תמיכה ממקורות שונים
0.02	0.02			תחושת תקווה
-0.04	-0.04			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין אירועי חיים שליליים לבין גורמי החוסן				
*-0.10				אירועי חיים שליליים ותמיכה בית-ספרית
0.15	0.14	0.11	0.06	סך השונות המוסברת
F(7,1456)=35.55* **	F(6,1457)=40.20* **	F(2,1461)=88.34* **	F(1,1462)=97.62* **	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(1,1456)=6.67***	F(4,1457)=14.50* **	F(1,1461)=74.16* **		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

עוני- יהודים (לוחות 11n – 15n)

משוואות הרגרסיה הכוללות חשיפה לעוני כמשתנה תלוי מסבירות את השונות במשתנים התלויים בטווח שבין 10% להסבר הסימפטומים הפוסט טראומטיים לבין 19% בהסבר השונות באלימות מתונה (חלק ניכר משונות זו מוסבר על ידי התרומה של מגדר) ו 16% בהסבר השונות בשימוש באלכוהול. לעוני יש תרומה ברורה ומובהקת לניבוי כל המשתנים התלויים, מעל ומעבר למשתני הרקע. התרומה נעה בין כ-3% להסבר השונות בשימוש באלכוהול ובאלימות מתונה וחמורה לבין 7% להסבר השימוש בסמים. התרומה של גורמי החוסן מעל ומעבר לזו של גורמי הרקע והעוני שונה בין המשתנים התלויים השונים. היא גבוהה יותר בכל האמור לשימוש בסמים ובאלכוהול (5%-6% תרומה להסבר השונות) ונמוכה במיוחד בניבוי סימפטומים פוסט טראומטיים, לאחר הכללת עוני כמשתנה מנבא (2%).

לא נמצאה תרומה להסבר השונות של אף לא אחד מהמשתנים התלויים על ידי הכללת

האינטראקציות בין תמיכה בית-ספרית לעוני.

עוני- ערבים (לוחות 16n – 20n)

באופן כללי, משוואות הרגרסיה הכוללות את החשיפה לעוני במגזר הערבי מסבירות פחות שונות מאשר המשוואות במגזר היהודי. הטווח נע בין 17% להסבר אלימות מתונה ו- 13% להסבר סימפטומים פוסט טראומטיים לבין 7% להסבר השונות בשימוש בסמים. לעוני יש תרומה בולטת להסבר השונות מעל ומעבר למשתני הרקע בעיקר להסבר הסימפטומים הפוסט טראומטיים (7%). לגורמי החוסן יש תרומה מעל ומעבר לזו של משתני הרקע והעוני בסדר גודל של 3-4% במשתנים התלויים השונים. לא נמצא אפקט אינטראקציה בין תמיכה בית ספרית לעוני באף לא אחד מהמשתנים התלויים.

לוח ח11. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לסימפטומים פוסט-טראומתיים בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לעוני- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניחות

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***0.16	***0.16	***0.15	***0.15	מגדר (בנים/בנות)
-0.04	-0.04	-0.03	0.00	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
0.08	*0.08	***0.07	***0.08	דתיות (חילוני/דתי)
***0.21	***0.18	***0.24		2. עוני (אינדקס)
3. גורמי חוסן				
-0.01	-0.03			תמיכה בית- ספרית
**0.06	**0.06			מידת תמיכה ממקורות שונים
-0.01	-0.01			תחושת תקווה
**0.08	**0.08			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין עוני לבין גורמי החוסן				
-0.05				עוני ותמיכה בית-ספרית
0.10	0.10	0.08	0.03	סך השונות המוסברת
F(9,2480)=30.16***	F(8,2481)=33.54***	F(4,2485)=57.24***	F(3,2486)=25.19**	מובהקות המשוואות
F(1,2479)=2.93	F(4,2480)=9.10***	F(1,2484)=148.89*		מובהקות השינוי

לוח 12. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש בסמים במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לעונו- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1 מאפייני רקע				
***-0.14	***-0.14	***-0.17	***-0.17	מגדר (בנים/בנות)
-0.02	-0.02	-0.02	0.02	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
-0.02	-0.02	-0.02	-0.02	דתיות (חילוני/דתי)
***0.26	***0.23	***0.27		2. עוני (אינדקס)
3. גורמי חוסן				
***-0.18	***-0.20			תמיכה בית- ספרית
-0.04	-0.04			מידת תמיכה ממקורות שונים
0.03	0.03			תחושת תקווה
-0.04	-0.04			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין עוני לבין גורמי החוסן				
-0.05				עוני ותמיכה בית-ספרית
0.15	0.15	0.10	0.03	סך השונות המוסברת
F(9,2480)=47.27***	F(8,2481)=52.81***	F(4,2485)=67.56***	F(3,2486)=23.80**	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(1,2480)=2.72	F(4,2481)=34.42***	F(1,2485)=193.32***		מובהקות השינוי

**לוח 13. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלכוהול במהלך השנה האחרונה
 בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לעוני - מקדמי ביתא (β) בכל צעד בנייתו**

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.21	***-0.21	***-0.24	***-0.24	מגדר (בנים/בנות)
***0.08	***0.08	***0.09	***0.11	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
*-0.04	*-0.04	*-0.05	*-0.04	דתיות (חילוני/דתי)
***0.13	***0.14	***0.17		2. עוני (אינדקס)
3. גורמי חוסן				
***-0.22	***-0.22			תמיכה בית- ספרית
-0.03	-0.34			מידת תמיכה ממקורות שונים
0.00	0.00			תחושת תקווה
*-0.03	-0.03			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין עוני לבין גורמי החוסן				
0.00				עוני ותמיכה בית-ספרית
0.16	0.16	0.10	0.07	סך השונות המוסברת
F(9,2467)=50.93***	F(8,2468)=57.32***	F(4,2472)=68.85***	F(3,2473)=63.03***	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(1,2467)=0.001	F(4,2468)=41.29***	F(1,2472)=80.28***		מובהקות השינוי בשונות

לוח 14. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות מתונה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי - חשיפה לעוני - מקדמי ביתא (β) בכל צעד

בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.33	***-0.33	***-0.36	***-0.35	מגדר (בנים/בנות)
-0.01	-0.01	0.00	0.02	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
*0.04	*0.04	*0.04	*0.04	דתיות (חילוני/דתי)
***0.17	***0.15	***0.17		2. עוני (אינדקס)
3. גורמי חוסן				
-0.16	***-0.18			תמיכה בית- ספרית
-0.03	-0.03			מידת תמיכה ממקורות שונים
*0.05	*0.05			תחושת תקווה
-0.03	-0.03			שביעות רצון מהחיים
אינטראקציות בין עוני לבין גורמי החוסן				
-0.03				עוני ותמיכה בית-ספרית
0.19	0.19	0.15	0.12	סך השונות המוסברת
F(9,2490)=64.31***	F(8,2491)=72.12***	F(4,2495)=112.64**	F(3,2496)=117.63*	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(1,2490)=1.72	F(4,2491)=26.92***	F(1,2495)=85.69***		מובהקות השינוי בשונות

לוח ח15. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות חמורה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לעוני - מקדמי ביתא (β) בכל צעד

בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.19	***-0.19	***-0.22	***-0.22	מגדר (בנים/בנות)
0.02	0.01	0.02	*0.04	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
*0.04	*0.04	0.03	0.04	דתיות (חילוני/דתי)
***0.22	***0.15	***0.17		2. עוני (אינדקס)
3. גורמי חוסן				
** -0.08	***-0.15			תמיכה בית- ספרית
** -0.07	** -0.07			מידת תמיכה ממקורות שונים
**0.06	**0.06			תחושת תקווה
-0.02	-0.02			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין עוני לבין גורמי החוסן				
***-0.13				עוני ותמיכה בית-ספרית
0.12	0.11	0.08	0.05	סך השונות המוסברת
F(9,2487)=36.81***	F(8,2488)=38.01***	F(4,2492)=52.31***	F(3,2493)=43.02***	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(1,2486)=24.06***	F(4,2487)=22.04***	F(1,2491)=76.29***		מובהקות השינוי

לוח 16. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לסימפטומים פוסט-טראומטיים בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לעוני- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***0.16	***0.16	***0.16	***0.18	מגדר (בנים/בנות)
***0.19	***0.19	***0.26		2. עוני (אינדקס)
3. גורמי חוסן				
0.04	0.04			תמיכה בית-ספרית
** -0.07	** -0.07			מידת תמיכה ממקורות שונים
*0.06	*0.06			תחושת תקווה
***-0.17	***-0.17			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין עוני לבין גורמי החוסן				
0.00				עוני ותמיכה בית-ספרית
0.13	0.13	0.10	0.03	סך השונות המוסברת
F(7,1472)=30.70* **	F(6,1473)=35.84* **	F(2,1477)=82.23* **	F(1,1478)=48.28* **	מובהקות משוואת הרגרסיה
F(1, 1472)=0.01	F(4,1473)=11.48* **	F(1,1477)=112.54 ***		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

לוח 17. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש בסמים במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לעוני- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניחוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.14	***-0.14	***-0.16	***-0.15	מגדר (בנים/בנות)
0.06	*0.06	***0.11		2. עוני (אינדקס)
3. גורמי חוסן				
** -0.11	*** -0.11			תמיכה בית-ספרית
-0.03	-0.03			מידת תמיכה ממקורות שונים
** -0.08	** -0.08			תחושת תקווה
* -0.07	* -0.07			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין עוני לבין גורמי החוסן				
0.01				עוני ותמיכה בית-ספרית
0.07	0.07	0.04	0.02	סך השונות המוסברת
F(7,1467)=16.51 ^{**}	F(6,1468)=19.27 ^{**}	F(2,1472)=26.68 ^{**}	F(1,1473)=33.04 ^{**}	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(1, 1467)=0.05	F(4,1468)=15.05 ^{**}	F(1,1472)=19.90 ^{**}		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

לוח 18. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלכוהול במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לעוני - מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.22	***-0.22	***-0.24	***-0.23	מגדר (בנים/בנות)
0.06	*0.06	***0.10		2. עוני (אינדקס)
3. גורמי חוסן				
*-0.08	** -0.08			תמיכה בית-ספרית
** -0.07	** -0.07			מידת תמיכה ממקורות שונים
** -0.08	** -0.08			תחושת תקווה
-0.02	-0.02			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין עוני לבין גורמי החוסן				
0.01				עוני ותמיכה בית-ספרית
0.09	0.09	0.06	0.05	סך השונות המוסברת
F(7,1469)=21.54* **	F(6,1470)=25.14* **	F(2,1474)=49.28* **	F(1,1475)=82.93* **	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(1, 1469)=0.00	F(4,1470)=12.32* **	F(1,1474)=14.85* **		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

לוח 19. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות מתונה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לעוני - מקדמי ביתא (β) בכל צעד

בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.31	***-0.32	***-0.34	***-0.33	מגדר (בנים/בנות)
***0.15	***0.13	***0.17		2. עוני (אינדקס)
3. גורמי חוסן				
** -0.11	*** -0.13			תמיכה בית-ספרית
** -0.07	** -0.07			מידת תמיכה ממקורות שונים
-0.01	0.01			תחושת תקווה
*-0.06	*-0.06			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין עוני לבין גורמי החוסן				
-0.04				עוני ותמיכה בית-ספרית
0.17	0.17	0.13	0.11	סך השונות המוסברת
F(7,1476)=43.34* **	F(6,1477)=50.36* **	F(2,1481)=115.69 ***	F(1,1482)=177.77 ***	מובהקות משוואת הרגרסיה
F(1,1475)=1.18	F(4,1476)=15.44* **	F(1,1480)=47.97* **		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

לוח ח20. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות חמורה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לעוני - מקדמי ביתא (β) בכל צעד

בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.24	***-0.24	***-0.26	***-0.25	מגדר (בנים/בנות)
***0.20	***0.16	***0.18		2. עוני (אינדקס)
3. גורמי חוסן				
** -0.11	*** -0.15			תמיכה בית-ספרית
-0.05	-0.05			מידת תמיכה ממקורות שונים
0.02	0.02			תחושת תקווה
-0.03	-0.02			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין עוני לבין גורמי החוסן				
*-0.08				עוני ותמיכה בית-ספרית
0.13	0.13	0.10	0.06	סך השונות המוסברת
F(7,1463)=30.96* **	F(6,1464)=35.22* **	F(2,1468)=78.54* **	F(1,1469)=99.41* **	מובהקות משוואת הרגרסיה
F(1,1463)=4.82* **	F(4,1464)=12.35* **	F(1,1468)=54.08* **		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

חשיפה לאירועים ביטחוניים – יהודים (לוחות ח 21 – ח 25)

משוואות הרגרסיה הכוללות את ההיבטים השונים של חשיפה לאירועים ביטחוניים כמשתנים בלתי תלויים הסבירו בין 18% מהשונות בסימפטומים פוסט טראומטיים ו-17% בהסבר האלימות המתונה לבין 9% בהסבר השונות באלימות חמורה. התרומה המשמעותית היחידה של החשיפה לאירועים הביטחוניים הייתה להסבר השונות בסימפטומים הפוסט טראומטיים (12% מהסבר השונות). גורמי החוסן הסבירו 5%-7% מהשונות בשימוש בסמים ובאלכוהול ו 2%-3% מהשונות בסימפטומים פוסט טראומטיים ושימוש באלימות מתונה וחמורה.

האינטראקציות בין תמיכת בית הספר לבין החשיפה לאירועים ביטחוניים לא היו מובהקות ברוב המקרים והסבירו לכל היותר 1% מהשונות במשתנים התלויים.

חשיפה לאירועים ביטחוניים – ערבים (לוחות ח 26 – ח 30)

התמונה המתקבלת ממשוואות הרגרסיה במגזר הערבי שונה במידה רבה מזו המתקבלת עבור התלמידים היהודים. ההבדל הבולט ביותר הוא שבמגזר הערבי לאירועים הביטחוניים יש תרומה גדולה יותר להסבר השונות. למשל, התרומה של החשיפה לאירועים להסבר השונות בשימוש בסמים היא של 7%, להסבר השימוש באלימות מתונה היא 6% ובחמורה- 5%, בהשוואה לתרומה של 1-2% בקרב התלמידים היהודים. בדומה לאוכלוסיה היהודית- לא נמצאו אינטראקציות מובהקות בין תמיכה בית ספרית לבין חשיפה לאירועים ביטחוניים.

לוח 21. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לסימפטומים פוסט-טראומתיים בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי החשיפה)-

מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***0.17	***0.17	***0.16	***0.17	מגדר (בנים/בנות)
*-0.04	*-0.04	-0.02	0.00	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
**0.06	**0.06	**0.05	**0.06	דתיות (חילונית/דתי)
2. חשיפה לאירועים ביטחוניים				
***0.18	***0.20	***0.19		נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה
***0.12	***0.13	***0.15		פגיעה עצמית או של אחרים
0.10	*0.10	***0.10		הימצאות בקרבת מקום
3. גורמי חוסן				
-0.01	0.01			תמיכה בית-ספרית
*-0.04	*-0.04			מידת תמיכה ממקורות שונים
-0.02	-0.02			תחושת תקווה
***-0.14	***-0.14			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
0.03				תמיכה בית-ספרית ונוכחות
0.02				תמיכה בית-ספרית ופגיעה

המשך לוח 21. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לסימפטומים פוסט-טראומתיים בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
0.00				תמיכה בית-ספרית והימצאות בקרבת מקום
0.18	0.18	0.15	0.03	סך השונות המוסברת
F(13,2417)=40.22 ***	F(10,2420)=52.05 ***	F(6,2424)=71.84* **	F(3,2427)=26.49* **	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(3, 2417)=0.81	F(4,2420)=19.15* **	F(3,2424)=113.51 ***		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

לוח 22. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש בסמים במהלך השנה האחרונה

בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי

החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.13	***-0.13	***-0.15	***-0.15	מגדר (בנים/בנות)
0.00	0.00	0.02	0.02	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
-0.03	-0.03	-0.04	-0.03	דתיות (חילוני/דתי)
2. חשיפה לאירועים ביטחוניים				
-0.04	-0.02	-0.01		נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה
*0.07	***0.08	***0.11		פגיעה עצמית או של אחרים
-0.04	0.01	0.01		הימצאות בקרבת מקום
3. גורמי חוסן				
***-0.25	***-0.18			תמיכה בית-ספרית
*-0.04	-0.04			מידת תמיכה ממקורות שונים
0.01	0.01			תחושת תקווה
***-0.11	***-0.11			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
0.07				תמיכה בית-ספרית ונוכחות
0.03				תמיכה בית-ספרית ופגיעה
0.06				תמיכה בית-ספרית והימצאות בקרבת מקום

המשך לוח ח22. תוצאות ניתוחי הרסיה היררכית מרובה לשימוש בסמים במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
0.10	0.09	0.04	0.02	סך השונות המוסברת
F(13,2413) =20.55***	F(10,2416)=24.79***	F(6,2420)=14.59**	F(3,2423)=20.04**	מובהקות משוואות הרגסיה
F(3, 2413) =5.91***	F(4,2416)=38.73**	F(3,2420)=8.93***		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

לוח 23. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלכוהול במהלך השנה האחרונה

בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי

החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניית

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.21	***-0.21	***-0.23	***-.23	מגדר (בנים/בנות)
***0.09	***0.10	***0.11	***0.11	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
*-0.04	*-0.04	**-.05	*-0.05	דתיות (חילוני/דתי)
2. חשיפה לאירועים ביטחוניים				
-0.02	0.00	0.00		נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה
0.01	*0.04	**0.06		פגיעה עצמית או של אחרים
0.04	0.03	0.03		הימצאות בקרבת מקום
3. גורמי חוסן				
***-0.22	***-0.21			תמיכה בית-ספרית
-0.04	-0.03			מידת תמיכה ממקורות שונים
-0.01	-0.01			תחושת תקווה
**-.08	**-.08			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
0.03				תמיכה בית-ספרית ונוכחות
0.05				תמיכה בית-ספרית ופגיעה

המשך לוח 23. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלכוהול במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
-0.03				תמיכה בית-ספרית והימצאות בקרבת מקום
0.14	0.14	0.07	0.07	סך השונות המוסברת
F(13,2400)=29.60 ***	F(10,2403)=38.05 ***	F(6,2407)=31.77* **	F(3,2410)=58.19* **	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(3, 2400)=1.40	F(4,2403)=44.05* **	F(3,2407)=5.05**		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

לוח 24. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות מתונה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.33	***-0.33	***-0.35	***-0.35	מגדר (בנים/בנות)
0.02	0.02	0.02	0.02	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
0.02	0.02	0.02	0.02	דתיות (חילונית/דתית)
2. חשיפה לאירועים ביטחוניים				
-0.02	0.01	0.02		נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה
0.03	*0.05	**0.07		פגיעה עצמית או של אחרים
-0.06	*-0.05	*-0.05		הימצאות בקרבת מקום
3. גורמי חוסן				
***-0.20	***-0.15			תמיכה בית-ספרית
-0.03	-0.03			מידת תמיכה ממקורות שונים
0.01	0.02			תחושת תקווה
** -0.06	** -0.06			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
0.06				תמיכה בית-ספרית ונוכחות
0.03				תמיכה בית-ספרית ופגיעה

המשך לוח 24. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות מתונה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
0.00				תמיכה בית-ספרית והימצאות בקרבת מקום
0.17	0.16	0.13	0.12	סך השונות המוסברת
F(13,2423)=37.45***	F(10,2426)=47.74**	F(6,2430)=60.66***	F(3,2433)=115.00***	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(3, 2423)=2.82*	F(4,2426)=24.78**	F(3,2430)=5.67**		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

**לוח ח25. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות חמורה במהלך החודש
 האחרון בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי
 החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח**

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.18	***-0.18	***-0.20	***-0.20	מגדר (בנים/בנות)
0.01	0.01	0.02	0.02	ארץ לידה (ישראל/חבר העמים)
0.03	0.03	0.02	0.03	דתיות (חילונית/דתית)
2. חשיפה לאירועים ביטחוניים				
-0.02	0.00	0.00		נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה
***0.14	***0.10	***0.11		פגיעה עצמית או של אחרים
*-0.07	*-0.06	*-0.06		הימצאות בקרבת מקום
3. גורמי חוסן				
***-0.16	***-0.13			תמיכה בית-ספרית
**-0.06	**-0.06			מידת תמיכה ממקורות שונים
0.02	0.02			תחושת תקווה
-0.04	-0.04			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
0.05				תמיכה בית-ספרית ונוכחות
*-0.06				תמיכה בית-ספרית ופגיעה

המשך לוח ח25. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות חמורה במהלך החודש
 האחרון בקרב תלמידים יהודים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי
 החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
0.03				תמיכה בית-ספרית והימצאות בקרבת מקום
0.09	0.08	0.06	0.04	סך השונות המוסברת
F(13,2420) =17.40***	F(10,2423)=21.83***	F(6,2427)=23.43*	F(3,2430)=34.85**	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(3, 2419)=2.51	F(4,2422)=18.42**	F(3,2426)=11.55***		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעים 2-4

לוח 26. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לסימפטומים פוסט-טראומתיים בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי החשיפה)-

מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***0.19	***0.20	***0.21	***0.18	מגדר (בנים/בנות)
2. חשיפה לאירועים ביטחוניים				
0.11	*0.15	***0.18		נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה
0.11	*0.11	***0.13		פגיעה עצמית או של אחרים
***0.19	***0.14	***0.13		הימצאות בקרבת מקום
3. גורמי חוסן				
*0.08	*0.06			תמיכה בית-ספרית
*-0.07	**0.07			מידת תמיכה ממקורות שונים
0.03	0.03			תחושת תקווה
***-0.21	***-0.21			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
0.07				תמיכה בית-ספרית ונוכחות
0.01				תמיכה בית-ספרית ופגיעה
-0.09				תמיכה בית-ספרית והימצאות בקרבת מקום

המשך לוח ח26. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לסימפטומים פוסט-טראומתיים בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד

בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
0.18	0.17	0.13	0.03	סך השונות המוסברת
F(11,1431)=27.62***	F(8,1434)=37.42**	F(4,1438)=52.98*	F(1,1441)=49.98**	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(3, 1431)=1.42	F(4,1434)=19.17**	F(3,1438)=52.21*		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

לוח 27. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש בסמים במהלך השנה האחרונה

בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי

החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
				1. מאפייני רקע
***-0.11	***-0.11	***-0.12	***-0.14	מגדר (בנים/בנות)
2. חשיפה לאירועים ביטחוניים				
0.02	0.04	0.06		נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה
***0.24	***0.21	***0.23		פגיעה עצמית או של אחרים
0.06	*0.06	0.04		הימצאות בקרבת מקום
3. גורמי חוסן				
0.11	*0.10			תמיכה בית-ספרית
-0.03	-0.03			מידת תמיכה ממקורות שונים
**0.08	**0.08			תחושת תקווה
*0.06	*0.06			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
0.03				תמיכה בית-ספרית ונוכחות
-0.06				תמיכה בית-ספרית ופגיעה
0.00				תמיכה בית-ספרית והימצאות בקרבת מקום

המשך לוח ח27. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש בסמים במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי החשיפה)- מקדמי ביתא (β)

בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
0.13	0.13	0.09	0.02	סך השונות המוסברת
F(11,1427)=19.05***	F(8,1430)=25.78**	F(4,1434)=35.06**	F(1,1437)=27.14**	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(3, 1427)=1.09	F(4,1430)=15.12**	F(3,1434)=37.02***		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

לוח 28. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלכוהול במהלך השנה האחרונה

בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי

החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.20	***-0.21	***-0.22	***-0.23	מגדר (בנים/בנות)
2. חשיפה לאירועים ביטחוניים				
0.04	0.00	0.02		נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה
***0.16	**0.10	***0.12		פגיעה עצמית או של אחרים
-0.03	-0.01	-0.03		הימצאות בקרבת מקום
3. גורמי חוסן				
-0.05	**0.08			תמיכה בית-ספרית
**0.07	**0.07			מידת תמיכה ממקורות שונים
*0.06	*0.07			תחושת תקווה
-0.04	-0.04			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
-0.06				תמיכה בית-ספרית ונוכחות
**0.11				תמיכה בית-ספרית ופגיעה
0.03				תמיכה בית-ספרית והימצאות בקרבת מקום

המשך לוח ח28. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלכוהול במהלך השנה האחרונה בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי החשיפה)- מקדמי ביתא (β)

בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
0.11	0.10	0.07	0.05	סך השונות המוסברת
F(11,1430)=15.67***	F(8,1433)=19.61**	F(4,1437)=26.07**	F(1,1440)=78.61**	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(3,1429)=4.74**	F(4,1432)=12.33**	F(3,1436)=8.16***		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

**לוח ח29. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות מתונה במהלך החודש
 האחרון בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי
 החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח**

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.28	***-0.28	***-0.30	***-0.32	מגדר (בנים/בנות)
2. חשיפה לאירועים ביטחוניים				
***0.14	***0.10	***0.13		נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה
***0.14	***0.13	***0.15		פגיעה עצמית או של אחרים
0.07	**0.07	*0.06		הימצאות בקרבת מקום
3. גורמי חוסן				
*-0.09	***-0.13			תמיכה בית-ספרית
**0.08	**0.08			מידת תמיכה ממקורות שונים
0.00	0.00			תחושת תקווה
**0.07	**0.07			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
-0.06				תמיכה בית-ספרית ונוכחות
-0.01				תמיכה בית-ספרית ופגיעה
0.00				תמיכה בית-ספרית והימצאות בקרבת מקום

המשך לוח ח29. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות מתונה במהלך החודש האחרון

בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי החשיפה)- מקדמי

ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
0.20	0.20	0.16	0.10	סך השונות המוסברת
F(11,1435)=33.42 ***	F(8,1438)=45.50* **	F(4,1442)=69.67* **	F(1,1445)=162.22 ***	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(3,1435)=1.16	F(4,1438)=18.04* **	F(3,1442)=35.00 ***		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

**לוח ח30. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות חמורה במהלך החודש
 האחרון בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי
 החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח**

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
1. מאפייני רקע				
***-0.20	***-0.20	***-0.21	***-0.24	מגדר (בנים/בנות)
2. חשיפה לאירועים ביטחוניים				
*0.09	**0.09	***0.10		נוכחות עצמית או של אחרים ללא פגיעה
***0.20	***0.15	***0.16		פגיעה עצמית או של אחרים
0.05	0.02	0.01		הימצאות בקרבת מקום
3. גורמי חוסן				
*-0.10	***-0.14			תמיכה בית-ספרית
*-0.06	*-0.06			מידת תמיכה ממקורות שונים
-0.01	0.01			תחושת תקווה
-0.05	-0.05			שביעות רצון מהחיים
4. אינטראקציות בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין גורמי החוסן				
0.00				תמיכה בית-ספרית ונוכחות
*-0.09				תמיכה בית-ספרית ופגיעה
-0.04				תמיכה בית-ספרית והימצאות בקרבת מקום

המשך לוח ח30. תוצאות ניתוחי רגרסיה היררכית מרובה לשימוש באלימות חמורה במהלך החודש האחרון בקרב תלמידים ערבים: משתנה בלתי תלוי- חשיפה לאירועים ביטחוניים (שלושת סוגי החשיפה)- מקדמי ביתא (β) בכל צעד בניתוח

צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
0.15	0.14	0.11	0.06	סך השונות המוסברת
F(11,1424)=22.79***	F(8,1427)=30.07**	F(4,1431)=44.47*	F(1,1434)=84.35**	מובהקות משוואות הרגרסיה
F(3,1423)=3.03*	F(4,1426)=14.04**	F(3,1430)=29.50***		מובהקות השינוי בשונות המוסברת בצעדים 2-4

פרק ט': בחינת המודל הכולל

בחלקים הקודמים בחנו את הקשרים בין משתני המחקר השונים וערכנו משוואות רגרסיה נפרדות עבור כל אחד מהמשתנים הבלתי תלויים והמשתנים התלויים. בחלק זה של העיבודים מטרתנו הייתה לבחון את מודל המחקר הכולל, הקושר בין כל המשתנים הבלתי תלויים (חשיפה לאירועי חיים שליליים, חשיפה לעוני וחשיפה לטרור), גורמי החוסן בינאישיים (תמיכה חברתית ותמיכה מצוות בית הספר) והאישיים (תחושת תקווה ושביעות רצון מהחיים), והמשתנים התלויים (סימפטומים פוסט טראומטיים, שימוש בחומרים ובאלכוהול ואלימות כלפי אחרים). במודל זה, שלושת המשתנים הבלתי תלויים הם משתנים אקסוגניים שלהם קשר ישיר לכל אחד מהמשתנים התלויים. כמו כן, ההשערה היא שגורמי החוסן מהווים משתנים מתווכים בין חשיפה לאירועי חיים שליליים, עוני וחשיפה לאירועים ביטחוניים לבין התנהגויות הסיכון שבחנו.

כדי לבחון מודל זה ערכנו ניתוח של משוואות מבניות (structural equation modeling).

ובחנו את המודל השלם. מצאנו שלמודל יש התאמה טובה מאוד לנתונים ($\chi^2(379) = 41762.309$, $NNFI = 0.98$, $CFI = 0.985$, $RMSEA = 0.021$), באופן כללי, מקדמי נתיבים רבים במודל השלם הם מובהקים, אך אינם גבוהים. תרשים 1 מציג את מקדמי הנתיבים במודל. כדי למנוע עומס בהצגה אנו מביאים בתרשים רק את המקדמים המובהקים ($p < .05$) ומתייחסים בסיכום המילולי של המודל רק לנתיבים הקרובים ל-0.1 או הגבוהים ממנו.

מבחינת המודל עולה שלאירועי חיים שליליים יש קשר ישיר הן לשימוש בחומרים ($\beta = .118$) והן לאלימות שהופנתה כלפי אחרים ($\beta = .103$), אך אין לה קשר ישיר לשימוש באלכוהול ולפוסט טראומה. לעומת זאת, שביעות רצון הנמצאת בקשר עם אירועי חיים שליליים ($\beta = -.167$), מתווכת בין אירועים אלו לבין פוסט טראומה ($\beta = -.206$). כמו כן, ניתן לראות שהקשר של אירועי חיים שליליים לשימוש בחומרים מתווכ במידה מסוימת עם שביעות רצון מהחיים הנמצאת בקשר שלילי עם אירועי חיים שליליים ועם שימוש בחומרים ($\beta = -.130$).

לעוני אין קשרים ישירים חזקים עם התנהגויות הסיכון שבחנו. לעומת זאת, נראה שהקשר של עוני עם פוסט טראומה ועם שימוש בחומרים מתווכ על ידי שביעות רצון מהחיים. כפי שניתן לראות בתרשים, לעוני יש קשר ישיר חזק ושלילי עם מידת שביעות הרצון מהחיים ($\beta = -.501$), ושביעות רצון זו נמצאת בקשר שלילי עם פוסט טראומה ($\beta = -.206$) ועם השימוש בחומרים ($\beta = -.130$).

לחשיפה לטרור ולאירועי מלחמה יש קשר ישיר חזק עם סימפטומים פוסט טראומטיים ($\beta = .316$) וקשר חלש יותר עם שימוש בחומרים ($\beta = .112$). הקשר של חשיפה לטרור עם המשתנים התלויים אינו מתווכ על ידי גורמי החוסן שנבחנו במחקר הנוכחי.

הבחינה של גורמי החוסן והקשרים שלהם עם התנהגויות הסיכון שנבחנו מעלה שלתמיכה החברתית ולתקווה לא היו קשרים משמעותיים עם התנהגויות הסיכון השונות. לעומת זאת, כפי שראינו, שביעות הרצון מהחיים הייתה קשורה הן לסימפטומים פוסט טראומטיים והן לשימוש בחומרים. לתמיכת הצוות בבית הספר יש קשר שלילי עם האלימות שהתלמידים מפנים ($\beta = -.146$) ועם השימוש שלהם בחומרים ($\beta = -.122$). באופן מפתיע, התמיכה קשורה באופן חיובי עם סימפטומים פוסט טראומטיים ($\beta = .100$).

בהמשך בחנו האם המודלים דומים בקרב התלמידים היהודים ובקרב התלמידים הערבים. מצאנו שהמודלים מתאימים לנתונים בקרב שני המדגמים (יהודים) - $X^2(379)=20162.99$ NNFI = 0.979, CFI= 0.984, RMSEA = 0.021, $X^2(379)= 21468.636$, NNFI = 0.977, CFI= 0.982, RMSEA = 0.024.

באופן כללי, מבנה המקדמים דומה בשתי הקבוצות, מלבד מספר קטן של הבדלים מעוררי עניין. בין ההבדלים הבולטים ניתן לציין את העובדה שבקרב התלמידים הערבים לאירועי חיים שליליים היה קשר חזק יותר עם אלימות שהפעילו כלפי אחרים ($\beta = .158$), בהשוואה לקשר בקרב היהודים ($\beta = .050$). כמו כן, בעוד שהקשר בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין סימפטומים פוסט טראומטיים היה גבוה יותר בקרב היהודים ($\beta = .384$) בהשוואה ל- ($\beta = .258$ בקרב הערבים), הרי הקשר בין חשיפה לאירועים ביטחוניים לבין השימוש בחומרים והאלימות היה גבוה יותר בקרב התלמידים הערבים (לגבי שימוש בחומרים הקשר בקרב היהודים לא היה מובהק ובקרב הערבים $\beta = 0.205$, ולגבי הקשר בין חשיפה לטרור ולאלימות הקשר בין היהודים לא היה מובהק ובקרב הערבים $\beta = 0.124$).

הצגת ממצאי המודל הרב משתני לבחינת מכלול הקשרים בין אירועי חיים שליליים, עוני וטרור לבין סימפטומים פוסט טראומתיים, שימוש בחומרים פסיכו אקטיביים ומעורבות בעולמות (על פי מודל המשוואות המבניות)

דין

המחקר הנוכחי בחן את הקשר בין אירועי חיים שליליים אוניברסאליים (כגון פרידה של ההורים, מוות במשפחה, פציעה או מחלה של המתבגר עצמו), חשיפה מתמשכת לאירועים ביטחוניים, וחיים בעוני ובמצוקה כלכלית לבין התנהגויות סיכון של שימוש בחומרים פסיכואקטיביים ומעורבות באלימות. כמו כן, המחקר בחן גורמי סיכון וחוסן לקשר זה. גורמי הסיכון התייחסו למאפייני רקע ובעיקר ל: לאום-ערבים/יהודים, ארץ לידה (ישראל/חבר המדינות), דתיות (באוכלוסייה היהודית), ומגדר. גורמי החוסן אשר נבחנו הם: א. מקורות תמיכה ותמיכת בית הספר במתבגר- כגורמי חוסן סביבתיים; ב. תקווה- כגורם חוסן תוך אישי (Bolland, 2003); (Cunningham, Brandon, & Frydenberg, 2002), ג. שביעות רצון מהחיים (Huebner, 1991).

הדיון יסכם את הממצאים המרכזיים- תחילה כל משתנה בלתי תלוי או תלוי בנפרד ברמה התיאורית. לאחר מכן יתייחס לכל אחד ממשתני הרקע- ארץ לידה, לאום, מגדר ודתיות (היכן שרלבנטי) ויתאר את הידוע לנו על הקשר בינם לבין כל אחד מהמשתנים שנבחנו. ממצאים המתייחסים להשערות המחקר הנוגעות למשתני הרקע יהיו שזורים בתוך התיאור של כל אחד מהממצאים המתייחסים למשתנים אלה. בהמשך נתייחס להשערות המחקר המרכזיות ברמה הרב משתנית הן על פי הרגרסיות, כאשר כל משתנה תלוי נבחן בנפרד, והן על פי המודל התיאורטי אשר בחן את מכלול הקשרים בין משתני המחקר השונים בשיטת המשוואות המבניות. בסימו נציג מספר המלצות, הנובעות להערכתנו מממצאי המחקר.

חשיפה לעוני- שיעור גבוה יותר של תלמידים התייחס למחסור בהיבטים שניתן לראותם כמותרות מאשר היבטים הקרובים יותר למחסור בסיסי. כ-12% מהתלמידים ציינו שלא היה להם מספיק כסף לסוג האוכל שהם אוהבים לאכול וכ-19% דיווחו שלמשפחתם לא היה כסף לשלם תשלומים (כמו חשמל ומים). שיעור גבוה יותר ציינו שלא היה להם מספיק כסף לבלות במקומות שהם אוהבים (כ-28%) ולקנות דברים שהיו רוצים לקנות (כ-36%).

חשיפה לאירועי חיים שליליים- האירועים השכיחים ביותר היו מוות פתאומי או בלתי צפוי של קרוב משפחה (43.7%), מחלה קשה של בן משפחה (40.3%), ונוכחות בתאונה, אסון טבע או אירוע קשה אחר (30.7%). שיעור קטן של תלמידים ציינו שהיו קורבן לתקיפה פיזית- לא מינית (5.7%) או מינית (5.2%).

חשיפה לאירועים ביטחוניים- שיעור גבוה של תלמידים מדווחים על הימצאות בטוח פגיעה מאירוע בטחוני- כמחצית מדווחים ששמעו שריקה של נפילת טיל או רקטה וכ-43% היו קרובים כל כך לאירוע שהרגישו את ההדף (לוח ב1). כשליש מהתלמידים מדווחים שהם עצמם היו בקרבת מקום לאירוע בטחוני (36.2%), או מישהו שהם מכירים (35.1%). כחמישית מהמשיבים מדווחים שהם נכחו באירוע בטחוני (ולא נפגעו), ו-3.1% מדווחים שנפגעו. כרבע מהתלמידים מדווחים שמישהו שהכירו (לא מהמשפחה) נפצע או נהרג. שיעור נמוך יותר מדווח על פגיעה באדם קרוב אליהם- קרוב משפחה שנהרג (6.3%) או נפצע (11.2%), וחבר שנפצע או נהרג (6.7%).

שימוש בחומרים - 22% מתלמידי כיתות י' ו 23.5% מתלמידי כיתות י"א דיווחו על עישון סיגריות במהלך השנה האחרונה (בהשוואה ל 26.2% מכיתות י' ו 30.2% מכיתות י"א בסקר הארצי, בר-המבורגר, אזרחי, רוזינר ושטיינברג, 2005). 60.9% מתלמידי כיתות י' ו 60.1% מתלמידי כיתות י"א (בהשוואה ל 55.6% ו 60.5% מתלמידי כיתות י' ו י"א בהתאמה בסקר הארצי, בר-המבורגר ואח', 2005) דיווחו על שתיית משקה אלכוהולי כלשהו במהלך השנה האחרונה. 26.4% מתלמידי כיתות י' ו 24.9% מתלמידי כיתות י"א (בהשוואה ל 16.2% ו 16.6% מתלמידי כיתות י' ו י"א בהתאמה בסקר הארצי) דיווחו על הרחה לשם הנאה של חומרים נדיפים במהלך השנה האחרונה. 4.1% מתלמידי כיתות י' ו 3.8% מתלמידי כיתות י"א (בהשוואה ל 5.7% מתלמידי כיתות י' ו 6.9% מתלמידי כיתות י"א בסקר הארצי) דיווחו על לקיחת תרופות ללא מרשם במהלך השנה האחרונה. 8.2% מתלמידי כיתות י' ו 9.3% מתלמידי כיתות י"א (בהשוואה ל 6.3% ו 7.8% מתלמידי כיתות י' ו י"א בהתאמה בסקר הארצי, בר-המבורגר ואח', 2005) דיווחו על שימוש בקנביס במהלך השנה האחרונה. מנתונים אלה עולה כי באופן כללי מגמות השימוש דומות בסקר הארצי לממצאי המחקר הנוכחי. יחד עם זאת, ישנם קצת הבדלים. בעוד שיעור השימוש באלכוהול אשר נמצא במחקר הנוכחי דומה לזה של הסקר הארצי האחרון שהתבצע לפני שלוש שנים (אם כי אולי מרמז על ירידה בגיל התחלת השימוש), הרי שיעור עישון הסיגריות ולקיחת תרופות ללא מרשם נמוך יותר מזה שנמצא בסקר הארצי. שיעור השימוש בחומרים נדיפים ובקנביס, לעומת זאת, גבוה יותר במחקר הנוכחי מאשר בסקר הארצי. הבדלים אלה עשויים לשקף את התנודות במגמות השימוש בחומרים השונים ועשויים להשתקף במחקר אשר מתבצע בימים אלה על ידי הרשות למלחמה בסמים.

קורבנות לאלימות ושימוש בה - 47.5% מכלל התלמידים מדווחים כי היו קורבן לאלימות חברתית-עקיפה ("תלמיד ניסה לשכנע אחרים לא לדבר איתך או לא היות חבר שלך" ו"תלמיד ריכל עליך או אמר דברים רעים מאחורי הגב") במהלך החודש האחרון. 27.0% מדווחים על קורבנות פיסית מתונה. 10.6% מהתלמידים נחשפו לאלימות פיסית חמורה.

25.2% מכלל התלמידים מדווחים על שימוש באלימות מתונה (למשל, "איימת על תלמיד אחר שתתן לו מכות" ו "תפסת ודחפת תלמיד") כלפי תלמידים אחרים במהלך החודש האחרון. 9.5% מכלל התלמידים מדווחים על שימוש באלימות חמורה של "אתה הרבצת מכות חזקות" ("מכות רצח") לתלמיד אחר". 19.8% מהתלמידים מדווחים על שימוש באלימות כלפי מורים (למשל, "אתה קללת או העלבת מורה" ו "נתת דחיפה או מכה למורה"). שיעור זה כמעט זהה לזה שנמצא במחקר האלימות האחרון (20.2%; בבנישתי, חורי-כסאברי ואסטור, 2005).

תמיכה ממקורות שונים - פחות מ 1% מכלל התלמידים אינו פונה לעזרה לאף לא אחד מעשרת מקורות העזרה עליהם נשאלו (הורים, אחים ואחיות, חברים, דמויות שונות מצוות ביה"ס). באשר למידת העזרה המתקבלת מכל אחד מהגורמים - האימא נמצאת במקום הראשון במידת העזרה המתקבלת ממנה. 82.7% מהתלמידים מציינים כי האימא "עוזרת ביותר". 75.6% מציינים כי החברים "עוזרים ביותר". 74.6% מציינים כי האב "עוזר ביותר". רק 28.6% מהתלמידים תופסים את המחנכת כ"עוזרת ביותר", וכ-12% תופסים את

המנהל והמורים האחרים כעוזרים ביותר. הממצאים לפיהם האם וגם האב נתפסים כתומכים חברתית תומכים בספרות לפיה גם בגיל ההתבגרות ההורים נתפסים כמקור עזרה חשוב ביותר (Hair, Moore, Garrett, 2008; Ling, & Cleveland, 2001; Steinberg, 2001).

מידת התמיכה מצוות בית הספר - באופן כללי, ניתן לזהות שני נושאים נפרדים שאליהם התלמידים מתייחסים. נושא אחד הוא המידה שבה התלמיד מרגיש שהוא יכול לפנות למורים במקרה שהוא עצוב, שיש לו בעיות עם חברים או שהוא חש בלחץ עקב המצב הביטחוני. שיעור התלמידים שמסכים או מסכים מאוד עם היגדים אלו נע בין 15% לכ- 33%. לעומת זאת, שיעור גבוה בהרבה מסכים עם היגדים הנוגעים ליחס של המורים אליהם, מידת האכפתיות שלהם והמידה שבה הם מכבדים את התלמיד. ההסכמה עם היגדים אלה נעה בין שני שליש מהתלמידים לשלושה רבעים מהם. ממצאים אלו דומים לממצאים בסקר הארצי שגם בהם נמצא שיכולתם של התלמידים לפנות לצוות בבעיות אישיות קטנה בהרבה מהמידה שבה הם חשים שהצוות תומך בהם (בנבנישתי, חורי-כסאברי ואסטור, 2005).

שביעות רצון מהחיים - כשלושה רבעים ויותר מהתלמידים הסכימו עם היגדים המבטאים שביעות רצון מהחיים. למשל, 83.4% מהתלמידים היהודיים ילידי ישראל הסכימו שיש להם חיים טובים, ורק 6.9% מהם הסכימו עם ההיגד 'הלוואי והיו לי חיים אחרים'. ממוצע שביעות הרצון הכללית קצת יותר גבוה מזה שנמצא במחקרים אמריקאיים (4.52 ס.ת. 1.06 בהשוואה לממוצע של 4.20 ס.ת. 1.15 אצל Haranin, Huebner, & Suldo, 2007).

תקווה - בין מחצית לשני שליש מהתלמידים הסכימו שהמשפטים המבטאים תקווה מתארים אותם רוב הזמן או כל הזמן. למשל, 65.7% מהתלמידים היהודים הסכימו להיגד 'אני חושב שאני מסתדר די טוב בחיים'.

מודל המחקר בחן האם הקשר בין אירועי חיים שליליים אוניברסאליים (כגון פגיעה או מחלה של המתבגר עצמו), חשיפה מתמשכת לאירועים ביטחוניים, וחיים בעוני ובמצוקה כלכלית לבין שימוש בחומרים פסיכו אקטיביים, מעורבות באלימות וסימפטומים פוסט טראומתיים מתווך (mediated) על ידי תמיכה ממקורות שונים, תמיכה מבית הספר, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה והאם קשר זה יהיה שונה על פי מאפייני רקע של: מגדר, לאום וארץ לידה. ההבדלים שנמצאו בין תת-האוכלוסיות במשנת המחקר השונים סייעו לנו לאתר גורמי סיכון ואוכלוסיות בסיכון למצוקה נפשית ולשימוש בחומרים ובאלימות. נעבור כעת לתאר כל אחת מתת האוכלוסיות שנבחרו תוך דגש על המאפיינים המשימים אותם כקבוצת סיכון.

ילידי חבר העמים - שיעור גבוה יותר מילידי חבר העמים מדווח על עוני בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. למשל, 17.6% מילידי חבר העמים אמרו שלא היה להם מספיק כסף לסוג האוכל שהם אוהבים, לעומת 7.6% מילידי הארץ, ו- 55% ציינו שאין להם מספיק כסף כדי לקנות דברים שהיו רוצים לקנות לעומת 33.9% מילידי הארץ. הואיל ועוני חוץ מאשר כשלעצמו אינו טוב הוא גם קשור להתנהגות סיכון כמו שימוש בחומרים פסיכו אקטיביים ואלימות (Mayer, 1997; McKay, Lynn, & Bannon, 2005; Sampson, 1992; ובישראל - בנבנישתי, חורי-כסאברי, ואסטור, 2005), יש בממצא זה בכדי להדאיג.

ילידי חבר העמים מדווחים באופן מובהק על חשיפה רבה יותר לאירועי חיים שליליים כמו קורבנות לאלימות, גירושי הורים והוצאה מהבית. למשל, 25% מהם מדווחים על פרידה או גירושין של ההורים בהשוואה ל-11.2% מילידי ישראל. ילידי חבר העמים גם דיווחו באופן מובהק על יותר מעורבות בתאונות ובאסונות. למשל, 25.2% מהם מדווחים על כך שהיו עדים לפציעה או מוות של אדם בתאונה או אסון, בהשוואה ל-17.6% מילידי ישראל.

גם בחשיפה לאירועים ביטחוניים נמצא שילידי חבר העמים מדווחים באופן מובהק על חשיפה רבה יותר לאירועים ביטחוניים מאשר ילידי ישראל. למשל, 53.0% מדווחים שהיו בקרבת מקום לאירוע ביטחוני לעומת 41.4% מילידי הארץ. 44.0% מדווחים שמישהו שהם מכירים היה נוכח באירוע לעומת 34.1% מילידי הארץ.

בהתאם להשערת המחקר (השערה ו') ילידי חבר העמים השתמשו יותר בחומרים פסיכואקטיביים- בעיקר באלכוהול אשר התבטא גם בנהיגה בשכרות ובנסיעה עם נהג שיכור מאשר ילידי ישראל. למשל, 51.4% מילידי חבר העמים מדווחים על שתיית בירה לפחות פעם בחודש לעומת 30.7% מילידי ישראל. ילדי חבר העמים נוטים לשתות באופן מובהק יותר מנות משקה אלכוהולי מילידי ישראל. למשל, 24.5% מילידי חבר העמים בהשוואה ל 14.3% מילידי ישראל מדווחים ששתו 6 מנות משקה או יותר בפעם האחרונה בה שתו. הם גם מדווחים על תכיפות רבה יותר של שיכרות (44.0% מילידי חבר העמים מדווחים שהשתכרו לפחות פעמיים במהלך השנה האחרונה בהשוואה ל 31.2% מילידי הארץ אשר השתכרו בשנה האחרונה בתכיפות זו). שיעור כפול של ילידי חבר העמים (44% לעומת 22%) דיווחו על כך שנהגו בהשפעת אלכוהול לפחות פעם אחת. שיעור השימוש בחומרים פסיכואקטיביים בקרב ילידי חבר העמים דומה לזה שנמצא במחקר האחרון של הרשות למלחמה בסמים אשר התמקד באוכלוסייה זו (אדלשטיין ובר-המבורגר, 2007). למשל, 87.6% במחקר הנוכחי בהשוואה ל 83% (מבני הנוער הלומד) במחקר של הרשות שתו אלכוהול בשנה האחרונה שלא בטקס דתי. 59.2% במחקר הנוכחי ו 53.0% במחקר של הרשות השתכרו לפחות פעם אחת במהלך השנה האחרונה. שיעור השימוש בתרופות ללא מרשם בקרב יוצאי חבר העמים היה נמוך יותר במחקר הנוכחי מאשר במחקרם של אדלשטיין ובר-המבורגר (3.9% לעומת 8% בקרב הנוער הלומד במחקר הרשות). בעוד שתיית אלכוהול רבה יותר בקרב ילידי חבר העמים עשויה לשקף הבדלים תרבותיים (Rahav, Schiff, Rahav, & Teichman, 2005; Hasin, & Paykin, 1999), הרי היא עשויה בנוסף גם לשקף מצוקה רבה יותר שלהם המוצאת את ביטויה בתחום המקובל תרבותית (אדלשטיין ובר-המבורגר, 2007; טטר ואח' 1994; מירסקי ופראוור, 1992; Mirsky, Slonim-Nevo, & Rubinstein, 2007).

ניתן לומר על כן שילידי חבר העמים החווים לפחות שלושה סוגי דחק מרכזיים בצורה חזקה יותר מילידי ישראל נמצאים בסיכון למצוקה ולשימוש בחומרים רבים יותר, ואכן משתמשים יותר בחומרים מאשר ילידי ישראל. בנוסף, ילידי חבר העמים משתפים פחות אנשים בקשיים שלהם מילידי ישראל וגם זוכים לפחות תמיכה הן ממשפחה והן מחברים במידה ופונים אליהם. זאת, בדומה למחקרה של מירסקי ואח' (Mirsky, Baron-Draiman, & Kedem, 2002) אשר מצאו כי למתבגרים יוצאי חבר העמים ישנה רשת חברתית קטנה המורכבת בעיקרה ממשפחתם אשר לא מהווה עבורם מקור תמיכה ומחברים דוברי שפתם. במחקר הנוכחי

מידת התמיכה הניתנת למתבגרים אמנם לא תיווכה את הקשר בין חשיפה לאירועי חיים שליליים לבין שימוש בחומרים או מצוקה נפשית, אולם הספרות מציינת כי תמיכה חברתית עשויה להוות גורם חוסן (Berry, 1992; Brody, 1994; Joseph, Williams, & Yule, 1997; LaGreca et al., 1996). על כן, מידת התמיכה הנמוכה יותר לה זוכים ילידי חבר העמים מדאיגה. ילידי חבר העמים גם פחות **שבעי רצון מהחיים**. שביעות הרצון מהחיים תיווכה את הקשר בין החשיפה לאירועי חיים שליליים וחשיפה לעוני לבין שימוש בחומרים וסימפטומים פוסט טראומטיים. הואיל וליילידי חבר העמים שביעות רצון נמוכה יותר מהחיים, הרי הם נמצאים בסיכון רב יותר למצוקה ולשימוש בחומרים כפי שאכן נמצא במחקר הנוכחי ובמחקרים קודמים (אדלשטיין ובר-המבורגר, 2007).

ערבים- התלמידים הערבים מדווחים באופן מובהק על יותר **עוני** מהתלמידים היהודיים. למשל, שיעור גבוה יותר של תלמידים ערבים מדווחים על מחסור במה שאפשר לראות כצרכים בסיסיים כמו היעדר כסף למשפחתם לשלם תשלומים שונים (25.5% אצל התלמידים הערבים לעומת 15.2% אצל היהודים). ממצא זה דומה לממצאי סקרים ומחקרים קודמים בקרב האוכלוסייה הערבית לפיהם שיעור העוני באוכלוסייה הערבית גבוה הרבה יותר משיעור העוני בקרב האוכלוסייה היהודית (המועצה הלאומית לשלום הילד, 2004; Lewin & Stier, 2002).

גם **בחשיפה לאירועים ביטחוניים**- נמצא כי התלמידים הערבים מדווחים בממוצע על חשיפה רבה יותר מתלמידים יהודים לאירועים אלה. למשל, שיעור גבוה יותר באופן מובהק של תלמידים ערבים מדווח על הימצאות בטווח פגיעה מאירוע ביטחוני, מבלי שנפגעו (לדוגמה, 60.8% מהתלמידים הערבים מדווחים ששמעו את השריקה של נפילת טיל, בהשוואה ל- 44.5% מהיהודים). התלמידים הערבים מדווחים גם יותר מהיהודים, באופן מובהק, על כך שהם או אחרים שהם מכירים נפגעו באירועים ביטחוניים (לדוגמה, 12.9% מדווחים על כך שקרוב משפחתם נפצע ו- 7.7% שקרוב משפחתם נהרג, בהשוואה ל 10.1% מהיהודים המדווחים על פגיעה ו- 5.4% מהם המדווחים על קרוב משפחה שנהרג). התלמידים הערבים גם חשופים **לאירועי חיים שליליים** רבים יותר אולם הדבר מתבטא בעיקר בשיעור הגבוה מקרבם החווים מוות של בן משפחה (54.4% ו 37.1% בהתאמה). כל אלה הופכים את ערביי ישראל לקבוצת סיכון למצוקה נפשית ולשימוש בחומרים. ואכן, 8.3% מהתלמידים הערבים לעומת 2.9% מהתלמידים היהודים נמצאים בסיכון לתסמונת פוסט-טראומטית. רמת ה**סימפטומים הפוסט טראומטיים** של התלמידים הערביים אף היא גבוהה יותר (ממוצע של 18.17 ו- 17.37 באוכלוסייה הערבית בהשוואה לממוצע של 11.89 ו- 13.09 באוכלוסייה היהודית). ממצא דומה המצביע על רמת סימפטומים פוסט טראומטיים גבוהה יותר וכן על שכחות גבוהה יותר של סיכון לתסמונת פוסט טראומטית באוכלוסייה הבוגרת הערבית בהשוואה ליהודית נמצא במחקר שערכו זומר, אור-חן ופלד-אברם (2005) בתקופת אינתיפאדת אל-אקצה. התלמידים הערבים גם משתמשים יותר בקנאביס, באקסטזי ובחומרים נדיפים מהתלמידים היהודיים, אולם התלמידים היהודים צורכים אלכוהול לעתים תכופות יותר ושותים מנות משקה רבות יותר. ממצאים אלה תומכים בממצאים קודמים (ברנע, 1995; Neumark et al., 2003; Neumark et al., 2001) וכן תומכים חלקית בממצאי הסקר האחרון של הרשות למלחמה בסמים (בר-המבורגר, אזרחי, רוזינר ושוטיינברג, 2006). בסקר זה נמצא כי התלמידים הערבים משתמשים פחות מתלמידים יהודים

באלכוהול ומשתמשים יותר מהם בסמים אחרים- כפי שנמצא גם במחקר הנוכחי. אולם, אנו גם מצאנו שימוש רב יותר בחומרים נדיפים בקרב התלמידים הערבים בהשוואה ליהודים ואילו שם הממצא הפוך. לפיכך, ההשערה לפיה מתבגרים ערבים ישתמשו יותר בחומרים פסיכו אקטיביים אוששה רק בחלקה שכן זו אינה נכונה לגבי משקאות אלכוהוליים. בהתאם להשערות המחקר, שיעור גבוה יותר של התלמידים הערבים מדווח על קורבנות ועל מעורבות באלימות פיסית מתונה וחמורה. בנוסף, התלמידים הערבים מגלים פחות שביעות רצון מהחיים מעמיתיהם היהודיים, בניגוד לממצאים מארה"ב אשר לא מצאו הבדלים בשביעות הרצון בין גזעים ותרבויות שונות (Huebner, Suldo, 2006). בדומה למגמות המסתמנות ממחקרים שנעשו בארה"ב על תקווה בקרב קבוצות מיעוט בהשוואה לקבוצות הרוב (לבנים, Snyder et al. 2003), התלמידים הערבים מגלים פחות תחושת תקווה מהתלמידים היהודיים. בנוסף, על אף שפונים ליותר מקורות תמיכה ומדווחים על מידה רבה יותר של תמיכה מצוות בית הספר הרי התלמידים הערבים זוכים לפחות תמיכה ממשפחה וחברים מעמיתיהם היהודים. כזכור, חשיפה לאירועי חיים שליליים ולאירועים ביטחוניים קשורים באופן ישיר לשימוש בחומרים. בנוסף, שביעות רצון מהחיים מתווכת את הקשר בין חשיפה לאירועי חיים שליליים ולעוני לבין שימוש בחומרים. אם ניקח בחשבון את החשיפה הרבה יותר של התלמידים הערבים בהשוואה לתלמידים היהודיים לכל סוגי הדחק ואת שביעות הרצון הנמוכה יותר מחייהם, הרי ניתן להבין את השימוש הרב יותר שלהם בהתנהגויות מוחצנות כמו שימוש בחומרים ואלימות. ניתן לומר כי התלמידים הערבים הם קבוצת סיכון למצוקה נפשית ולמעורבות בהתנהגויות סיכון.

מגדר- בדומה לממצאי מחקרים קודמים (לאופר וסולומון, 2006; Bleich et al., 2007; Durakovic-Belko, 2003) (Kulenovic, & Dapic, 2003) הבנות מדווחות על רמה גבוהה יותר של סימפטומים פוסט-טראומטיים (ממוצע של 16.45 וס.ת. 15.25 לעומת ממוצע של 11.54 וס.ת. 14.34 אצל הבנים) ואחוז גבוה יותר של הבנות נמצאות בסיכון לקיומה של תסמונת פוסט טראומתית אצלן (24.8% לעומת 14.1%). לעומת זאת, בהתאם להשערות המחקר ולממצאי מחקרים קודמים (בר-המבורגר, אזרחי, רוזינר ושטיינברג, 2006; רהב, טייכמן, רוזנבלום ובר-המבורגר, 2001; Molcho, Harel, & Lache, 2004), בנים שותים לעתים קרובות יותר ומנות משקה אלכוהולי רבות יותר מאשר בנות וכן משתמשים יותר מבנות בחומרים פסיכו אקטיביים אחרים. למשל, 19.0% מהבנים לעומת 6.9% מהבנות דיווחו ששתו שש מנות משקה או יותר בפעם האחרונה שבה שתו משקה אלכוהולי. הפערים בין המינים בנושא זה גדולים יותר באוכלוסייה הערבית. לדוגמה, שיעור הבנים הערביים ששתו בירה לפחות פעם אחת בחודש הוא כמעט פי שלושה מהשיעור בקרב הבנות (30.9% לעומת 10.4%). שיעור הבנים היהודיים ששתו בירה לפחות פעם בחודש הוא יותר מכפול משיעור הבנות השוותות בתכיפות זו (47.3% לעומת 19.6%). שיעור הבנים שנהגו בהשפעת אלכוהול בחודש האחרון (28.2% לעומת 11.6% מהבנים) או שנסעו עם נהג שהיה בהשפעת אלכוהול גבוה בהרבה מזה של הבנות. גם בנושא זה הפערים בין הבנים לבנות גדולים יותר באוכלוסייה הערבית. הבנים גם משתמשים יותר מאשר הבנות בחומרים פסיכואקטיביים אחרים כמו קנאביס ואקסטזי, ובדרך כלל הפערים בין המינים גדולים יותר באוכלוסייה הערבית. הבנים גם מהווים יותר מבנות קורבנות לאלימות פיסית מתונה (לדוגמה, 20.1% מהבנים בהשוואה ל 12.3% מהבנות מדווחים על כי תלמיד תפס ודחף אותם

בכוונה פעם או פעמיים במהלך החודש האחרון) וחמורה (לדוגמה, 7.7% מהבנים ו 2.0% מהבנות מדווחים על פגיעה אשר הצריכה טיפול רפואי כתוצאה ממעורבות בקטטה) ובהתאם להשערות המחקר גם **מעורבים יותר באלימות** מסוגים אלה. בדרך כלל גם בנושא זה הפערים בין הבנים לבנות גדולים יותר באוכלוסיה הערבית בהשוואה ליהודית. דפוס ממצאים זה דומה מאוד לזה שהתקבל במחקרי האלימות הארציים שערכו בנבנישתי ועמיתיו. (בנבנישתי, חורי-כסאברי ואסטור, 2005; Benbenishty & Astor, 2005; Springer & Padgett, 2000).

הבנים זוכים לפחות **תמיכה** מהבנות (ראה ממצאים דומים אצל Jing & Donald, 2007). קיימת גם שונות בין המינים במידת הפנייה למקורות העזרה השונים. הבנות משתפות יותר מהבנים את אמותיהן, חברותיהן, אחיהן ואחיותיהן. הבנים, לעומת זאת, משתפים יותר מהבנות ילדים מהכיתה ואת הגורמים השונים בבית הספר- המנהל, המחנכת ומורים או דמויות אחרות בבית הספר, המנהל והיועצת או הפסיכולוגית. בעוד הפנייה הרבה יותר של בנות לאמותיהן וכן השונות בין המינים במקורות העזרה השונים אליהם פונים המתבגרים נמצאה גם במחקרו של שרר (Sherer, 2007), הרי שבמחקרו נמצא כי **הבנות** הן אלה שפונות יותר לתמיכה פורמאלית כמו יועצת, פסיכולוגית או עובדת/סוציאלי/ת ואילו במחקר הנוכחי נמצא כי הבנים הם אלה הפונים יותר למקורות עזרה פורמאליים בבית הספר. ייתכן שההסבר לממצאים אלה נעוץ בעובדה שהקשיים המרכזיים של הבנים- שימוש באלימות ובחומרים מתגלים או באים לידי ביטוי רב יותר במסגרת הבית-ספרית.

בניגוד לשימוש בחומרים ולמעורבות באלימות בו הפער בין הבנים לבנות היה גדול יותר במגזר הערבי, הרי הפער בין הבנים לבנות (לטובת הבנות) במידת התמיכה לה זוכים גדול יותר דווקא במגזר היהודי. בשאר גורמי החוסן- שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה לא נמצאו הבדלים בין המינים. ניתן לומר כי השלכות החשיפה לאירועי דחק שונות אצל בנים ובנות וכי בנים ערבים מבטאים את מצוקתם בצורה של התנהגויות מוחצנות הרבה יותר משאר הקבוצות.

בהתאם להשערות המחקר ובדומה לממצאי מחקר קודמים (רהב ואח' 2001; Neumark et al., 2001; Schiff, 2006) דתיות מהווה גורם חוסן מפני **שימוש באלכוהול**. למשל, 30.7% מהדתיים בהשוואה ל 39.1% מהתלמידים החילוניים דיווחו על שתיית משקה חריף לפחות פעם בחודש. תלמידים דתיים גם שותים פחות מנות משקה מתלמידים חילוניים ומדווחים על תכיפות נמוכה יותר של שיכרות מאשר עמיתיהם החילוניים. עם זאת, בניגוד להשערות המחקר דתיות אינה מהווה גורם חוסן מפני **שימוש בחומרים פסיכו אקטיביים אחרים** (כגון שימוש בקנאביס או אקסטזי) שכן לא נמצאו הבדלים בין דתיים לחילוניים בשימוש בחומרים אלה.

התלמידים הדתיים גם מדווחים על מידה נמוכה יותר של **קורבנות** (אך לא מעורבות) **לאלימות מתונה** מאשר החילוניים. דתיות גם מהווה, כפי הנראה משאב לקבלת תמיכה חברתית ולתחושת תקווה רבה יותר. שכן התלמידים הדתיים משתפים בקשייהם גורמים רבים יותר מהתלמידים החילוניים וגם מדווחים על מידה רבה יותר של תמיכה בה זוכים. הפער בולט הן בתמיכה שהם מקבלים מהמשפחה והן בזו שהם מקבלים מצוות בית הספר. תחושת התקווה של התלמידים הדתיים גם היא גבוהה יותר מזו של התלמידים החילוניים.

באשר לגורמי החוסן הנוספים כמו תמיכה חברתית, תמיכת בית הספר, שביעות רצון מהחיים ותחושת תקווה נראה כי שביעות רצון מהחיים היוותה גורם חוסן משמעותי מפני סימפטומים פוסט טראומטיים ושימוש בחומרים ואילו תמיכת בית הספר היוותה גורם חוסן מפני מעורבות באלימות ושימוש בחומרים. בניגוד למחקרים ולסקירות קודמים המתייחסים לתחושת תקווה כגורם חוסן (Norris & Hagen, Myers, & Mackintosh, 2005; Ciarrochi, Heaven, & Davies, 2007; Stevens, 2007) תקווה וכן תמיכה חברתית ממקורות שונים לא היוו גורמי חוסן מפני מצוקה נפשית, שימוש בחומרים ובאלימות.

אחת ממטרות המחקר המרכזיות הייתה לבחון מה התרומה של גורמי הדחק של חשיפה לאירועי חיים שליליים, עוני וחשיפה לאירועים ביטחוניים לפוסט טראומה ולהתנהגויות סיכון של שימוש בחומרים ומעורבות באלימות. כאן מצאנו הבדלים ניכרים בין מתבגרים יהודים לערבים. אצל היהודים התרומה הרבה ביותר למצוקה הנפשית של המתבגרים ולהתנהגויות סיכון שלהם הייתה של עוני. העוני הסביר כ-3% משונות השימוש באלכוהול ובאלימות מתונה וחמורה, 5% של הסימפטומים הפוסט טראומטיים ו-7% של השימוש בסמים. הקשר החזק ביותר בין אירועי הדחק השונים לבין מצבם של המתבגרים- היה הקשר לסימפטומים פוסט-טראומטיים. חשיפה לאירועים ביטחוניים כמו טרור או מלחמה הייתה קשורה במידה מועטה בלבד לשימוש בחומרים ולמעורבות באלימות.

אצל הערבים- התרומה של אירועי חיים שליליים ושל אירועים ביטחוניים למצוקה של המתבגרים ולמעורבות בהתנהגויות סיכון הרבה יותר גבוהה מאשר אצל היהודים. לעומת זאת, העוני בקרב אוכלוסייה זו מסביר אמנם אחוז גבוה יחסית של השונות בסימפטומים הפוסט טראומטיים (7%), אולם אחוז נמוך בהרבה של השונות בהתנהגויות סיכון (1% של השימוש באלכוהול ועד 4% של מעורבות באלימות חמורה). בדומה ליהודים, גם אצל הערבים אירועי דחק אלה הם מנבאים חזקים יותר של סימפטומים פוסט טראומטיים מאשר של מעורבות בהתנהגויות סיכון. יחד עם זאת, בולטת מאד באוכלוסייה זו התרומה של האירועים הביטחוניים להסבר התנהגויות הסיכון של המתבגרים. למשל, התרומה של החשיפה לאירועים ביטחוניים להסבר השונות בשימוש בסמים היא של 7%, להסבר השימוש באלימות מתונה היא 6% ובחמורה- 5%, בהשוואה לתרומה של 1-2% בקרב התלמידים היהודים.

לסיכום, המחקר הנוכחי בחן את הקשר בין אירועי חיים שליליים אוניברסאליים (כגון פרידה של ההורים, מוות במשפחה, פציעה או מחלה של המתבגר עצמו), חשיפה מתמשכת לאירועים ביטחוניים, וחיים בעוני ובמצוקה כלכלית לבין התנהגויות סיכון של שימוש בחומרים פסיכואקטיביים ומעורבות באלימות. כמו כן, המחקר בחן גורמי סיכון וחוסן לקשר זה. ממצאי המחקר מצביעים על חשיפה של אחוז לא מבוטל של מתבגרים לאירועי הדחק השונים שנבחנו, על קבוצות הנמצאות בסיכון רב יותר- בעיקר תלמידים ערבים וילידי חבר העמים ועל קשרים בין אירועי הדחק לבין מצוקות נפשיות ומעורבות בהתנהגויות סיכון. הוא גם מצביע על גורמי חוסן- בעיקר שביעות רצון מהחיים ותמיכת בית הספר. המחקר הנוכחי לא מצא אישור לתפקיד החיובי של גורמי חוסן אחרים שנבחנו- תחושת תקווה ותמיכה ממקורות תמיכה שונים. הוא גם מצביע על כך שעל אף שהמודל התיאורטי

על פיו נבנה המחקר מסביר בחלקו את הקשר בין חשיפה של המתבגרים לאירועי דחק שונים לבין מצוקותיהם, הרי ההסבר הינו חלקי וכפי הנראה דרושות בדיקות של גורמי חוסן נוספים ואולי גם גורמי דחק נוספים על מנת להבין טוב יותר את הקשר בין חשיפה לגורמי דחק לבין מעורבות המתבגרים בהתנהגויות סיכון. המחקר גם נעשה בנקודת זמן אחת ועל כן אינו יכול בשום אופן להצביע על סיבתיות. הואיל והוא נעשה כעבור כשמונה חודשים מסיום מלחמת לבנון השנייה, אין הוא יכול לזהות את ההשלכות המיידיות של המלחמה על מצבם הנפשי והתנהגויות הסיכון של התלמידים. מהידוע עד כה ניתן לגזור מספר המלצות.

המלצות

- א. העוני באוכלוסיה היהודית היה קשור להתנהגויות סיכון ולסימפטומים פוסט טראומטיים גם לאחר בקרה על משתני הרקע ובדיקה של מספר משתני חוסן פוטנציאליים. על רקע העלייה בשנים האחרונות בשיעור הילדים החיים בעוני בישראל (המועצה הלאומית לשלום הילד, 2004) חשוב למקד את המאמצים למניעה ולטיפול במתבגרים בכל הקשור להתנהגויות סיכון באזורים מוכי עוני.
- ב. בדומה לממצאי מחקר קודמים בקרב ערביי ישראל (זומר, אור-חן ופלד-אברם, 2005; Hobfoll et al., 2008) ופלשתינאים תושבי השטחים (Lev-Wiesel, Al-Krenawi, & Sehwal, 2007; Thabet, Abed, & Vostanis, 2004), גם במחקר הנוכחי נמצא כי החשיפה לאירועים ביטחוניים אצל תלמידים ערבים קשורה למצוקה נפשית המתבטאת גם בהתנהגויות סיכון אף יותר מאשר באוכלוסיית התלמידים היהודיים. בעוד המצוקה של המתבגרים היהודיים עקב המצב הביטחוני מוצאת את ביטוייה בעיקר בקיומם של סימפטומים פוסט טראומטיים, הרי אצל התלמידים הערבים המצוקה מתבטאת עוד יותר במעורבות בהתנהגויות סיכון של שימוש בחומרים ואלימות. יש על כן למקד מאמצי מניעה וטיפול באוכלוסיה זו וכן לכלול בהתערבויות אלה מידע ותובנה על הקשר בין החשיפה למצב הביטחוני לבין המעורבות בהתנהגות סיכון.
- ג. אוכלוסיית ילידי חבר העמים נמצאת בסיכון לשימוש בחומרים ללא קשר לאירועים האוניברסאליים העוברים על החברה הישראלית כולה. על אף שתלמידים אלה בילו קרוב לודאי את מרבית שנות חייהם בישראל, הרי בין אם מסיבות תרבותיות ו/או סיבות הנעוצות בתנאי חיים קשים הם מהווים אוכלוסיית סיכון הראויה למשאבים נוספים ולתוכניות התערבויות ייחודיות.
- ד. הואיל והבנים והבנות מבטאים את מצוקותיהם בדרך שונה, יש לבנות את תוכניות המניעה בנושא מעורבות בהתנהגויות סיכון באופן דיפרנציאלי לבנים ולבנות. אצל הבנים חשוב להדגיש את חשיבות הפנייה לעזרה, כולל לצוות בית הספר ואת יכולת הצוות לתמוך בהם.

- ה. תמיכת בית הספר- בדומה לממצאי מחקרים קודמים אשר בחנו מעורבות באלימות בבתי ספר (Benbenishty & Astor, 2005), לתמיכת בית הספר נמצאה, במחקר הנוכחי, תרומה להסבר התנהגויות הסיכון של מעורבות באלימות ושימוש בחומרים פסיכואקטיביים. מכאן שלבית הספר תפקיד חשוב במניעה ובטיפול בנושא חשוב זה. העובדה שחלק גדול מהמתבגרים עדיין לא רואה את צוות בית הספר ככתובת בנושא זה מחייבת התארגנות אחרת של הצוות והכשרה מתאימה שלו.
- ו. שביעות רצון מהחיים- נמצאה כגורם חוסן הן בפני סימפטומים פוסט טראומטיים והן מפני שימוש בחומרים. יש על כן לכלול במסגרת תוכניות מניעה את ההיבט של הרווחה הנפשית ושביעות רצון מהחיים. כמו כן מדידת שביעות הרצון מהחיים יכולה לשמש כאמצעי לאיתור התלמידים הנמצאים בסיכון לשימוש בחומרים.
- ז. במסגרת הסקרים השוטפים של הרשות למלחמה בסמים מומלץ לכלול גם את גורמי הדחק שנבחנו- בעיקר חשיפה לעוני וחשיפה לאירועים ביטחוניים בהנחה פסימית שעוד יהיו כאלה. מדידה שוטפת תוכל לסייע בהבנת הקשרים בין החשיפה לאירועי הדחק לבין השימוש בטווח רחב יותר של חומרים ובתנאים סביבתיים משתנים.
- ח. מומלץ בסקרים אלה גם לכלול את נושא האלימות והתנהגויות סיכון נוספות הואיל וכפי שראינו במחקר הנוכחי שימוש בחומרים הינו רק אחד מהתנהגויות הסיכון וקיים דמיון בין הגורמים המסבירים את המעורבות בכל אחת מהתנהגויות סיכון אלה.

רשימת מקורות

- אדלשטיין, א. ובר-המבורגר, ר. (2007). שימוש בחומרים פסיכואקטיביים ועבריינות נילוות בקרב בני נוער יוצאי חבר העמים. ירושלים: הרשות הלאומית למלחמה בסמים ואלכוהול.
- בנבנישתי, ר. (2003). אלימות במערכת החינוך בישראל: דו"ח מסכם. ירושלים: האוניברסיטה העברית: בית הספר לעבודה סוציאלית- קבוצת המחקר בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער.
- בנבנישתי, ר., זעירא, ע., ואסטור, ר. א. (2000). אלימות במערכת החינוך בישראל: דו"ח מסכם. ירושלים: האוניברסיטה העברית: בית הספר לעבודה סוציאלית.
- בנבנישתי, ר., חורי-כסאברי, מ., ואסטור, ר. א. (2005). אלימות במערכת החינוך 2005. ירושלים: האוניברסיטה העברית: בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית קבוצת המחקר- בריאות נפש ורווחה של ילדים.
- בר-המבורגר, ר., אזרחי, ד. רוזינר, א. ושטיינברג, י. (2006). השימוש בחומרים פסיכואקטיביים בקרב תושבי מדינת ישראל 2005: מחקר אפידמיולוגי מס 6. ירושלים: הרשות הלאומית למלחמה בסמים.
- ברנע, צ. (1995). השימוש לרעה באלכוהול ובסמים בשנות האלפיים - השלכות רלבנטיות להכשרת עובדים סוציאליים. חברה ורווחה, ט"ו(2-3), 167-181.
- המועצה הלאומית לשלום הילד (2004). ילדים בישראל: שנתון סטטיסטי. ירושלים: המועצה הלאומית לשלום הילד בסיוע אשלים.
- הראל, י., אלנבוגן-פרנקוביץ, ש., מולכו, מ., אבו-עסבה, ח., וחביב, ג. (2002). נוער בישראל: ג'וינט מכון ברוקדייל.
- זומר, א., אור-חן, ק., ופלד-אברם, מ. (2005). כשעמי נלחם במדינת: חשיפה לטרור, מצוקה והתמודדות בקרב ערביי מדינת ישראל. בתוך, א. זומר וא. בלייך (עורכים), בריאות הנפש בצל הטרור: הניסיון הישראלי (ע"מ 111-129). תל-אביב: רמות- אוניברסיטת תל-אביב.
- חיים-צוויג. (בשיפוט). השלכות של חשיפה לטרור על בריאותם הנפשית של מתבגרים. עבודת דוקטור. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- סטר, מ., כפיר, ד., סבר, ר., אדלר, ח. ורגב, ח. (1994). חקר סוגיות נבחרות בתחום קליטת תלמידים עולים בבתי ספר יסודיים ועל יסודיים בישראל. ירושלים: האוניברסיטה העברית, המכון לחקר הטיפוח בחינוך.
- לאופר, א. וסולומון, ז. (2006). האם מתבגרים ומתבגרות ישראלים מגיבים באופן שונה לפיגועי טרור? בחינת החשיפה לטרור, תסמינים פוסט-טראומתיים ושימוש במשאבים חברתיים. חברה ורווחה, כ"ו, 479-501.
- מירסקי, י., ופראוור, ל. (1992). לעלות כמתבגר להתבגר כעולה. נוער עולה מבריה"מ (לשעבר) בישראל. ירושלים: אלכא ומכון ון ליר.
- ניראל, ר., זלצמן, פ. (1999). מבנה מדגם ומשקלות הדגימה במחקר" אלימות במערכת החינוך". ירושלים: האוניברסיטה העברית: המחלקה לסטטיסטיקה-המעבדה לסטטיסטיקה יישומית.

רהב, ג., טייכמן, מ., ורוזנבלום, י. (2001). השימוש בחומרים פסיכואקטיביים בקרב תושבי מדינת-ישראל 2001: מחקר אפידמיולוגי חמישי V. ירושלים: הרשות למלחמה בסמים.

- Baider, L., Russak, S. M., Perry, S., Kash, K., Gronert, M., Fox, B., et al. (1999). The role of religious and spiritual beliefs in coping with malignant melanoma: An Israeli sample. *Psycho-oncology*, 8(1), 27-35.
- Barrera, M. (1988). Models of social support and life stress: Beyond the buffering hypothesis. In L. H. Cohen (Ed.), *Life events and psychological functioning: Theoretical and methodological issues*. Newbury Park: Sage Publications.
- Ben-Ari, A., & Gil, S. (2004). Well-being among minority students: The role of perceived social support. *Journal of Social Work*, 4(2), 215-225.
- Ben-David, A. (1996). Cross-cultural differences between Russian immigrants and Israeli college students: the effect of the family on the sense of coherence. *Israel Journal of Psychiatry Related Science*, 33, 13-20.
- Benbenishty, R., & Astor, R. A. (2005). *School violence in context: Culture, neighborhood, family, school, and gender*. London: Oxford University Press.
- Berry, J. (1992). Acculturation and adaptation in a new society. *International Migration Quarterly Review*, 30, 69-85.
- Bleich, A., Gelkopf, M., Melamed, Y., & Solomon, Z. (2007). Mental health and resiliency following 44 months of terrorism: A survey of an Israeli national representative sample. In B. Trappler (Ed.), *Modern terrorism and psychological trauma* (pp. 113-135). New York, NY: Gordian Knot Books/Richard Altschuler & Associates.
- Bolland, J. M. (2003). Hopelessness and risk behavior among adolescents living in high-poverty inner-city neighborhoods. *Journal of Adolescence*, 26, 145-158.
- Bolland, J. M., McCallum, D. M., Lian, B., Bailey, C. J., & Rowan, P. (2001). Hopelessness and violence among inner city youths. *Maternal and Child Health Journal*, 5, 237-244.
- Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience - Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59 (1): 20-28.
- Brody, E. (1994). The mental health and wellbeing of refugees: Issues and directions. In F. Marsella, T. Bornemann, S. Ekblad & J. Orley (Eds.), *Amidst peril and pain: The mental health and wellbeing of the World's refugees* (pp. 57-68). Washington, DC: American Psychological Association.

- Cauce, A., Felner, R.D., & Primavera, J. (1982). Social support in high-risk adolescents: Structural components and adaptive impact. *American Journal of Community Psychology, 10*, 417-428.
- Cerbone, F. G., & Larison, C. L. (2000). A bibliographic essay: The relationship between stress and substance use. *Substance Use and Misuse, 35*(5), 757-786.
- Children in Israel: Statistical abstract. (2004). Jerusalem: National Council for the Child.
- Ciarrochi, J., Heaven, P. C. L., & Davies, F. (2007). The impact of hope, self-esteem, and attributional style on adolescents' school grades and emotional well-being: A longitudinal study. *Journal of Research in Personality, 41*, 1161-1178.
- Cunningham, E. G., Brandon, C. M., & Frydenberg, E. (2002). Enhancing coping resources in early adolescence through a school-based program teaching thinking skills. *Anxiety, Stress, and Coping: An International Journal, 15*(4), 369-381.
- De-Graaf, R., Bijl, R. V., Ten-Have, M., Beekman, A. T. F., & Vollebergh, W. A. M. (2004). Pathways to comorbidity: The transition of pure mood, anxiety and substance use disorders into comorbid conditions in a longitudinal population-based study. *Journal of Affective Disorders, 82*(3), 461-467.
- Dryfoos, J. (1990). *Adolescents at risk: Prevalence and prevention*. Oxford: Oxford University Press.
- Duncan, G. J., & Brooks-Gunn, J. (Eds.). (1997). *Consequences of growing up poor*. New York: Russell Sage Foundation.
- Durant, R. H., Cadenhead, C., Pendergrast, R. A., Slavens, G., & Linder, C. W. (1994). Factors associated with the use of violence among urban black adolescents. *American Journal of Public Health, 84*, 612-617.
- Durant, R. H., Getts, A., Cadenhead, C., Emans, S. J., & Woods, E. R. (1995). Exposure to violence and victimization and depression, hopelessness, and purpose in life among adolescents living in and around public housing. *Developmental and Behavioral Pediatrics, 16*, 233-237.
- Durant, R. H., Pendergrast, R. A., & Cadenhead, C. (1994). Exposure to Violence and Victimization and Fighting Behavior by Urban Black-Adolescents. *Journal of Adolescent Health, 15*(4), 311-318.
- Durakovic-Belko, E., Kulenovic, A., & Dapic, R. (2003). Determinants of posttraumatic adjustment in adolescents from Sarajevo who experienced war. *Journal of Clinical Psychology, 59*, 27-40.

- Eamon, M. K. (2002). Influences and mediators of the effect of poverty on young adolescent depressive symptoms. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(3), 231-242.
- Eamon, M. K., & Mulder, C. (2005). Predicting antisocial behavior among Latino young adolescents: An ecological systems analysis. *American Journal of Orthopsychiatry*, 75(1), 117-127.
- Edwards, J. R., & Lambert, L. S. (2005). Methods for Integrating Moderation and Mediation: An Analytical Framework Using Moderated Path Analysis. Unpublished manuscript, University of North Carolina.
- El-Shikh, H., Fahmy, E., Michael, V. S., & Moselhy, H. F. A. (2004). Life events and addiction: A review of literature. *European Journal of Psychiatry*, 18(3), 163-170.
- Figley, C.R. (1986). Traumatic stress: The role of the of the family and social support system. In: C.R. Figley (Ed.), *Trauma and its wake* (Vol.2). NY: Brunner & Mazel.
- Ford, J. (2002). Traumatic Events Screening Inventory – Parent Report Revised (TESI). Unpublished Manuscript. University of Connecticut.
- Franko, D. L., Striegel-Moore, R. H., Brown, K. M., Barton, B. A., McMahon, R. P., Schreiber, G. B., et al. (2004). Expanding our understanding of the relationship between negative life events and depressive symptoms in black and white adolescent girls. *Psychological Medicine*, 34, 1319-1330.
- Furlong, M. J., Whipple, A. D., Jean, G., Simental, J., Soliz, A., & Punthuna, S. (2003). Multiple contexts of school engagement: Moving toward a unifying framework for educational research and practice. *The California School Psychologist*, 8, 99-113.
- Gal, J. (1997). Issues of poverty among Israeli adolescents. In J. Gal (Ed.), *Poverty among Israeli adolescents: Multidesicplinary pproache* (pp. 1-17):(National Council for the Child: Center for research and Policy Making (Hebrew).
- Getz, G. J., & Bray, J. H. (2005). Predicting heavy alcohol use among adolescents. *American Journal of Orthopsychiatry*, 75(1), 102-116.
- Goodenow, C. (1993). Classroom belonging among early adolescent students: Relationships to motivation and achievement. *Journal of Early Adolescence*, 13, 21-43.
- Gorman-Smith, D., & Tolan, P. (1998). The role of exposure to community violence and developmental problems among inner-city youth. *Development and Psychopathology*, 10(1), 101-116.

- Grant, K. E., McCormick, A., Poindexter, L., Simpkins, T., Janda, C. M., Thomas, K. J., et al. (2005). Exposure to violence and parenting as mediators between poverty and psychological symptoms in urban African American adolescents. *Journal of Adolescence, 28*, 507-521.
- Guo, J., Hawkins, J. D., Hill, K. G., & Abbot, R. D. (2001). Childhood and Adolescents predictors of alcohol abuse and dependence in young adulthood. *Journal of Studies on Alcohol, 62*, 754-76.2
- Gyamfi, P. (2004). Children with serious emotional disturbance: the impact of poverty and receipt of public assistance on behavior, functioning, and service use. *Children and Youth Service Review, 26*, 1129-1139.
- Hagen, K. A., Myers, B. J., & Mackintosh, V. H. (2005). Hope, social support, and behavioral problems in at-risk children. *American Journal of Orthopsychiatry, 75*(2), 211-219.
- Hasin, D., Aharonovich, E., Liu, X., Mamman, Z., Matseoane, K., Carr, L., G, et al. (2002). Alcohol dependence symptoms and alcohol dehydrogenase 2 polymorphism: Israeli Ashkenazis, Sephardics, and recent Russian immigrants. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research, 26*(9), 1315-1321.
- Hasin, D., Rahav, G., Meydan, J., & Neumark, Y. (1998). The drinking of earlier and more recent Russian immigrants to Israel: Comparison to other Israelis. *Journal of Substance Abuse, 10*, 341-353.
- Hair, E. C., Moore, K. A., Garrett, S. B., Ling, T., & Cleveland, K. (2008). The continued importance of quality parent-adolescent relationships during late adolescence. *Journal of Research on Adolescents, 18*(1), 187-200.
- Haranin, E. C., Huebner, S. E., & Suldo, S. M. (2007). Predictive and incremental validity of global and domain-based adolescent life satisfaction reports. *Journal of Psychoeducational Assessment, 25*(2), 127-138.
- Hawkins, J., Catalano, R. F., & Miller, J. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: Implications for substance abuse prevention. *Psychological Bulletin, 112*, 64-105.
- Health behaviors in school-aged children- A WHO cross-national survey (HBSC): Research protocol for the 1997-98 study. (1997). Edinburgh: World Health Organization (WHO), Regional Office of Europe, University of Edinburgh.

- Herman-Stahl, M. A., Stemmler, M., & Petersen, A. C. (1995). Approach and avoidant coping: Implications for adolescent mental health. *Journal of Youth and Adolescence, 24*(6), 649-665.
- Hobfoll, S. E., Canetti-Nisim, D., Johnson, R. J., Palmieri, P. A., Varley, J. D., & Galea, S. (2008). The association of exposure, risk, and resiliency factors with PTSD among Jews and Arabs exposed to repeated acts of terrorism in Israel. *Journal of Traumatic Stress, 21*(1), 9-21.
- Horowitz, M., Wilner, M., & Alvarez, W. (1979). Impact of Event Scale: A measure of subjective stress. *Psychosomatic Medicine, 41*, 209-218.
- Horton, T. V., & Wallander, J. L. (2001). Hope and social support as resilience factors against psychological distress of mothers who care for children with chronic physical conditions. *Rehabilitation Psychology, 46*, 382-399.
- Howes, C. (1999). Attachment relationships in the context of multiple caregivers. In R. Cassidy & P. Shaver (Eds.), *Handbook of Attachment*. New York: The Guilford Press.
- Huebner, S. E. (1991). Further validation of the Students' Life Satisfaction Scale: The independence of satisfaction and affect ratings. *Journal of Psychoeducational Assessment, 9*(4), 363-368.
- Huebner, E. S. (1994). Preliminary development and validation of a Multidimensional Life satisfaction Scale for Children. *Psychological Assessment, 6* (2), 149-158.
- Huebner, E. S., Gilman, R., & Laughlin, J. E. (1999). A multimethod investigation of the multidimensionality of children's well-being reports: Discriminant validity of life satisfaction and self-esteem. *Social Indicators Research, 46*(1), 1-22.
- Huebner, S. E., Suldo, S. M., Valois, R. F., & Drane, W. (2006). The Brief Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale: Sex, race, and grade effects for applications with middle school students. *Applied Research in Quality of Life, 1*, 211-216.
- Isralowitz, R. E. (2001). Toward an understanding of Russian speaking heroin addicts and drug treatment services in Israel. *Journal of Social Work Practice in the Addictions, 1*(2), 33-44.
- Isralowitz, R. E., & Bar-Hamburger, R. (2002). Immigrant and native-born female heroin addicts in Israel. *Journal of Psychoactive Drugs, 34*(1), 97-103.
- Isralowitz, R., & Rawson, R. (2006). Gender differences in prevalence of drug use among high risk adolescents in Israel. *Addictive Behaviors, 31*, 355-358.
- Israel Defense Forces. (2004). Total number of terrorist Attacks in the West Bank, Gaza Strip and homefront since September 2000.

<http://www1.idf.il/dover/site/mainpage.asp?sl=EN&id=22&docid=16703>

- Jackson, Y., & Frick, P. J. (1998). Negative life events and adjustment of school-age children: Testing protective models. *Journal of Clinical Child Psychology, 27*(4), 370-380.
- Jing, S., & Donald, S. (2007). Age and gender effects on resilience in children and adolescents. *The International Journal of Mental Health Promotion, 9*(4), 16-25.
- Khan, S., Murray, R. P., & Barnes, G. E. (2002). A structural equation model of the effect of poverty and unemployment on alcohol abuse. *Addictive Behaviors, 27*, 405-423.
- Khoury-Kassabri, M., Benbenishty, R., & Astor, R. A. (2005). The effects of school climate, socioeconomic, and cultural factors on school victimization in Israel. *Social Work Research, 29*(3), 165-180.
- Khoury-Kassabri, M., Benbenishty, R., Astor, R. A., & Zeira, A. (2004). The contribution of community, family, and school variables to student victimization. *American Journal of Community Psychology, 34*(3-4), 187-204.
- Krumer-Nevo, M. (2005). 'I got married to get free of home': Young women living in poverty in Israel. *Qualitative Social Work, 4*(1), 51-73.
- La Greca, A. M., Silverman, W. K., Vernberg, E. M., & Prinstein, M. J. (1996). Symptoms of posttraumatic stress in children after Hurricane Andrew: A prospective study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 64*, 712-723.
- Lerner, R. M & Galambos, N. L. (1998). Adolescent development: Challenges and opportunities for research, programs, and policies. *Annual Review of Psychology, 49*, 413-446.
- Lev-Wiesel, R., Al-Krenawi, A., & Sehwill, M. A. (2007). Psychological symptomatology among Palestinian male and female adolescents living under political violence 2004-2005. *Community Mental Health Journal, 43*(1), 49-56.
- Lewin, A. C., & Stier, H. (2002). Who benefits the most? The unequal allocation of transfers in the Israeli Welfare State. *Social Science Quarterly, 83*(2), 488-503.
- Libbey, H. P. (2004). Title: Measuring student relationships to school: Attachment, bonding, connectedness, and engagement. *Journal of School Health, 74*(7), 274-283.
- Lorion, R. P., & Saltzman, W. (1993). Children's exposure to community violence: Following a path from concern to research to action. *Psychiatry, 56*, 55-65.

- Mayer, S. (1997). What money can't buy: *The effect of parental income on children's outcomes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- McKay, M. M., Lynn, C. J., & Bannon, W. M. (2005). Understanding inner city child mental health need and trauma exposure: Implications for preparing urban service providers. *American Journal of Orthopsychiatry*, 75(2), 201-210.
- Merrick, J., & Morad, M. (2001). Trends and milestones in adolescence: Poverty and children in Israel. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 13(3), 253-256.
- Miller, L. S., Wasserman, G. A., Neugebauer, R., Gorman-Smith, D., & Kamboukos, D. (1999). Witnessed community violence and antisocial behavior in high-risk, urban boys. *Journal of Clinical Child Psychology*, 28(1), 2-11.
- Mirsky, J., Baron-Draiman, Y., & Kedem, P. (2002). Social support and psychological distress among young immigrants from the Former Soviet Union in Israel. *International Social Work*, 45(1), 83-97.
- Mirsky, J., Slonim-Nevo, V., & Rubinstein, L. (2007). Psychological wellness and distress among recent immigrants: A four-year longitudinal study in Israel and Germany. *International Migration*, 45(1), 151-175.
- Mischel, W. (2004). Toward an integrative science of the person. *Annual Review of Psychology*, 55, 1-22.
- Molcho, M., Harel, Y., & Lache, D. O. (2004). Substance use and youth violence. A study among 6th to 10th grade Israeli school children. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 16(3), 239-251.
- Moody, J., & Bearman, P. S. (1998). Shaping school climate: School context, adolescent social networks and attachment to school. Unpublished manuscript.
- Morrison, G. M., Robertson, L., Laurie, B., & Kelly, J. (2002). Adolescent children of alcoholics: Vulnerable or resilient? *Journal of the American Psychiatric Nurse Association*, 8, 57-64.
- Neumark, Y. D., Rahav, G., & Jaffe, D. H. (2003). Socio-economic status and binge drinking in Israel. *Drug and Alcohol Dependence*, 69(1), 15-21.
- Neumark, Y. D., Rahav, G., Teichman, M., & Hasin, D. (2001). Alcohol drinking patterns among Jewish and Arab men and women in Israel. *Journal of Studies on Alcohol*, 62(4), 443-447.
- Norris, F. H., & Stevens, S. P. (2007). Community resilience and the principles of mass trauma intervention. *Psychiatry*, 70(4), 320-328.

- Pargament, K. I., Koenig, H. G., Tarakeshwar, N., & Hahn, J. (2001). Religious struggle as predictor of mortality among medically ill elderly patients: A 2-year longitudinal study. *Archives of Internal Medicine, 161*(15), 1881-1885.
- Pat-Horenczyk, R. (2005a). Post-Traumatic Distress in Israeli Adolescents Exposed to Ongoing Terrorism: Selected Findings from School-Based Screenings in Jerusalem and Nearby Settlements. In Y. Danieli, D. Brom & J. Sills (Eds.), *The Trauma of Terrorism . Sharing Knowledge and Shared Care, An International Handbook*. Binghamton, New York: Haworth Press.
- Pat-Horenczyk, R. (2005b). Post-Traumatic Distress in Israeli Adolescents Exposed to Ongoing Terrorism: Selected Findings from School-Based Screenings in Jerusalem and Nearby Settlements. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma, 9*(3/4), 335-347.
- Pat-Horenczyk, R., Abramovitz, R., Brom, D., Horwitz, S., Baum, N., Doppelt, O., et al. (2003). *Screening for PTSD in adolescents exposed to ongoing terror in the Jerusalem area*. Jerusalem: The Israel Center for the Treatment of Psychotrauma and the UJA Federation of New York.
- Pat-Horenczyk, R., Abramovitz, R., Doppelt, O., Brom, D., Daie, A., & Chemtob, C. M. (in press). Exposure to ongoing terrorism, posttraumatic distress, and functional impairment in adolescents in Israel.
- Pumariega, A. J., Johnson, P. N., Sheridan, D., & Cuffe, S. P. (1996). The influence of race and gender on depressive and substance abuse symptoms in high-risk adolescents. *Cultural Diversity and Mental Health, 2*(2), 115-123.
- Rahav, G., Hasin, D., & Paykin, A. (1999). Drinking patterns of recent Russian immigrants and other Israelis: 1995 national survey results. *American Journal of Public Health, 89*, 1212-1216.
- Resnick, M. D., Bearman, P. S., Blum, R. W., Bauman, K. E., Harris, K. M., Jones, J., et al. (1997). Protecting adolescents from harm: Findings from the National Longitudinal Study of Adolescents Health. *JAMA-Journal of the American Medical Association, 278*, 823-832.
- Rivara, F. P., & Widom, C. S. (1990). Childhood Victimization and Violent Offending. *Violence and Victims, 5*, 19-35.
- Roosa, M. W., Deng, S., Ryu, E., Burrell, G. L., Tein, J. Y., Jones, S., et al. (2005). Family and child characteristics linking neighborhood context and child externalizing behavior. *Journal of Marriage and the Family, 67*(2), 515-529.

- Rotenberg, V., Kutsay, S., & Venger, A. (2000). The subjective estimation of integration into a new society and the level of distress. *Stress Medicine, 16*, 117-123.
- Rutter, M. (1983). *Stress, coping and development: Some issues and some questions*. In N. Garmezy & M. Rutter (Eds.), *Stress, coping and development in children* (pp. 1-42). New York: McGraw Hill.
- Ryan, A. M., & Patrick, H. (2001). The classroom social environment and changes in adolescents' motivation and engagement during middle school. *American Educational Research Journal, 38*, 437-460.
- Saadi, A. (1997). Poverty among Israeli Arab children: A question of citizenship. In J. Gal (Ed.), *Poverty among Israeli adolescents: Multidisciplinary approach* (pp. 29-38): National Council for the Child: Center for research and Policy Making (Hebrew).
- Sagy, S., Orr, E., & Bar-On, D. (1999). Individualism and collectivism in Israeli society: Comparing religious and secular high-school students. *Human Relations, 52*(3), 327-348.
- Sampson, R. J. (1992). Family management and child development: Insight from social disorganization theory. In J. McCord (Ed.), *Advances in criminology theory: Facts, frameworks, and forecasts* (Vol. 3, pp. 63-93). New Brunswick, NJ: Transaction.
- Sandler, I. N., Wolchik, S. A., MacKinnon, D., Ayers, T. S., & Roosa, M. W. (1997). Developing linkages between theory and intervention in stress and coping processes. In S. A. Wolchik & I. N. Sandler (Eds.), *Handbook for children's coping: Linking theory and intervention* (pp. 3-40). New York: Plenum Press.
- Sandhu, D. S., Arora, M., & Sandhu, V. S. (2001). School violence: Risk factors, psychological correlates, prevention and intervention strategies. In D. S. Sandhu (Ed.), *Faces of violence: Risk factors, psychological correlates, prevention and intervention strategies* (pp. 45-71). Huntington, NY: Nova Science Publishers.
- Schiff, M., Rahav, G., & Teichman, M. (2005). Israel 2000: Immigration and gender differences in alcohol consumption. *American Journal on Addictions, 14*(3), 234-247.
- Schiff, M. (2006). Living in the Shadow of Terrorism: Psychological Distress and Alcohol Use Among Religious and Non-Religious Adolescents in Jerusalem. *Social Science and Medicine, 62*, 2301-2312.

- Schiff, M., Benbenishty, R., McKay, M. M., DeVoe, E. R., Liu, X., & Hasin, D. (2006). Exposure to terrorism and Israeli youth's psychological distress and alcohol use: An exploratory study. *American Journal on Addictions, 15* (3), 220-226.
- Schiff, M., Haim-Zweig, H., Benbenishty, R., & Hasin, D. (in press). Exposure to terrorism and Israeli youth's cigarettes, alcohol and cannabis use. *American Journal of Public Health*.
- Schiff, M., & Tatar, M. (2003). Significant Teachers as Perceived by Preadolescents: Do Boys and Girls Perceive Them Alike? *The Journal of Educational Research, 96*(5), 269-276.
- Seidman, E., Allen, J.L., Mitchell, C., Feinman, J., Yoshikawa, H., Comtois, K.A. et al., (1995). Development and validation of adolescent perceived microsystem scales: Social support, daily hassles, and involvement. *American Journal of Community Psychology, 23*, 355-388.
- Shamai, M. (1999). Experiencing and coping with stress of political uncertainty: Gender differences among mental health professionals. *Families in Society-the Journal of Contemporary Human Services, 80*(1), 41-50.
- Sherer, M. (2007). Advice and help-seeking intentions among youth in Israel: Ethnic and gender differences. *Journal of Sociology and Social Welfare, 34*(3), 53-76.
- Shoal, G. D., & Giancola, P. R. (2001). Cognition, negative affectivity and substance use in adolescent boys with and without a family history of a substance use disorder. *Journal of Studies on Alcohol, 62*, 675-686.
- Slone, M., & Hallis, D. (1999). The impact of political life events on children's psychological adjustment. *Anxiety Stress and Coping, 12*(1), 1-21.
- Snyder, C. R., Hoza, B., Pelham, W. E., Rapoff, M., Ware, L., Danovsky, M., et al. (1997). The development and validation of the Children's Hope Scale. *Journal of Pediatric Psychology, 22*(3), 399-421.
- Snyder, C. R., Lopez, S. J., Shorey, H. S., Rand, K. L., & Feldman, D. B. (2003). Hope theory, measurements, and applications to school psychology. *School Psychology Quarterly, 18*(2), 122-139.
- Springer, C., & Padgett, D. K. (2000). Gender differences in young adolescents' exposure to violence and rates of PTSD symptomatology. *American Journal of Orthopsychiatry, 70*(3), 370-379.
- Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of Research on Adolescents, 11*, 1-19..

- Suldo, S. M., & Huebner, S. E. (2004). Does life satisfaction moderate the effects of stressful life events on psychopathological behavior during adolescence? *School Psychology Quarterly, 19*(2), 93-105.
- Thabet, A. A. M., Abed, Y., & Vostanis, P. (2004). Comorbidity of PTSD and depression among refugee children during war conflict. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*(3), 533-542.
- Vlahov, D., Galea, S., J., A., Resnick, H., & Klipatrick, D. (2004). Sustained increased consumption of cigarettes, alcohol, and marijuana among Manhattan residents after September 11 2001. *American Journal of Public Health, 94*(2), 253-254.
- Wadsworth, M. E., Raviv, T., Compas, B. E., & Connor-Smith, J. K. (2005). Parent and adolescent responses to poverty-related stress: Tests of mediated and moderated coping models. *Journal of Child and Family Studies, 14*(2), 283-298.
- Weiss, D. & Marmar, C. (1997). The Impact of Event Scale-Revised. In J. Wilson & T. Keane (Eds.), *Assessing psychological trauma and PTSD*. New York: Guilford.
- Wentzel, K. R. (1998). Social relationships and motivation in middle school: The role of perceived pedagogical caring. *Journal of Educational Psychology, 90*, 202-209.
- Wickrama, K. A. S., Noh, S., & Bryant, C. M. (2005). Racial differences in adolescent distress: Differential effects of the family and community for Blacks and Whites. *Journal of Community Psychology, 33*(3), 261-282.
- Windle, M., Mun, E. Y., & Windle, R. C. (2005). Adolescent to young adulthood heavy drinking trajectories and their prospective predictors. *Journal of Studies on Alcohol, 66*(3), 313-322.

נספחים

נספח א': שאלון המחקר בעברית והתפלגויות התשובות של כלל התלמידים

קוד בית ספר: קוד שאלון:

כיתה: ① י' 53.7% ② יא' 46.3% (N=4733).

מין התלמיד/ה: ① בן 45.5% ② בת 54.5% (N=4512).

ארץ לידה שלך (אוכלוסיה יהודית בלבד): ① ישראל 85.3% ② חבר העמים 9.1% ③ אחר 5.6% (N=2924).

אם לא נולדת בישראל, מתי עלית? (אוכלוסיה יהודית בלבד שלא נולדו בישראל)
① בחמש השנים האחרונות 8.8% ② בשש עד עשר השנים האחרונות 27.0% ③ לפני למעלה מעשר שנים 64.2% (N=456).

דת: (ערבי) ① מוסלמי 81.3% ② נוצרי 7.2% ③ דרוזי 10.8% ④ אחר 0.7% (N=1709).

האם אתה רואה את עצמך כ: (אוכלוסיה יהודית) ① חילוני 53.6% ② מסורתי 39.5% ③ דתי 6.3% ④ חרדי 0.6% (N=2939).

האם אתה נוהג לשמור על המסורת הדתית? (אוכלוסיה יהודית)
① אני בהחלט שומר על המסורת על כל דקדוקיה 3.0% ② אני שומר במידה רבה על המסורת 25.5% ③ אני שומר במקצת על המסורת 51.1% ④ אני לא שומר כלל, חופשי לגמרי 20.3% (N=2879).

האם אתה נוהג לשמור על המסורת הדתית? (אוכלוסיה ערבית)
① אני בהחלט שומר על המסורת על כל דקדוקיה 29.9% ② אני שומר במידה רבה על המסורת 32.3% ③ אני שומר במקצת על המסורת 34.2% ④ אני לא שומר כלל, חופשי לגמרי 3.6% (N=1656).

א. לפניך שאלות המתייחסות לעזרה שאת/ה מקבל מאנשים שונים. כאשר אתה משתף אחרים בבעיה אישית, עד כמה עוזרים לך האנשים הבאים?

לא משתף אותם בבעיה אישית	עוזרים ביותר	עוזרים במקצת	בכלל לא עוזרים	
5.6% ⑨	71.3% ③	20.9% ②	2.1% ①	1. החברים הטובים שלך
29.0% ⑨	15.4% ③	45.7% ②	9.9% ①	2. הילדים מהכיתה
13.2% ⑨	64.7% ③	17.8% ②	4.3% ①	3. אבא

8.6% ⑨	75.7% ③	13.3% ②	2.5% ①	4. אמא
15.0% ⑨	50.2% ③	27.6% ②	7.3% ①	5. אחים ואחיות
48.5% ⑨	6.2% ③	16.9% ②	28.4% ①	6. מנהל בית הספר
32.4% ⑨	19.4% ③	34.0% ②	14.3% ①	7. המחנך/כת
47.7% ⑨	12.1% ③	19.8% ②	20.4% ①	8. יועצת / פסיכולוגית
46.8% ⑨	5.8% ③	26.1% ②	21.3% ①	9. מורים או דמויות אחרות מצוות ביה"ס
38.3% ⑨	14.2% ③	31.0% ②	16.5% ①	10. אנשים אחרים

ב. האם ואם כן, כל כמה זמן קורה שאתם נמצאים בכל אחד מהמצבים הבאים?

קורה כל הזמן	קרה לעתים קרובות	קרה כמה פעמים	בכלל לא קרה	במשפחה שלנו:
④ 1.7%	③ 3.2%	② 14.1%	① 81.0%	1. לא היה לנו כסף לשלם כל מיני תשלומים (כמו חשמל, מים)
④ 2.1%	③ 4.0%	② 21.7%	① 72.2%	2. לא היה לנו מספיק כסף כדי לקנות בגדים חדשים/אופנתיים
④ 1.6%	③ 2.5%	② 7.9%	① 88.0%	3. לא היה לנו מספיק כסף לסוג האוכל שאני אוהב לאכול
④ 2.9%	③ 3.6%	② 21.6%	① 71.9%	4. לא היה לנו מספיק כסף ללכת לבלות במקומות שאני אוהב
④ 3.0%	③ 3.8%	② 23.2%	① 70.0%	5. לא היה לנו מספיק כסף לעשות דברים שאני אוהב לעשות
④ 2.3%	③ 4.0%	② 18.3%	① 75.4%	6. אין לנו מספיק כסף לדברים של כייף
④ 4.0%	③ 3.0%	② 8.9%	① 84.2%	7. אנחנו לא יכולים להרשות לעצמנו לגור בדירה יפה
④ 3.1%	③ 5.1%	② 27.4%	① 64.4%	8. אין לנו מספיק כסף לקנות דברים שהייתי רוצה לקנות

ג. האם אי פעם עבר עליך אחד מהאירועים הבאים? אם עבר עליך אירוע כזה, באיזה גיל זה היה?

אם זה קרה, באיזה גיל?*			האם זה קרה?		
מעל לגיל 12	בין גיל 6 ל-12	לפני גיל 6	כן	לא	
③	②	①	① 40.3%	① 59.7%	1. מחלה קשה של בן משפחה
③	②	①	① 43.7%	① 56.3%	2. מוות פתאומי או בלתי צפוי של קרוב משפחה
③	②	①	① 10.2%	① 89.8%	3. הוריקן נפרדו או התגרשו
③	②	①	① 5.7%	① 94.3%	4. היית קורבן לתקיפה/התעללות פיזית לא-מינית
③	②	①	① 5.2%	① 94.8%	5. עברת הטרדה/תקיפה/התעללות מינית
③	②	①	① 18.0%	① 82.0%	6. היית מעורב באירוע שסיכן את חיידך – תאונה/אסון טבע (כמו שריפה)
③	②	①	① 30.7%	① 69.3%	7. היית <u>עד</u> לתאונה, אסון טבע, או אירוע קשה אחר, שהייתה בהם סכנת חיים למישהו
③	②	①	① 19.3%	① 80.7%	8. היית <u>עד</u> לפציעה או מוות של אדם בתאונה, אסון טבע או באירוע אחר שאינו אירוע טרור
③	②	①	① 6.9%	① 93.1%	9. סבלת ממחלה קשה בה היה חשש לחיידך
③	②	①	① 8.7%	① 91.3%	10. עברת לגור מחוץ לבית- מרצונך או שלא מרצונך

* שיעור גדול של תלמידים לא הבין או דילג על שאלות הגיל, אולי בגלל שנשאלו באותה שורה שתי שאלות. לכן שאלות אלה הוצאו מהניתוח ולא נציין לגביהם התפלגויות.

ד. מיד תראה מספר משפטים המתארים הרגשות של ילדים. לצד המשפטים רשומות מספר תשובות אפשריות החל מ"בהחלט לא מסכים" ועד ל"מסכים בהחלט". אנחנו נבקש ממך לבחור את התשובה שנראית לך הכי מתאימה להרגשה שלך בשבועות האחרונים.

מסכים בהחלט	די מסכים	קצת מסכים	קצת לא מסכים	די לא מסכים	בהחלט לא מסכים	
⑥ 46.5%	⑤ 29.6%	④ 11.2%	③ 4.9%	② 3.5%	① 4.3%	1. יש לי חיים טובים
⑥ 42.7%	⑤ 29.8%	④ 12.2%	③ 5.7%	② 4.3%	① 5.3%	2. החיים שלי מתאימים לי

⑥ 24.8%	⑤ 24.6%	④ 22.4%	③ 11.9%	② 6.6%	① 9.8%	3. החיים שלי טובים יותר מאלה של רוב הילדים
⑥ 34.3%	⑤ 32.9%	④ 14.9%	③ 8.0%	② 5.0%	① 5.0%	4. יש לי מה שאני רוצה בחיים
⑥ 42.2%	⑤ 31.9%	④ 13.0%	③ 5.5%	② 3.6%	① 3.8%	5. החיים שלי מתנהלים בסדר
⑥ 21.1%	⑤ 18.4%	④ 19.7%	③ 10.1%	② 16.5%	① 14.2%	6. הייתי רוצה לשנות הרבה דברים בחיים שלי
⑥ 10.1%	⑤ 5.7%	④ 8.3%	③ 6.0%	② 13.3%	① 56.6%	7. הלוואי והיו לי חיים אחרים

ה. כעת נעבור לשאלות העוסקות בחוויות שלך עקב האירועים הביטחוניים במדינה. כשאנו שואלים על אירועים ביטחוניים אנחנו מתכוונים לפיגועי טרור (כמו מתאבדים, מטענים, יריות, חדירה לבתים), וגם לנפילות של טילים, קאסמים, קטיושות, פצצות של מרגמה, אזעקות וכד'.
אנו שואלים האם קרו לך אירועים מסוימים, ואם כן, מתי הם קרו.

אם זה קרה, מתי? (N נע בין 116 לגבי בית שנפגע מנפילה של טיל ל 1784 לגבי שריקה של נפילת טיל)			האם זה קרה?			
למעלה משנתיים	בין שנה לשנתיים	לפני פחות משנה	קרה יותר מפעם אחת	קרה פעם אחת	לא קרה אף פעם	
③ 18.4%	② 18.2%	① 63.4%	② 16.4%	① 19.8%	① 63.8%	1. היית בקרבת מקום לאירוע ביטחוני
③ 17.2%	② 15.9%	① 66.9%	② 8.8%	① 11.9%	① 79.3%	2. היית נוכח בעת אירוע בטחוני ולא נפגעת
③ 25.2%	② 25.9%	① 48.8%	② 1.0%	① 2.1%	① 96.9%	3. היית נוכח באירוע בטחוני ונפגעת
③ 26.7%	② 28.7%	① 44.6%	② 7.3%	① 12.3%	① 80.3%	4. ראית אנשים נפגעים (במציאות, לא בטלוויזיה) באירוע
③ 26.2%	② 23.5%	① 50.3%	② 10.7%	① 24.4%	① 64.9%	5. מישהו שאתה מכיר (לא מהמשפחה) היה נוכח בעת אירוע ולא נפגע
③ 37.6%	② 22.1%	① 40.3%	② 6.7%	① 20.4%	① 72.8%	6. מישהו שאתה מכיר (לא מהמשפחה) נפצע או נהרג בעת אירוע
③ 17.4%	② 26.7%	① 55.9%	② 5.7%	① 14.0%	① 80.3%	7. חבר שלך היה נוכח באירוע ולא נפגע
③ 25.8%	② 25.6%	① 48.7%	② 1.6%	① 5.1%	① 93.3%	8. חבר שלך נפצע או נהרג באירוע

③ 45.6%	② 23.4%	① 31.0%	② 2.0%	① 9.2%	① 88.9%	9. קרוב משפחה שלך נפצע באירוע בטחוני
③ 49.6%	② 24.5%	① 25.9%	② 1.1%	① 5.2%	① 93.7%	10. קרוב משפחה שלך נהרג באירוע בטחוני
③ 8.0%	② 7.6%	① 84.4%	② 26.2%	① 17.0%	① 56.9%	11. הרגשת את ההדף של פיצוץ, יריות, נפילת טיל קאסם, קטיושה או טיל אחר
③ 4.8%	② 7.4%	① 87.7%	② 34.2%	① 16.3%	① 49.5%	12. שמעת את השריקה של נפילת טיל קאסם, קטיושה, או טיל אחר
③ 9.8%	② 12.7%	① 77.5%	② 10.5%	① 17.3%	① 72.2%	13. הבית או רכוש אחר (רכב, חנות וכו') של מישהו שאתה מכיר נפגע באירוע בטחוני
③ 21.4%	② 18.9%	① 59.7%	② 1.1%	① 2.4%	① 96.5%	14. הבית שלכם נפגע מנפילה של טיל

האם עקב אירועים ביטחוניים (מלחמה, קאסמים, מרגמות) היית במקלט או במרחב מוגן? (N=4630)

① לא 67.7% ② כן, פעם בשבוע או לעתים רחוקות יותר 7.3% ③ כן, פעם בכמה ימים
 ④ 4.0% כן, פעם אחת ביום 3.7% ⑤ כן, פעמיים שלוש ביום 6.8% ⑥ כן, לפחות ארבע פעמים ביום 10.4%

האם עקב אירועים ביטחוניים (מלחמה, קאסמים, מרגמות) ישנת במקלט או במרחב מוגן? (N=262)

① לא 67.2% ② כן 32.8%, כמה ימים בערך? (N=90) ① יום-יומיים 23.5% ② 3-4 ימים 18.6% ③ יותר מארבעה ימים 58.0%

האם היית במקלט או במרחב מוגן עם משפחות אחרות? (N=692)

① לא הייתי במקלט/מרחב מוגן 42.0% ② היינו רק המשפחה שלנו 26.0% ③ היו במקלט עוד משפחות 31.9%

האם יש לך מקלט בבית? (לאוכלוסייה הערבית בלבד) (N=1709)

① לא 46.9% ② כן 53.2%

האם עקב אירועים ביטחוניים (מלחמה, קאסמים, מרגמות) עזבתם לזמן מה את הבית שלכם? (N=4638)

① לא חוויתי אירועים כאלה 70.0% ② חוויתי אירועים ביטחוניים, ולא עזבנו את הבית 19.1%
 ③ עזבנו את הבית עקב אירועים ביטחוניים 10.9%

השאלות הבאות הן רק עבור משיבים שעזבו את הבית עקב אירועים ביטחוניים

אם עזבתם את הבית לכמה ימים זה היה בסך הכל? (N=479)

- ① יום-יומיים 6.9% ② שלושה – ארבעה ימים 21.4% ③ כשבוע 64.2% ④ בין שבוע לשבועיים 0.5% ⑤ יותר משבועיים 7.0%

האם עזבת לבד או עם המשפחה? (N=240)

- ① עם כל המשפחה 24.5% ② עם בן משפחה 20.9% ③ לבד 23.9% ④ עזבתי את הבית עקב אירועים ביטחוניים גם לבד וגם עם המשפחה, בתקופות שונות 30.7%

בכמה מקומות גרת? (N=320)

- ① כל הזמן באותו מקום 49.5% ② עברתי מספר מקומות 50.5%
(כמה מקומות עברת? ① מקום אחד 43.2% ② שניים 56.1% ③ שלושה 0.6% ④ 0% יותר) (N=357)

היכן גרת? (N=348)

- ① גרתי אצל משפחה או חברים שלנו 49.2% ② גרנו במלון, במחנה אוהלים, או במקום דומה 21.1% ③ גרנו גם אצל משפחה או חברים וגם במקום אחר כמו מלון 29.7%

האם מישהו מהמשפחה שלכם היה מגויס בתקופת המלחמה בקיץ בצפון? (נשאל באוכלוסייה היהודית בלבד) ① לא 56.2% ② כן 43.8% (N=2865).

האם אתה מכיר באופן אישי חייל (לא מהמשפחה או חברים) שנפגע (נפצע או נהרג) במלחמה? (נשאל באוכלוסייה היהודית בלבד) (N=2842)

- ① לא, 75.7% ② כן, אחד 18.5% ③ כן, יותר מאחד 5.8%

האם חייל שהוא חבר של ההורים שלך או שלך נפגע (נפצע או נהרג) במלחמה זו? (נשאל באוכלוסייה היהודית בלבד) (N=2847)

- ① לא 83.4% ② כן, אחד 14.0% ③ כן, יותר מאחד 2.6%

האם חייל שהוא מהמשפחה שלכם נפגע במלחמה בקיץ בלבנון? (נשאל באוכלוסייה היהודית בלבד)

(N=2877) ① לא 95.7% ② כן 4.3%

ו. בשאלות הבאות אנו שואלים על התגובות שלך לגבי האירועים הביטחוניים שעברנו (טרור, מלחמה,

קאסמים). האם בשבוע האחרון התעוררו אצלך הדברים הבאים?

הרבה מאוד	הרבה	במידת מה	מעט	בכלל לא	
④ 6.6%	③ 7.1%	② 13.0%	① 26.2%	① 47.1%	1. כל תזכורת של האירועים הביטחוניים מעלה בי שוב רגשות חזקים כלפי המצב (N=4597)
④ 3.5%	③ 3.6%	② 5.6%	① 16.1%	① 71.3%	2. היו לי קשיים להמשיך לישון (N=4588)
④ 4.4%	③ 7.0%	② 10.2%	① 26.6%	① 51.9%	3. כל מיני דברים גרמו לי להמשיך ולחשוב על האירועים (N=4564)
④ 7.1%	③ 8.2%	② 12.1%	① 22.4%	① 50.3%	4. הרגשתי עצבני וכועס (N=4528)
④ 4.9%	③ 5.3%	② 10.0%	① 20.2%	① 59.7%	5. לא נתתי לעצמי להתרגש כשחשבתי על האירועים הביטחוניים או כשמישהו הזכיר לי אותם (N=4509)
④ 3.1%	③ 4.8%	② 8.2%	① 23.8%	① 60.0%	6. חשבתי על האירועים גם כשלא התכוונתי לחשוב על כך (N=4541)
④ 3.0%	③ 3.1%	② 7.4%	① 14.9%	① 71.6%	7. הרגשתי כאילו האירועים הביטחוניים לא באמת קרו, כאילו זה לא היה על באמת (N=4505)
④ 3.2%	③ 3.8%	② 7.2%	① 16.0%	① 69.9%	8. התרחקתי מדברים שיכולים להזכיר לי את האירועים הביטחוניים (N=4546)
④ 4.0%	③ 6.0%	② 11.3%	① 25.4%	① 53.3%	9. תמונות או מחשבות על האירועים עברו לי מידי פעם בראש (N=4525)
④ 4.2%	③ 4.8%	② 8.0%	① 17.1%	① 65.8%	10. הרגשתי קופצני או נבהלתי בקלות (N=4515)
④ 5.9%	③ 7.4%	② 10.9%	① 20.3%	① 55.5%	11. השתדלתי לשכוח את האירועים הביטחוניים (N=4485)
④ 3.3%	③ 5.2%	② 8.5%	① 16.8%	① 66.2%	12. אני חושב שיש לי עדיין הרבה הרגשות כלפי האירועים הביטחוניים אבל אני לא ממש מתמווד איתם (N=4501)
④ 8.0%	③ 9.1%	② 12.0%	① 19.2%	① 51.7%	13. הרגשות שלי כלפי האירועים הביטחוניים די רדומים (N=4507)
④ 2.1%	③ 3.0%	② 4.7%	① 10.9%	① 79.4%	14. אני מוצא את עצמי פועל או מרגיש כאילו אני נמצא שוב בתוך האירועים הביטחוניים (N=4499)
④ 3.2%	③ 4.1%	② 4.6%	① 13.5%	① 74.6%	15. היו לי קשיים להירדם (N=4509)

④ 3.7%	③ 4.7%	② 7.2%	① 15.0%	① 69.4%	16. תקפו אותי רגשות חזקים על האירועים (N=4467)
④ 5.1%	③ 5.4%	② 6.8%	① 14.8%	① 67.9%	17. ניסיתי "למחוק" מהזיכרון את האירועים הביטחוניים (N=4488)
④ 3.5%	③ 3.8%	② 6.5%	① 15.5%	① 70.7%	18. היה לי קשה להתרכז (N=4470)
④ 3.2%	③ 2.7%	② 4.5%	① 10.3%	① 79.3%	19. כשמשוה הזכיר לי את מה שקרה היו לי תחושות גופניות חזקות (הזעה, קשיי נשימה, כאבי בטן, דפיקות לב מהירות, כאבי ראש) (N=4506)
④ 3.5%	③ 3.1%	② 6.2%	① 13.8%	① 73.4%	20. היו לי חלומות על האירועים הביטחוניים או חלומות רעים אחרים (N=4527)
④ 4.3%	③ 4.5%	② 7.3%	① 17.9%	① 66.0%	21. הרגשתי דרוך ומתוח לקראת סכנה או דברים שאני מפחד מהם (N=4507)
④ 6.1%	③ 5.1%	② 8.2%	① 16.2%	① 64.4%	22. השתדלתי לא לדבר על האירועים הביטחוניים (N=4491)

ז. נציג לך כעת מספר שאלות על השימוש בחומרים שונים. נזכיר שהשאלון הוא סודי וללא שמות.

אם מעולם לא השתמשת בחומרים כאלה בחר בתשובה 'אף פעם'

25 פעמים או יותר	10-24 פעמים	3-9 פעמים	1-2 פעמים	אף פעם	כמה פעמים ב- 12 החודשים האחרונים השתמשת בכל אחד מהחומרים האלה?
⑤ 2.2%	④ 0.7%	③ 0.8%	② 3.0%	① 93.3%	1. חשיש (N=4693)
⑤ 1.7%	④ 0.6%	③ 1.3%	② 3.3%	① 93.0%	2. מריחואנה או "גראס" (N=4689)
⑤ 1.4%	④ 0.6%	③ 0.8%	② 1.5%	① 95.6%	3. אקסטזי (N=4667)
⑤ 7.1%	④ 2.5%	③ 5.9%	② 10.3%	① 74.3%	4. הרחת לשם הנאה חומרים נדיפים כגון: דבק, מסיר צבע, מזלל, טיפקס, בנזין, סולר (N=4696)

כמה פעמים ב-30 הימים האחרונים השתמשת בכל אחד מהחומרים האלה?	אף פעם	1-2 פעמים	3-9 פעמים	10-24 פעמים	25 פעמים או יותר
5. חשיש (N=4562)	① 95.5%	② 1.6%	③ 1.1%	④ 0.5%	⑤ 1.3%
6. מריחואנה או "גראס" (N=4548)	① 95.4%	② 1.9%	③ 0.9%	④ 0.6%	⑤ 1.1%
7. אקסטזי (N=4676)	① 96.3%	② 1.3%	③ 0.9%	④ 0.6%	⑤ 1.0%
8. הרחת לשם הנאה חומרים נדיפים כגון: דבק, מסיר צבע, מדלל, טיפקס, בנזין, סולר (N=4565)	① 81.8%	② 9.8%	③ 3.6%	④ 1.4%	⑤ 3.4%

נא ציין לגבי כל אחת מהתרופות האם לקחת אותה ב 30 הימים האחרונים:	לא לקחתי 0	לקחתי עם מרשם רופא 1	לקחתי ללא מרשם רופא 2
9. רוגען (N=4495)	① 96.3%	② 2.3%	③ 1.4%
10. סינופד (N=4493)	① 95.5%	② 2.6%	③ 1.9%
11. ריטלין (N=4525)	① 93.1%	② 4.5%	③ 2.5%
12. אסיוול (N=4487)	① 97.1%	② 1.4%	③ 1.5%

באיזו תדירות אתה שותה כיום משקאות אלכוהוליים (כולל בירה, יין או משקאות חריפים כמו קוניאק, ויסקי, עראק או וודקה). נסה לכלול גם את הפעמים שבהם שתית כמות קטנה.

כמה פעמים ב-12 החודשים האחרונים שתית אחד מהמשקאות האלה?	כל יום	פעם בשבוע	לפחות פעם בחודש	מפעם בחודש	אף פעם
9. בירה (N=4609)	① 7.1%	② 10.7%	③ 10.3%	④ 17.8%	⑤ 54.1%
10. יין (שלא לצורכי קידוש או טקס דתי) (N=4596)	① 6.3%	② 7.4%	③ 6.7%	④ 15.9%	⑤ 63.7%
11. משקה חריף כגון: ויסקי, קוניאק, עראק, וודקה (N=4698)	① 6.4%	② 10.4%	③ 13.0%	④ 18.3%	⑤ 52.0%
12. סיידר אלכוהולי (אאוטסיידר) (N=4588)	① 7.4%	② 4.8%	③ 5.5%	④ 11.7%	⑤ 70.7%

באם שתית משקאות אלכוהוליים (בירה, יין או משקאות חריפים) בשנה האחרונה, כמה מנות משקה שתית בהזדמנות האחרונה בה שתית? (מנת משקה פירושה פחית או כוס בירה לבנה, כוס יין, כוסית משקה חריף) ① לא שתיתי 47.3% ② מנת משקה אחת 17.4% ③ 2-3 מנות משקה 14.6% ④ 4-5 מנות 8.3% ⑤ 6-7 מנות

משקה 5.6% ⑥ 8 ויותר מנות 6.9% (N=4621).

ב-30 הימים האחרונים, בכמה ימים שתית 5 מנות משקה אלכוהולי או יותר תוך מספר שעות?

- ① אף יום 73.7% ② יום אחד 11.3% ③ יומיים 4.0% ④ 3 עד 5 ימים 4.5% ⑤ 6 עד 9 ימים 2.3% ⑥
 10 ימים או יותר 1.8% ⑦ 20 ימים או יותר 2.4% (N=4618)

האם אי פעם שתית אלכוהול עד שהשתכרת?

- ① לא, אף פעם 63.8% ② כן, פעם אחת 13.4% ③ כן, 2-3 פעמים 10.7% ④ כן, 4-10 פעמים 5.9% ⑤ כן, יותר מ 10 פעמים 6.2% (N=4643)

האם בשנה האחרונה שתית אלכוהול עד שהשתכרת?

- ① לא, אף פעם 67.4% ② כן, פעם אחת 13.1% ③ כן, 2-3 פעמים 9.0% ④ כן, 4-5 פעמים 3.1% ⑤ כן, יותר מ 5 פעמים 7.4% (N=4560)

ב-30 הימים האחרונים, כמה פעמים נהגת בעצמך במכונית או בכלי רכב אחר לאחר ששתית משקה אלכוהולי?

- ① אני עדיין לא נוהג 76.6% ② אף פעם 18.2% ③ פעם אחת 1.5% ④ 2 או 3 פעמים 1.2% ⑤ 4 או 5 פעמים 1.1% ⑥ 6 פעמים או יותר 1.4% (N=4525)

ב-30 הימים האחרונים, כמה פעמים נסעת במכונית או בכלי רכב אחר, עם נהג או נהגת ששתו משקה אלכוהולי?

- ① אף פעם 81.0% ② פעם אחת 9.5% ③ 2 או 3 פעמים 5.2% ④ 4 או 5 פעמים 1.7% ⑤ 6 פעמים או יותר 2.5% (N=4567)

באיזו תדירות אתה מעשן כיום סיגריות?

- ① כל יום 14.9% ② לפחות פעם בשבוע, אבל לא כל יום 3.8% ③ פחות מפעם בשבוע 4.0% ④ אני לא מעשן 77.3% (N=4619)

ח. בחלק זה אנו שואלים אותך על התנהגות של תלמידים אחרים כלפיך והתנהגותך כלפיהם.

חשובים לנו הדברים שבאמת קרו לך, ולא דברים ששמעת שקרו לאחרים.

לגבי כל אחד מהדברים הבאים ציין אם הוא קרה בבית הספר בחודש האחרון.

שלוש או יותר	פעם - פעמיים	אף פעם	
דברים שעשו לך בחודש האחרון:			
③ 3.7%	② 15.8%	① 80.5%	1. תלמיד תפס ודחף אותך בכוונה (N=4679)
③ 2.0%	② 8.5%	① 89.5%	2. קיבלת בעיטה או אגרוף מתלמיד שרצה לפגוע בך (N=4669)
③ 1.8%	② 6.6%	① 91.5%	3. תלמיד איים שיפגע בך בביה"ס (או אחרי הלימודים) (N=4672)
③ 1.2%	② 2.6%	① 96.2%	4. תלמיד נתן לך מכות חזקות ("מכות רצח") (N=4665)
③ 2.3%	② 4.7%	① 92.9%	5. היית מעורב במכות, קטטה, או תגרה וכתוצאה מכך נפצעת והיית צריך טיפול של אחות או רופא (N=4555)
③ 1.1%	② 1.9%	① 97.1%	6. תלמיד סחט ממך באיומים כסף, אוכל או דברי ערך (N=4676)

③ 1.2%	② 5.7%	① 93.1%	7. תלמיד השתמש במקל, באבן, בכיסא, או בחפץ אחר כדי לפגוע בך (N=4674)
③ 1.2%	② 3.1%	① 95.7%	8. תלמיד חתך אותך בסכין או במכשיר חד בכוונה (N=4669)
③ 2.9%	② 10.4%	① 86.8%	9. תלמיד ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר אתך או לא להיות חבר שלך (N=4669)
③ 14.8%	② 31.1%	① 54.2%	10. תלמיד ריכל עליך או אמר דברים רעים מאחורי הגב (N=4528)
דברים שאתה עשית בחודש האחרון:			
③ 4.7%	② 11.5%	① 83.8%	1. איימת על תלמיד אחר שתתן לו מכות (N=4514)
③ 4.7%	② 13.9%	① 81.4%	2. אתה תפסת ודחפת תלמיד (N=4661)
③ 3.4%	② 6.1%	① 90.5%	3. אתה הרבצת מכות חזקות ('מכות רצח') לתלמיד אחר (N=4656)
③ 2.9%	② 5.1%	① 92.0%	4. אתה השתמשת במקל, באבן, בכיסא, או בחפץ כדי לפגוע בתלמיד (N=4649)
③ 2.7%	② 6.7%	① 90.6%	5. ניסית לשכנע תלמידים לא לדבר עם ילד אחר או לא להיות חבר שלו (N=4661)
③ 8.9%	② 24.4%	① 66.6%	6. אתה ריכלת על תלמיד אחר או אמרת עליו דברים רעים מאחורי הגב (N=4653)
③ 5.0%	② 13.0%	① 82.0%	7. אתה קללת או העלבת מורה ('בפנים', לא מאחורי הגב) (N=4515)
③ 2.5%	② 3.4%	① 94.1%	8. אתה איימת על מורה שתפגע בו או בה (N=4655)
③ 2.4%	② 3.3%	① 94.3%	9. נתת דחיפה או מכה למורה (N=4662)
③ 2.5%	② 2.2%	① 95.3%	10. נתת למורה נשיכה, או זרקת עליו/ה כסא (N=4657)

ט. חשוב על איך אתה מרגיש בבית הספר שלך בדרך כלל, וציין עד כמה אתה מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים.

מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	
④ 7.9%	③ 43.6%	② 25.2%	① 23.2%	1. אפשר לבטוח ולסמוך על רוב המורים בבית הספר הזה
④ 6.5%	③ 43.6%	② 27.9%	① 22.0%	2. למבוגרים בבית הספר שלי איכפת מהתלמידים
④ 19.6%	③ 48.8%	② 17.3%	① 14.2%	3. כשלאחד התלמידים יש מקרה חירום (או בעיה רצינית), יש תמיד מבוגר בבית הספר שמוכן לעזור לו
④ 38.1%	③ 42.8%	② 8.4%	① 10.7%	4. המחנכת שלי מכבדת אותי
④ 17.5%	③ 44.8%	② 22.8%	① 14.9%	5. יש לי יחסים קרובים וטובים עם המורים שלי
④ 6.8%	③ 18.0%	② 30.0%	① 45.1%	6. כשעצוב לי או רע לי, אני מרגיש נוח לדבר על זה עם המורה או היועצת
④ 5.3%	③ 15.1%	② 28.7%	① 50.9%	7. כשיש לי בעיות ביחסים עם חברים אני מרגיש נוח לדבר על זה עם אחד המורים או היועצת
④ 4.4%	③ 17.0%	② 24.8%	① 53.8%	8. כשאני מרגיש בלחץ עקב המצב הביטחוני אני מרגיש נח לדבר על זה עם אחד המורים או היועצת
④ 11.6%	③ 14.4%	② 26.1%	① 47.9%	9. אם הייתי יכול הייתי עובר לבית ספר אחר
④ 24.9%	③ 43.8%	② 15.3%	① 16.1%	10. אני מרוצה להיות תלמיד בבית הספר הזה

איך אתה מרגיש לגבי בית הספר שלך?

① אני אוהב את בית הספר 33.6% ② אני מחבב את בית הספר 40.1% ③ אני לא כל כך מחבב את בית הספר 14.4% ④ אני לא אוהב את בית הספר 12.0%

י. לסיום, לפניך היגדים המתארים איך תלמידים חושבים על עצמם ועל האופן בו הם עושים דברים בדרך כלל. אנא קרא בעיון כל היגד. תנסה לחשוב עליך באותו מצב. ציין את התשובה המתארת אותך הכי טוב.

כל הזמן	רוב הזמן	הרבה פעמים	לפעמים	לעתים רחוקות	אף פעם	
⑥ 19.9%	⑤ 38.6%	④ 15.7%	③ 13.8%	② 5.1%	① 6.9%	1. אני חושב שאני מסתדר די טוב בחיים
⑥ 24.4%	⑤ 32.1%	④ 19.8%	③ 13.3%	② 5.1%	① 5.3%	2. אני יכול לחשוב על הרבה דרכים להשיג את הדברים שחשובים לי בחיים
⑥ 21.7%	⑤ 29.6%	④ 17.0%	③ 18.5%	② 6.4%	① 6.7%	3. אני מסתדר בחיים באותה מידה כמו ילדים אחרים בגילי
⑥ 24.3%	⑤ 30.9%	④ 17.2%	③ 17.2%	② 5.6%	① 4.7%	4. כשיש לי בעיה אני יכול למצוא הרבה דרכים לפתור אותה
⑥ 23.2%	⑤ 26.6%	④ 18.2%	③ 18.0%	② 6.7%	① 7.4%	5. אני חושב שדברים שעשיתי בעבר יעזרו לי בעתיד
⑥ 24.0%	⑤ 27.0%	④ 17.4%	③ 19.0%	② 6.1%	① 6.5%	6. אפילו במצבים שאחרים רוצים לוותר, אני יודע/ת שאני יכול/ה למצוא דרכים לפתור את הבעיה

אנו מאוד מודים לך על תשומת הלב ועל שיתוף הפעולה!

נספח ב': שאלון המחקר בערבית

استبيان لطلاب المدارس

رمز المدرسه: _____ رمز الاستبيان: _____ الصف: 1. العاشر
2. الحادي عشر

جنس الطالب: 1. ذكر 2. انثى

الديانه: 1. مسلم 2. مسيحي 3. درزي 4. اخر _____

كيف تعرف نفسك: 1. غير متدين 2. محافظ 3. متدين 4. متدين جدا

هل تحافظ على التقاليد الدينيه:

1. بالتأكيد أحافظ على التقاليد بجميع حذافيرها
2. انا احافظ بدرجة كبيره على التقاليد
3. انا احافظ قليلا على التقاليد
4. انا لا احافظ بتاتا, حرا" للغايه.

أ. أمامك اسئله تتعلق بالمساعده التي تتلقاها من اشخاص مختلفين. عندما تشارك الاخرين بمشاكلك الشخصيه, الى اي مدى يساعدك هؤلاء الاشخاص؟

لا تشاركهم بمشاكلك الشخصيه	يساعدون كثيرا	يساعدون قليلا	لا يساعدون بتاتا	
9	3	2	1	1. أصدقاءك المقربون
9	3	2	1	2. الاولاد في الصف
9	3	2	1	3. الأب
9	3	2	1	4. الأم
9	3	2	1	5. الاخوة والاخوات
9	3	2	1	6. مدير المدرسه
9	3	2	1	7. مربيه/ة الصف
9	3	2	1	8. المستشاره / اخصائي نفسي
9	3	2	1	9. معلمون اخرون أو شخصيات اخرى من طاقم المدرسه
9	3	2	1	10. اشخاص اخرون

ب. هل وان كان نعم, كل كم من الوقت يحدث ان تكون موجود في احد المواقع التاليه؟

يحدث دائما	حدث لفترات متقاربه	حدث بضعة مرات	لم يحدث ابدا	في عائلتنا:
4	3	2	1	1. لم يكن لدينا نقود لندفع بها دفعات معينه (مثل كهرباء, ماء)
4	3	2	1	2. لم يكن لدينا نقود تكفي لشراء ملابس جديده/ (على الموضه)
4	3	2	1	3. لم يكن لدينا نقود تكفي لشراء انواع المأكولات المحبذه علي
4	3	2	1	4. لم يكن لدينا نقود تكفي للذهاب للتنزه في اماكن احبها
4	3	2	1	5. لم يكن لدينا نقود تكفي لعمل اشياء احب

				ان عملها
4	3	2	1	6. لا توجد لدينا نقود تكفي لنفعل بها اشياء ممتعه
4	3	2	1	7. نحن لا نستطيع السماح لانفسنا السكن في بيت جميل
4	3	2	1	8. لا توجد لدينا نقود تكفي لشراء اشياء كنت اريد ان اشتريها

ج. هل حدث لك وكنت باحد المواقف الاتيه؟ وان كان قد حدث فبأي جيل كنت؟

بأي جيل؟	نعم	كلا	
	1	0	1. مرض صعب أصيب به احد الأقارب
	1	0	2. موت فجائي أو غير متوقع لاحد الأقارب
	1	0	3. انفصل او تطلق والدك
	1	0	4. كنت ضحية اعتداء/ تعذيب جسدي ليس جنسيا
	1	0	5. تعرضت لمضايقه/ اعتداء/ تعذيب جنسي
	1	0	6. تعرضت لحدث كانت حياتك فيه في خطر - حادث/ كارثة طبيعيه (مثل حريق)
	1	0	7. كنت شاهداً لحدث، كارثة طبيعيه، أو حادث صعب اخر فيه كان خطر على حياة انسان ما
	1	0	8. كنت شاهداً لجرح او موت انسان في حادث، كارثة طبيعيه، او حادث اخر ليس حادثاً تفجيرياً
	1	0	9. عانيت من مرض صعب كانت فيه حياتك في خطر
	1	0	10. انتقلت للعيش خارج البيت بأرادتك/ بغير أرادتك

د. الان سوف ترى أمامك عدة جمل تعبر عن مشاعر الاولاد. بجانب كل جمله توجد عدة احتمالات لأجوبه ممكنه أبتداءاً من "غير موافق بالمره" الى "موافق جداً". اختار الجواب الذي تراه الاكثر ملائمه لشعورك في الاسابيع الاخيريه.

موافق جداً	تقريباً موافق	موافق قليلاً	غير موافق قليلاً	تقريباً غير موافق	غير موافق بالمره	
6	5	4	3	2	1	1. حياتي جيده
6	5	4	3	2	1	2. حياتي تناسبني
6	5	4	3	2	1	3. حياتي احسن من حياة معظم الاولاد
6	5	4	3	2	1	4. عندي كل ما اريد في حياتي
6	5	4	3	2	1	5. حياتي تسير بصورة جيده
6	5	4	3	2	1	6. كنت اريد ان اغير اشياء كثيره في حياتي
6	5	4	3	2	1	7. يا ليت لو كانت لي حياه اخرى

ه. الان سوف ننقل الى الاسئله المتعلقه بتجاربك نتيجة الاحداث الامنيه التي حدثت في الدوله. عندما نسأل عن الاحداث الامنيه نقصد بها العمليات التفجيريه (مثل انتحاريين, مواد ناسفه, اطلاق نار), وايضا وقوع صواريخ, كاتيوشا, عبوات ناسفه, صفارات انذار الخ.

سوف نسألك ان كنت تعرضت لحوادث معينه, وان كنت تعرضت فمتى؟

اذا حدث, فمتى؟		هل حدث؟				
اكثر من سنتين	من سنة الى سنتين	قبل اقل من سنة	حدث اكثر من مرة واحدة	حدث مرة واحدة	لم يحدث ابدا	
3	2	1	2	1	0	1. كنت بجانب مكان وقوع حادث امني
3	2	1	2	1	0	2. كنت حاضرا في مكان وقوع حادث امني ولم تصب
3	2	1	2	1	0	3. كنت حاضرا في مكان وقوع حادث امني واصبت
3	2	1	2	1	0	4. رايت مصابين في حادث امني (في الحقيقه وليس في التلفاز)
3	2	1	2	1	0	5. شخص تعرفه (ليس من افراد عائلتك) كان موجودا في حادث امني ولم يصب
3	2	1	2	1	0	6. شخص تعرفه (ليس من افراد عائلتك) جرح او قتل في حادث امني
3	2	1	2	1	0	7. صديقك كان موجودا في حادث امني ولم يصب
3	2	1	2	1	0	8. صديقك جرح او قتل في حادث امني
3	2	1	2	1	0	9. احد افراد عائلتك اصيب في حادث امني
3	2	1	2	1	0	10. احد افراد عائلتك قتل في حادث امني
3	2	1	2	1	0	11. شعرت بدوي الانفجار نتيجة اطلاق النار, وقوع صواريخ الكاتيوشا, او صاروخ من نوع اخر
3	2	1	2	1	0	12. سمعت صفير وقوع صاروخ كاتيوشا, او صاروخ من نوع اخر
3	2	1	2	1	0	13. شخص تعرفه اصيب بيته او ممتلكاته الأخرى (سياره, دكان الخ) اثناء وقوع حادث امني
3	2	1	2	1	0	14. اصيب بيتكم نتيجة وقوع صاروخ

هل تواجدت في ملجأ او في غرفه آمنه نتيجة احداث امنيه (حرب, صواريخ قسام, عبوات ناسفه) ؟

1. كلا
2. نعم, مرة في الاسبوع او لفترات متباعده اكثر.
3. نعم, مرة كل عدة ايام
4. نعم, مرة واحده في اليوم
5. نعم, مرتين او ثلاثه في اليوم
6. نعم, على الاقل اربع مرات في اليوم

هل نمت في ملجأ او في غرفه آمنه نتيجة احداث امنيه (حرب, صواريخ قسام, عبوات ناسفه) ؟

1. كلا
2. نعم, كم يوم تقريبا؟ _____

هل كنت في ملجأ أو في غرفة آمنة مع عائلات اخرى؟

1. لم اكن في ملجأ أو في غرفة آمنة
2. تواجدت عائلتنا فقط
3. كنا بالملجأ مع عائلات اخرى

هل عندكم ملجأ في البيت؟

1. نعم
2. كلا

هل يوجد بجانب بيتكم ملجأ استطعتم الوصول اليه للأختباء من الصواريخ؟

1. نعم
2. كلا

هل نتيجة احداث امنييه (حرب, صواريخ قسام, عبوات ناسفه) تركتم بيتكم لفته ما؟

1. لم امر بتجارب كهذه.
2. تعرضت لاحداث امنييه ولم نترك بيتنا.
3. تركنا بيتنا نتيجة الاحداث الامنييه, (كم يوم؟ _____)

الاسئله الاتيه هي فقط للذين اجابوا بانهم تركوا بيوتهم نتيجة الحوادث الامنييه.

هل تركت البيت لوحدك ام مع عائلتك؟

1. مع كل العائله.
2. مع اخي او اختي.
3. لوحدني
4. لوحدني وايضا مع عائلتي في فترات مختلفه.

بكم مكان سكنت؟

1. كل الوقت في نفس المكان.
2. تنقلت بين عدة امكنه (كم مكان؟ _____)

اين سكنت؟

1. سكنت عند اقاربي او عند اصدقائي.
2. سكنا في فندق, خيم, او ما شابه.
3. سكنا عند اقارب او اصدقاء وايضا في مكان اخر مثل فندق.

و. في الاسئلة الاتية نسألك عن رد فعلك تجاه الاحداث الامنيه التي مررنا بها (حرب, هبوط صواريخ). هل ظهرت في الاسبوع الاخير عندك الافكار الاتيه؟

كثيرا جدا	كثيرا	بقدر معين	قليلا	بالمرة لا	
4	3	2	1	0	1. كل ذكرى تذكرني بالاحداث الامنيه تثير بي من جديد مشاعرا صعبة/ قويه تجاه الوضع
4	3	2	1	0	2. واجهتني صعوبات في الاستمرار في النوم
4	3	2	1	0	3. أشياء معينة دفعتني في الاستمرار في التفكير في الاحداث
4	3	2	1	0	4. شعرت بالعصبية والغضب
4	3	2	1	0	5. لم اسمح لنفسي بالتأثر عندما فكرت بالاحداث الامنيه او عندما ذكرني احدهم بها
4	3	2	1	0	6. فكرت بالاحداث حتى عندما لم اقصد التفكير بها
4	3	2	1	0	7. شعرت كأن الاحداث الامنيه لم تحدث فعلا, وكأنها لم تكن حقيقة
4	3	2	1	0	8. ابتعدت عن الاشياء التي من الممكن ان تذكرني بالاحداث الامنيه
4	3	2	1	0	9. صور أو افكار عن الاحداث الامنيه طالما مرت في فكري
4	3	2	1	0	10. شعرت انني كثير الحركه أو ذهلت بسرعه
4	3	2	1	0	11. حاولت نسيان الاحداث الامنيه
4	3	2	1	0	12. اعتقد انه ما زال لدي مشاعر عديدة نحو الاحداث الامنيه ولكنني لا اواجهها بالضبط
4	3	2	1	0	13. مشاعري نحو الاحداث الامنيه مكبوتة
4	3	2	1	0	14. اجد نفسي متصرفا او شاعرا وكانني موجود مره اخرى في داخل الاحداث الامنيه
4	3	2	1	0	15. كانت عندي صعوبات في ان اغفو
4	3	2	1	0	16. انتابنتي مشاعر قويه بسبب الاحداث
4	3	2	1	0	17. حاولت "محو" الاحداث الامنيه من ذاكرتي
4	3	2	1	0	18. كان عندي صعوبه في التركيز
4	3	2	1	0	19. عندما ذكرني امر بالذي حدث واجهتني احساس جسمايه صعبه (عرق, صعوبه في التنفس, ألم في البطن, دقات قلب سريعه, وجع رأس)
4	3	2	1	0	20. كانت تراودني احلام عن الاحداث الامنيه او احلام صعبه اخرى
4	3	2	1	0	21. شعرت متأهبا ومتوترا لمواجهة خطر او اشياء اخاف منها
4	3	2	1	0	22. حاولت عدم الحديث عن الاحداث الامنيه

ز. الآن سوف نعرض عليك عدة اسئله عن استعمال المواد المختلفه. نذكرك ان الاستبيان سري وبدون ذكر اسماء.

إذا لم تستعمل ابدا هذه المواد اختار الاجابه "ولا مره"

25 مره او اكثر	24-10 مره	9-3 مرات	2-1 مره	ولا مره	في اخر 12 شهرا كم مره استعملت كل واحد من هذه المواد؟
5	4	3	2	1	1. حشيش
5	4	3	2	1	2. ماريحوانا او جراس
5	4	3	2	1	3. اكستزي
5	4	3	2	1	4. شميت مواد مثل : دبق, تبيكس, بنزين, سولر الخ بهدف المتعاه؟

25 مره او اكثر	24-10 مره	9-3 مرات	2-1 مره	ولا مره	في اخر 30 يوما كم مره استعملت كل واحد من هذه المواد؟
5	4	3	2	1	5. حشيش
5	4	3	2	1	6. ماريحوانا او جراس
5	4	3	2	1	7. اكستزي
5	4	3	2	1	8. شممت مواد مثل : دبق, تبيكس, بنزين, سولر الخ بهدف المتعاه؟

اخذت دون وصفة طبيب 2	اخذت مع وصفة طبيب 1	لم استعمل 0	اشر ان كنت استعملت كل واحد من هذه الادويه في اخر 30 يوما.
2	1	0	9. روجعان
2	1	0	10. سينوفاد
2	1	0	11. ريتالين
2	1	0	12. اسيفال

بأي وتيره انت تشرب اليوم مشروبات كحوليه (مثل بيره, نبيذ, كونياك, ويسكي, عرق, فودكا الخ). حاول ان تشمل عدد المرات التي بها شربت كميه قليله.

ولا مره	اقل من مره في الشهر	على الاقل مره في الشهر	على الاقل مره في الاسبوع	كل يوم	في اخر 12 شهرا كم مره شربت كل واحد من هذه المشروبات.
5	4	3	2	1	13. بيره
5	4	3	2	1	14. نبيذ (ليس بأطار ديني)
5	4	3	2	1	15. مشروبات روحيه مثل: كونياك, ويسكي, عرق, فودكا.
5	4	3	2	1	16. شراب من مواد كحوليه.

إذا شربت مشروبات كحوليه (بيره, نبيذ, او مشروبات كحوليه اخرى) في السنه الاخيريه فما هو عدد الوحدات التي شربتها في المره الاخيريه التي شربت بها؟ (وحده تعني علبه او كأس بيره , كأس نبيذ, كأس مشروب كحولي)

1. لم اشرب اي وحده
2. وحده واحده
3. 2-3 وحدات
4. 4-5 وحدات
5. 6-7 وحدات
6. 8 وحدات او اكثر

في اخر 30 يوما , بكم يوم شربت 5 وحدات مشروب كحولي او اكثر خلال بضع ساعات؟

1. ولا يوم
2. يوم واحد
3. يومين
4. 3-5 ايام
5. 6-9 ايام
6. 10 ايام او اكثر
7. 20 يوم او اكثر

هل في مره من المرات شربت كحول حتى ثملت (سكرت)؟

1. كلا, ولا مره
2. نعم, مره واحده
3. نعم, 2-3 مرات
4. نعم, 4-10 مرات
5. نعم, اكثر من 10 مرات

هل في السنه الاخيريه شربت كحول حتى ثملت (سكرت) ؟

1. كلا, ولا مره
2. نعم, مره واحده
3. نعم, 2-3 مرات
4. نعم, 4-5 مرات
5. نعم, اكثر من 5 مرات

في اخر 30 يوما, كم مره قدت بنفسك سياره او اي مركبه اخرى بعد ان شربت مشروب كحولي؟

1. انا ما زلت لا اقود
2. ولا مره
3. مره واحده
4. 2-3 مرات
5. 4-5 مرات
6. 6 مرات او اكثر

في اخر 30 يوما, كم مره سافرت في السياره او في اي مركبه اخرى مع سائق او سائقه بعد ان شرب/ت مشروب كحولي.

1. ولا مره
2. مره واحده
3. 2-3 مرات
4. 4-5 مرات
5. 6 مرات او اكثر

بأي وتيره تدخن اليوم سجائر؟

1. كل يوم
2. على الاقل مره في الاسبوع, ولكن ليس كل يوم
3. اقل من مره في الاسبوع
4. انا لا ادخن

ح. نسألك في هذا القسم عن تصرفات الطلاب معك وتصرفاتك معهم. تهمننا الاشياء التي حصلت معك فعلا, وليست الاشياء التي سمعت انها حصلت مع طلاب اخرين. بالنسبه لكل امر من الامور التاليه الرجاء ان تذكر هل حصلت معك في المدرسه خلال الشهر الأخير.

ولا مره	مره او مرتين	ثلاث مرات او اكثر	
			اشياء حصلت معك في الشهر الاخير:
1	2	3	1. امسك بك طالب ودفعك عمدا
1	2	3	2. ضربك طالب برجله او بيده بهدف ايدانك
1	2	3	3. هددك طالب بالضرب أو الأذى في المدرسه (أو بعد أنتهاء الدوام)
1	2	3	4. ضربك طالب ضربا مبرحا (ضربا شديدا)
1	2	3	5. اشتركت في مشاجره (طوشه) ونتيجة لذلك أصبت وكنت بحاجه لعلاج طبي على يد ممرضه أو طبيب
1	2	3	6. أخذ طالب منك بالتهديد نقودا, طعاما, أو أشياء أخرى ذات قيمه
1	2	3	7. استخدم طالب عصا, حجرا, كرسي أو شيئا آخر لايدانك
1	2	3	8. جرحك طالب بسكين او بآله حاده أخرى
1	2	3	9. حاول طالب اقناع طلاب آخرين عدم التحدث معك وعدم اقامة صداقه معك
1	2	3	10. استغابك طالبا او قال عنك كلاما من وراء ظهرك
			أشياء أنت فعلتها في الشهر الاخير:
1	2	3	1. هددت أحد الطلاب بانك سوف تضربه
1	2	3	2. مسكت ودفعت طالب اخر
1	2	3	3. ضربت طالب آخر ضربا مبرحا (ضربا شديدا)
1	2	3	4. استخدمت عصا, حجرا, كرسي, أو شيئا آخر لايداء طالب آخر

3	2	1	5. حاولت اقتناع طلاب اخرون ان لا يتكلموا مع ولد معين او ان لا يكونوا اصدقائه
3	2	1	6. استغيبت طالب معين وقلت عنه كلاما من وراء ظهره
3	2	1	7. سببت معلم/ه أو أهنته/ها (في وجهه/ها وليس في غيابه/ها)
3	2	1	8. هددت معلما أو معلمه أنك ستعتدي عليه أو عليها
3	2	1	9. دفشت/ دفعت معلم/ه أو ضربته/ها
3	2	1	10. عضضت معلما/ه أو رميت عليه أو عليها كرسيا.

ط. فكر كيف تشعر في مدرستك عادة، واكتب الى أي مدى توافق مع كل واحد من الجمل الاتيه .

لا اوافق بالمره	لا اوافق	اوافق	اوافق بشده	
1	2	3	4	1. يمكن الثقة والاعتماد على معظم المعلمين في المدرسه
1	2	3	4	2. الأشخاص البالغون في المدرسه يبدون الاهتمام بالطلاب
1	2	3	4	3. عندما يحدث لاحد الطلاب حالة طوارئ (أو مشكله صعبه) فانه يوجد دائما شخص بالغ في المدرسه مستعد ان يمد يده للمساعدة
1	2	3	4	4. مربي/ة الصف يحترمني/ تحترمني
1	2	3	4	5. علاقتي مع المعلمين هي علاقه وديه وجيده
1	2	3	4	6. عندما اشعر بالحزن او بالضيق, أجد راحه في التكلم عن ذلك مع احد المعلمين او مع المستشاره
1	2	3	4	7. عندما تواجهني مشاكل بيني وبين زملائي اجد راحه في التكلم عنها مع احد المعلمين او مع المستشاره
1	2	3	4	8. عندما اشعر بالضغط نتيجة الوضع الأمني اجد راحه في التكلم عن الموضوع مع احد المعلمين او مع المستشاره
1	2	3	4	9. لو كان بإمكانني لانتقلت الى مدرسه اخرى
1	2	3	4	10. انا راض لكوني طالبا في هذه المدرسه

كيف تشعر تجاه مدرستك؟

1. أنا أحب المدرسه.
2. انا استلطف المدرسه.
3. انا لا استلطف المدرسه.
4. أنا لا أحب المدرسه.

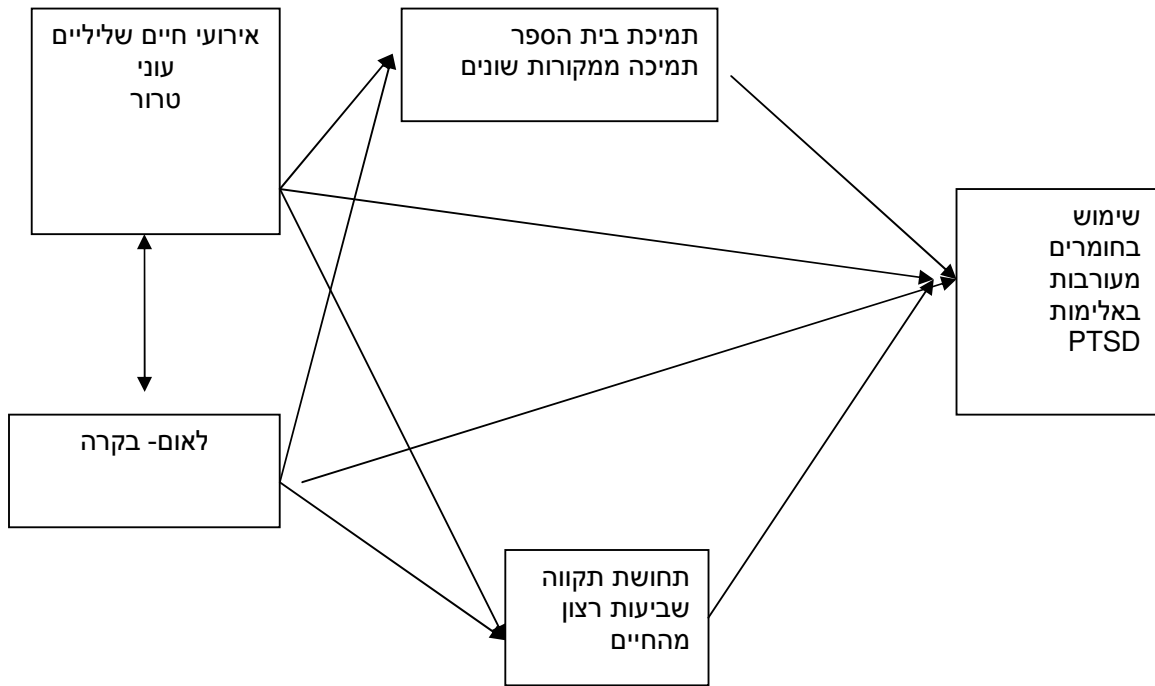
ي . امامك مقولات تصف كيف يفكر الطلاب عن انفسهم, وعن الطريقه التي يفعلون بها الاشياء عادة. اقرء بتمعن كل مقوله. حاول انت تفكر بنفسك في كل موقف. اشر بدانره الى الاجابه الاكثر وصفا لك.

ولا مره	في فترات متباعده	مرات	في كثير من المرات	معظم الوقت	كل الوقت	
1	2	3	4	5	6	1. انا اعتقد انني متدبر بصورة جيده في الحياه
1	2	3	4	5	6	2. انا استطيع التفكير بطرق كثيره بها استطيع ان احصل على الاشياء المهمه لي بالحياه
1	2	3	4	5	6	3. انا متدبر في الحياه بنفس الدرجه مثل اولاد اخرون في جيلي
1	2	3	4	5	6	4. عندما تواجهني مشكله, استطيع ان اجد طرق كثيره لحلها
1	2	3	4	5	6	5. انا اعتقد ان هنالك اشياء فعلتها في الماضي سوف تساعدني

						في المستقبل
6	5	4	3	2	1	6. حتى في المواقف التي فيها الآخرون يريدون الاستسلام، أنا أعرف أنني أستطيع أن أجد طرق لحل المشكله

نشكرك على اهتمامك ومشاركتك !

נספח ג': תרשים המודל התיאורטי אשר נבחן במחקר הנוכחי

נספח ד1: ערכה לסקרים.

א1. דף הנחיות לסקר

העבודה בשטח-

* כל בתי הספר שיועבר בהם הסקר, קיבלו מכתב פנייה בדואר עם הסבר לגבי המחקר. הגעתכם לבית הספר תואמה מראש ומצפים לכם בתאריך ובשעה שנקבעה. * כשבוע לפני הגעתכם, חולקו לתלמידים ולהוריהם מכתבי פנייה עם הסבר על המחקר. (לינק מכתבים). * הורים שהחליטו להתנגד להשתתפות ילדם בסקר, העבירו למזכירות בית הספר, במהלך שבוע זה, ספח החתום על ידם ובו שם התלמיד והכתה בה לומד.

תפקיד הסקר

* לפני שאתה יוצא לשטח יש לוודא שההוראות מובנות לך. * במידה ויש שאלות יש לברר אותן עם הרכז לפני היציאה לשטח. * יש להקפיד על לבוש הולם ורגיש לתרבות ולדת של האנשים שאתם יש בקשר. * אנא שמרו על סגנון שיחה מנומס. * תפקידך בפרוייקט זה מורכב משלושה חלקים:

1. איסוף ספחים חתומים ע"י הורים, המתנגדים להשתתפות ילדם בסקר, ממזכירות בית הספר.
2. סקר בכיתות.
3. מילוי שאלון סקר.

* יש להגיע לבית הספר כחצי שעה לפני הכניסה לכיתות, על מנת לפגוש את איש הקשר שילווח אותך בבית הספר ואיסוף הספחים מהמזכירות. * בכל בית ספר שאליו את/ה נשלח/ת יש לסקור את ארבעת הכיתות שנקבעו מראש. ביצוע הסקר בכיתות הללו סוכם מראש ותואם עם הנהלת בית הספר. במידה ומתעוררות בעיות (למשל, הכיתה נמצאת מחוץ לבית הספר, המנהל מסרב לאפשר כניסה לכיתה המסויימת) יש ליצור קשר מיידי עם הרכז ולקבל אישור להמשך פעולה. סדר העברת השאלונים בין הכיתות השונות אינו חשוב, ואם אתה מתבקש לשנות את הסדר, יש להיעתר לבקשה.

* הנחיות לביצוע הסקר בכיתות:

המטרה הכללית שלך כסקר היא שמילוי השאלון יתקיים באווירה רצינית. לעיתים תלמידים מתלוצצים ומשמיעים הערות מתחכמות. אין בכך רע, כל עוד זה אינו מפריע למהלך מילוי השאלון, ואינו מעורר שיחות ודיונים.

* יש לברר כמה תלמידים רשומים בכיתה זאת ולציין זאת בשאלון הסקר.

* ודא שאתה יודע מהו שם וקוד בית הספר, השכבה והמספר של הכיתה שאליה אתה נכנס. ודא שפרטים אלו רשומים על המעטפה של הכיתה. אל תערב שאלונים מכיתות שונות!

*בעת עריכת הסקר יש להקפיד, שבכיתה נוכח/ת מורה. אם אין מורה יש לפנות ולבקש נוכחות של מורה ולהבהיר שאלו הן ההנחיות. אנא נהל דו שיח זה במירב הנימוס. אם אינך יכול לקבל מורה לכיתה, יש לנסות להעביר את השאלון לבד. הצפייה היא שהמורה יסייע לשמור על אוירה רצינית, אך אל לו להתערב במה שהתלמידים ממלאים, גם אם הוא חושב שהם אינם ממלאים ברצינות.

*עם כניסתך לכיתה הציג את עצמך בשם פרטי וכנציג של צוות המחקר, והציג את מטרת המחקר: "שלום, שמי דני, ואני כאן היום כדי להעביר סקר שנערך על ידי האוניברסיטה העברית. בסקר אנו מבקשים ללמוד על מה תלמידים חושבים ומרגישים לגבי אירועי חיים שונים ולגבי שימוש בסמים ובאלכוהול. הרבה פעמים שומעים מה המבוגרים (מורים, הורים) חושבים, הכוונה בשאלון הזה היא לתת לתלמידים הזדמנות להגיד מה קורה להם ומה הם חושבים. ייתכן שעשיתם כבר סקרים אחרים השנה. אך זהו סקר מיוחד שעדיין לא עשיתם אותו השנה. אני מחלק את השאלונים, ומייד אסביר עליהם".

*לאחר מכן חלקי/י שאלון לכל תלמיד שנכח בכיתה.
*אחרי שחילקת את השאלון לתלמידים בכיתה, יש לקרוא בפני התלמידים בקול רם, לאט ובצורה ברורה את הקטע הבא:

*כל אחד מכם קיבל שאלון למילוי עצמי.
*השאלון מיועד לבנים ולבנות. השאלות מוצגות בלשון זכר רק לנוחיות הקריאה.
*בשאלון זה אין תשובות נכונות או לא נכונות. מה שחשוב זה מה כול אחד מכם חושב.
*אנו מבקשים שתקראו כל שאלה בתשומת לב רבה.
*לאחר שקראתם את השאלה, תבחרו את התשובה שהכי מתאימה למה שאתם חושבים, והשחירו את העיגול שלידה. חשוב מאוד – השתמשו בעט שחור או כחול!
*מלאו בבקשה את העיגול, בדרך זו – (להדגים) ולא כך (להדגים) או כך (להדגים);
(לאחר ההדגמה, למחוק את הדוגמאות הלא נכונות)
*אם השחרתם בטעות עיגול לא נכון, סמנו עליו X ברור (להדגים), ומלאו את העיגול הנכון.
*אין מה למרר. יש מספיק זמן, ואם לא תגמרו את הכל, גם לא נורא. מה שחשוב זה שכשאתם עונים, תענו ברצינות. אנו שומרים בסודיות רבה את כול התשובות שאנו מקבלים. המורים או המנהלים לא יראו את השאלונים שאתם ממלאים. בכל מקרה, אל תרשמו את השם שלכם על השאלון!
*אם יש לכם שאלות במהלך מילוי השאלון, אבקש להרים יד ואני אגש לברר.
ההשתתפות בסקר היא לא חובה. מי שלא רוצה להשתתף יכול להפסיק את ההשתתפות. הוא מתבקש לא להפריע

*יש להקפיד על כך שבמהלך מילוי השאלון יהיה שקט בכיתה. באופן ספציפי, יש למנוע מצב שבו התלמידים משוחחים על תשובותיהם או דנים באירועים אלימים שהתרחשו בבית הספר.

*ההנחייה הכללית לתלמידים היא שהם צריכים למלא את השאלון כפי שהם מבינים אותו.

*במידת הצורך יש להסביר שאלות מסויימות רק לתלמידים המתקשים בהבנת השאלות.

*במקרים קיצוניים, כאשר מספר גדול של תלמידים מתקשים בהבנת הנקרא, יש לשקול אפשרות לקרוא כל אחת ואחת מהשאלות בקול רם. כדאי לבדוק עם המורה השוהה בכיתה אם להערכתה התלמידים מסוגלים לקרוא ולהבין. בדרך זו כל הכיתה עונה כל פעם על שאלה אחת. חשוב שלא ייוצר דפוס שבו כל הכיתה 'מחליטה' על תשובה מוסכמת. יש לציין במפורש בשאלון הסוקר שמילוי השאלון התבצע בדרך זו, וכן את הסיבה לכך שנאלצת להשתמש בדרך הזו. בזמן שהתלמידים ממלאים את השאלונים, יש לספור כמה תלמידים נוכחים בכיתה ולציין זאת בשאלון הסוקר.

*בזמן שתלמידים ממלאים יש לעבור מדי פעם בין התלמידים, כדי לוודא שהם משחירים את העיגולים כמבוקש.

*כשתלמיד מחזיר שאלון, יש להעיף מבט מהיר כדי לראות שהשאלון ממולא באופן סביר. אם יש מספיק זמן והתלמיד מסכים, אפשר לבקש מהתלמיד 'לשפר' את אופן המילוי. בכל מקרה, אין להתייחס לתוכן התשובות של התלמידים, גם לא בבדיחות הדעת.

*תגובות לאירועי מצוקה וחירום: תוכן השאלון עלול לגרום לתגובות רגשיות קשות. עלינו להיות מוכנים למצב שבו תלמיד מגיב בסימני מצוקה למילוי השאלון (כגון בכי), למשל עקב העלאת של זיכרונות של אירועים קשים. התגובה של הסוקר צריכה להיות רגישה ושקולה, ולא נסערת או מבוהלת. יש לפנות לתלמיד, לברר אתו האם יש בעייה, ולהיעזר במורה. יש לתת לתלמיד אפשרות להחליט אם ברצונו/ה להמשיך במילוי השאלון. יש לברר עם התלמיד אם הוא רוצה לפנות ליועצת, ובכל מקרה יש להראות לו את הדף עם ההפנייה לשירותי ייעוץ. יש לבצע זאת בדרך שאינה מעוררת חרדה אצל תלמידים אחרים.

*השאלון מתוכנן לשעת לימודים אחת. עם זאת, יש עדיפות גדולה לסיימו גם אם הוא גולש מעבר לשעת לימודים. אם אתם מתבקשים לקצר ולסיים יש להבהיר בנימוס שההנחייה שקיבלתם היא לסיים את ההעברה אפילו אם יש גלישה מסויימת לשיעור הבא. אם המורים/המנהל עומדים על כך שתסיימו את ההעברה גם אם התלמידים טרם סיימו, קבלו את ההנחייה שלהם. בכל מקרה שתצטרכו להישאר מעבר לזמן המתוכנן כדי לסיים העברת שאלון אנו נכסה את ההוצאה.

*לאחר שכל תלמיד סיים למלא את השאלון, יש להכניס אותו למעטפה.

*יש לוודא שקוד בית הספר, השכבה ומספר הכיתה כתובים על כל שאלון בצורה ברורה.

*להשלים השאלון לסוקר ולצרף למעטפת הכיתה.

ד2. שאלון לסקר

שם הסוקר:

תאריך: __/__/__

שם בית הספר: _____ קוד בית ספר: _____

כיתה: _____ כמה כיתות יש בשכבה זו בבית הספר? _____

כתובת בית הספר: _____

שם המורה שנכח בעת מילוי השאלונים: _____

1. הילדים התחילו למלא את השאלון בשעה: _____

2. הילד הראשון סיים את מילוי השאלון בשעה: _____

3. הילד האחרון סיים בשעה: _____

4. כמה תלמידים רשומים בכיתה? _____

5. כמה תלמידים נכחו בשעת מילוי השאלונים? _____

6. האם היו ילדים שלא היו מוכנים לענות על השאלון? כן / לא כמה? _____

7. האם היו ילדים שלא הצליחו לענות על השאלון? כן / לא כמה? _____

8. אם ידועה לך הסיבה לקושי במילוי השאלונים, פרט: _____

9. האם הילדים בקשו הסבר לגבי שאלות מסוימות? כן / לא

10. אם כן, פרט לגבי איזה שאלות. יש לציין מס' עמוד ומס' שאלה: -

11. הערות נוספות לגבי מהלך מילוי השאלון: -

נספח ד3. מכתב פניה לבתי הספר

מנהלי בתי הספר והצוות הייעוצי

שלום רב!

אנו מבקשים להציג בפניכם מחקר שאנו מבקשים לערוך בבית הספר. במהלך קיץ 2006 והשנים האחרונות שקדמו לו, תושבי מדינת ישראל בכלל ותושבי הצפון והישובים בגבול הדרומי בפרט, נחשפו לאיום בטחוני ממשי ולמספר פיגועי טרור קשים. המצב הכלכלי אף הוא נתן את אותותיו בשנים האחרונות. הידע אשר

הצטבר בספרות מראה כי חשיפה מתמשכת למצבי איום ביטחוניים וכלכליים קשורה למצוקה נפשית ולעתים גם להתנהגויות סיכון (כמו שימוש באלכוהול ובאלימות) בקרב מתבגרים. פרופ' רמי בנבנישתי וד"ר מרים שיף מבית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית באוניברסיטה העברית בירושלים, מקבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, עורכים מחקר על ההשלכות של חשיפה מתמשכת למצבי איום ביטחוני ולחץ כלכלי על בריאותם הנפשית של מתבגרים בישראל ועל מקומו של בית הספר בסיוע לתלמידים בהתמודדות. הצוות בוחן סוגיות אלה במדגם ארצי מייצג של תלמידי כיתות י' ו"א בכל רחבי הארץ. לצוות זה ניסיון רב במחקרים במערכת החינוך והממצאים של מחקרים קודמים תורמים למאמצים הנעשים כדי לקדם את ההתמודדות עם האתגרים העומדים בפני אנשי החינוך בישראל.

המחקר נערך באישור משרד החינוך. אנו מבקשים לערוך אותו בשיתוף פעולה מלא עם הצוות החינוכי והייעוצי של בית הספר.

במחקר זה אנו דוגמים בצורה מקרית בתי ספר בכל רחבי הארץ. בכל בית ספר אנו בוחרים בצורה מקרית מספר כיתות בשכבות י' ו-יא'. אל כל ההורים של התלמידים בכיתות אשר עלו במדגם המקרי יועבר מכתב המתאר להם את המחקר. במכתב אנו מבקשים מהם ליידע את בית הספר, באמצעות חתימה על הספח המצורף למכתב, אם הם מתנגדים שילדם ישתתף במחקר. המחקר הוא אנונימי וייערך בקרב כל התלמידים בכיתות שעלו במידגם. תלמידים המעדיפים שלא להשתתף לא יחויבו להשתתף במחקר. במידה והצוות הייעוצי יעריך כי מן הראוי כי תלמיד מסוים לא ישתתף במחקר, אנא הודיעו זאת לצוות המחקר והוא, כמובן, יכבד את שיקולכם.

השאלון יבחן את היקף החשיפה לאירועי איום ביטחוני, למצוקה כלכלית, סימפטומים פוסט-טראומתיים, רווחה נפשית, תקווה וכן מעורבות באלימות ושימוש באלכוהול או בחומרים פסיכואקטיביים אחרים אשר נמצאו קשורים לחשיפה למצבי לחץ וטראומה. כמו כן נשאל על מידת התמיכה לה זוכה התלמיד מגורמים שונים כולל מהצוות החינוכי והייעוצי של בית הספר. הכלים הכלולים בשאלון ידועים ומרבייתם עברו תיקוף ושימוש רב בארצות שונות בעולם ובישראל.

הניסיון מלמד ששאלון מסוג זה נותן בידי תלמידים הזדמנות חשובה להביע את דעתם ולשתף בחוויותיהם בצורה חופשית ופתוחה. כמו כן, לממצאי הסקר תרומה להבנת מצבם של התלמידים ולזיהוי תחומים הדורשים התייחסות חינוכית. צוות המחקר יגיש דוח מחקר ויציג את הממצאים בפורומים שונים. ניתן גם יהיה לקבל תקציר של דו"ח המחקר.

במהלך החודש הקרוב, סוקר מטעם קבוצת המחקר יצור קשר עם מנהל בית הספר ויתאם מועד מדויק למשלוח מכתבים להורים, ליידוע התלמידים במכתב מקדים על פי דרישת משרד החינוך, ולהעברת השאלונים בכיתות שעלו במדגם. השאלון יועבר בכיתות על ידי נציג צוות המחקר בפרק זמן שלא יעלה על שיעור אחד. תלמידים שבעקבות מילוי השאלון ירגישו שהיו רוצים להמשיך ולדבר על נושאים שעלו בו יקבלו התייחסות מתאימה כולל הפנייה ליועצת בית הספר וכתובות לגורמים מסייעים פוטנציאליים נוספים.

קבוצת המחקר תשמח לענות על כל שאלה הנוגעת למחקר ולאופן ביצועו. ניתן ליצור קשר בטלפון 052-8992573, או בדוא"ל msschiff@mscc.huji.ac.il או shanibulu@gmail.com

אנו מודים לכם על שיתוף הפעולה במאמצים לקדם את איכות החינוך שאנו מעניקים לתלמידינו.

בתודה ובברכה,

פרופ' רמי בנבנישתי, ד"ר מרים שיף

האוניברסיטה העברית בירושלים,

בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית

קבוצת המחקר: *בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער*

נספח ד4. מכתב פניה לתלמידים

תלמידים יקרים,

בימים הקרובים נפנה אליכם בבקשה למלא שאלון על החוויות, תחושות ומחשבות שיש לכם לגבי האירועים הביטחוניים שחוויתם בשנים האחרונות, המצב הכללי בארץ ובית הספר שלכם. לכל אחד יש את החוויות המיוחדות שלו וההרגשות והמחשבות האישיות המיוחדות לו. חשוב לנו לדעת מה באמת קורה לך ומה אתה חושב ומרגיש.

השאלון ניתן במסגרת מחקר הבוחן את השלכות המצב הביטחוני והכלכלי על מצבם של מתבגרים בישראל. הוא הוכן על ידי פרופ' רמי בנבנישתי וד"ר מרים שיף מבית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית באוניברסיטה העברית בירושלים. על שאלונים אלה יענו תלמידי כיתות י' ו"א במקומות רבים בארץ. הם כוללים שאלות על דברים שעברו עליכם אולי בחיים, המידה בה ביקשתם וקיבלתם עזרה במצבים אלה, התחושות שלכם בבית הספר ומחוצה לו וכן שאלות על התנהגויות סיכון כגון שימוש באלכוהול.

השאלון הוא אנונימי- התלמידים לא יכתבו את שמם. אין בו פרטים מזהים והפרטיות של כל משיב נשמרת. אנו משתמשים בנתונים של כלל התלמידים כדי לשפר את ההבנה של המצב ואת היכולת של מורים ואנשי מקצוע לעזור לתלמידים הנזקקים לתמיכה.

ההשתתפות שלך במחקר אינה חובה. אתה תהיי/ה רשאי/ת לא למלא את השאלון, או להפסיק את מילוי השאלון. במידה ותרצה/י להמשיך לדבר לאחר מילוי השאלון, אתה מוזמן/ת לפנות לנציג צוות המחקר הנמצא בכיתה ו/או ליועצת בית הספר, כדי להעלות את הסוגיות המטרידות אותך. כמו כן, אנו מצרפים דף ובו מספרי טלפונים ואתרי אינטרנט שאתה יכול/ה לפנות אליהם בפרטיות וללא תשלום ולקבל עזרה.

נודה לך אם תסכים להשתתף במחקר. במידה ותרצה/י לשמוע פרטים נוספים אתה מוזמן/ת לפנות בדואר אלקטרוני לד"ר מרים שיף.

בתודה ובברכה,

פרופ' רמי בנבנישתי וד"ר מרים שיף.

msschiff@mssc.huji.ac.il

קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער

בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית

האוניברסיטה העברית בירושלים.

יכול להיות שלאחר מילוי השאלון הזה אתה או את תרגישו שהייתם רוצים להתייעץ או לדבר עם מישהו על מחשבות שיעלו אולי לך בעקבות מילוי השאלון. אם אתה או את מרגישים כך, אנחנו מציעים לך לפנות ליועצת בית הספר או למקומות שונים שנותנים יעוץ ועזרה למתבגרים שרוצים לדבר על התלבטויות וקשיים שלהם, ללא תשלום. אנחנו נפרט לך כאן שמות של סוגי ייעוץ שניתן לקבל בכל אחד מהמקומות ואת הדרך (טלפון או אתר אינטרנט) לפנייה אליהם.

כדאי לך לשמור את הדף הזה ואם תרצה או תרצי לפנות ליועץ באחד ממקומות אלה גם בפעם אחרת, תוכלי להשתמש במספרי הטלפון ובכתובות המזורקים.

יצירה דרך הטלפון:

1. **צר"ן:**
נותני יעוץ טלפוני ויצירה נפשית ראשונה לכל מי שמתמודד עם קשיים רשמיים. הקו פועל 24 שעות ביממה. הייעוץ ניתן בחינם.
טלפון: 1201
אתר האינטרנט: www.1201.org.il

2. **נט"ף:**
נותני יעוץ טלפוני ויצירה רשמית לכל מי שמתמודד עם קושי כלשהו על רקע המצב הביטחוני.
אפשר לפנות בימים א' עד ה' בין השעות 8:00 עד 22:00.
הייעוץ ניתן בחינם. טלפון: 1800-363-363
אתר האינטרנט: www.natal.org.il

3. הקו הפתוח לפניות תלמידים משרד החינוך
1772003022 025602999

4. **סהר- סיוע והקשבה ברשת:**
תמיכה באינטרנט לאנשים הנמצאים במצוקה
<http://www.sahar.org.il>

5. נוצר מקשיב לנוצר 6919765 (03)

6. מוקד "עזר מציון"
מוקד לפנות דתיות
יום ה' 18:20
טל. 5374881-02

7. עז"ט קו טיפולאי לנוצר במצבי סיכון ומצוקה 03-6470049

8. דלת כתוחה ייצוף לנוצר בענייני מין ולזכות 035101511

9. אל-סמ, ייצוף לנוצר ולפוריט בנושא סמיט

035653309 035462076 035463587

10. מ.נ.ס. נכאצי סמיט, ייצוף והכונה חניט

035170789 035170789

נספח ד5. מכתב פניה להורים

הורים יקרים,

אנו מבקשים להציג בפניכם מחקר שאנו עומדים לערוך בבית הספר שבו לומד בנכם/בתכם. במהלך קיץ 2006 והשנים האחרונות שקדמו לו, תושבי מדינת ישראל בכלל ותושבי הצפון והישובים בגבול הדרומי במיוחד נחשפו לאיום בטחוני ממשי ולמספר פיגועי טרור קשים. המצב הכלכלי אף הוא נתן את אותותיו בשנים האחרונות. הידע אשר הצטבר בספרות מראה כי חשיפה מתמשכת למצבי איום ביטחוניים וכלכליים קשורה למצוקה נפשית ולעתים גם להתנהגויות סיכון (כמו שימוש באלכוהול ובאלימות) בקרב מתבגרים. ד"ר מרים שיף ופרופ' רמי בנבנישתי מבית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית באוניברסיטה העברית בירושלים, מקבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, עורכים מחקר על ההשלכות של חשיפה מתמשכת למצבי איום ביטחוני ולחץ כלכלי על בריאותם הנפשית של מתבגרים בישראל ועל מקומו של בית הספר בסיוע לתלמידים בהתמודדות. הצוות בוחן סוגיות אלה במדגם ארצי מייצג של תלמידי כיתות י' ו"א בכל רחבי המדינה.

המחקר נערך באישור משרד החינוך ובשיתוף הצוות החינוכי והייעוצי בבית הספר בו לומד בנכם/בתכם. השאלונים שעליהם יענו התלמידים דומים לשאלונים שהוצגו לתלמידים רבים ברחבי הארץ. הם כוללים שאלות על היקף החשיפה לאירועי איום ביטחוני, למצוקה כלכלית, סימפטומים פוסט-טראומתיים, רווחה נפשית, תקווה וכן מעורבות באלימות ושימוש באלכוהול או בחומרים פסיכואקטיביים אחרים אשר נמצאו קשורים לחשיפה למצבי לחץ וטראומה. כמו כן נשאל על מידת התמיכה לה זוכה התלמיד/ה מגורמים שונים כולל מהצוות החינוכי והייעוצי של בית הספר. הניסיון מלמד שהסקר נתן בידי תלמידים הזדמנות חשובה להביע את דעתם ולשתף בחוויותיהם בצורה חופשית ופתוחה. כמו כן, לממצאי הסקר תרומה להבנת מצבם של התלמידים ולזיהוי תחומים הדורשים התייחסות חינוכית.

השאלון הוא אנונימי, אין בו שמות או פרטים מזהים אחרים. אנו משתמשים בנתונים של כלל התלמידים כדי לשפר את עבודתנו המקצועית. ההשתתפות של התלמידים במילוי השאלון אינה חובה, וכל תלמיד רשאי לא למלא את השאלון, או להפסיק את מילוי השאלון. תלמידים שבעקבות מילוי השאלון מרגישים שהיו רוצים להמשיך ולדבר על נושאים שעלו בו יקבלו הפנייה והתייחסות מתאימה.

בימים הבאים אנו מתחילים את הסקר. רק אם יש לכם התנגדות להשתתפות בנכם/בתכם בסקר, אנא מלאו את הטופס שאנו מצרפים וחתמו עליו. אם נקבל טופס זה חתום נקפיד שבנכם/בתכם לא ישתתף בסקר.

אנו מודים לכם על שיתוף הפעולה במאמצים לקדם את איכות החינוך שאנו מעניקים לילדינו.

בתודה ובברכה

ד"ר מרים שיף, פרופ' בנבנישתי

האוניברסיטה העברית, בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית

קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער

רק במידה ואתם מתנגדים להשתתפות של ילדכם במחקר הבוחן את התחושות, חוויות של מתבגרים בכל הקשור למצב הביטחוני והכלכלי. אנא מלאו את הספח הבא והחזירו למזכירות בית הספר.

אני (שם ושם משפחה) _____ מתנגד/ת שבני/בתי (שם הילד) _____,

הלומד בכיתה (כיתה ומספרה, למשל י'4) _____ י/תשתתף במחקר.

נספח ה. רשימת אירועי הטרור בשנה שקדמה למועד איסוף הנתונים

נתוני אתר משרד החוץ הישראלי²

מספר נפגעים	אירוע	תאריך
הרוגה אחת וחמישה פצועים נוספים מקרב הנוסעים	דקירה על ידי מחבל במונית שירות מספר 51 מפתח תקווה לתל-אביב	5 בפברואר, 2006
הרוג אחד	פיגוע ירי בתחנת דלק ביישוב מגדלים ביהודה ושומרון	1 במרץ, 2006
4 הרוגים	פיגוע התאבדות בכניסה ליישוב קדומים. בוצע על ידי מחבל שהתחפש לתלמיד ישיבה וקיבל טרמפ ברכב פרטי	30 במרץ, 2006
11 הרוגים ומעל 60 פצועים	פיגוע התאבדות במהלך חג הפסח במסעדת השווארמה "ראש העיר" ליד התחנה המרכזית הישנה של ת"א	17 באפריל 2006
הרוג אחד ושני פצועים	פיגוע ירי בכביש בגדה המערבית מצפון לירושלים	11 ביוני 2006
הרוג אחד	חטיפה ורצח של תלמיד ישיבה מהיישוב איתמר כאשר לקח טרמפ מהיישוב ביתר-עלית לנווה צוף	25 ביוני 2006
הרוג אחד	פיגוע של הפתאח- נמצאה גופה כווייה של רופא מהיישוב יקיר, ביהודה ושומרון, בתא המטען של מכוניתו, ליד קלקליה	27 ביולי 2006
הרוג אחד	פיגוע דקירה ברח' סולטן סולימאן בירושלים המזרחית	10 באוגוסט 2006
הרוג אחד	פיגוע ירי בצומת בקעות בעמק הירדן	19 באוגוסט 2006
הרוגה אחת ופצוע אחד	טיל קסאם בשדרות	15 בנובמבר 2006
הרוג אחד	טיל קסאם בשדרות	21 בנובמבר 2006
3 הרוגים	פיגוע התאבדות במאפייה באילת	29 בינואר 2007
הרוג אחד	פיגוע דקירה של תושב היישוב בת-עין בגוש עציון	25 בפברואר 2007
הרוגה אחת	טיל קסאם בשדרות	21 במאי 2007
הרוג אחד	טיל קסאם בשדרות	27 במאי 2007

² <http://www.israel-mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Memorial/2000/In+Memory+of+the+Victims+of+Palestina+Violence+a.htm>

ABSTRACT

AIMS

The research here examined the associations in Israeli adolescents between negative universal life events (e.g., parents' divorce, death in the family, injury or sickness of the adolescent), prolonged exposure to life-threatening security situations, living in financial hardship or poverty, and substance abuse and involvement in violence. The research also examined risk and protective factors that mediate such associations. The risk factors included background characteristics, especially origin - Arab/Jewish, birthplace (Israel/Former Soviet Union), level of religiosity (among Jews) and gender. The external protective factors included types and sources of general support and school support. The intrapersonal resilience factors examined were hope and life satisfaction.

METHODS

Research population: 10th and 11th grade high school students (from Jewish secular and religious schools and from Israeli Arab schools) during the 2006/2007 school year.

Sample: The original sample was to include 5800 10th and 11th grade students from 60 schools, based on a representative national sample. A two-stage disproportional stratified, cluster sampling was drawn. We wished to represent five strata:

- Jewish students living in the south of Israel, close to the border with the Gaza strip
- Jewish students living in the north of Israel, in an area exposed to rocket attacks during the 2nd Lebanon war
- Arab students living in the north of Israel, in an area exposed to rocket attacks during the 2nd Lebanon war
- Jewish students from other areas in Israel (no settlements in the West Bank)
- Arab students from other areas in Israel

Within each stratum, we randomly selected schools, and within each school we randomly selected two 10th grade and two 11th grade classes.

The final sample included 212 classes from 55 schools: 31 Jewish schools (120 classes) and 24 Israeli Arab schools (92 classes). One school was removed from the sample because the pilot study was conducted there and had led to some revisions in the research questionnaire. Four schools refused to participate in this study due to

curriculum overload (three schools) and concern about the sensitive research topic (one school). The response rate among listed students was 81%; 79% in the Jewish schools and 83% in the Arab ones. The response rate among students who were present in the classrooms while we collected the data was similar for both Jewish and Arab schools at 98.5%.

As mentioned above, this research study was based on a two-stage disproportional stratified, cluster sampling. To insure that the sample was representative, we calculated sample weights so that the sample represented the right proportion of boys and girls, the size of the school within its stratum, and the right proportion of each stratum within the total population of 10th and 11th graders in Israel. We conducted all analyses after weighting for sample sizes.

Research tools

The research tools included a variety of standard instruments. For the independent variables we assessed: exposure to negative life events, poverty and terror. As protective (potential mediating) factors we assessed types and sources of general support, school support, hope and life satisfaction. As dependent variables we assessed posttraumatic stress symptoms, substance use and school violence.

- A. *Negative life events* were measured using the Traumatic Events Screening Inventory, TESI-C (Ford, 2002).
- B. *Poverty* – we constructed a new instrument partially based on Franko *et al.* (2004).
- C. *Exposure to life-threatening security situations* – the respondents were asked about their level of exposure to terror attacks (suicide bombs, explosive charges, shooting), and nearby bombardment by various types of rockets. This instrument was based on items previously used in Israel (Pat-Horenczyk, 2005b; Schiff, 2006), as well as new items covering the situation in northern Israel during the second Lebanon war.
- D. *Social support in general* – we used the Social Support Questionnaire developed by Seidman *et al.* (1995) based on Cauce *et al.*'s (1982) scale. We included the sub-scale assessing adolescents' perceptions of the extent of emotional support

they receive "when sharing a personal problem with others" - parents, teachers, and good friends.

- E. *Support from school staff* – we used the adapted questionnaire of Furlong *et al.*, as in previous studies by Benbenishty *et al.* on school violence in the Israeli school system (e.g., Benbenishty, Khoury-Kassabri & Astor, 2005).
- F. *Hope* was measured by the Children's Hope Questionnaire (Snyder *et al.* 1997). This brief questionnaire includes six items assessing the level of hope the adolescent feels toward him-or herself, the situation and available resources.
- G. *Life satisfaction* was measured by the global sub-scale of Huebner's (1991) MSLSS- Multi Dimensional Life Satisfaction Scale.
- H. *Posttraumatic Stress Symptoms* (PTS) were measured using the Revised Impact of Event Scale (Weiss & Marmar, 1997), examining PTS according to the criteria set by the DSM-IV. This measure does not assess functional impairment (F criteria), and therefore cannot support a formal diagnosis for PTSD.
- I. *Psycho-active substances* – we asked about the level of alcohol consumption, cigarette smoking, use of cannabis, inhalants and non-prescribed medications. This closed-ended questionnaire was based on standard scales used in large-scale representative samples in Israel, in the World Health Organization (WHO) survey (Harel, Ellenbogen-Frankovits, Molcho, Abu-Asbah, & Habib, 2002) and in ongoing surveys of the Israel Anti-Drug Authority (Rahav *et al.*, 2001; Bar-Hamburger, Ezrahi, Rosiner, and Steinberg, 2006).
- J. *Involvement in school violence* was measured using sub-scales from a comprehensive instrument constructed to assess victimization and perpetration of different kinds of violence (verbal, severe and moderate physical violence, sexual, indirect social violence). This scale was used in previous studies by Benbenishty and colleagues on large-scale representative samples of children and adolescents (Benbenishty, 2003; Benbenishty *et al.*, 2000, 2005).

Data collection

Data collection began after receiving approval from the Ministry of Education and the ethics committee of the School of Social Work and Social Welfare. It took place from February till May 2007. The questionnaires in Arabic (for the Arab students) and Hebrew (for the Jewish students) were anonymous. The answers to the Hebrew version were scanned by a computer, while data from the questionnaires in Arabic

were entered manually by research assistants from the *Research Group on Mental Health and Well Being in Childhood and Adolescence*.

RESULTS

- *Poverty* – about 12% of the students reported not having enough money to buy the type of food they like to eat, and about 19% reported that their family did not have enough money to pay basic household bills (like water and electricity). A higher rate of students reported lacking things that may be viewed as luxury rather than fulfilling basic needs; about 28% of the students reported not having enough money to spend time in places they would like to be, and 36% indicated not having enough money to buy things they would like to have.

Poverty was reported more frequently among students from the Former Soviet Union than among the Israeli-born students. Arab students reported lacking basic needs much more frequently than Jewish students; 25.5% of the Arab students versus 15.2% of the Jewish students reported that their family did not have enough money to pay basic household bills.

- *Exposure to negative life events* – the most common events were sudden or unexpected death of a family member (43.7%), severe illness of a family member (40.3%), and being present at a car accident, natural disaster or other severe event (30.7%). A small percent reported being a victim of physical assault, both nonsexual (5.7%) and sexual (5.2%).

Students from the Former Soviet Union reported significantly more victimization by violence, parental divorce, and being removed from home. A higher percentage of Arab than Jewish students reported a death in the family. The rate of reports of parents' separation or divorce by Jewish students was more than twice that reported by Arab students (13.2% versus 5.2%).

- *Exposure to life-threatening security situations*– many students reported being within impact range of a life-threatening security event. About half the sample had heard the whistle of a rocket and about 43% were close enough to feel the blast. About a third of the students reported that either they themselves (36.2%) or someone they knew (35.1%) had been close to a life-threatening security event. About a fifth of the students reported being present but not sustaining injury at a life-threatening security event, and 3.1% reported being injured in such events.

About a quarter of the students reported knowing someone (non-family) who was injured or killed.

A higher percentage of students from the Former Soviet Union reported exposure to life-threatening security events than Israeli-born students. On average, Arab students reported a higher level of exposure than Jewish students.

- *Posttraumatic symptoms (PTS)* – girls are more likely to show PTS or even PTSD than boys. No significant differences were found between students from the Former Soviet Union and Israeli-born students in all three categories of PTS (re-experiencing, avoidance, and hyper- arousal) or in the likelihood of PTSD diagnosis. 4.9% of students in the total sample (5.7% of the girls versus 3.6% of the boys) showed a likelihood for PTSD. PTS is more prevalent among Arab than Jewish students, and the former are more likely to be diagnosed with PTSD; 8.3% of the Arab students compared to 2.9% of the Jewish students showed a likelihood for PTSD.

- *Alcohol consumption* – 60.9% of the 10th graders and 60.1% of 11th graders reported drinking some alcoholic beverage during the last year. Students from the Former Soviet Union drink alcohol (especially beer and wine) significantly more than Israeli-born students; 51.4% of the students from the Former Soviet Union versus 30.7% of the Jewish Israeli-born students reported drinking beer at least once a month. 34.1% of students from the Former Soviet Union (versus 19.9% of the Israeli-born students) drank wine at least once a month.

Jewish students consume more alcoholic beverages than Arab students and boys consume more alcoholic beverages than girls. The gender discrepancy in alcohol consumption is greater among the Arab students.

Among Jewish students, we found more alcohol consumption among secular than religious students; 39.1% of the secular students reported drinking liquor at least once a month, the rate among religious students was 30.7%.

22.0% of student drivers reported driving under the influence of alcohol during the last month. The percentage was twice as high among students from the Former Soviet Union (44% versus 22% for the Israeli-born students). No significant differences were found between secular and religious Jewish students and between Jews and Arabs. We did find gender differences for driving under the influence of

alcohol; the rate of such driving being much higher among boys (28.2% compared to 11.6%).

- *Cannabis use* (hashish or marijuana) – about 7% of students used hashish or marijuana at least once during the last year and 5.5% during the last month. No significant differences in cannabis use over the last *month* were found between Former Soviet Union and Israeli-born students, but a higher percentage of students from the Former Soviet Union reported cannabis use over the last *year* than did Israeli-born students. No significant differences in cannabis use were found between Jewish secular and religious students. Arab students reported higher rates of cannabis use than Jewish students. Boys use cannabis more than girls.
- *Ecstasy use* – 4.4% of all students reported using ecstasy over the last year, and 3.7% reported using it during the last month. No significant differences were found between Former Soviet Union and Israeli-born students or between secular and religious Jewish students.
The percentage of Arab students reporting ecstasy use was more than twice that of Jewish students; 6.0% of Arab students reported using ecstasy during the last month compared to 2.4% among Jewish students. Boys use ecstasy more than girls.
- *Sniffing inhalants* – the percentage of students sniffing inhalants during the past year ranged from 35.0% (by Arab students) to 15.7% (among students from the Former Soviet Union). A higher percentage of Israeli-born students sniffed inhalants than students from the Former Soviet Union. The rate is also higher among Arab than Jewish students and among boys than girls.
- *Using non-prescribed medication* – the most frequently used medication is Ritalin with (4.5%) or without (2.5%) prescription. No significant differences were found between the different background groups.
- *Involvement (perpetration) in moderate physical violence* – similar rates of perpetration of and victimization by moderate physical violence were found. The most common type of violence was grabbing and pushing another student and it varied between 31.3% among boys and 7.1% among girls. A less common type of violence was using a stick, rock or other tool to hurt other

students. The range of reports on such behavior varied between 2.0% among girls to 15.0% among boys.

We found no significant differences in the involvement in this kind of behavior between Israeli-born students and students from the Former Soviet Union, and between secular and religious Jewish students. The differences between Jews and Arabs were significant – Arab students reported greater involvement in violence. Boys reported greater involvement in moderate physical violence than girls.

- *Violence against teachers* – generally, and as predicted, students reported higher levels of verbal than physical violence against teachers. 23.4% of the boys reported cursing a teacher compared to 7.7% reporting biting or throwing a chair at a teacher. Similarly, while 13.1% of the girls reported cursing a teacher, only 1.7% of the girls reported pushing a teacher.

No significant differences were found between Israeli-born students and students from the Former Soviet Union, or between religious and secular Jewish students. Arab students reported significantly greater use of violence against teachers than Jewish students, and boys reported greater use of violence against teachers than girls.

One of the major research goals was to examine the associations between experiencing negative life events, poverty and life-threatening security events and posttraumatic stress, substance use and involvement in violence. We found noteworthy differences between Jewish and Arab adolescents. Therefore we will present the findings of the multivariate analysis separately for Jews and Arabs. We focus first on the regression analysis, and then sum up the findings from the Structural Equations Models (SEM).

- *Negative life events – Jews*: negative life events contributed only about 1% to the explanation of variance of the different dependent variables, above and beyond the background variables. The protective factors of social support in general, support by school staff, hope and life satisfaction made a significant and prominent contribution to the explanation of variance, above and beyond the background variables and negative life events. They explained about 4% in the

prediction of posttraumatic symptoms, perpetration of moderate and severe violence and 7% in the prediction of alcohol and drug use.

- *Negative life events – Arabs*: the contribution of negative life events to the explanation of variance of the different dependent variables was significantly greater than in the Jewish populations. These events independently contributed 8% to the explanation of the variance of PTS and 5% to the explanation of the prediction of perpetrating violence. This led to a greater total explanation of the variance ranging between 10% for alcohol and drug use to 20% for moderate violence and 15% for severe violence.

The protective factors made a similar contribution to that found in the Jewish population, although their contribution to the explanation of drug and alcohol use was smaller (3-4%).

- *Poverty – Jews*: poverty contributed clearly and significantly to the explanation of the variance of all the dependent variables, above and beyond the background variables. The contribution varied between about 3% in the explanation of alcohol consumption and perpetration of moderate and severe violence to 7% in the explanation of drug use. The contribution of the protective factors above and beyond the background variables and poverty differed between the different dependent variables. It was greater for drug and alcohol use (5%-6%) and especially low in the prediction of PTS (2%).
- *Poverty – Arabs*: in general, poverty explained less of the variance of the dependent variables than in the Jewish population. Poverty contributed prominently to the explanation of the variance above and beyond the background variables mainly for PTS (7%). The protective factors explained about 3-4% in the prediction of the different dependent variables.
- *Exposure to life-threatening security situations – Jews*: the only significant contribution of this variable was to the explanation of the variance in the prediction of PTS (12% of the explained variance). The protective factors explained 5-7% of the variance in the prediction of drug and alcohol use and 2-3% of the variance of PTS and the perpetration of moderate and severe violence.
- *Exposure to life-threatening security situations- Arabs*: the picture revealed by the regression analyses among Arab students is very different from that in the Jewish sector. Life-threatening security situations contribute much more to

explaining the variance of the dependent variables. For example, exposure to life-threatening security events alone explained 7% of the variance in drug use and 6% of the variance in moderate violence (5% in severe violence), compared to 1-2% of the variance among Jewish students.

Testing the theoretical model of this research study— we tested the overall research model that predicted links between all the *independent* variables (exposure to negative life events, exposure to poverty and exposure to life-threatening security situations), the interpersonal protective factors (social support in general and school support) and the intrapersonal ones (hope and life satisfaction), and the *dependent* variables (PTS, drug use, alcohol use and perpetration of violence). In this model, the three independent variables are exogenous variables with a direct path to each of the dependent variables.

We also tested whether the protective factors serve as mediators between the independent variables (exposure to negative life events, poverty and life-threatening security events) and substance use and involvement in violence. Using Structural Equation Modeling (SEM) analysis to test this model, we found that it fits the data well. In general, most of the path coefficients were low but significant.

- A close look at the model showed that negative life events link directly to substance use and perpetration of violence, but there was no direct link to alcohol consumption or PTS. We also found that the link between negative life events and substance use is mediated to some extent through life satisfaction, which is negatively linked to negative life events and substance use.
- Poverty has no strong direct links with the risk behaviors examined. The link between poverty and PTS and substance use appears to be mediated by life satisfaction.
- Exposure to life-threatening security events has a strong direct link to PTS and a weaker link to substance use ($\beta=.112$). The path between exposure to life-threatening security events and the dependent variables is not mediated by the protective factors examined in this study.

RECOMMENDATIONS

- A. In the light of these research findings and the steadily increasing numbers of Israeli children living in poverty in the last few years (National Council for the Wellbeing of Children, 2004), it is important to focus prevention efforts and treatment of adolescents' risk behavior in poverty-stricken areas.
- B. Similarly to previous findings on Israeli Arabs, this study found that exposure to life-threatening security events has greater impact on Israeli Arabs than on Jews and this difference is manifested in stronger associations among the Arab students with substance use and perpetration of violence. Therefore treatment and prevention efforts should target this population. Intervention should include raising awareness of the associations between exposure to life-threatening security events and involvement in risk behavior.
- C. Adolescents from the Former Soviet Union are at risk for substance use unrelated to events generally concerning Israeli society. This population should receive extra resources and specific intervention programs.
- D. As boys and girls manifest their distress differently, differential prevention programs should be constructed for boys and girls. With boys it is important to emphasize the importance of reaching out for help, including toward the school staff, as well as emphasizing the ability of the staff to support them.
- E. This study and previous findings suggest that school support has an important role in preventing and treating risk behavior like psycho-active substance use and involvement in violence. As the majority of adolescents still do not perceive the school staff as an address for seeking help and support, the staff must be differently organized and provided with proper training in this issue.
- F. Life satisfaction was found to be a protective factor against posttraumatic stress symptoms and substance use. Prevention programs, therefore, should include the aspect of well-being and life satisfaction. In addition, measuring students' life satisfaction may assist in screening and identifying students at risk for substance use.
- G. We recommend that the stressors examined in this study be included in the ongoing surveys conducted by the Israeli Anti-Drug Authority, especially exposure to poverty and exposure to life-threatening security events, on the pessimistic assumption that there will be more of both. Ongoing evaluation

may help understand the associations between stressful events, changing environmental conditions and the abuse of a wider range of substances.

- H. Our research findings here have shown that these surveys should also include involvement in violence and other risk behaviors. Substance use is only one type of risk behavior, and similar factors explain the involvement in this and all the other risk behaviors examined here.